

A "ZALA ZÖLD SZÍVE" HELYI AKCIÓCSOPORT TÉRSÉGI TURIZMUSFEJLESZTÉSI TERVE

KÉSZÍTETTE: Zalai Falvakért Egyesület
2010. december

2010.XII.20.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
CÉLOK.....	9
PROBLÉMAFA	10
CÉLFA	11
HELYZETELEMZÉS.....	12
AZ IDEGENFORGALOM HATÓTÉNYEZŐI.....	12
KITEKINTÉS A NAGYOBB DIMENZIÓJÚ TURISZTIKAI FOLYAMATOKRA	14
<i>Általános trendek a világ turizmusában .....</i>	<i>14</i>
<i>Magyarország helye a világturizmusban / Magyarország turizmusának alakulása.....</i>	<i>21</i>
Beutazó turizmus.....	25
Belföldi turizmus.....	27
AZ IDEGENFORGALOM HELYI ADOTTSÁGAI A TURISZTIKAI HATÓTÉNYEZŐK TÜKRÉBEN.....	30
<i>A természeti környezet.....</i>	<i>30</i>
Éghajlat.....	31
Geomorfológiai és földtani viszonyok	32
Talajok.....	33
Természetes növényzet.....	34
Állatvilág.....	39
Természet és környezetvédelem.....	40
Vízföldrajzi adottságok.....	44
<i>Tudomány és technika.....</i>	<i>47</i>
<i>Gazdasági környezet .....</i>	<i>48</i>
Primer szektor.....	52
Mezőgazdaság.....	52
Erdő- és vadgazdálkodás.....	56
Kitermelő ipar.....	57
Szekunder szektor	58
Gépipar.....	58
Építőipar.....	58
Bútor- és faipar.....	59
Könnyűipar.....	59
Élelmiszeripar.....	60
A terciér szektor.....	60
Kereskedelem.....	60
Közlekedés.....	61
Idegenforgalom.....	62
Egyéb terciér ágazatok.....	63
<i>Demográfiai jellemzők.....</i>	<i>63</i>
<i>Társadalmi környezet.....</i>	<i>67</i>
<i>Kulturális színvonal.....</i>	<i>69</i>
<i>Egyéb tényezők.....</i>	<i>70</i>
AZ IDEGENFORGALOM HELYI ADOTTSÁGAI A TURIZMUS KÍNÁLATI OLDALÁNAK ELEMZÉSE ALAPJÁN.....	72
<i>Vonzerők.....</i>	<i>72</i>
Kulturális és örökségturizmus.....	72
Épített örökség.....	73
Gyűjtemények, múzeumok, kiállítások.....	77
Kulturális rendezvények.....	79
Vallási rendezvények.....	79
Aktív turizmus	80
Bakancsos turizmus.....	80
Kerékpáros turizmus.....	87
Vízi turizmus.....	94
Lovas turizmus.....	98
Egyéb aktív turisztikai (és sport) ágazatok.....	99
Gasztronómiai és borturizmus.....	104
Ökoturizmus.....	108
Falusi turizmus.....	113

Konferencia, üzleti és incentive turizmus.....	115
Gyógyturizmus és wellness.....	116
Üdülések.....	120
<i>Közlekedési lehetőségek.....</i>	<i>121</i>
<i>Szálláshelyek.....</i>	<i>122</i>
<i>Étkezési és szórakozási lehetőségek.....</i>	<i>124</i>
<i>Egyéb tényezők.....</i>	<i>126</i>
SWOT ANALÍZIS	128
STRATÉGIAI PROGRAM.....	133
STRATÉGIAI CÉLOK MEGHATÁROZÁSA	134
A STRATÉGIAI CÉLOK MEGVALÓSÍTÁSÁNAK ESZKÖZEI.....	135
<i>A helyi turisztikai stratégia szükségszerű országos, regionális és megyei meghatározottságai.....</i>	<i>135</i>
<i>Stratégiai programok.....</i>	<i>141</i>
1. prioritás: Térségi imázs kialakítása és fejlesztése	142
2. prioritás: Turisztikai infrastruktúra és településkép fejlesztés.....	143
3. prioritás: Vonzerőfejlesztés	145
4. prioritás: Szolgáltatás- és humánerőforrás fejlesztés	151
5. prioritás: Marketing- és menedzsment tevékenység.....	153
AZ INTÉZKEDÉSRE VONATKOZÓ JAVASLATOK ÖSSZEGZÉSE	156
FELHASZNÁLT IRODALOM	159

FIGYELEM!

E fejlesztési dokumentum „A szerzői jogról” szóló, 1999. évi LXXVI. törvény alapján szerzői jogvédelem alatt áll, így annak bármilyen formájú felhasználása kizárólag az ott szabályozott keretek között történhet!

Bevezetés

A Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület a LEDAER program 2007-2013 közötti megvalósítása érdekében alakult, a többi 95 hazai szervezethez hasonlóan. A 36.488 fős lakosságú helyi akciócsoport elkészítette 2008-ban Helyi Vidékfejlesztési Tervét – a jogszabályok adta korlátok között, s ennek alapján igyekezett a részére rendelkezésre bocsátott forrásokat allokálni. Az ekkor elvégzett tervezői munka során egy széles körű kérdőíves felmérést végeztünk - ami kiegészült térségi fórumok és személyes egyeztetések sorával - arra vonatkozóan, hogy megtudjuk, hogy milyen fejlesztési igények fogalmazódtak meg a helyi szereplők körében.

A közel 600 db projektjavaslat kb. 40%-a az idegenforgalomhoz kapcsolódott. Mindez világosan mutatta, hogy ez az ágazat kiemelt fontossággal bír a térség számára, fejlesztése a vidékfejlesztés megkerülhetetlen eleme kell, hogy legyen. Tényszerűen meg kell azt is állapítanunk, hogy a helyi turizmus – ahogy az a helyzetfeltárásból kiderül - még igen csak gyermekcipőben jár, és az elvesztegetett évek a bizonyítékai annak, hogy tudatos tervezés nélkül nem lehet e területen komoly eredményeket elérni.

Forrás: <http://www.del-zalai-erdotaj.hu>

A helyi lehetőségek a turizmus területén összességében kedvezőnek mondhatók, egyes szegmensek tekintetében más térségekhez képest kikapintható előny érzékelhető. Különösen a természeti attrakciók azok, amelyek e szempontból a legjelentősebbnek mondhatók. A táj változatos, nagy kiterjedésű erdőkkel borított, állat- és növényvilága gazdag. A kis területen fellelhető változatosság az, ami különösen vonzóvá teszi Zala e szegletét. Nem szabad megfeledkeznünk a helyi termásvíz adta adottságokról sem. A térség fürdői komoly vonzerőt jelentenek, hosszú távú fejlesztésük alapvető érdek. De a hidegháborús bunkerrendszer, a

történelmi borvidék adta lehetőségek (és a sor még folytatható), mind olyan potenciált jelentenek, melyeket ki lehet és ki kell aknázni.

Azt is rögzítenünk kell, hogy a turizmusfejlesztés önmagában nem oldja meg a térség strukturális problémáit, annak előnyeiből nem egyformán fog profitálni mindenki és természetesen az anyagi áldozatvállalás sem lesz azonos. Ugyanakkor az idegenforgalom olyan széles körű ágazat, melyből szinte mindenki meg tudja találni a saját adottságainak megfelelőit.

A térség településeinek többsége az idegenforgalomban kitörési lehetőséget lát. A HACS településeinek többsége hátrányos helyzetű, társadalmi, gazdaság problémákkal küszködik. A lakosság folyamatosan csökken, magas a munkanélküliség, kevés a munkaalkalom, alig akad prosperáló vállalkozás. Rövid és középtávon nem prognosztizálható a gazdasági struktúra markáns, pozitív irányú változása, ezzel együtt pedig a társadalmi viszonyok javulásával sem lehet számolni.

A kis települések életében olyan korszakot élünk melynek tétje a puszta fennmaradás. Ebben a küzdelemben az idegenforgalom fejlesztése egy kiemelkedően fontos tényező lehet, és kell, hogy legyen.

A Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület e terv elkészíttetését azért vállalta fel, hogy általa térségünkben is elinduljon egy - lehetőség szerint – széleskörű, konszenzuson alapuló, tudatos turizmusfejlesztés. Egy olyan folyamatot kívánunk életre hívni, melynek egyik első eleme e program. Szakítani kívánunk a korábbi évek hagyományaival annyiban, hogy nem statikus tervben gondolkodunk, hanem egy olyanban, mely követni képes az élet változásait. Ezért a terv elkészítésével nem tekintjük lezártnak a fejlesztési stratégiát, azt időről-időre felül kívánjuk vizsgálni.

A turizmusfejlesztési stratégia elkészítésével a HACS a Zalai Falvakért Egyesületet bízta meg tapasztalatai, szakértelme és referenciái alapján.

A tervezés időszerűségét az is alátámasztja, hogy az ÚMVP (Új Magyarország Vidékfejlesztési Program) III. és IV. tengelyének forrásai részben még rendelkezésre állnak, és reményeink szerint ezek felett a korábbinál jóval nagyobb mértékben opponálhatnak a helyi közösségek. Másrészt a 2010. évi választások után már eltelt annyi idő, hogy kikristályosodjon az idegenforgalom támogatásának kormányzati irányvonala, legalábbis irányelv szinten. A turizmusfejlesztés optimális esetben a helyi gazdaság fejlesztéséhez is jelentős mértékben hozzá tud járulni, s munkahelyteremtő hatása sem elhanyagolható. Összefogással, tervezett módon, lépésről-lépésre haladva a helyi idegenforgalom területén - meggyőződésünk szerint komoly eredmények érhetők el!

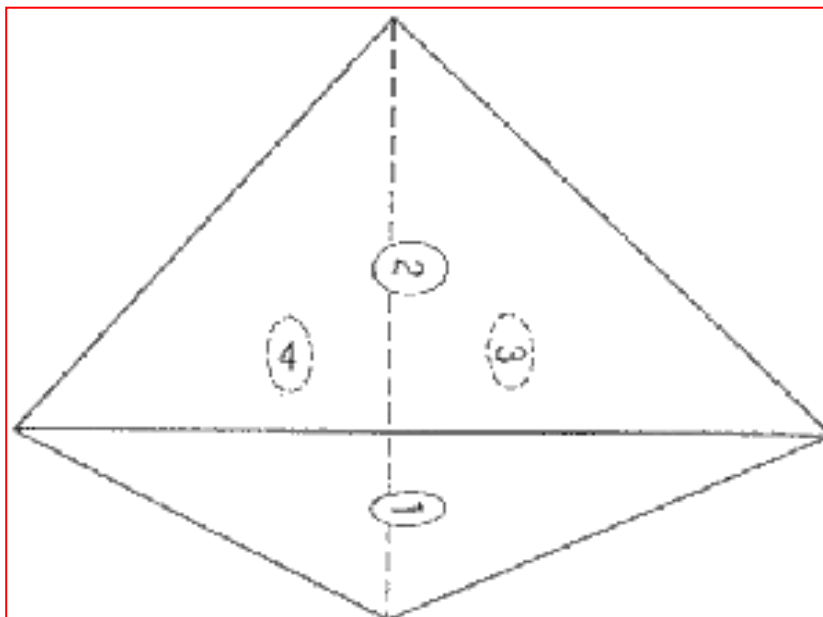
Koncepciójában e turisztikai fejlesztési terv a tetraéder modellre épül. Ennek az az oka, hogy a Dr. Tóth József által kidolgozott elmélet az, amely leginkább képes az egyes társadalmi-gazdasági- természeti folyamatokat komplex módon kezelni. A település fogalmán keresztül bizonyította be Dr. Tóth József azt, hogy az tulajdonképpen nem más, mint a természeti, társadalmi, műszaki és gazdasági szféra kölcsönhatásának eredménye, eredője. Koronként más és más súllyal, de mégis együtt alakították a településeket e tényezők.

Az elmélet azonban nem csak a településekre igaz, hanem magára a településfejlesztésre, illetve annak egy eszközére a turizmusfejlesztésre is. Könnyű belátnunk, hogy nem lehet sikeres idegenforgalmat teremteni ott, ahol annak természeti feltételei nem adóttak (pld. sarkvidékek), ahol a társadalmi fejlődés nem ért el egy bizonyos szintet (pld. nomád társadalmak), vagy a gazdaság nem képes előállítani olyan mértékű szabadon elkölthető jövedelmet, ami idegenforgalomra fordítható, illetve ennek nincs meg a műszaki,

infrastrukturális háttere (pld. nincs interkontinentális turizmus óceánjáró hajók és repülőgépek nélkül).

1. számú ábra: Dr. Tóth József TETRAÉDER modellje (1981)

Jelmagyarázat: 1-gazdasági szféra, 2-társadalmi szféra, 3-műszaki (infrastrukturális) szféra, 4-természeti szféra

Forrás:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/kulhoni_magyarsag/2010/srb/rtt_evkonyv_2007/pages/010_A_telepulesfejlesztési_donteshozatal.htm

Jelen fejlesztési dokumentum tehát a természeti, társadalmi, gazdasági és műszaki szféra szimbiózisában vizsgálja az idegenforgalmat!

A tervezés során a Letenye Murahíd Többcélú Társulás által elkészített turizmusfejlesztési stratégia struktúráját követtük alapvetően annak érdekében, hogy a helyi tervek koherenciája minél nagyobb mértékben biztosított legyen. Természetesen nem csak e tervvel való összhang biztosítására törekedtünk, de a megyei, regionális és országos szintű koncepcióknak való megfelelésre is.

Külön hangsúlyt fektettünk arra, hogy e fejlesztési terv összhangban álljon a Zala Zöld Szíve HACS Helyi Vidékfejlesztési Stratégiájával (HVS). Ez természetesen nem jelentett semmiféle meghatározottságot, igazodási pontot. A HVS céljai könnyen szinkronba voltak hozhatók a most készülő stratégiával.

A tanulmány szerkezete a következő logikai vázra épül: először - a helyzetfeltárás keretében belül - bemutatásra kerül a turizmus - mint társadalmi, gazdasági jelenség - hatótényezői szinten. Ezek a hatótényezők azok, amelyek alapvetően befolyásolják az idegenforgalom alakulását. Külön vizsgáljuk a keresleti és a kínálati oldalt, azonban a tanulmány a továbbiakban a kínálati szegmenseket elemzi részletesen, mivel ezek azok, amelyek a területfejlesztés eszközzrendszerével befolyásolhatók, alakíthatók.

Bepillantást aduk a globális turisztikai folyamatokra, külön kiemelve az Európai Unió és Magyarország turisztikai jellemzőit. Ezt a turizmus hatótényező szintű elemzése követi, mely a természeti, gazdasági és társadalmi szférát veszi számba. Alaposan megvizsgáltuk a helyi adottságokat a természeti környezet, a tudomány és technika, a gazdasági környezet,

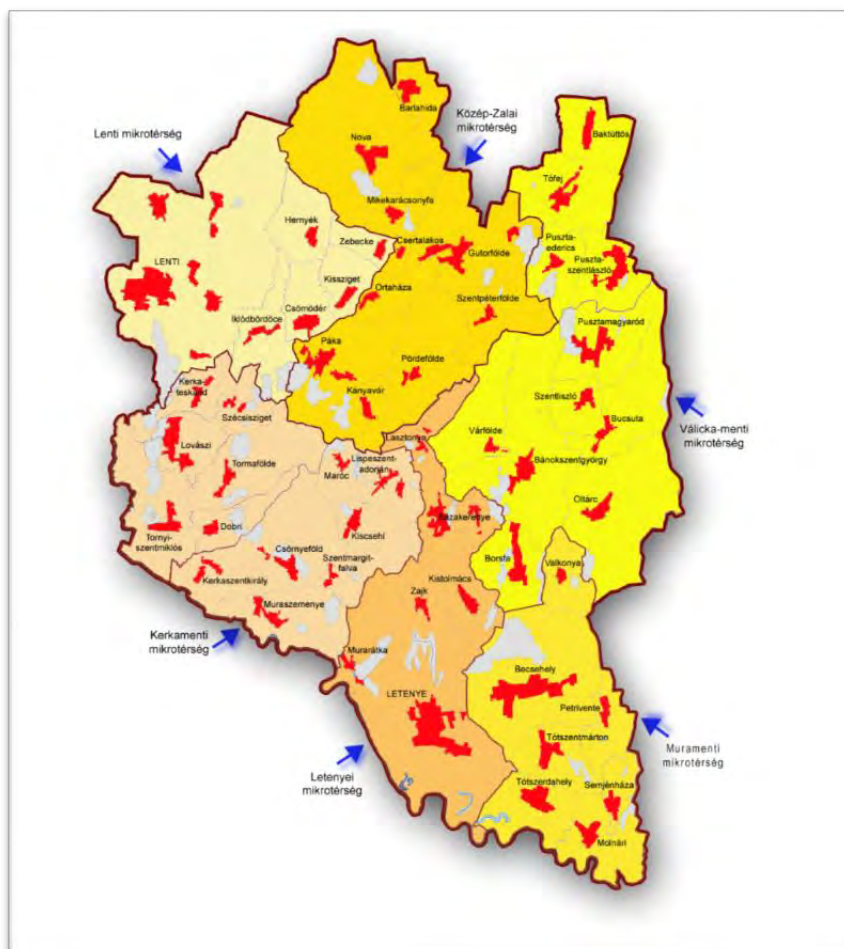
demográfiai helyzet, társadalmi környezet, kulturális színvonal és egyéb releváns tényezők jellemzőit.

A fejlesztési terv fajsúlyos része a helyi idegenforgalom bemutatása a kínálati oldal meghatározói alapján. Ebből tudjuk levonni a jelen helyzetre vonatkozó következtetéseket, itt rögzíthetjük azokat a tényeket, amelyek térségünk idegenforgalmát meghatározzák a tervkészítés időpillanatában. Ezek köszönnek vissza a SWOT analízisben. A SWOT analízist mindenképpen szeretnénk volna nagy alaposítással elvégezni, ezért külön táblázatban mutattuk be a vonzerőket, közlekedési viszonyokat, szálláshelyek jellemzőit, étkezési és szórakozási lehetőségeket és egyéb turisztikailag fontos tényezőket.

A turisztikai fejlesztési terv másik nagy szerkezeti egységét a stratégiai terv alkotja. Itt először a stratégiai célok megfogalmazására kerül sor, általános és konkrét értelemben egyaránt. Ezt a megvalósítás eszközeinek bemutatása követi, valamint az országos, regionális és megyei tervekhez való kapcsolódás bemutatása. A stratégiai program legfontosabb szerkezeti egysége a prioritások bemutatása. Ezt prioritásonkénti indoklással, célok és indikátorok meghatározásával, javasolt intézkedésekkel és a potenciális források meghatározásával igyekeztünk minél megalapozottabbá tenni!

A turizmusfejlesztési stratégia területi meghatározottsága kapcsán annyit érdemes leszögeznünk, hogy az a Zala Zöld Szíve HACS 53 településének egészét érinti, melyet az alábbi térkép mutat be:

1. számú térkép: A Zala Zöld Szíve HACS települései és mikrotérségei 2010-ben

Forrás: Zala Zöld Szíve HACS adatbázis

Meggyőződésünk szerint kisebb térségi megközelítés értelmetlen, mivel egy ilyen fajta szerveződés nem tudna versenyképes desztinációval megjelenni a turisztikai piacon. Bizonyos értelemben még ez a 765,8 km²-nyi terület is kicsinek mondható, idegenforgalmi kapcsolatai, struktúrája ennél jóval nagyobb térbe illeszthető be. Ez a fő oka annak, hogy a HACS mikrotérségi szintű besorolását nem vettük és nem is vehettük figyelembe!

A fentiekre példaként többek között azt említhetjük meg, hogy a helyi borturisztikai fejlesztések a földrajzi összetartozás okán elképzelhetetlenek a lendvai borvidékkel való szoros kapcsolatok kiépítése nélkül. Ugyan ez igaz a murai vízi turizmusra is, ahol a horvát és szlovén térségekkel való kapcsolat stratégiai fontossággal bír. De nem csak külföldi térségek kapcsán tapintható ki ez az egymásrataltság, hanem hazai viszonylatban is legalább annyira. A térségi túraútvonalak többsége például nem csak a HACS területén található turisztikai termék, az jóval nagyobb földrajzi teret érint.

A földrajzi értelemben vett térszemlélet az egyes turisztikai ágazatok tárgyalásakor nem érvényesül – mint ahogy erre az adott fejezetben utalunk is. Ennek az az oka, hogy a turisztikai szakirodalom (és nem a turizmusföldrajzi) tevékenység oldalról közelíti meg e témakört.

Törekedtünk arra, hogy a helyzetfeltárás és a stratégia készítés során minél naprakészebb adatokat használjunk. Ebben elsősorban a TEIR adatbázisra támaszkodtunk, s ezen belül is elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal forrásait vettük figyelembe. Általában 2009-es, 2008-as adatokra tudtunk támaszkodni, a nagyobb időtávú adatok szerepeltetésének indoka csak az volt, hogy nem állt rendelkezésre frissebb!

A felhasznált térképek és táblázatok minden esetben forrásmegjelöléssel, pontos címmeghatározással szerepelnek a tanulmányban. A tervekészítéskor igyekeztünk széles szakirodalomra támaszkodni, mint ahogy az az irodalomjegyzékben pontosan látható. Ennek kezelése során minden esetben arra törekedtünk, hogy a pontos hivatkozások feltüntetésre kerüljenek a szöveges anyagban.

A felhasznált adatok és információk tekintetében nagyon nagy segítséget kaptunk magától a HACS munkaszervezetétől, mely rendelkezésünkre bocsátotta saját adatbázisait.

Ami jelen dokumentum időbeli meghatározottságát jelenti, arra azt mondhatjuk, hogy ez csupán néhány éves fejlesztési koncepció, inkább rövid, mint hosszú távú koncepció. Ebből adódóan az elvárt cél is elsősorban az lehet, hogy bizonyos pozitív folyamatok elinduljanak a strukturális átalakulás irányában. Az időbeli behatároltság fenti megjelölése forrásoldalról determinált. Ez azt jelenti, hogy mivel tökehiányos térségre vonatkozó tervezésről beszélünk, ezért források nélkül a célok nem érhetők el. A hazai forráslehetőségeket 2013-ig, az uniós tervezési időszak végéig ismerjük, bár e területen is nagy a bizonytalanság az országos politikai célok változása miatt.

Ez az oka annak, hogy reálisan és felelősséggel csak 2013-ig lehet számolni, utána új országos fejlesztési dokumentumok fogják majd meghatározni a stratégiai irányokat. A másik ok pedig az, hogy jelen pillanatban – épp a fenti tényezők miatt – az országos és régiós turisztikai fejlesztési tervek is 2013-ig szólnak.

A Zalai Falvakért Egyesület arra vállalkozott, hogy e fejlesztési dokumentummal egy olyan irányt mutat a HACS számára, mely reményeink szerint biztos alapot jelent majd ahhoz, hogy a térségben kialakulhasson egy hatékony turisztikai desztináció. Bízunk benne, hogy e vállalkásunknak eleget tudtunk tenni!

Célok

A bevezetőben esett már szó róla, hogy jelen fejlesztési terv megszületését a helyi igények tették szükségessé. A Helyi Vidékfejlesztési Terv (továbbiakban HVS) önmagában is nagy hangsúlyt fektetett a turizmusra, de jellegéből és kötött formájából adódóan nem volt alkalmas arra, hogy kibontásra kerüljenek a térségi turisztikai adottságok, igények.

Néhány ausztriai és szlovéniai tanulmányút meggyőzte a HACS vezetőit arról, hogy a HVS hatékony megvalósítása csak a tudatos termékfejlesztés (desztináció fejlesztés) révén valósítható meg, ehhez pedig egy jól kimunkált, alapos fejlesztési tervre van szükség.

Hogy mi is a „Zala Zöld Szíve Helyi Akciócsoport Térségi Turizmusfejlesztési Tervé”-nek célja? Minderre csak akkor és ott tudunk érdemben válaszolni, amikor egy aprólékos helyzetfeltárás után a stratégia tervezés folyamán meg kell fogalmaznunk az elérendő általános és konkrét célokat.

Nyilvánvaló, hogy az alábbi általános cél, mely értelemszerűen visszaköszön a stratégiai tervben mintegy megelőlegezése a helyzetfeltárásban megfogalmazottakból fakadó következtetéseknek, tanulságoknak. Lássuk hát, mi vezérli a HACS-ot a terv elkészítésében!

Cél a térség hazai és nemzetközi idegenforgalmi piacon való megjelenítése a helyi értékekre, vonzerőkre támaszkodva, minőségi szolgáltatások és attrakciók által, a lakosság életminőségének javítása érdekében.

Ez tehát azt jelenti, hogy az idegenforgalmi fejlesztéseknek szükségszerűen a helyi erőforrásokra kell épülniük, jelentsen ez akár természeti, gazdasági vagy humán erőforrást, mindegyikre vonatkozik ez a megállapítás. Ez azért nagyon fontos, mert a belső értékek azok, amelyek komparatív előnyöket jelenthetnek más térségekkel szemben, ezek adják meg a térségi desztináció saját arcát, jellegzetességeit. A fenntarthatóság szempontjából sem elhanyagolható ez a megközelítés, hiszen szűkebb és tágabb környezetünket magunkénak érezzük (vagy legalábbis kellene éreznünk), annak fejlesztésében elkötelezettek vagyunk, akár áldozatokat is hajlandók vagyunk hozni érte, s nem utolsósorban állapotát mi tudjuk kontrollálni nap, mint nap, így védelmét és megőrzését is mi vagyunk képesek leghatékonyabban ellátni.

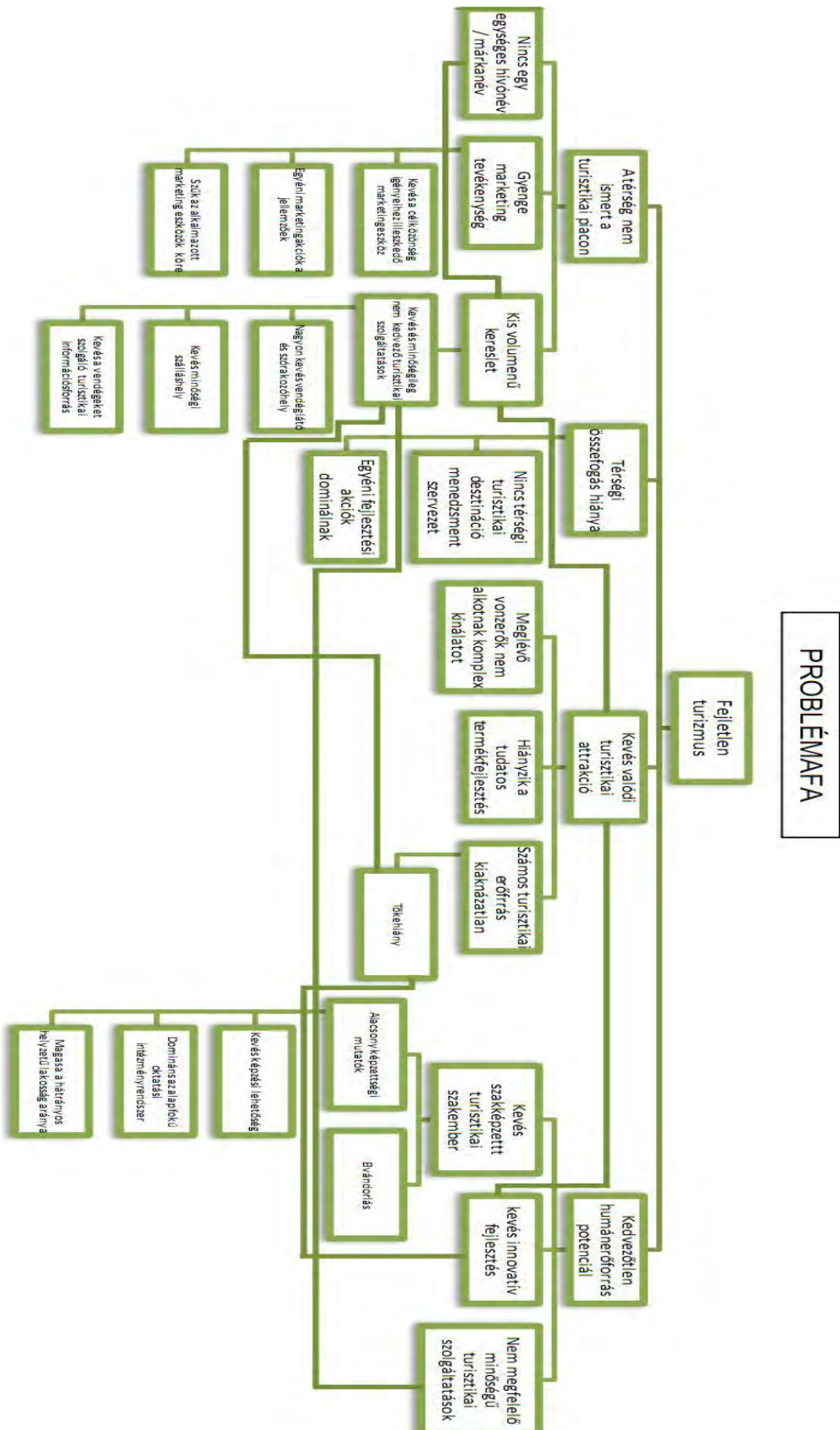
Azonban a helyi erőforrások csak a potenciális lehetőségét jelentik a jól működő idegenforgalmi rendszer létrejöttének. Mindenképpen szükség van arra, hogy ezek valódi idegenforgalmi attrakciókká fejlődjenek. Ehhez pedig elengedhetetlen, hogy megtörténjen a helyi értékek turisztikai szempontú fejlesztése, valamint idegenforgalmi szolgáltatásokkal való párosítása. A turisztikai szolgáltatások központi elemének – figyelembe véve a világ turizmusában érvényesülő trendeket – a minőségnek és a sokszínűségnek, a komplexitásnak kell lennie.

Az ilyen értelemben megfogalmazott helyi idegenforgalmi fejlesztéseknek pedig általános értelemben csak is egy céljuk lehet végső soron, mégpedig a helyi lakosság életminőségének javítása. Ez a hatás nem feltétlenül közvetett, bár akik képesek és elhivatottak arra, hogy bekapcsolódjanak akár megélhetést, de legalábbis kereset kiegészítést találhatnak a helyi idegenforgalomban. A helyi lakosság túlnyomó többsége közvetett módon fogja élvezni a turizmus fejlesztés pozitív hatásait. Új szolgáltatások jönnek létre, munkaalkalmak születnek, bővül az infrastruktúra, megszépül a települési környezet, gyarapodnak a kikapcsolódási, szórakozási lehetőségek stb.

A konkrét célrendszer egy probléma –s célfa struktúráján keresztül kívánjuk bemutatni azzal, hogy ismét fel szeretnénk hívni a figyelmet arra, hogy ez a helyzetelemzés ismeretében értelmezhető egzakt módon!

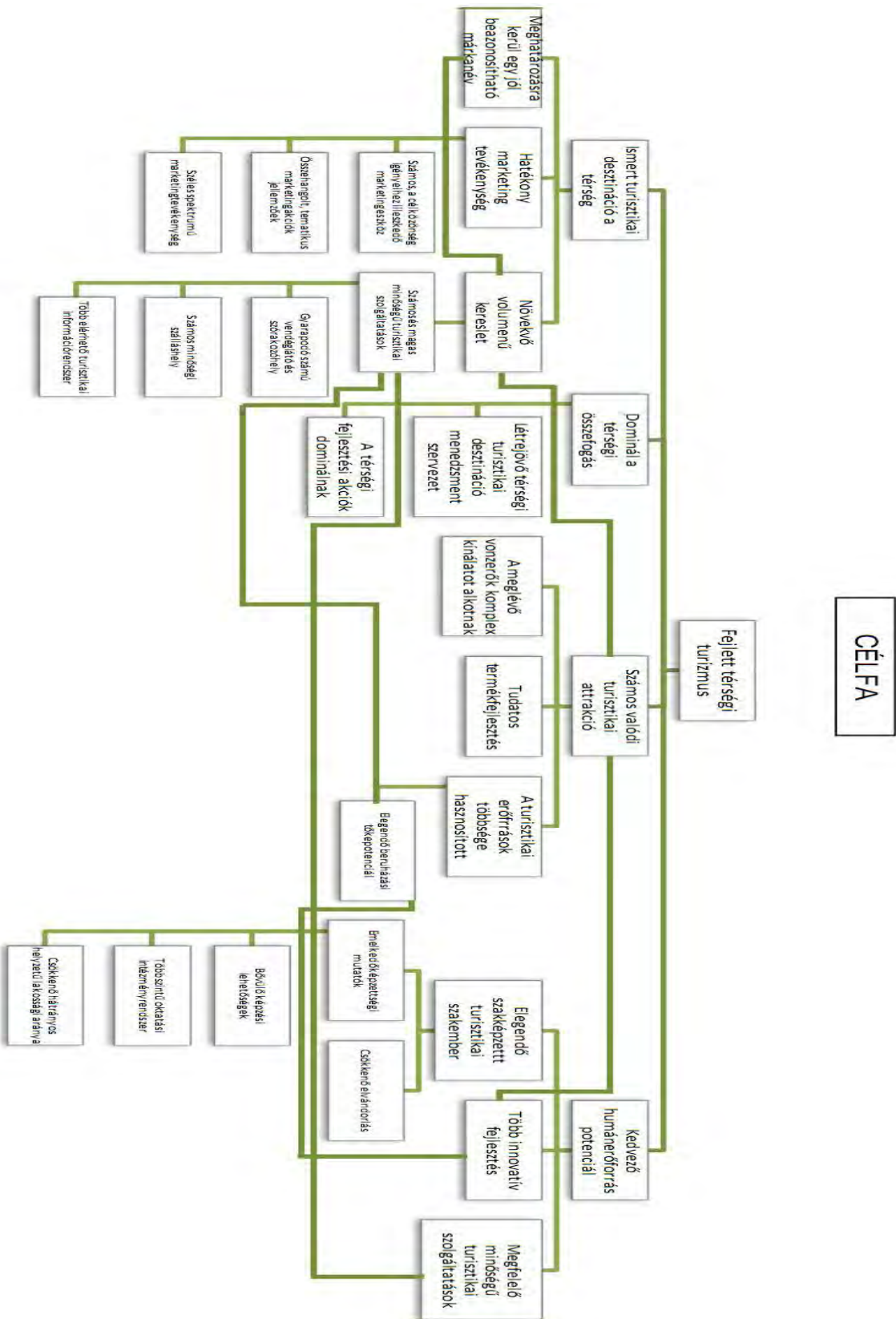

Problémafa

Célfa

Helyzetelemzés

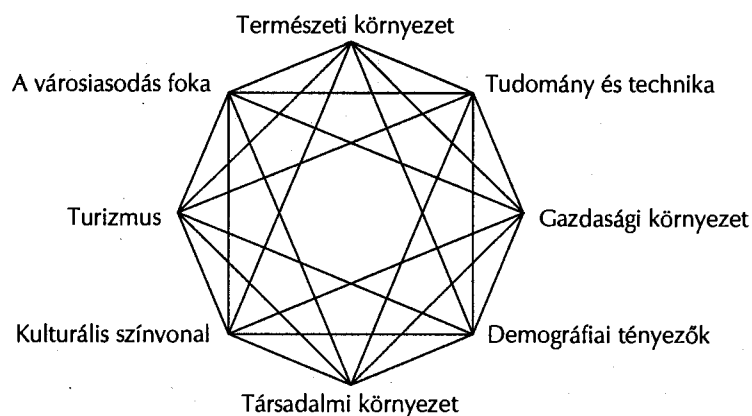
Az idegenforgalom hatótényezői

Amikor számba vesszük azokat a tényezőket, amelyek az idegenforgalom rendszerét meghatározzák, akkor a tetraéder modell elméletéhez szorosan kötődő társadalmi, gazdasági, természeti és műszaki (infrastrukturális) szférába tartozó elemeket tudjuk rögzíteni. A szakirodalom többféleképpen osztja, tagolja e tényezőket.

Az alábbiakban Dr. Frisnyák Sándor felosztását láthatjuk, illetve olvashatjuk, melyet többek átvettek tudományos munkáikban. Ennek alapján az idegenforgalom hatótényezői a következők:¹:

1. számú ábra: A turizmus és hatótényezői – kölcsönös összefüggések (Bodnár L. 2000)

1. természeti környezet
2. tudomány és technika
3. gazdasági környezet
4. demográfiai tényezők
5. társadalmi környezet
6. kulturális színvonal
7. egyéb tényezők

E hatótényezők azok, amelyek egymással kölcsönhatásban alakítják a turizmust. Önmagában egyik tényező sem képes az idegenforgalmat egyedül meghatározni, ezt a hatást csak együtt tudják generálni. Hatóerejük térben és időben más és más, lehet negatív és pozitív egyaránt.

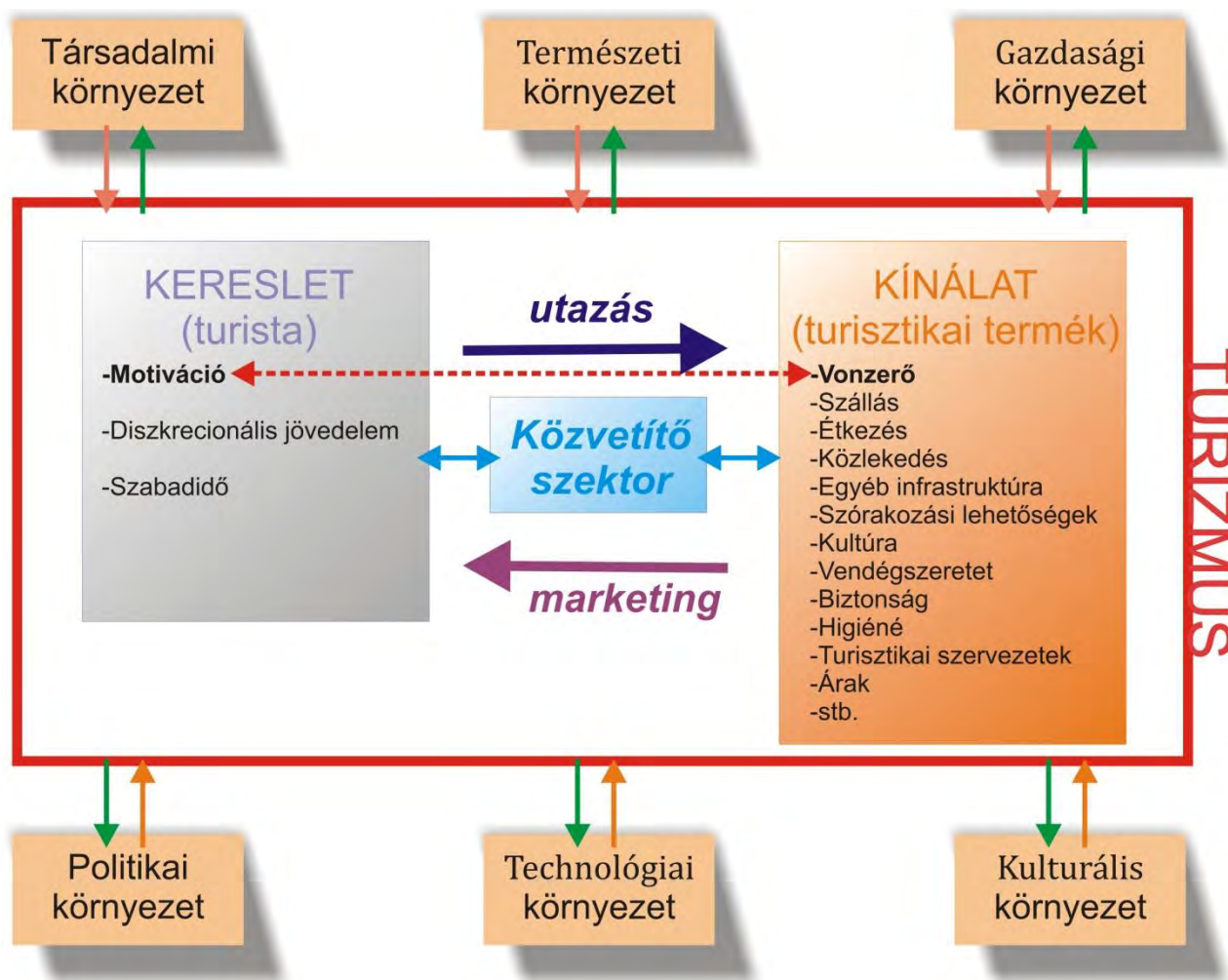
Dr. Lengyel Márton felosztása lényegét tekintve hasonló a fentihez. Véleménye szerint az idegenforgalmat a természeti, társadalmi, gazdasági, politikai, technológiai és kulturális környezet determinálja: „(...) A turizmus rendszerének két alrendszere, a kereslet - azaz a turista - és a kínálat - azaz a turisztikai termék - között a kapcsolatot a fogadóterületről a turista felé irányuló marketing, a közvetítő szektor tevékenysége, valamint a turistának a küldő területről a fogadóterületre történő utazása hozza létre. Mivel a turista utazási döntése alapvetően saját belső motivációján alapul, a motiváció konkrét utazási döntéssé pedig a desztináció attrakciói alapján válik, ezért a motiváció és a vonzerő között a rendszer működésében különösen szoros kapcsolat van (Lengyel 1992).”²

¹ Dr. Frisnyák Sándor: „Általános gazdaságföldrajz”, 372. p., Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.

² Rátz Tamara: „A turizmus társadalmi-kulturális hatásai”, Ph.D. disszertáció, 16. p., Budapest, 1999.

2. számú ábra: Dr. Lengyel Márton „A turizmus rendszere és környezete” című modellje (1992)

Forrás: saját készítés

A hatótényezők - akár így, akár úgy csoportosítjuk őket – témánk szempontjából azért nagyon fontosak, mert ezek határozzák meg az idegenforgalom keresleti és kínálati oldalát. Dr. Lengyel Márton ezeken túl még megkülönböztetett egy úgynevezett közvetítő szektort is, de ez nem általános szemlélet a szakirodalomban, ezért a továbbiakban maradunk Dr. Frisnyák Sándor felosztásánál.

Az idegenforgalom keresleti oldalát 4 tényező határozza meg:

1. szabadidő
2. szabad rendelkezésű jövedelem
3. személyes közlekedési eszköz
4. motiváció

E tényezők önmagukért beszélnek, külön magyarázatra nem szorulnak. Azt azonban rögzítenünk kell, hogy a keresleti oldal térben és időben, társadalmi rétegenként, korcsoportonként más és más jellemzőkkel bír. Mások az elvárásaik a tizenéves fiataloknak és az időseknek, a társadalmi piramis csúcsán állóknak és pld. a középrétegeknek. Az sem meglepő, hogy akár csak 10-15 évvel ezelőtt is mások voltak az igények – ma például a légkondicionálás a mediterrán és egzotikus országokban szinte alapkövetelmény, korábban

azonban egyértelműen a luxus kategóriába tartozott. A térbeli meghatározottságot is könnyű belátnunk, ha csak mondjuk Kuba és egy európai ország összevetésére gondolunk.

Az idegenforgalom keresleti oldala perszonális, individuális jellegű, így arra csupán közvetett módon gyakorolhatunk hatást. Ezt szolgálja a marketing, mely által befolyásolni tudjuk az egyén motivációit. De – mint láttuk - a kereslet is komplex jelenség, hiába motivált valaki, ha nem rendelkezik szabadon elkölthető jövedelemmel, vagy szabadidővel.

A turizmus kínálati oldalát 6 tényező határozza meg:

1. vonzerők
2. közlekedési lehetőségek
3. szálláshelyek
4. étkezési lehetőségek
5. szórakozási lehetőségek
6. egyéb tényezők

Mivel a kínálati oldal az, melyre leginkább módunkban áll hatni, így e fejlesztési terv is alapvetően erre, valamint a keresleti oldallal kapcsolatot jelentő marketingre fókuszál. Fontosnak tartjuk azonban megjegyezni azt, hogy hatékony idegenforgalom nem lehetséges a keresleti oldal pontos ismerete nélkül, így azt célszerű – eltérő jellege miatt – az egyes turisztikai ágaknál külön-külön számba venni. Mivel a keresleti oldal mind korát, jövedelmi viszonyait, motiváltságát stb. tekintve erősen heterogén, így az egyes turisztikai ágak fejlesztésekor meg kell határozni azt a célcsoportot, akinek elérésével a kínálathoz a szükséges mértékű keresletet biztosítani tudjuk!

Kitekintés a nagyobb dimenziójú turisztikai folyamatokra

Általános trendek a világ turizmusában

Az idegenforgalom a világgazdaság egyik legdinamikusabban fejlődő ágazata, mely ma már egyértelműen tömegjelenségként definiálható. 2008-ban a nemzetközi turista érkezések száma 924 millió volt, amit 2009-ben egy 4,8%-os átmeneti csökkenés követett (880,3 millió) a gazdasági világválság miatt. A World Travel & Tourism Council (WTTC) előrejelzése alapján azonban mindez csak átmeneti megtorpanás, a szektor konjunktúrája tovább folytatódik és 2020-ra várhatóan eléri az 1,6 milliárdot.

1. számú diagram: Nemzetközi turistaérkezések száma a világon 1995-2009 között

Forrás: ÁSZ Kutatóintézete: „A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata” című tanulmány, 28.p., Budapest, 2010. június

A világ turizmusában Európa szerepe tradicionálisan rendkívül magas. Azonban megfigyelhető egy olyan tendencia, mely részesedésének folyamatos és egyre gyorsuló ütemű csökkenését mutatja. Mindezek ellenére 2009-ben még az idegenforgalom 52%-át a kontinens realizálta.

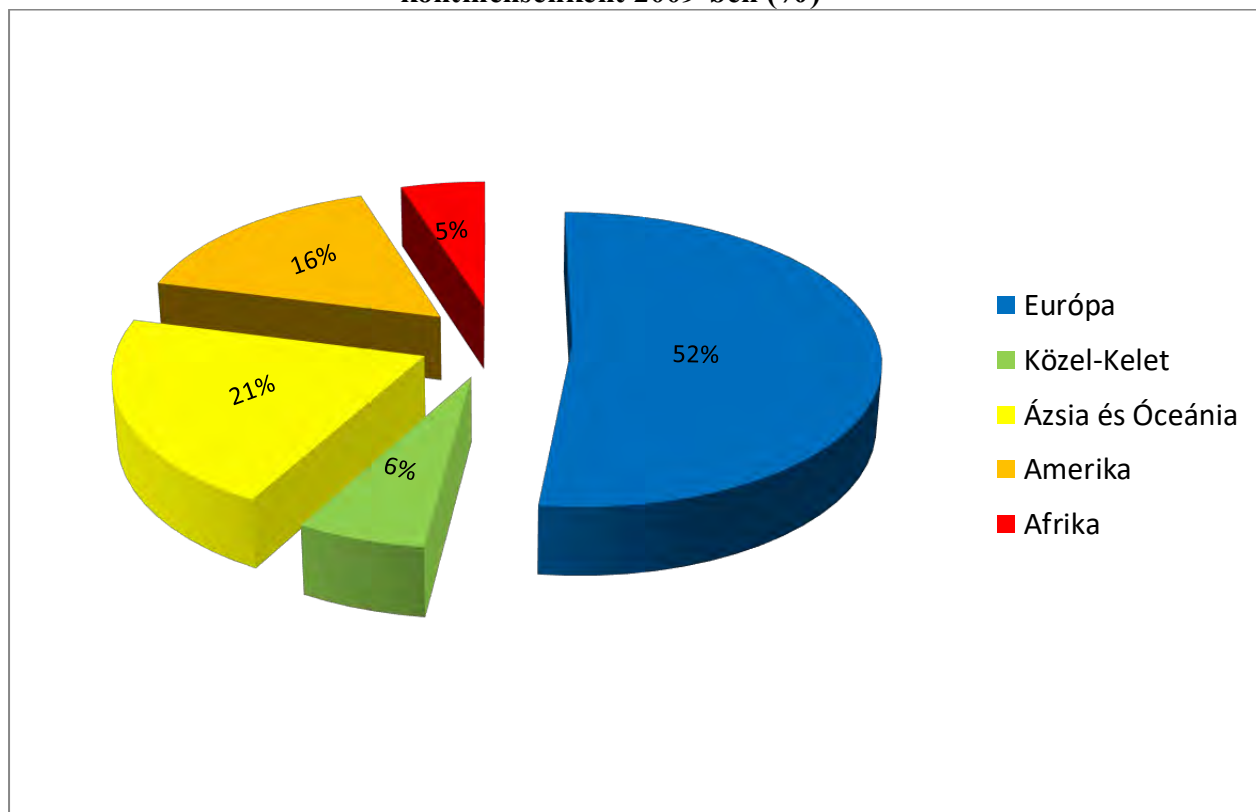

A kontinentális turizmust nem csupán gazdasági, de politikai változások is befolyásolják. Obama USA elnökké való megválasztása után 2010-ben 5%-kal nőtt az afrikai beutazások száma, amit még 25%-kal megnövelt a dél-afrikai futball világbajnokság.

Nem olyan látványos ütemben ugyan, de Dél-Amerikajelentősége is egyre nő, mint küldő piac, ami elsősorban a lassan konszolidálódó helyi gazdaságoknak köszönhető.

2. számú diagram: A nemzetközi turista érkezések számának megoszlása kontinensenként 2009-ben (%)

Forrás: ÁSZ Kutatóintézete: „A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata” című tanulmány, 28.p., Budapest, 2010. június

Érdeemes felhívni a figyelmet a kínai turizmus robbanásszerű fejlődésére, mely részben oka a fent említett folyamatnak. „(...) A kínaiak külföldi turizmusának piaca a legaktívabb, a leggyorsabban növekvő turizmuspiac a világon. A kínai turizmus fejlődése átrendezi a világ turizmus iparágát. 1993-ban 3 740 000, míg 2005-ben már 31 030 000 kínai turista utazott külföldre, de ez még csak a kezdeti időszak.. Ez egy igen nagy és potenciális piac, aminek további fejlődése várható!”³ E dinamizmus napjainkban is tart!

Ahogy a turista érkezések száma nőtt, úgy lett a turizmus részesedése a világ GDP-jéből is egyre nagyobb arányú. Erre vonatkozóan az ÁSZ egy tanulmánya 2010. júniusában a következő adatokat közölte: „(...) A turizmusnak a világgazdaságban elfoglalt helyzetét alapvetően a GDP-hez történő hozzájárulás mértéke és aránya határozza meg. Ezeknek a jellemzőknek a 2001 és 2009 közötti alakulását mutatja be”⁴ az alábbi diagram:

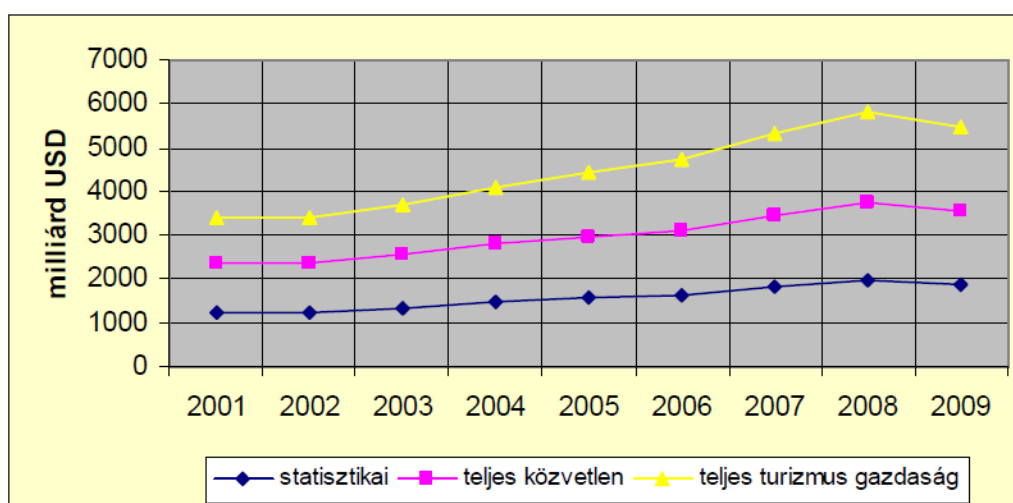
³ internet: http://www.nihao.hu/HUNGARIAN_SITE/index.html

⁴ ÁSZ Kutatóintézete: „A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata” című tanulmány, 28.p., Budapest, 2010. június

3. számú diagram: A turizmus hozzájárulása a világ GDP-jéhez 2001-2009 között milliárd \$-ban

Forrás: World Travel and Tourism Council (WTTC)

A turizmus foglalkoztatásban betöltött szerepe is rendkívül jelentős. A WTTC⁵ becslése szerint 2009-ben a teljes turizmuságazat 219,81 millió ember számára biztosított munkalehetőséget világszerte, ami a foglalkoztatottak 7,62%-a.

1. számú táblázat: A turizmusban foglalkoztatottak száma és aránya a világon 2001-2009 között

év	statisztikai szektor		teljes közvetlen		teljes turizmus	
	ezer fő	%	ezer fő	%	ezer fő	%
2001	71 983,4	2,82%	132 356,0	5,18%	199 076,0	7,79%
2002	71 497,1	2,76%	131 297,0	5,06%	198 596,0	7,65%
2003	69 746,9	2,65%	127 816,0	4,85%	197 582,0	7,50%
2004	72 242,1	2,69%	132 024,0	4,92%	206 059,0	7,68%
2005	73 132,3	2,69%	134 001,0	4,92%	212 586,0	7,80%
2006	76 118,3	2,74%	138 868,0	5,01%	220 186,0	7,94%
2007	77 863,6	2,76%	141 734,0	5,03%	224 467,0	7,96%
2008	78 747,5	2,75%	143 458,0	5,01%	226 039,0	7,09%
2009	77 275,5	2,68%	140 660,0	4,88%	219 810,0	7,62%

Forrás: ÁSZ Kutatóintézete: „A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata” című tanulmány, 110.p., Budapest, 2010. június

A WTTC prognózisa szerint a 2009. évi recesszió az idegenforgalomban csak átmeneti, amit egy hosszútávon jelentős növekedés követ. Ezt elsősorban a fejlődő országok – döntően Kína – turisztikai piacának várt dinamikus növekedésére, a gazdasági válságok után általában jelentkező konjunktúrára, új piacok létrejöttére, a fejlett világ remélt gazdasági talpra állására alapozza. Mindezek eredményeképpen 2019-re a turizmus részesedése a világ GDP-jéből elérheti a 10.500 milliárd dollárt, a foglalkoztatás terén pedig a 276 millió főt!

⁵ World Travel & Tourism Council

Az ENSZ Turisztikai Világszervezete (UNWTO) előrejelzése is növekedést mutat. E szerint a nemzetközi turista érkezések száma 2010-ben elérheti a 1,1 milliárdot, 2020-ban pedig akár az 1,6 milliárdot is. Az UNWTO 2010-re továbbra is reálisnak tartja korábbi előrejelzését, miszerint a turistaérkezések száma 2009-hez képest globális szinten 3-4%-kal fog nőni az év végére.⁶ Úgy tűnik – mondja az elemzés –, hogy a világgazdasági válság a turisztikai ágazatban lecsengőben van, ott a vártnál kisebb mértékben jelentkezett.

Korábban már említettük, hogy Európa a világ legjelentősebb turisztikai fogadóterülete, részesedése a nemzetközi turista érkezésekből 2009-ben 52% volt, és a világ turizmusból befolyt bevételeinek fele itt realizálódott. Európán belül az Európai Unió jelentősége megkérdőjelezhetetlen, hiszen az a turisztikai forgalom 85%-ával rendelkezik.

4. számú diagram: Nemzetközi turista érkezések száma az EU-ban 1998-2008 között

Forrás: ÁSZ Kutatóintézete: „A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata” című tanulmány, 35.p., Budapest, 2010. június

2. számú táblázat: A turizmusban foglalkoztatottak száma és aránya az Európai Unióban 2001-2009 között

év	statistikai szektor		teljes közvetlen		teljes turizmus	
	ezer fő	%	ezer fő	%	ezer fő	%
2001	11 831,7	3,43%	23 435,4	6,79%	34 474,4	9,99%
2002	11 389,6	3,29%	22 484,0	6,49%	33 486,4	9,66%
2003	10 972,9	3,15%	21 542,6	6,18%	32 487,8	9,34%
2004	10 811,2	3,08%	21 252,2	6,13%	32 413,1	9,22%
2005	10 940,4	3,07%	21 456,5	6,02%	33 011,1	9,27%
2006	10 962,1	3,04%	21 431,8	5,94%	33 211,1	9,21%
2007	11 044,5	3,02%	21 619,5	5,90%	33 749,7	9,22%
2008	10 980,3	2,97%	21 452,3	5,81%	33 108,7	9,02%
2009	10 599,0	2,89%	20 704,8	5,65%	32 078,4	8,74%

Forrás: ÁSZ Kutatóintézete: „A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata” című tanulmány, 112.p., Budapest, 2010. június

⁶ A Turisztikai Világszervezet legfrissebb World Tourism Barometer című jelentése (June 2010 - Volume 8, Issue 2 / internet: <http://www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm>)

Az Európai Unióban a teljes turizmus ágazatot tekintve 2009-ben a munkavállalók 8,74%-a tevékenykedett, mely több mint 32 millió főt jelentett. Az idegenforgalom foglalkoztatáson belül betöltött szerepének alakulásában egy folyamatos, enyhe csökkenő tendencia figyelhető meg!

3. számú táblázat: A turizmus %-os részesedése a GDP-ből Európa országaiban 2008-ban

ország	GDP %-a	ország	GDP %-a	ország	GDP %-a
Albánia	14,7	Hollandia	7,4	Nagy-Britannia	9,2
Ausztria	14,5	Horvátország	25,5	Norvégia	6,1
Belgium	8,9	Írország	7,3	Olaszország	9,7
Bosznia-Hercegovina	10,3	Izland	13,3	Oroszország	6,5
Bulgária	12	Lengyelország	7,7	Örményország	10,2
Ciprus	21,4	Lettország	7,5	Portugália	15,7
Csehország	10,4	Litvánia	6,2	Románia	5,8
Dánia	8,5	Luxemburg	8,1	Spanyolország	17,2
Észtország	20,4	Macedónia	6,1	Svájc	12,6
Fehéroroszország	5,8	Magyarország	6,7	Svédország	7,1
Finnország	8,9	Málta	23	Szerbia	4,7
Franciaország	10,9	Montenegró	24,6	Szlovákia	12,6
Görögország	17,2	Németország	8,6	Szlovénia	11,9

Forrás: ÁSZ Kutatóintézete: „A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata” című tanulmány, 113.p., Budapest, 2010. június

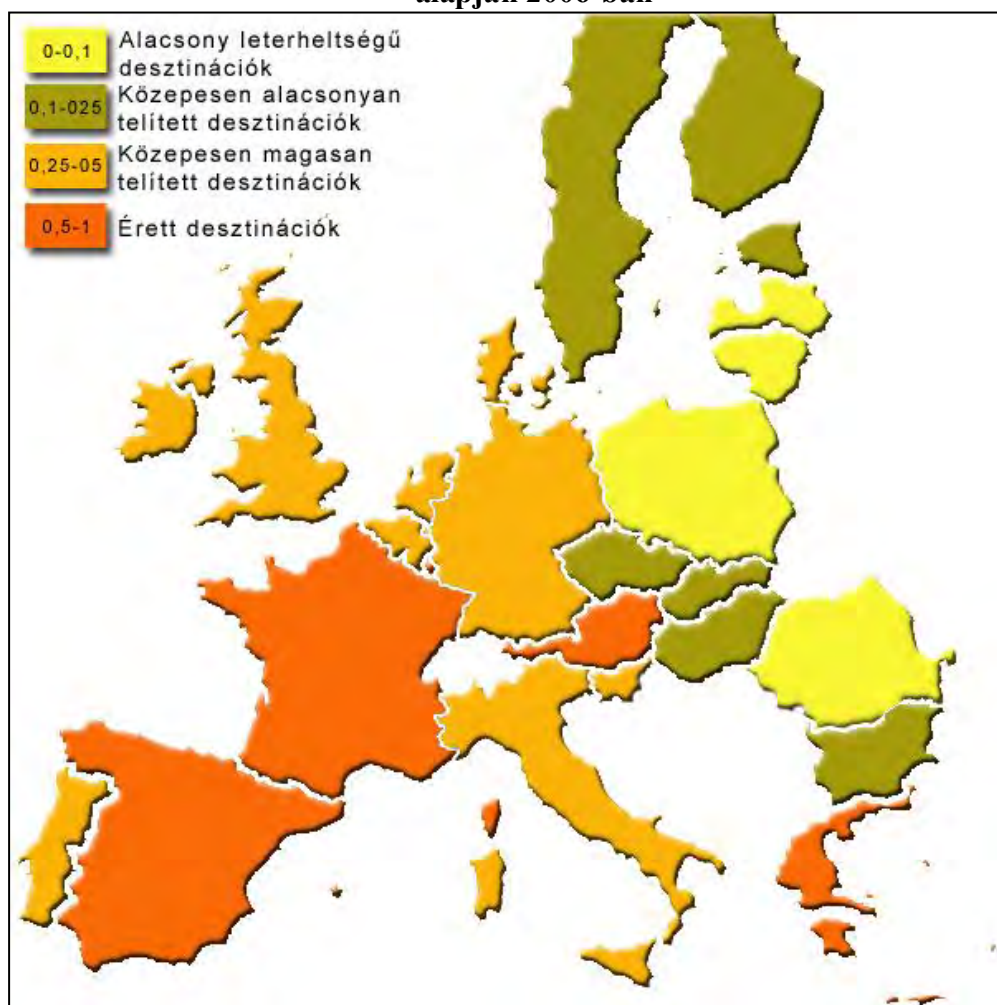
2009-ben az Európai Unió teljes GDP-jét tekintve az idegenforgalom részesedése 9,55%-os volt (1960,04 milliárd dollár). Mindez csökkenő tendenciát mutat hosszabb időtávot tekintve azzal, hogy a GDP-hez való hozzájárulás abszolút értékben folyamatosan nő – leszámítva a 2008-2009 közötti megtorpanást!

A turizmus hatásának mérésére hozták létre az elmúlt években a TPI mutatót (Tourism Penetration Index) melyet komplex idegenforgalmi hatásmutatóként fordíthatunk magyarra. E mérőszám alapján lehet a legrealisabban megítélni a turizmus gazdasági, társadalmi, környezeti súlyát. Általa jól láthatjuk térben – esetünkben az EU vonatkozásában -, hogy mely területek idegenforgalma a legjelentősebb, hiszen ott értelemszerűen e mutató értéke is magasabb.⁷

⁷ Sütő Attila: „A turizmus területi hatásai”, VÁTI Kht., Budapest, 2006.

2. számú térkép: Az Európai Unió országainak idegenforgalma a TPI mutató alapján 2006-ban

Forrás: Sütő Attila: „A turizmus területi hatásai”, VÁTI Kht., Budapest, 2006.

Láthatjuk, hogy az EU-n belül Spanyolország, Franciaország, Ausztria, Luxemburg és Görögország esetében a legnagyobb az idegenforgalom hatása. E területeken dinamikus bővülés nem várható már. Európa többi része közepesen, vagy alacsony mértékben kihasznált idegenforgalmi szempontból. Adottságaik sok esetben egyáltalán nem rosszabbak az említett államokénál, viszonylagos elmaradásuk oka inkább politikai, történelmi, gazdasági okokra vezethető vissza. Magyarország a közepesen-alacsonyan telített desztináció zónájában található, ami jelzi azt, hogy még vannak a hazai turizmus fejlődésének lehetőségei.

Összefoglalva tehát, a nemzetközi előrejelzések világviszonylatban a turizmus egyre növekvő szerepét prognosztizálják. Ebben mind az Európai Uniónak, mind pedig Magyarországnak meg kell találnia a maga helyét, hiszen ez nem csak gazdasági, de legalább annyira társadalmi érdek is!

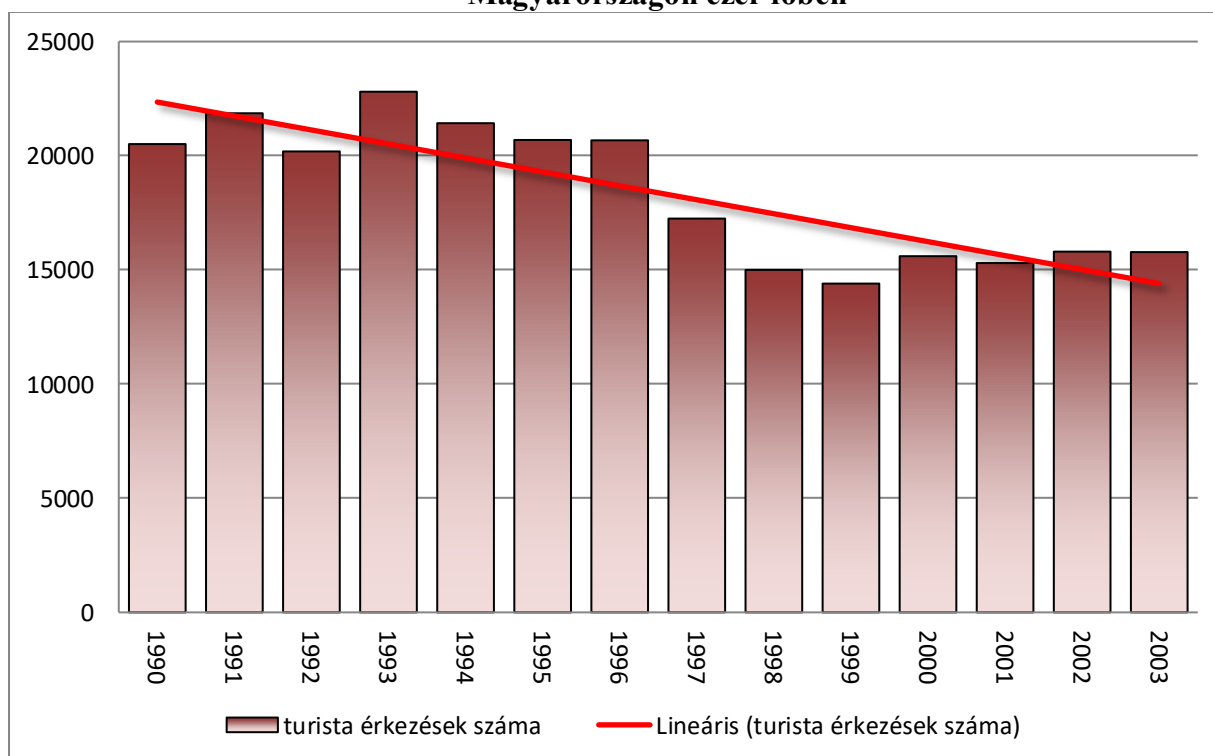

Magyarország helye a világturizmusban / Magyarország turizmusának alakulása

Magyarország idegenforgalmi adottságai nemzetközi viszonylatban is kiemelkedően jónak számítanak. Az 1980-as, 1990-es években a világátlagot többszörösen meghaladó mértékben nőtt a magyar turizmus. Hazánk 1990-ben Franciaország, USA, Spanyolország és Olaszország után az ötödik legjelentősebb turisztikai desztináció volt a világon 20,51 millió turistaérkezéssel. Ez a növekvő tendencia a '90-es évek első harmadáig tartott, utána azonban részben politikai, részben gazdasági okok miatt megtorpant, majd esikénésbe ment át. Mindezek ellenére a magyar turizmus ma is nemzetközi jelentőséggel bír. 2002-ben 15,8 millió turista kereste fel Magyarországot, ami nemzetközi szinten a 13. legmagasabb érték volt.⁸ 2007-ben – az idegenforgalom fokozódó globalizációjával, új szereplők megjelenésével, a fejlődési pólusok áthelyeződésével párhuzamosan – hazánk 8,6 millió turistaérkezéssel a 26. volt a világon.⁹

A '90-es években kivívt rendkívül jó pozíciót hazánknak nem sikerült megőriznie. Hozzá kell tennünk, hogy a magyar turizmust – még ezekben a prosperáló években is – a magas látogatószám mellett az alacsony jövedelemtermelő képesség jellemezte! Az Állami Számvevőszék Kutatóintézetének munkatársai ennek okát egyértelműen abban látják, hogy Magyarország nem volt képes az elmúlt évtizedben elvégezni azokat a turisztikai infrastruktúrát érintő beruházásokat, amelyek az igények megváltozása, a versenytársak innovatív fejlesztései miatt ma már elengedhetetlenek a hatékony idegenforgalomhoz.

5. számú diagram: A turista érkezések száma és trendje 1990-2003 között Magyarországon ezer főben

Forrás: Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Magyarországon 1990-2002”, 6.p., Budapest, 2010.

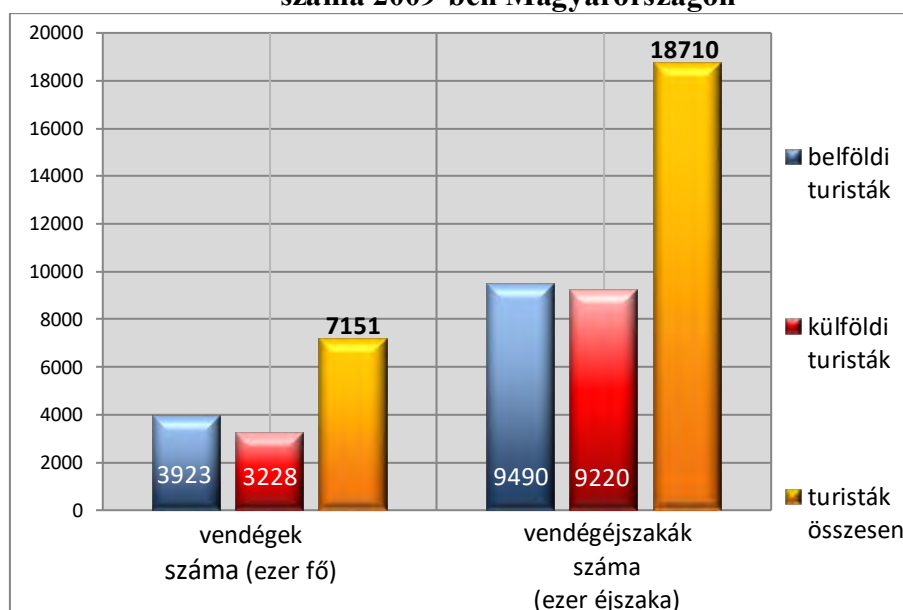
⁸ Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Magyarországon 1990-2002”, 6.p., Budapest, 2010.

⁹ Turizmus Buletin XII. évfolyam II.szám, 61.p

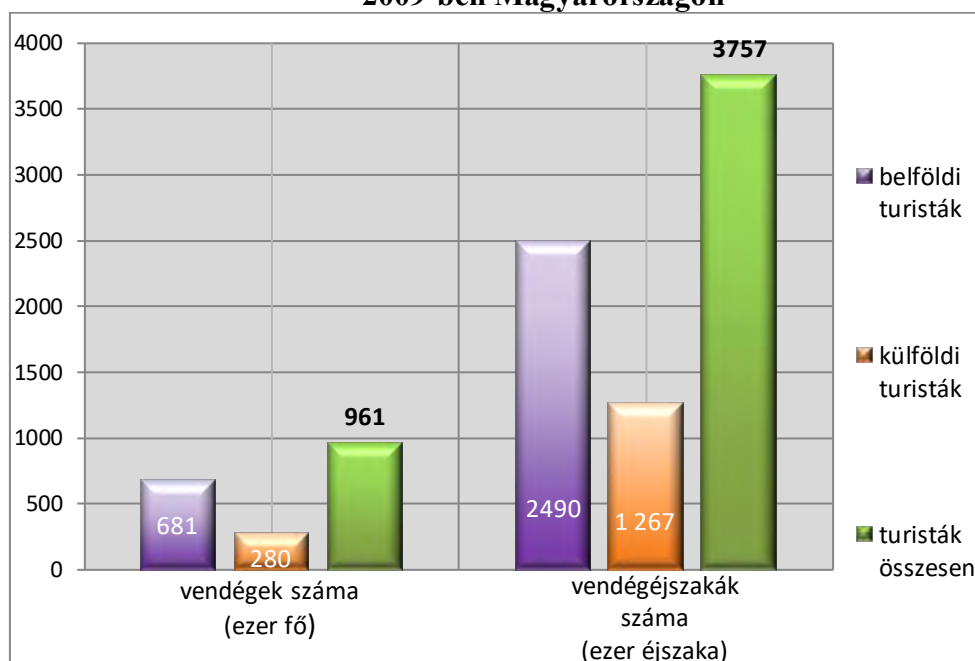
A turizmus közvetlen gazdasági szerepe hazánkban mind a GDP-hez való hozzájárulás, mint a foglalkoztatottak aránya alapján magasabb, mint a világban és az Európai Unióban. A turizmus részesedése a hazai GDP-ből 2008-ban 6,7% volt. A foglalkoztatottság terén az idegenforgalomnak kitüntetett helye van Magyarországon is. E téren a Magyar Turizmus Rt 2009. évi – a magyar turizmust értékelő kiadványa- 2005. évi adatot közöl, mely szerint az idegenforgalom (közvetett és közvetlen) részesedése az összes foglalkoztatottból 12,6%-os volt.¹⁰

6. számú diagram: Kereskedelmi szálláshelyek vendégeinek és vendégéjszakáinak száma 2009-ben Magyarországon

Forrás: Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Magyarországon 2009”, 2.p., Budapest, 2010

7. számú diagram: Magán szálláshelyek vendégeinek és vendégéjszakáinak száma 2009-ben Magyarországon

Forrás: Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Magyarországon 2009”, 2.p., Budapest, 2010

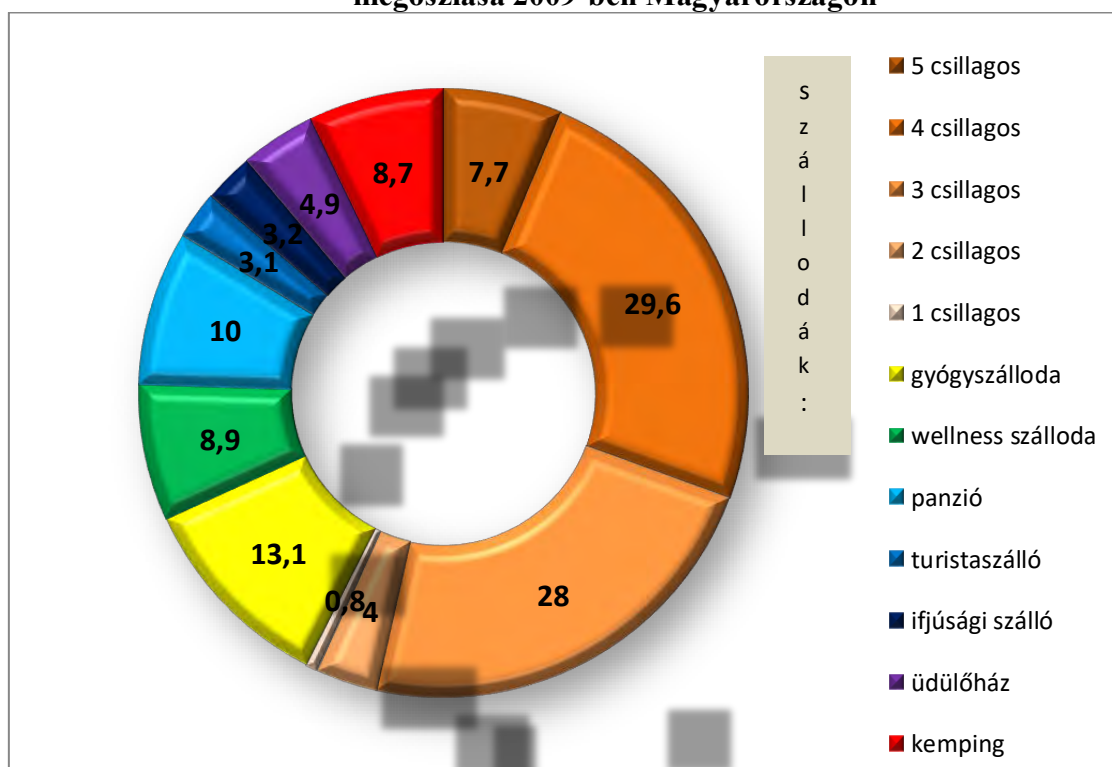
¹⁰ Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Magyarországon 2009”, 2.p., Budapest, 2010.

2009-ben a magyar idegenforgalomban a kereskedelmi és a magánszálláshelyek forgalmát a fenti táblázatok alapján értékelhetjük. Az itt feltüntetett számokban még erősen érződik a gazdasági válság hatása, hiszen ekkor a vendégek számában és a vendég éjszakák tekintetében is csökkenés következett be. Ennek mértéke azonban nagyon eltérőnek bizonyult a két alapvető szálláshely kategória között: addig, amíg a kereskedelmi szálláshelyeken -7,9% volt 2008-hoz képest a recesszió, addig a magánszálláshelyeknél mindössze -1%-os.

Tanulságos áttekintenünk a vendégéjszakák számának és arányának megoszlását a szálláshelytípusok alapján!

8. számú diagram: Az egyes szálláshely típusok vendégéjszakáinak százalékos megoszlása 2009-ben Magyarországon

Forrás: Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Magyarországon 2009”, 4.p., Budapest, 2010

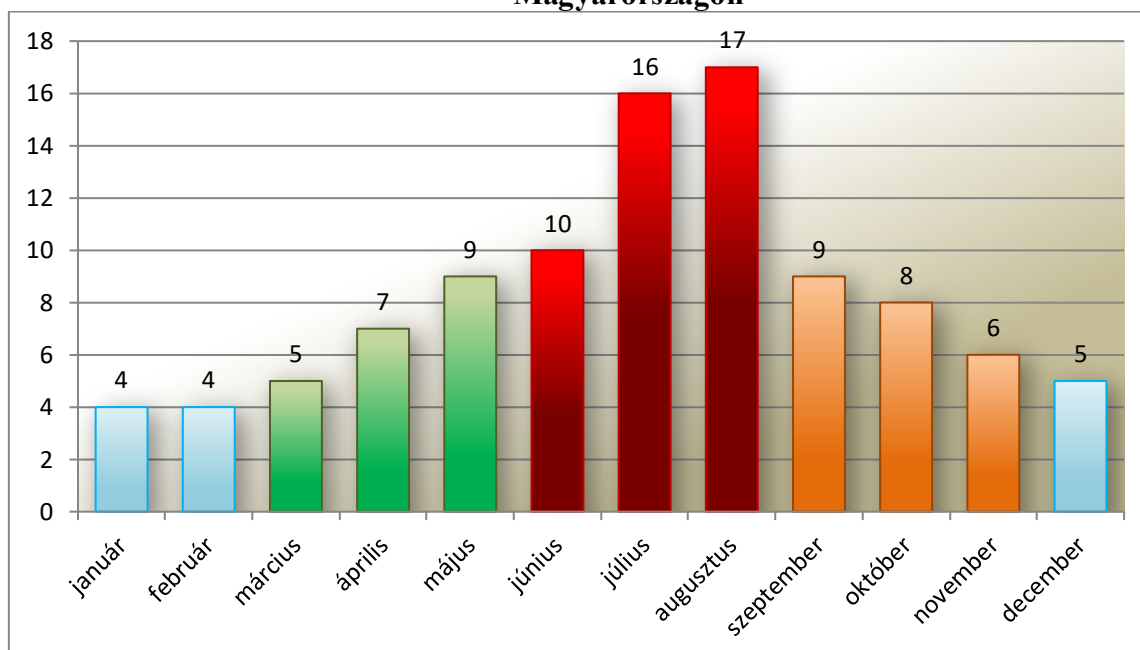
A vendégéjszakák 70%-át a szállodák realizálják. Közülük is a három és négy csillagos minősítésűek részesedése a legnagyobb (28 és 29,6%). 13,1%-kával jelentősnek mondható még a gyógyszállodák forgalma. A többi – nem a szálloda fogalomkörébe tartozó – szálláshely közül a panziók 10%-os részesedése és a kempingek 8,7%-os aránya emelhető ki.

Különbség mutatkozik a belföldi és külföldi vendégek szállásigényei között is. Általában a külföldiek a magasabb minőségi kategóriába tartozó szálláshelyeket preferálják, ezen belül is a szállodákat, míg a belföldi vendégek esetében – bár az általános trend e felé mutat – a költségek miatt a viszonylag alacsonyabb minőségi kategóriába tartozó szálláshelyek favorizáltak.

A vendégéjszakák éven belüli időbeli eloszlása alapján jól kitapintható a magyar turizmus erős szezonális jellege. A vendégforgalom 43%-a a három nyári hónapban bonyolódik le. Ha ehhez hozzávesszük az azt megelőző és az azt követő hónapot, akkor az így meghatározott főszezon a vendégforgalom 61%-át jelenti!

9. számú diagram: A vendégéjszakák számának havi, %-os megoszlása 2009-ben Magyarországon

Forrás: Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Magyarországon 2009”, 5.p., Budapest, 2010.

A magyar idegenforgalom azonban nem csak időben, de térben is erősen koncentrált. Ez azt jelenti, hogy a kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmának 38,1%-a Budapest – Közép-Dunavidék turisztikai régióban, további 17%-a pedig a Balaton turisztikai régióban jelentkezett 2009-ben, s ez általános trendnek mondható.

A Magyar Turizmus Zrt közreadta 2009-re vonatkozóan is a leglátogatottabb városok listáját. Budapest vezető szerepe megkérdőjelezhetetlen. Debrecen és Sopron kivételével az összes többi település esetében a termál- és gyógyturizmus dominál, mint a látogatottságot generáló turisztikai ág.

3. számú térkép. Magyarország turisztikai régióbeosztása és a leglátogatottabb városok 2009-ben

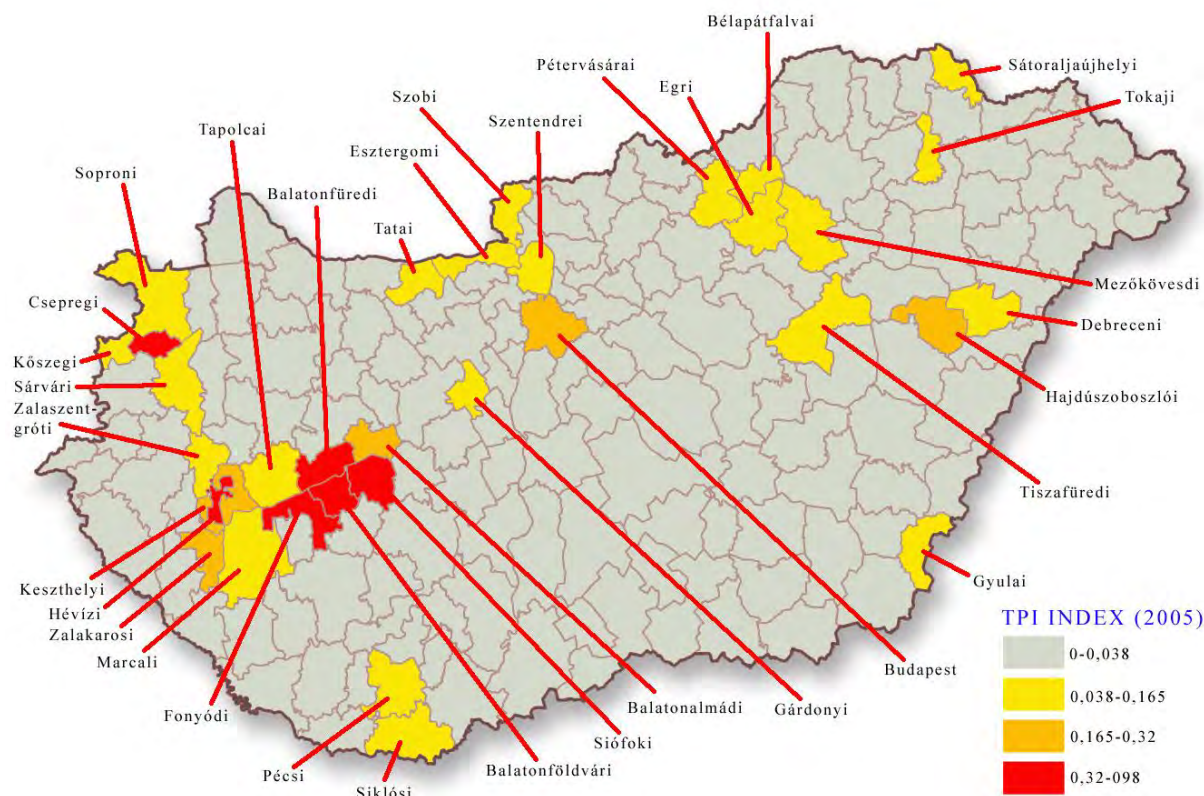

Forrás: saját, 2010.

4. számú térkép: A TPI index alakulása Magyarország kistérségeiben 2005-ben

Forrás: saját, „Falv , város, régió” c. folyóirat, 2007/4. száma alapján

A hazai idegenforgalmi potenciál kihasználtságáról ennél pontosabb és reálisabb képet mutat a TPI index. Ennek elemzése 2007-ben hazánk vonatkozásában is elkészült, Az itt megfigyelhető térbeli meghatározottság ma is érvényes, jelentősen nem változott. A TPI értéke a következő turisztikai hatást mutatja térségi szinten:

$0,5 < TPI < 1$	Érett desztináció
$0,25 < TPI < 0,5$	Közepesen-magasan telített (közepes érettségű) desztináció
$0,1 < TPI < 0,25$	Közepesen-alacsonyan telített desztináció
$TPI < 0,1$	Alacsony leterheltségű desztináció

A fenti térképről jól leolvasható, hogy Magyarországon fejlett turisztikai desztinációk a főváros, a Balaton és egyes gyógyfürdők (Bük, Hévíz, Zalakaros, Hajdúszoboszló) környezetében alakultak ki elsősorban!

Beutazó turizmus

2009-ben a Magyarországra irányuló beutazó turizmus a turisztikai régiók szintjén a következőképpen alakult: A vendégéjszakák számát tekintve Budapest-Közép-Dunavidék 54,3%-os részesedése kiemelkedik a mezőnyből, köszönhetően ez elsősorban Budapestnek. A második helyen a Balaton áll, mely 18%-ot ért el ezen a területen E két régió súlya a szállásdíjakból befolyt bevételek vonatkozásában még jelentősebb: előbbi 70,8%-kal, utóbbi pedig 11%-kal áll a rangsor élén. A többi régió turisztikai eredményei a beutazó turizmus terén jóval szerényebbek.

A Nyugat-dunántúli turisztikai régió az, amely még jelentős pozíciót vívott ki magának – elsősorban gyógyfürdői révén. E régió 10,9%-ot hasított ki magának a

vendégéjszakákból, de bevételei így is csak 7,3%-ot tesznek ki. Ugyanakkor a Nyugat-Dunántúl az egyedüli térség hazánkban ahol a válság ellenére a beutazó turizmus terén a vendégek számát és az ebből befolyt bevételeket tekintve növekedés volt tapasztalható.

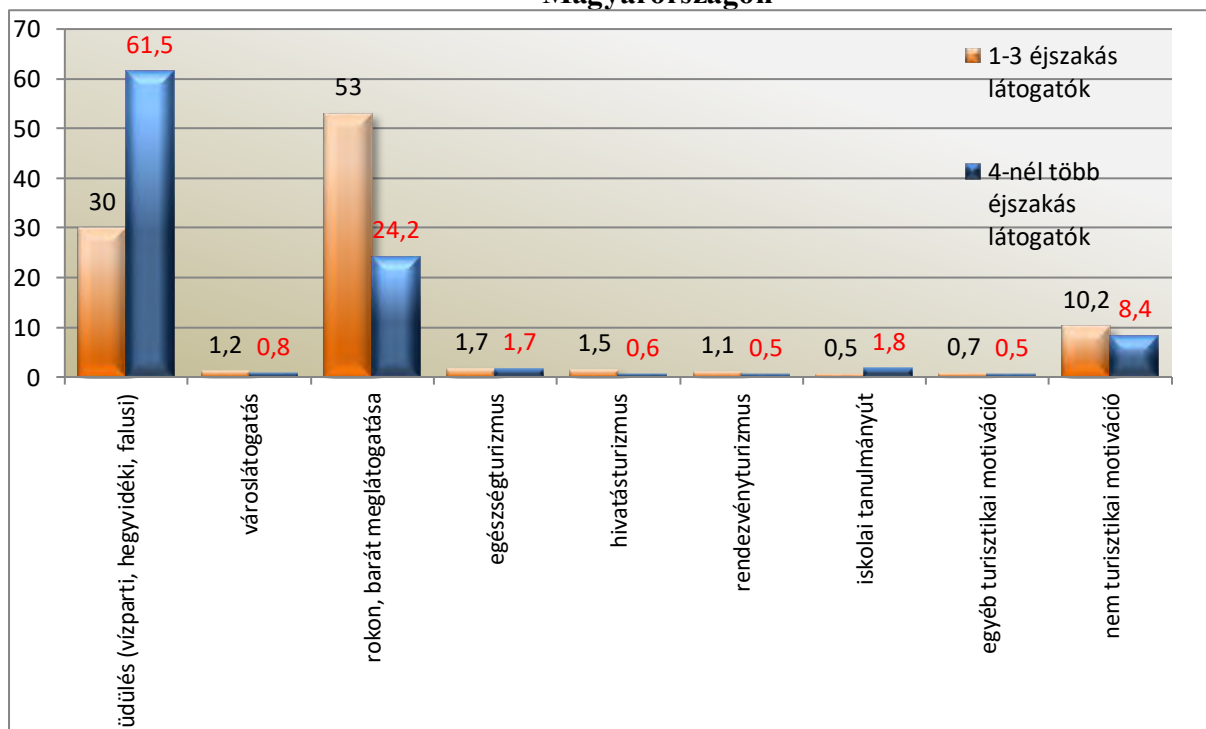
A beutazó turizmus legkedveltebb célpontjai 2008-ban a 4. számú táblázatban felsorolt települések voltak. Itt is jól megfigyelhető Budapest meghatározó szerepe – közel 10-szer nagyobb forgalmat bonyolít le, mint a második helyen álló Hévíz. A régiók közötti – korábban ismertetett – súlypontok is jól kivehetőek a rangsorból, ugyanis abban a Nyugat-Dunántúl 3 településsel, a Balaton 4 településsel képviselteti magát.

4. számú táblázat: TOP 10 települések Magyarországon a beutazó turisták számát tekintve 2008-ban

	Település	külföldi látogatók száma
1	Budapest	5 204 760
2	Hévíz	563 084
3	Balatonfüred	350 606
4	Bük	331 433
5	Hajdúszoboszló	309 290
6	Siófok	265 227
7	Sárvár	163 840
8	Zalakaros	118 214
9	Győr	118 070
10	Harkány	103 168

Forrás: Turizmus Bulletin XIII. évfolyam 3. szám, 61.p., 2009.

10. számú diagram: A beutazó turisták motivációinak %-os megoszlása 2009-ben Magyarországon

Forrás: Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Magyarországon 2009”, 6.p., Budapest, 2010.

A hazánkba látogató külföldiek motivációt figyelembe véve megállapítható, hogy a vendégkör 22,2%-a üdülési, 25,1%-a rokonlátogatási céllal, 13,15%-uk pedig hivatásához kapcsolódóan érkezik Magyarországra. A többi motivációs tényező jelentősége jóval kisebb. A fenti táblázat jól mutatja azt is, hogy a külföldi turisták motivációi a szerint is komoly eltéréseket mutatnak, hogy milyen hosszú itt tartózkodásról van szó!

A kereskedelmi szálláshelyek vendégeinek számát tekintve 2009-ben a legjelentősebb küldő ország Németország volt (520.280 fő), utána Ausztria (259.108 fő), Románia (204.436 fő), Nagy-Britannia (193.680 fő) és Olaszország (173.161 fő) következett. A vendégéjszakák számának vonatkozásában a sor többé-kevésbé hasonló: 1. Németország (2.155.746 éjszaka), 2. Ausztria (734.195 éjszaka), 3. Nagy-Britannia (501.515 éjszaka), 4. Olaszország (463.921 éjszaka), 5. Lengyelország (393.422 éjszaka). Mindezek az adatok azt igazolják, hogy a magyar beutazó turizmus elsősorban a német-osztrák vendégkörre épül, immár hagyományosa! Ennek oka elsősorban a relatív földrajzi közelség, a gazdasági, történelmi kapcsolatok.

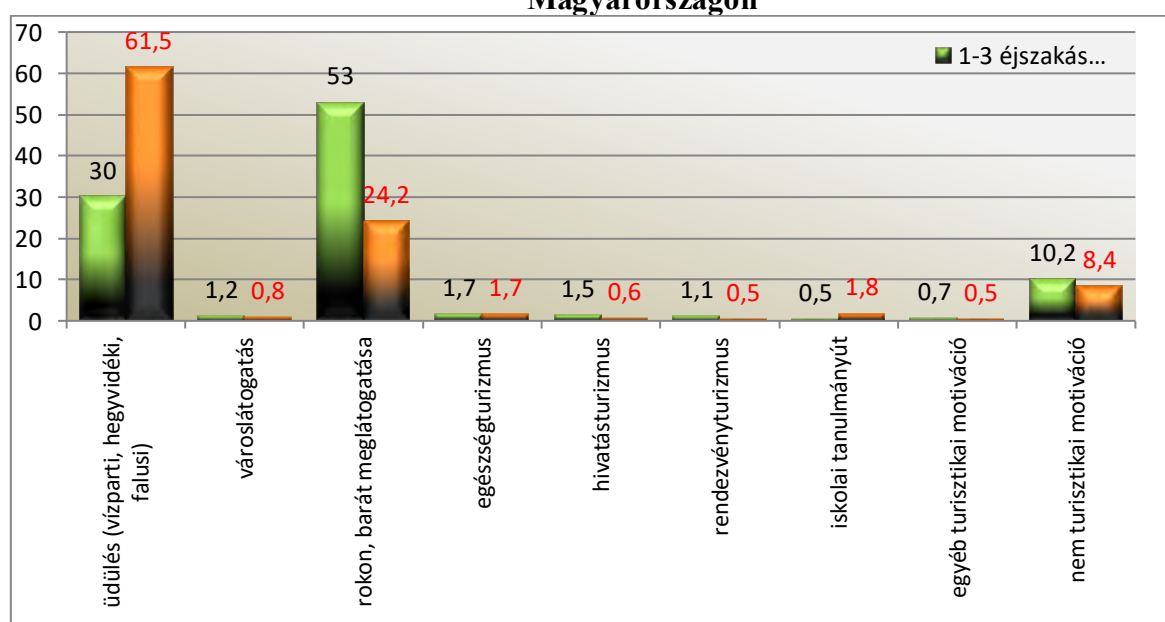
Belföldi turizmus

A belföldi turizmus szerepe a gazdasági válság hatására - a korábbi folyamatos emelkedést követően - tovább fokozódott. A vendégforgalom alakulásában a területi koncentráció nem olyan abszolút mértékű itt, mint a beutazó turizmus esetében!

A vendégéjszakák számát tekintve 2009-ben 27,4%-os részesedéssel a Balaton turisztikai régió kiemelkedik a mezőnyből. A második helyen Budapest-Közép-Dunavidék áll (14%), azonban előnye nincs 1% a Nyugat-Dunántúlhoz képest (13,1%)! A beutazó turizmusban alig preferált Észak-Magyarország 11,7%-kal a negyedik, ötödik helyezett alig elmaradva az Észak-Alföld (11.5%). A sor végén az említett területektől jóval leszakadva a Dél-Alföld (8.6%), Dél-Dunántúl (6,3%), Közép-Dunántúl (5,3%) és a Tisza-tó (2,1%) áll.

Világosan kitapintható, hogy a belföldi turistaforgalom alapvetően két motiváló tényező határozza meg – függetlenül attól, hogy annak időtartama milyen hosszú. A magyar turisták elsősorban üdülés és rokonlátogatás céljából indulnak útnak, ahogy ezt alábbi diagram is jól mutatja!

11. számú diagram: A beutazó turisták motivációinak %-os megoszlása 2009-ben Magyarországon

Forrás: Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Magyarországon 2009”, 5.p., Budapest, 2010.

A Magyar Turizmus Zrt. 2008-ra vonatkozóan a magyar lakosság utazási szokásairól készített felmérést, e szerint 2007-2008-ban a magyar háztartások 58,4%-a vett részt többnapos, 63,3%-a egy napos utazáson. Utóbbiak 72,5%-a az egynapos utazás mellett több napos utazáson is részt vett.

„(...) Minél fiatalabb a válaszadó, minél magasabb az iskolai végzettsége, minél gyakrabban internetezik, minél jobb a háztartás anyagi helyzete, minél nagyobb a létszáma, minél nagyobb településen él a megkérdezett, annál valószínűbb, hogy a vizsgált időszakban előfordult többnapos, utazás a háztartásban.”¹¹

A belföldi többnapos utazások esetében a magyar vendégek 46,4%-a az ingyenes magán szálláshelyeket vette igénybe 2008-ban. Ennek az az oka, hogy a forgalom legnagyobb része a rokon- és barát látogatásokból adódik, s ez nyilvánvalóan dominál a szálláshelyek vonatkozásában is. A második legjelentősebb szálláshely típus a saját nyaraló, üdülő és telek volt (15,1%-kal), melyet 8,8%-os részesedéssel a szállodák, 8%-kal pedig a fizető magán szálláshelyek követték. Panzióban a vendégek 4,3%-a, apartmanban 4,1%-a, kempingben 3,5%-a, vállalati üdülőben 2,8%-a, ifjúsági szállóban 1,8%-a, turistaszállóban 0,8%-a szállt meg (egyéb 1,8%). Mindez az mutatja, hogy a fizető szállásadásban a szállodák és a magán szálláshelyek dominanciája érvényesül Magyarországon.

A belföldi utazások során végzett tevékenységek beszédesen mutatják a magyar turisták elvárásait.

5. számú táblázat: A belföldi utazások során végzett tevékenységek aránya 2009-ben

Tevékenységek:	%
passzív pihenés, kikapcsolódás	84,6
strandolás, fürdőzés	66,7
városlátogatás	50,3
kulturális látnivalók megtekintése	30
rokonok, ismerősök felkeresése	28,5
természeti látnivalók megtekintése	28,4
gyógyfürdő, gyógykezelés igénybevétele	23,5
vásárlás	16,4
borkóstolás, pincelátogatás	14,5
szórakozás, diszkó, tánc	11,9
wellness szolgáltatás igénybevétele	11
helyi specialitások megkóstolása	9

Forrás: Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Magyarországon 2009”, 13.p., Budapest, 2010.

A hazai turisták elsősorban a passzív pihenést preferálják a Magyar Turizmus Zrt. alapján, azonban ezt – véleményünk szerint – csak a néhány napos utazások esetében lehet kételkedés nélkül elfogadni. A tendenciák nyilvánvalóan reálisak, így a stratégia alkotáskor nyilvánvalóan figyelembe kell venni őket!

¹¹ Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Bulletin” XIII. évfolyam 2. szám, 7.p.

5. számú térkép: A HACS illetékességi területe 2010-ben

Forrás: saját készítés DTA 50 felhasználásával

Az idegenforgalom helyi adottságai a turisztikai hatótényezők tükrében

A Zala Zöld Szíve HACS turisztikai adottságainak elemzését a már ismertetett idegenforgalmi hatótényezők mentén célszerű elvégezni, hiszen általuk determinált a helyi turizmus keresleti és kínálati oldala.

A természeti környezet

A természeti tényezők idegenforgalmi szempontból sok esetben kitüntetett jelentőséggel bírnak. Vannak olyan idegenforgalmi desztinációk a világban és hazánkban is, ahol elsősorban ezek szerepe a legjelentősebb, ezek jelentik a legfontosabb vonzerőt.

A turizmus környezettel való kapcsolatrendszerére alapján az idegenforgalom lehet kemény vagy szelíd. Előbbi esetében az idegenforgalmi fejlesztés úgy valósul meg, hogy e közben a természetes környezet drasztikusan átalakul, utóbbi esetben viszont ez nem történik meg, a kapcsolat harmóniája nem borul fel.

A természeti környezet szerepe a Zala Zöld Szíve HACS területén kiemelkedő jelentőségű, a térség ezen értékei mentén tudja leginkább meghatározni önmagát más hazai térségekhez képest. Ez az oka annak, hogy a természeti környezet bemutatása e fejlesztési terven belül komoly hangsúlyt kapott!

A HACS területe hazánk DNy-i részén, Zala megyében, Horvátország és Szlovénia szomszédságában fekszik. A vidék tájféldrajzi alapon két markánsan elkülönülő egységre bontható. Az egyik a Mura fluviális, akkumulációs síksága, másik pedig az ettől északra elhelyezkedő, a 300 méteres tengerszintfeletti magasságot csak ritkán meghaladó, szelíd dombvidék, a Zalai-dombság.

Magyarország természeti tájainak rendszertani besorolása szerint a HACS települései az alábbi kistájakhoz tartoznak:

1. Mura-balparti sík

- a. Csörnyeföld
- b. Dobri
- c. Kerkaszentkirály
- d. Letenye
- e. Molnári
- f. Murarátka
- g. Muraszemenye
- h. Semjénháza
- i. Tótszentmárton
- j. Tótszerdahely

2. Egerszeg-Letenyei-dombság

- a. Bázakerettye
- b. Becsehely
- c. Borsfa
- d. Kiscsehi
- e. Kistolmács
- f. Lisperzentadorján

- g. Maróc
- h. Petrivente
- i. Pusztaszentlászló
- j. Szentmargitfalva
- k. Valkonya
- l. Zajk

3. Közép-Zalai-dombság (Göcsej)

- a. Baktüttös
- b. Bánokszentgyörgy
- c. Barlahida
- d. Bucsuta
- e. Csertalakos
- f. Csömödér
- g. Gutorföldre
- h. Hernyék
- i. Kányavár
- j. Kissziget
- k. Lasztonya

- l. Mikekarácsonyfa
- m. Nova
- n. Oltárc
- o. Ortaháza
- p. Páka
- q. Pördefölde
- r. Pusztaederics
- s. Pusztamagyaród
- t. Szentliszló
- u. Szentpéterfölde
- v. Tófej
- w. Várfölde

x. Zebecke

4. Kerka-vidék (Hetés)

- a. Iklódbördőce
- b. Kerkateskánd
- c. Lenti
- d. Lovászi
- e. Szécsisziget
- f. Tormafölde
- g. Tornyiszentmiklós

(az osztályozás és besorolás a „Magyarország kistájainak katasztere” című szakkönyv alapján történt!)

Éghajlat

A táj klímáját két tényező determinálja alapvetően: 1. az Atlanti-óceánhoz és 2. az Adriához való viszonylagos közelség. Ez az oka annak, hogy a kontinentális hatások csak mérsékelten érvényesülnek és a vidék éghajlata meleg, nedves, enyhe telű kontinentális, a Kerka-vidék és a Közép-Zalai- dombság esetében pedig már a nedves kontinentális felé hajló.

A helyi klíma számos sajátossággal bír. Ezek közül az egyik az, hogy az Egerszeg-Letenyei-dombság az ország egyik legborultabb területe. Az évi átlagos felhőzöttség 62-64%, miközben az évi átlagos napfénytartam csupán 1800-1900 óra. Ez az érték a Kerka-vidék és a Közép- Zalai-dombság területén 1850 és 1900 óra/év körül mozog. A meteorológiai viszonyok téli sajátossága a Mura síkjának és a Lenti-medencének vonatkozásában a ködképződés, ami elsősorban télen jelentkezik.¹²

A kiegyenlített klimatikus viszonyok bizonyítéka a hazai viszonylatban egyik legalacsonyabb relatív évi hőingás. Ez azt is jelenti, hogy a tél viszonylag enyhe, nagyon kevés a fagyos nap, a nyár pedig mérsékelten meleg, a kánikulai napok száma is alacsony. A Közép-Zalai- dombság és az Egerszeg-Letenyei- dombság területén 9,5 C , a Kerka-vidék esetében 9-9,5 C közötti, a Mura-balparti sík vonatkozásában pedig 9,7 C az évi középhőmérséklet értéke.

A HACS területe Magyarország egyik legcsapadékosabb vidéke. A csapadék évi összege meghaladja a 800 mm-t. A csapadék zöme nyáron hullik, de a téli csapadék mennyisége is jelentős, amit jól mutat az, hogy a havas napok száma országos viszonylatban is magasnak mondható. A meteorológiai adatok alapján Letenyei-dombság a Zalai-dombság leginkább hóval borított területe, ahol átlagosan maximum 30-40 cm-nyi, de közel hasonló értékekkel találkozunk a HACS más kistájához tartozó részein is. Mindez elsősorban a DNy-ról érkező, nedves légtömegek következménye.

Az uralkodó szélirány a Kerka-vidék kivételével – ahol uralkodó szélirányról egyáltalán nem beszélhetünk - elsősorban É-i, de szezonálisan a D-i is jellemző. A szélirányban az É-D-i dombhátak módosító hatása érvényesül. Általánosságban elmondható, hogy a Kárpát-medencét nyugatról határoló hegységek (Keleti-Alpok) némiképp leárnyékolják a vidéket, ezért viharos erejű szél nem jellemző Zala megye e részén sem. Ez a pozitív hatás a szélenergia hasznosítása szempontjából gyengéségnek számít. Zala megye

¹² Dr. Marosi Sándor és Dr. Somogyi Sándor: „Magyarország kistájainak katasztere I. kötet”, 445-479. p.

területrendezési tervében a megyei vezetés ezért nem számol Dél-Zalával (lokális kivételektől eltekintve) energetikai szempontból.

A HACS területén számos rövid ér, csermely és patak található. Ez elsősorban a humidus klíma és a tagolt domborzat következménye. A vízháztartás mérlege pozitív egyenlegű.

Összefoglalva, a HACS területének klímája idegenforgalmi szempontból kedvező. Ez a szélsőségektől való mentességben jelentkezik elsősorban. Ugyanakkor a felhőzöttség említett mértéke, az idegenforgalmi szezonban nem minden szempontból kedvező körülmény. A táj nyáron is üde zöld színben pompázik általában, mely az ország keleti területeihez képest kiemelkedően jó adottság. Ennek oka az éghajlati és talajtani adottságokban keresendő! Érdemes volna a „zöld régió” imázst tovább fejleszteni és a térség sajátjaként, pozitívként láttatni!¹³

Geomorfológiai és földtani viszonyok

Idegenforgalmi szempontból a felszíni – geomorfológiai – alakzatok is jelenthetnek vonzerőt – elég csak a Dolomitok csodálatos ormaira vagy Cseh-Svájc óriás szikláira gondolnunk. A Zala Zöld Szíve HACS területén ennyire látványos képződmények nincsenek, ami elsősorban a vidék földtörténeti múltjának következménye. Ez persze nem azt jelenti, hogy ne volnának érdekes, ritka geomorfológiai formációk a térségben. Ezek között meg kell említenünk a Pusztamagyaród határában található síkvidéki vízvásztót, mely ritka hazai példája a bifurkációnak (kétirányú lefolyásnak), de a murai meanderek, a pleisztocén kavicssteraszok mind-mind érdekesek lehetnek turisztikai szempontból is.

Geomorfológiai értelemben a HACS területe a Pelsoi (Magyar középhegységi) nagyszerkezeti egység része, ha tovább tagoljuk, akkor pedig az Igali (Dunántúli-középhegységi) alegységhez sorolható. Pusztamagyaród geomorfológiai értelemben kitüntetett település, mivel határában húzódik az a Balaton vonal, melytől D-re terül el vizsgálódásunk tárgya, a földtani értelemben vett Dél-Zalai medence.

A Dél-Zalai medence alapját paleozoós (földtörténeti óidei) kristályos kőzetek alkotják, melyre több helyen is akár 4000-5000 méter vastagságú neogén (döntően miocén és pannon) üledékréteg települt az intenzív süllyedés következtében.

A Dél-zalai medence ó- és középidői fejlődésének folyamatát ma még nem ismerjük teljes bizonyossággal, sok még a tisztázatlan kérdés. Annyi azonban bizonyos, hogy a földtörténeti óidő (paleogén) végére intenzív tönkösödés ment végbe, ami egyúttal arról is árulkodik, hogy ekkora már a terület szárazfölddé vált.

A neogén, azaz földtörténeti újidő legfontosabb eseménye területünk szempontjából az alpi hegységképződés. Az alpi-pacifikus orogenezis óstájer fázisában a trópusi tönkfelszint törésvonalak szabdalták fel. E törésvonalak mentén, a középső miocénben a tágabb térség differenciál módon süllyedni kezdett, de igazán jelentős depresszió – többek között - a Dél-zalai medencéét érintette. Ezeket a térszíneket a miocén tenger öntötte el, míg a magasabbak szigetként emelkedtek ki belőle. E folyamatok révén trópusi szigettenger jött létre.

A pliocénban folytatódott depresszió folyamata, ami végül a Pannon-tenger megszületéséhez vezetett. A Pannon-tengerbe a környező szárazulatokról a folyók óriási mennyiségű hordalékot szállítottak, ami miatt a tenger mindinkább feltöltődött. Az alpi-pacifikus orogenezis azonban tovább folytatódott és fokozatosan kiemelkedett a medence körüli hegységperem. Ezidőtájt született meg és tört be a térségbe az Ős-Duna, az Ős-Rába és az Ős-Mura.

¹³ Dél-Zala Murahíd Letenye Többcélú Társulás: „A Letenyei statisztikai kistérség stratégiai szintű turisztikai programja”, Letenye, 2005., 18-19.p

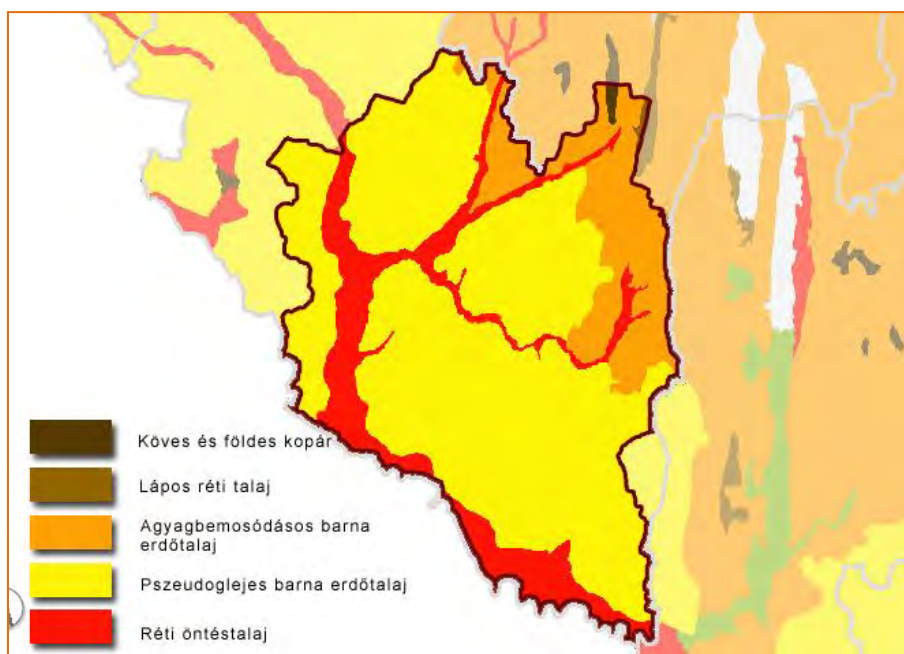
A folyók feltöltő hatása - azaz a fluviális akkumuláció - a pleisztocénben is tovább folytatódott, mely az eljegesedés korszaka volt Európa és a Föld nagy részén. A szerkezeti mozgások következtében a Kárpátok hegykoszorúja fokozatosan kiemelkedett, ugyanakkor a Kisalföld és a Mura völgye megsüllyedt. E két táj közé ékelődött be a Zalai-dombság, melynek megemelkedése szintén a pleisztocénben történt meg. E földtörténeti kor során ment végbe Földünk ismeretünk szerinti eddigi legnagyobb mértékű eljegesedése, ami azzal a következménnyel járt, hogy a Zalai-dombság és a Dél-zalai medence periglaciális helyzetbe került. Ez azt jelenti, hogy ide a jégárak már nem értek el, de a táj alapvetően a mai tundrák képét és klímáját mutatta. Ekkor jöttek létre a dombháton ma is kimutatható vályogok és áttelepített deluviális löszök. A HACS területének dombsági részén általában az ekkor kialakult barna löszök az uralkodó kőzetek. A pleisztocén végére a vidék – a maihoz hasonlóan - döntően már eróziós-deráziós dombsági táj képét mutatta.

A holocénban jelentős geomorfológiai események már nem mentek végbe, azonban azt mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy ekkor alakult ki a vidék talajtakarója.¹⁴

Talajok

Az egyes genetikai talajtípusok létrejöttét a szakirodalom több tényező komplex hatásának tartja, ezek pedig a következők: geomorfológiai, éghajlati, domborzati és növényföldrajzi jellemzők.

5. számú térkép: Genetikai talajtípusok a HACS területén

Forrás: saját, Magyarország atlasza, 40.p., Cartographia, Budapest, 1999. alapján

A tagolt felszínű területeken, - a HACS területének legnagyobb része ilyen – a legjellemzőbb talajtípus a savanyú pszudoglejes barna erdőtalaj, az agyagbemosódásos barna erdőtalaj és a barnaföld. Az előbbieket rossz vízgazdálkodású, gyenge vagy közepes termőképességű, erodált talajtípus, míg a barnaföld már jóval kedvezőbb paraméterekkel rendelkezik, de előfordulása a vizsgált területen csak marginális jellegű.

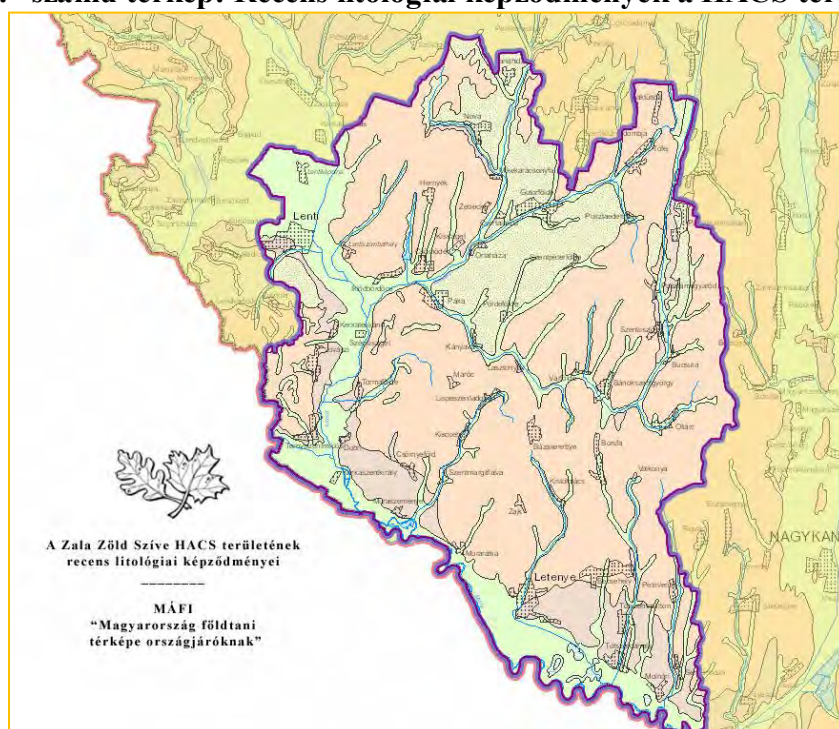
¹⁴ Dél-Zala Murahíd Letenye Többcélú Társulás: „A Letenyei statisztikai kistérség stratégiai szintű turisztikai programja”, Letenye, 2005., 19-20.p

A völgyek és medencék az areális (felszíni) leöblítés közvetett eredményeképp, továbbá a lineáris (vonalas) és fluviális (folyóvízi) erózió miatt épülő allúviumoknak tekinthetők, melyeknek jellegzetes talajai a réti és láptalajok, lejtőhordaléktalajok, valamint a nyers öntéstalajok. A völgyek talajtakaróinak termőképessége sokszor gyenge (pld. a nyers öntéstalajok esetében), vízháztartása szélsőséges, gyakran vizenyősek, láposak, mások viszont kedvező tulajdonságokkal rendelkeznek.

Litológiai szempontból a vidék legjelentősebb részén – a dombsági térszínek – agyag uralkodik, a folyó- és patak völgyekben homoklisztfélék. A dombsági terület peremén, illetve benne elszórtan márga, és agyagpalákat találhatunk. Az ős-Mura pleisztocén teraszain kavicsok fordulnak elő. Ezek mellett marginálisan homok felszínek is fellelhetők a HACS területén.

6. számú térkép: Recens litológiai képződmények a HACS területén

Forrás: saját, a MÁFI, „Magyarország földtani térképe” online változat, <http://mafi-loczy.mafi.hu/Atlasz200/> alapján

A talajviszonyok, a litológiai jellemzők jelentősen meghatározzák a földművelés lehetőségeit, módját és jövedelmezőképességét. A HACS területe – országos viszonylatban – nem rendelkezik e téren kedvező adottságokkal, a talajok termőképessége alacsonynak tekinthető. Ez volt az oka annak, hogy a térségben hagyományosan a nagyállattartás (szarvasmarha) dominált.¹⁵

Természetes növényzet

Zala megye e része növényföldrajzi értelemben a Nyugat-Dunántúli flóraidék (Praenoricum) Göcseji flórajárásba (Petovicum) és a Dél-Dunántúli flóraidék (Praellyricum) Zalai-flórajárásba (Saladiense) sorolható.

¹⁵ Dél-Zala Murahíd Letenye Többcélú Társulás: „A Letenyei statisztikai kistérség stratégiai szintű turisztikai programja”, Letenye, 2005., 20.

7. számú térkép: Magyarország flóratérképe

Forrás: Magyarország flóratérképe [Soó Rezső 1960; Pócs Tamás módosításával, 1968]

A terület természetes növényzete kistájak szerint az alábbi képet mutatja:

Kerka-vidék (Hetés)

A kistáj potenciális erdőterület, kis kiterjedésű természetes gyepek léte sem valószínű. Klímazonális vegetációtípusát üde lombdők jelentik: bükkösök és gyertyános-kocsánytalan tölgyesek. Lenti környékén a Kerka mentén jelentős volt a keményfaligetek térfoglalása, a kisebb patakokat égerligetek kísérték. Számottevő a mézkerülő fenyőelegyes-tölgyesek kiterjedése, bár eredetileg az erdeifenyő csekély térfoglalással volt jelen a térségben. Elszórtan találkozhatunk telepített fenyvesekkel, az akácok kiterjedése sem számottevő. A kistáj növényzete jelentős mértékben átalakított, főleg a központi, sík területeken. Az erdőket nagyrészt kiirtották, helyükön szántók találhatók.

A Kerka mentén nedves kaszálórétet és kékperjés láprétet találhatunk, felhagyásukkal egyes özönnövények (magas aranyvessző – *Solidago gigantea*) és magaskórós fajok (bánsági sás – *Carex buekii*, kékperje – *Molinia caerulea*) elszaporodtak.

A bükkösökben hangsúlyosak a nyugat-dunántúli elemeknek (erdei ciklámen – *Cyclamen purpurascens*, szártalan kankalin – *Primula vulgaris*, magyar varfű – *Knautia drymeia*), a kistáj déli részén szubmediterrán fajok is előfordulnak (magasszárú kocsord – *Peucedanum verticillare*, zalai bükköny – *Vicia oroboides*, pirítógyökér – *Tamus communis*). A fenyőelegyes-tölgyesekben jellemzők az acidofil fajok (fekete áfonya – *Vaccinium myrtillus*, csarab – *Calluna vulgaris*, kereklevelű galaj – *Galium rotundifolium*). Állományaik a hagyományos erdőhasználat (szálalás, avargyűjtés) megszűnésével átalakultak, az ezekhez kötődő fajok (avarvirág – *Goodyera repens*, körtikefajok – *Pyrola* spp. kapcsos korpafű – *Lycopodium clavatum*) jelentősen visszaszorultak vagy eltűntek.

A maradék keményfaligetekben jellemzők a ligeterdei fajok (tavaszi tőzike – *Leucojum vernum*, ligeti csillagvirág – *Scilla vindobonensis*, bogláros szellőrózsa – *Anemone ranunculoides*). (www.novenyzetiterkep.hu)

Közép- Zalai-dombság (Göcsej)

A dombvidék potenciális erdőterület, a szélesebb patak völgyekben kis kiterjedésű természetes gyepek valószínűsíthetők. Klímazonális vegetációtípusát üde lombdők jelentik: legjellemzőbbek a bükkösök, a völgytalpakban gyertyános-kocsánytalan tölgyesek, a patakok mentén égerligetek. Számottevő a mészkerülő lombdők kiterjedése. A telepített fenyves és akácos állományok ma az erdőterület több mint 50%-át borítják (az erdőfenyőnek őshonosan csekély térfoglalása volt). Az évszázados gazdálkodás hatására a bükkösök visszaszorulása figyelhető meg, ezzel párhuzamosan a másodlagos mészkerülő gyertyános- és fenyőelegyes-tölgyesek térhódítása ment végbe. A völgyek égerligetei helyén kaszálórétet alakítottak ki, a kaszálás felhagyása után helyükön ismét égerek jöttek létre, a kaszáló- és láprétek szinte teljesen eltűntek.

Az erdei flórában jelentősek a nyugat-dunántúli (erdei ciklámen – *Cyclamen purpurascens*, erdei galaj – *Galium sylvaticum*, szártalan kankalin – *Primula vulgaris*), a bükkösökben a szubmediterrán elemek (tarka lednek – *Lathyrus venetus*, zalai bükköny – *Vicia oroboides*, piritógyökér – *Tamus communis*) aránya.

A kistáj egészen jellemző az acidofil fajok (fekete áfonya – *Vaccinium myrtillus*, fehér perjeszittyó – *Luzula luzuloides*) beszivárgása a mezofil lombdőkbe. A montán-szubalpin fajok (zergeboglár – *Trollius europaeus*) előfordulása a hűvös patak völgyekre korlátozódik. A szárazabb déli oldalakon számos xerotherm elem bukkan fel (borzas peremisz – *Inula hirta*, egyenes iszalag – *Clematis recta*, tarka nőszirm – *Iris variegata*).¹⁶

Egerszeg–Letenyei-dombság

A dombvidék potenciális erdőterület, természetes gyepek léte valószínűtlen. A kistáj jelentős részén bükkösök, de a völgytalpakban gyertyános-tölgyesek és égerligetek is kialakultak. Jellegzetesek a települések környékén található gyümölcsösök.

Az inváziós terhelés alacsony, többnyire a zártkertek környékén és a völgyekben találkozhatunk nem őshonos fajokkal. A dombság erdei többnyire ma is jó természetességűek, bár az intenzív erdőgazdálkodás és a nem őshonos fafajok előtérbe helyezése átalakította az eredeti erdőtársulásokat. A völgyekben a kaszálórétet, a dombokon a zártkertek érték el jelentős térfoglalást. A völgytalpi kaszálórétet ma többnyire már nem kezelik, beerdősültek vagy erdősítették őket. Több esetben másodlagosan a bükkösök helyén mészkerülő jellegű erdők alakultak ki.

Az erdei flórában hangsúlyos szerepük van a nyugat-dunántúli elemeknek (erdei ciklámen – *Cyclamen purpurascens*, erdei galaj – *Galium sylvaticum*, magyar varfű – *Knautia drymeia*) és a

Dél-dunántúli bükkös (*Vicia oroboides*-*Fagetum*)(Borhidi 2003)

¹⁶ www.novenyzetiterkep.hu

szubmediterrán fajoknak (zalai bükköny – *Vicia oroboides*, tarka lednek – *Lathyrus venetus*, pirítógyökér – *Tamus communis*).¹⁷

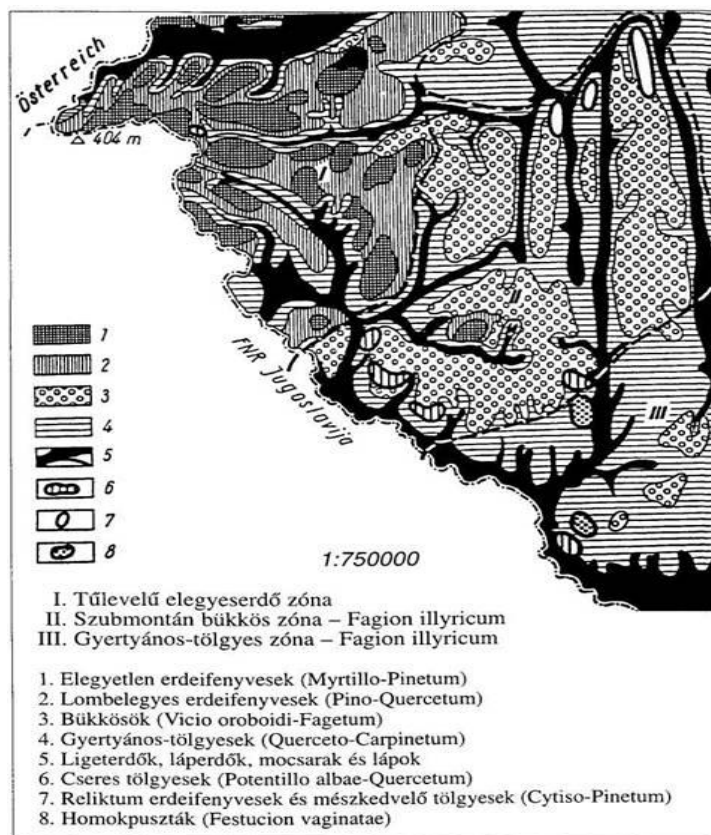
Mura-balparti sík

A Mura partjai mentén fűz-nyár ligetek, a folyótól távolabb tölgy-kőris-szil ligetek, míg a folyó zátonyain bokorfüzesek a jellemző természetes élőhelyek. A holtágak és a befolyó kisvizek környezetében égerligetek alakultak ki. Az aktuális erdei vegetációban jelen vannak az akác- és nemesnyár-ültetvények, melyeknek viszonylag csekély térfoglalásúak. A síkság erdeit a szántóföldi művelés érdekében már régen kiirtották, a Mura szabályozásával az erdők és a másodlagos üde-nedves gyepek a hullámtérre szorultak vissza. A töltéseken kívüli gyepek maradványait az utóbbi évtizedekben szántották fel.

A hullámtér nagy részén napjainkra szűnt meg a gyepgazdálkodás, a rétek helyén nagy kiterjedésű aranyvessző-állományokat és faültetvényeket találunk. A Mura menti kavicsbányászat során több természetközeli élőhely semmisült meg.

Az erdei flórában a ligeterdei elemeknek dominálnak (hóvirág – *Galanthus nivalis*, bogláros szellőrózsa – *Anemone ranunculoides*, nyári tözike – *Leucjum aestivum*), több nyugat-dunántúli faj is előfordul (magyar varfű – *Knautia drymeia*, erdei galaj – *Galium sylvaticum*, szártalan kankalin – *Primula vulgaris*. A folyó mentén számos hegyvidéki faj (parti fűz – *Salix elaeagnos*, csermelyciprus – *Myricaria germanica*, csipkeharaszt – *Selaginella helvetica*) is lejutott a síkságra.¹⁸

8. számú térkép: DNy-Magyarország természetes növénytakarója

Forrás: DNy-Dunántúl természetes növénytakarója (Pócs Tamás, 1960)

¹⁷ www.novenyzetiterkep.hu

¹⁸ www.novenyzetiterkep.hu

A terület védett növénytani értékei:

- Szálkás pajzsika - *Dryopteris carthusiana*
 Karéjos vesepáfrány - *Polystichum aculeatum*
 Gímpáfrány - *Phyllitis scolopendrium*
 Rucaöröm - *Salvinia natans*
- Farkasölő sisakvirág - *Aconitum vulparia*
 Fehér tündérrózsa - *Nymphaea alba*
 Sulyom - *Trapa natans*
 Tóalma - *Ludwigia palustris*
 Heverő iszapfű - *Lindernia procumbens*
 Zalai bükköny - *Vicia oroboides*
- Farkasboroszlán - *Daphne mezereum*
 Ligeti szőlő - *Vitis sylvestris*
 Tündérfürt - *Aruncus dioicus*
 Kisvirágú hunyor - *Helleborus dumetorum*
 Kornistárnics - *Gentiana pneumonanthe*
 Nagy völgycsillag - *Astrantia major*
 Gyepes nefelejcs - *Myosotis laxa ssp. caespitosa*
- Kenyérbélcickafark - *Achillea ptarmica*
 Magasszárú kocsord - *Peucedanum verticillare*
- Nagyvirágú gyíkfű - *Prunella grandiflora*
 Árlevelű len - *Linum tenuifolium*
 Sárga len - *Linum flavum*
 Buglyos szegfű - *Dianthus superbus*
 Réti szegfű - *Dianthus deltoides*
 Csillagószirózsa - *Aster amellus*
 Ökörszem - *Buphtalmum salicifolium*
 Hosszúlevelű aggófű - *Senecio ovirensis*
 Szártalan bábakalács - *Carlina acaulis*
 Szártalan kankalin - *Primula vulgaris*
 Békaliliom - *Hottonia palustris*
 Kígyógyökerű keserűfű - *Persicaria bistorta*
- Sárgaliliom - *Hemerocallis lilio-asphodelus*
 Turbánliliom - *Lilium martagon*
 Kockás kotuliliom - *Fritillaria meleagris*
 Ligeti csillagvirág - *Scilla vindobonensis*
 Erdei ciklámen - *Cyclamen purpurascens*
 Kakasmandikó - *Erythronium dens-canis*
- Tavaszi tőzike - *Leucojum vernum*
 Nyári tőzike - *Leucojum aestivum*
 Piritógyökér - *Tamus communis*
- Szibériai nőszirm - *Iris sibirica*
 Széleslevelű nőszőfű - *Epipactis helleborine*
- Békaöntövény - *Listera ovata*
 Madárfészek kosbor - *Neottia nidus-avis*
 Kétlevelű sarkvirág - *Platanthera bifolia*
 Agárkosbor - *Orchis morio*
 Hússzínű ujjaskosbor - *Dactylorhiza incarnata*
- Mocsári kosbor - *Orchis laxiflora*
 Széleslevelű ujjaskosbor - *Dactylorhiza majalis*
- Vitézkosbor - *Orchis militaris*
 Vitézvirág - *Anacamptis pyramidalis*
 Tarka kosbor - *Orchis tridentata*
 Pompás kosbor - *Orchis elegans*
 Bíboros kosbor - *Orchis purpurea*
 Kardos madársisak - *Cephalanthera longifolia*
- Szúnyoglábú bibircsvirág - *Gymnadenia conopsea*
- Pókbangó - *Ophrys sphegodes*
 Poszméhbangó - *Ophrys fuciflora* (érdemes megjegyezni, hogy irodalmi adatok szerint a vizsgált területen található **az országban egyedüli lelőhelye**)
- Őszi füzértekercs - *Spiranthes spiralis*
 Parti fű - *Salix elaeagnos*
 Füles fű - *Salix aurita*

Turisztikai szempontból a növényföldrajzi adottságok kiemelkedőek, így rendkívül jó alapot jelenthetnek pld. az ökoturisztikai fejlesztéseknek.

Állatvilág

Hasonló a helyzet az állatvilág gazdagsága tekintetében is. A térség egésze a Praeillyricum faunajáráshoz tartozik.

Gerinctelenek

A terület folyóvizei tiszták és természetközeli állapotúak ezért több, természetvédelmi szempontból értékes vízi gerinctelen előfordul. Ugyan nem védett faj, de máshol nem túl gyakori a folyami rák (*Astacus astacus*), mely itt még sokfelé megtalálható.

A szitakötők közül a gyakori fajokon (óriás szitakötő – *Anax imperator*, érdes szitakötő – *Cordulia aenea*, déli szitakötő – *Crocothemys erythrea*, széleslábú szitakötő – *Platychnemys pennipes* stb.) kívül védett fajok is előfordulnak (sárgafoltos szitakötő – *Somatochlora flavomaculata*, tócsaszitakötő – *Leucorrhinia caudalis*, erdei szitakötő – *Ophiogomphus cecilia*).

A lepkéket a közönséges, gyakori fajokon kívül néhány védett faj is képviseli. A réteken néhol még megtalálható (főleg a Magyarországi Mura völgy felső szakaszán) két védett boglárkalepke faj, a zanótblótlárka (*Maculinea nausithous*) és a vérfű boglárka (*M. teleius*), szaporodásuk a vérfűhöz kötött. A védett pillangófélék közül a fecskéfarkú lepke (*Papilio machaon*) és a kardoslepke (*Iphiclides podalirius*) a réteken és szőlőhegyeken mindenféle gyakori, helyenként előfordul a farkasalmalepke (*Zerynthia polyxena*), illetve előkerült a magyar színjátszólepke (*Apatura metis*) is.

Az erdőkben, egykori fás legelőkön többfelé lehet még méretes, lábon száradt fákat találni, ezekben fejlődik a szarvasbogár (*Lucanus cervus*) és kis szarvasbogár (*Dorcus parallelepipedus*), a nagy hőscincér (*Cerambyx cerdo*) és a diófacincér (*Megopis scabricornis*), valamint jóval kisebb számban az orrszarvúbogár (*Oryctes nasicornis*). Ez utóbbi fajt a fatelepek fűrészporkupacain is lehet találni, helyenként nagyobb számban. A futrinkák közül is előkerült egy védett faj, a szárnyas futrinka (*Carabus clathratus*). (LELKES 2006)

Gerincesek

A halakat (*Pisces*) a Murában és közvetlen vízrendszerében 14 védett és három fokozottan védett faj képviseli. Eddig 49 halfaj került elő innen. A Mura halfaunisztikai jelentőségét növeli, hogy a védett, illetve fokozottan védett fajok közül hat faj pannóniai bennszülött: a lápi póc (*Umbra krameri*), a széles durbincs (*Gymnocephalus baloni*), a selymes durbincs (*Gymnocephalus schraetzer*), a magyar bucó (*Zingel zingel*), a leánykoncér (*Rutilus pigus virgo*), és a felpillantó küllő (*Gobio uranoscopus*). Ez utóbbi faj három ismert magyarországi előfordulási helye közül egyik a Mura. Szintén pozitívumként könyvelhető el, hogy a vízrendszer halfaunájában alacsony egyedszámmal képviseltetik magukat a nem őshonos fajok.

A terület második legjelentősebb vízfolyásának a Kerkának egyik kiemelkedő természeti értéke a körszájúakhoz (*Cyclostomata*) tartozó, fokozottan védett dunai ingola (*Eudontomyzon mariae*). A Kerkában 8 védett (fűrge cselle – *Phoxinus phoxinus*, sujtásos kűsz – *Alburnoides bipunctatus*, fenékljáró küllő – *Gobio gobio*, halványfoltú küllő – *Gobio albipinnatus*, kövicsík – *Noemacheilus barbatulus*, réti csík – *Misgurnus fossilis*, vágócsík –

Cobitis taenia, törpecsík – *Sabanajewia aurata*) és egy fokozottan védett (lápi póc – *Umbra krameri*) halfaj fordul elő.

A kétéltűek (*Amphibia*) szinte valamennyi gyakoribb faja előfordul (barna varangy – *Bufo bufo*, zöld varangy – *B. viridis*, ásóbéka – *Pelobates fuscus*, vöröshasú unka – *Bombina bombina*, leveli béka – *Hyla arborea*, erdei béka – *Rana dalmatina*, mocsári béka – *R. arvalis*, kecskebéka fajkomplex – *R. esculenta compl.*). A farkos kétéltűeket a pettyes göte (*Triturus vulgaris*) és a tarajos göte (*T. cristatus*) képviseli.

A hüllők (*Reptilia*) közül a leggyakoribb a fürge gyík (*Lacerta agilis*), a törékeny kuszma (*Angis fragilis*), a vízisikló (*Natrix natrix*) és az erdei sikló (*Elaphe longissima*). Ritkább a zöld gyík (*Lacerta viridis*), a rézsikló (*Coronella austriaca*). A mocsári teknősnek (*Emys orbicularis*) jelentős állománya él a terület vizes élőhelyein. Elsősorban régebbi, irodalmi előfordulásai alapján ismert, de a közelmúltban elő is került a keresztes vipera (*Vipera berus*).

Talán a legismertebb gerinces taxon a madarak (*Aves*) osztálya. Külön említést érdemel a fekete gólya (*Ciconia nigra*), melynek fontos táplálkozó helyei a holtágak és felhagyott bányatavak. A rétisas (*Haliaeetus albicilla*) az elmúlt időszakban telepedett meg a területen, azóta több pár is költ, de várható újabb pár(ok) megtelepedése is. A kavicszátonyok fészkelőhelyet biztosítanak a kis lilének (*Charadrius dubius*), az egykori bányák szakadó partfalában partifecskek (*Riparia riparia*), helyenként pedig gyurgyalagok (*Merops apiaster*) költenek. Előfordul a vörös kánya (*Milvus milvus*), darázsölyv (*Pernis apivorus*), karvaly (*Accipiter nisus*), héja (*Accipiter gentilis*), egerészölyv (*Buteo buteo*), vörös vércse (*Falco tinnunculus*), kék galamb (*Columba oenas*), kakukk (*Cuculus canorus*), gyöngybagoly (*Tyto alba*), erdei fülesbagoly (*Asio otus*), macskabagoly (*Strix aluco*), nagy fakopáncs (*Dendrocopos major*), zöld küllő (*Picus viridis*), fekete harkály (*Dryocopus martius*).

Az emlősök (*Mammalia*) osztályán belül a denevérek közül előfordul a közönséges- (*Myotis myotis*) és szőröskarú denevér (*Nyctalus leisleri*), valamint a fokozottan védett nagyfülű denevér (*Myotis bechsteini*), piszedenevér (*Barbastella barbastellus*) és csonkafülű denevér (*Myotis emarginatus*). Az európai hódnak (*Castor fiber*) állandó állománya van a Mura mentén és a Kerkán. A rágcsálók közül említést érdemel még a mogyorós pele (*Muscardinus avellanarius*) és a mókus (*Sciurus vulgaris*). A ragadozókat a hermelin (*Mustela erminea*), a menyét (*Mustela nivalis*) a nyuszt (*Martes martes*), a görény (*Mustela putorius*), a borz (*Meles meles*) és a fokozottan védett vidra (*Lutra lutra*) képviseli. Ez utóbbi fajnak fontos élőhelyei a Murán és a Kerkán kívül a holtágak, bányatavak, befolyó vízfolyások is. A vadászható fajokból az őznek (*Capreolus capreolus*), gímszarvasnak (*Cervus elaphus*), vaddisznónak (*Sus scrofa*) és a rókának (*Vulpes vulpes*) jelentős állományai élnek a területen. (LELKES 2006)

A vidék állatföldrajzi értelemben kimondottan jó adottságokkal rendelkezik, hazánk több más területéhez képest komparatív előnyökkel bír.

Természet és környezetvédelem

A térségben országos jelentőségű védett terület a 2007-ben megalakult Mura-menti Tájvédelmi Körzet, mely 1904 ha-t ölel fel. A Zala megye délnyugati szegélyén kanyargó Mura folyó a Kerka torkolatától a Drávába ömléséig alkot határzónát Magyarország és Horvátország között. Az országhatár és a Zalai-dombvidék markáns délnyugati pereme között elhelyezkedő terület a Mura mente. A tájképet a gyors sodrású és szeszélyes Mura folyó időszakos árvizei, zátonyokat, új partszakaszokat, szigeteket, holtágakat építő és romboló

tevékenysége határozza meg. Az így kialakult értékes élőhelyek viszonylag természetes állapotban maradtak meg, mivel a határsáv közel ötven éven át katonailag elzárt terület volt.

A Mura kis vízjátéka és medrének folyamatos vándorlása miatt a folyó menti ártéri vegetáció klasszikus zonációja kevésbé markáns, mint nagyobb folyóinknál. A medertől távolodva az egyes növénytársulások sávjai keskenyek vagy a mozaikszerű talajviszonyok miatt fel sem fedezhetők. A kanyarok belső, épített oldalán kialakult, vízfelszín fölé került kavicszátonyok rövid ideig maradnak növényborítás nélkül, szinte azonnal beerdősülnek a víz által szállított magokból. Közvetlenül a meder szélén keskeny sávban iszapnövényzet (szittyók, széleslevelű gyékény) alakult ki, de ez sok helyen hiányzik. A folyóhordalékon, zátonyokon, nagyobb holtágak peremén, de néhol még a kavicsbányatavak mellett is feltűnnek a bokorfüzesek. Ezek kötődnek legjobban az árhullám és a vízszintváltozás okozta folyamatok alakulásához. Legértékesebb pionír fajuk a parti fűz. Az ártéren a legnagyobb területeket lefedő társulások a puhafás ligeterdők. A rombolt parton (a kanyarok külső ívén) közvetlenül az élővíz partján állnak. Kora tavasszal fehér-, később lila szőnyeget alkot bennük a hóvirág és a ligeti csillagvirág. Májusban-júniusban elszórtan, kisebb foltjait láthatjuk a nyári tűzikeknek.

A patakok és egyes holtágak partján égerligeteket, a mélyebben fekvő, pangó vizes területeken égerlápokat találunk. Jellemző védett növényük a szálkás pajzsika, jelen van a hamvas éger is, magját valószínűleg a folyó felsőbb vidékéről hozta a víz. Az ártér magasabb fekvésű helyein keményfás ligeterdők találhatók, jellegzetesen magyar kőrissel. Életerük sajnos visszaszorult, mivel az árvízvédelmi töltések megépülésével az árvizek szintje megemelkedett. Értékes állományaikban virágzik a széleslevelű nőszőfű. A ligeti szőlő a többi lián-típusú cserjével (komló, iszalag) őserdei hangulatot idéz, főleg az erdőszéleken. A Mura ártere azon szerencsés területek közé tartozik, ahol nem történt meg a természetes és természetszerű erdők lecserélése nemes nyár ültetvényekkel - mint hasonló termőhelyeken az országban - mivel a hagyományos erdőgazdálkodás nagy nehézségekbe ütközik, nem gazdaságos. Az erdőállományt a mai napig túlnyomórészt a termőhelynek megfelelő, őshonos fafajok alkotják. A folyókanyarulatok lefűződéséből kialakult holtágak a feltöltődési folyamat különböző fokán állnak, különösen fontos élőhelyeket képviselnek. A rögzült hínár társulásokban sokfelé díszlik a fehér tündérrózsa és a sulyom, a lebegő hínár védett növénye a rucaöröm. A holtágak a kavicságyon keresztül némileg kapcsolatban állnak az élő vízzel, ezért árhullám érkezésekor megfigyelhető a víz szintjének emelkedése a holtágakban akkor is, ha csapadék nem esik és a folyó még nem lépett ki a medréből.¹⁹

Az elmúlt évtizedekben Európa számos országában jelöltek ki ilyen területeket, amelyek nagy része változatos erdőszerkezetű, gazdag és különleges növény- és állatvilággal rendelkezik, és természetes dinamikát mutat. Az 1990-es években hazánkban is megkezdődött az erdőrezervátum-hálózat létrehozása, és több területen a kutatás is. A hazai hálózat ma 63 erdőrezervátumot foglal magába. Az erdőrezervátum védett erdőterület, ahol minden emberi tevékenységet végérvényesen beszüntetnek annak érdekében, hogy az erdő természetes folyamatai zavartalanul és hosszú távon érvényre juthassanak és azok megismerhetővé, tanulmányozhatóvá váljanak.

Az erdőrezervátum hálózat része a térségben elhelyezkedő Vétyem Erdőrezervátum. Legértékesebb növénytársulásai a bükkösök, amely úgy minőségben, mint mennyiségben felülmúlják az ország legjobb bükköseit. Hazai bükköseinktől névadó növényfaja a zalai bükköny után Vicio oroboidi Fagetum (Dél-dunántúli bükkös) néven különítjük el. Legértékesebb állománya a 15,9 ha kiterjedésű már jelenleg is ősbükkösként természetvédelmi oltalom alatt álló erdőrészlet a 178 éves állományával. (www.bfnp.hu/magyar/nyitolap/)

¹⁹ www.bfnp.hu/magyar/nyitolap/

Országos védelemre tervezett területek:

- Kerka-menti Tájvédelmi Körzet, tervezett területe eléri a 6386 ha-t
- Vétyem bükkös Erdőrezervátum Természetvédelmi Terület, összterülete 179 ha a tervek szerint

Az UNESCO fenntartható fejlődés megvalósulását elősegítő Sevillai stratégiáját (1995) is figyelembe véve, elkészült egy új, a magyar-horvát határon átnyúló Mura-Dráva-Duna Bioszféra-rezervátum tervezete és nevezési dokumentációja. A rezervátum létrehozásának fő célja a Mura-Dráva-Duna határvidék Európai szinten is különleges, a három folyóhoz kötődő vízi és part menti életközösségeinek és természeti értékeinek megőrzése, valamint a fenntartható fejlődési funkció megvalósulásával hozzájárulás a helyi önkormányzatok és a lakosság megélhetési lehetőségeinek bővítéséhez. A határon átnyúló új rezervátum létesítése jelentős esemény, amely elősegíti a két ország közti természetvédelmi együttműködést. (www.termeszetvedelem.hu)

A térség területén, helyi védettségű terület a Budafapusztai arborétum Kiscsehíben. A Budafapusztai arborétum területét alkotó erdők 1945-ig a Zichy család birtokai voltak. 1926-ban épült a vadászkastély, amelyet leginkább ősszel, szarvasbögés idején használtak a báró családtagjai és vendégei. A vadászkastély körül kis parkot és tavat alakítottak ki. 1945-ben az uradalmat államosították, és a Dél-zalai Állami Erdőgazdaság kezelésébe került. Az arborétum kialakítása 1954-ben kezdődött meg egyrészt közjóléti célból, másrészt azért, hogy vizsgálják az idegen vidékekről származó fafajok termesztési lehetőségeit a hazai termőhelyi körülmények között.

A régi kastélyparkhoz kapcsolódva újat alakítottak ki, a meglévő kis tavat felújították és a Pajtafai-völgyben új víztározó épült. Az arborétum területének nagyobbik részét az egzóta fafajok állományszerű telepítései alkotják, melyek egyediségükkel Európán belül is ritkaságszámba mennek. A parkban 132-féle tűlevelű és 88-féle lomblevelű fát ültetettek el. A leglátványosabbak a jegenye-, mamut- és a mocsári fenyők, valamint a május elején nyíló havasszépék.

Sajnos a 2000-től 2004-ig tartó aszályos időjárás következtében az arborétum magvát képező – a megyében a legidősebbek között számon tartott – lucfenyvesben folyamatos szűkösítés lépett fel, amely az egészséges fák tömeges pusztulását okozta. 2004. szeptemberéig mintegy 10 hektáron pusztult el az arborétum faállománya. Az elpusztult fák helyén szukcessziós kísérleti parcellát hoztak létre, valamint a Zalaerdő Zrt. dolgozói millenniumi emlékfásítás alkalmával pótolták a fákat. (www.zalaerdo.hu)

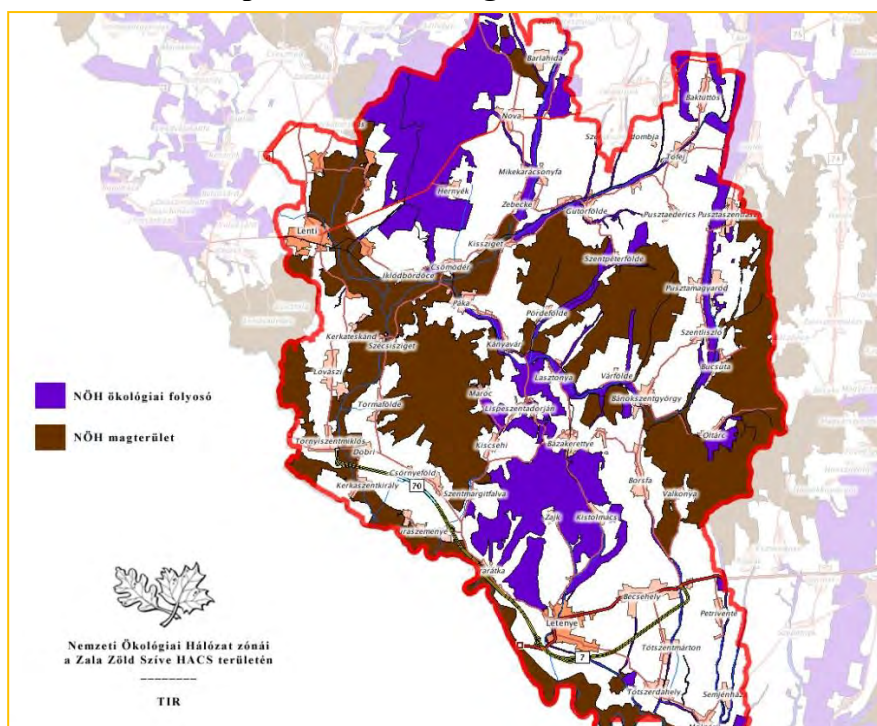
A HACS területén jelenleg nincs olyan területet, amelyet 2/2002. (I. 23.) KÖM-FVM együttes rendelet az érzékeny természeti területek közé sorolt volna. A tervek szerint a kistérségből a Kerka vízrendszeréhez kötődő települések fognak bekerülni ebbe a körbe (Kerkaszentkirály, Muraszemenye, Lasztonya).

A természetvédelemről szóló 1996. évi LIII. törvény természeti területeknek nevezi azokat, amelyek esetében a természetközeli állapot fennmaradt. Zala Megye Területrendezési Terve szerint ez Dél-Zalát egyáltalában nem érinti.

Az európai ökológiai hálózat elemei, az úgynevezett NATURA 2000 területek jelen vannak a térségben. A komplex ökológiai hálózatnak megvan az országos és a megyei szintje is. Az országos ökológiai hálózathoz a megye mintegy 36%-a tartozik. A HACS települései ebben kisebb-nagyobb mértékben csaknem mind érintettek.

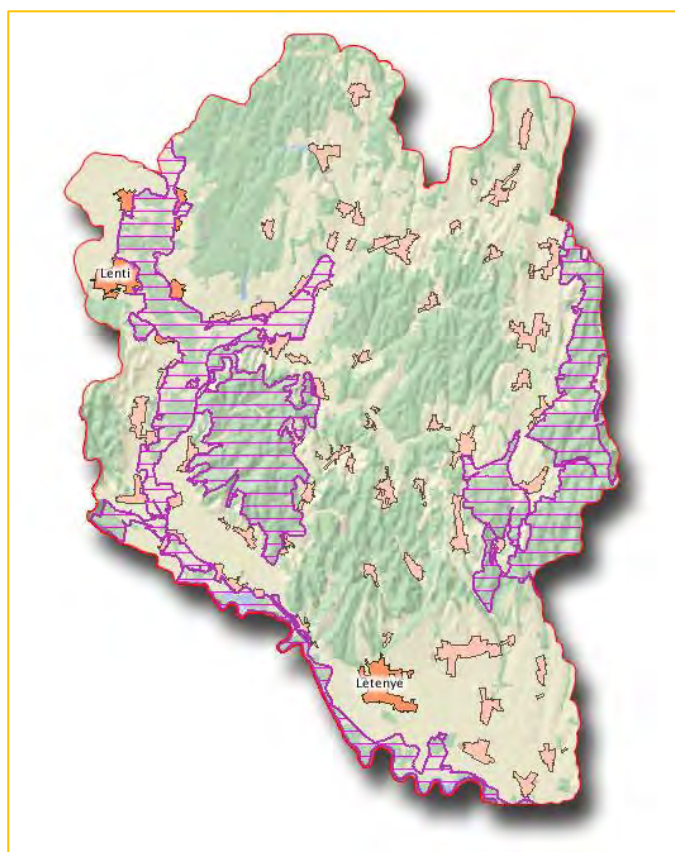

9. számú térkép: Nemzeti Ökológiai Hálózat a HACS területén

Forrás: TIR adatbázis, 2010.

10. számú térkép: NATURA 2000 területek a HACS településein

Forrás: TIR adatbázis, 2010.

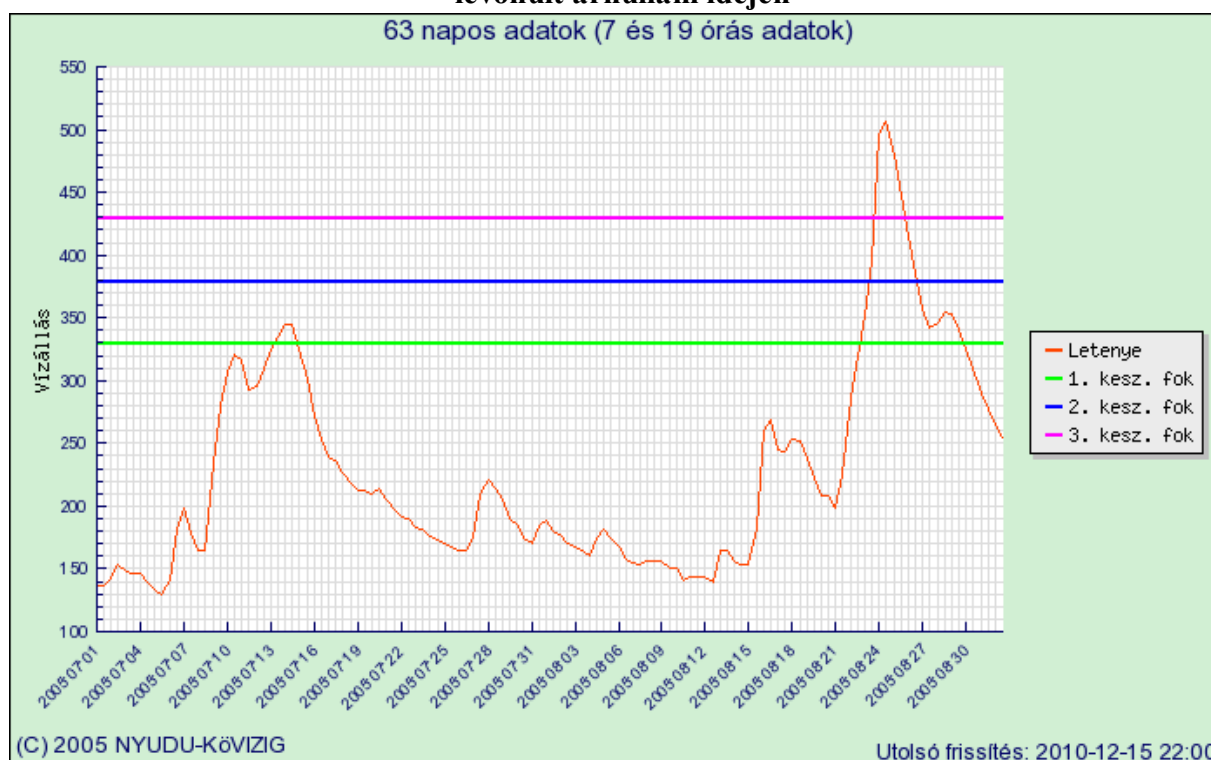

vízjárás ma már jelentősen befolyásolják a folyó ausztriai szakaszán épített víztározók, ennek pedig negatív ökológiai következményei nálunk is érzékelhetők.

A Mura egyike hazánk néhány megmaradt természetes futású folyójának. Az árvízvédelem annyiban érintette, hogy árterét gátak közé szorították, de a meandereket nem vágta át, a morotvákat nem töltötték fel és nem is került a folyó teljes szakaszán vízi védmű kiépítésre (pld. rugany, sarkantyú, parti kövezés stb.). A folyó ma is alakítja medrét, zátonyokat épít, egyszerre építi és pusztítja kanyarulatait. A Mura a középszakasz jellegű folyók valamennyi ismervét (morfológiai értelemben) felvonultatja, iskolapéldának tekinthető. Környezete olyan természeti értéket képvisel, mely kiérdemelte az országos védelmet a Muramenti Tájvédelmi Körzet 2008-as létrehozásával.

6. számú diagram: A Mura vízállásának alakulása (cm) a 2008. augusztusában levonult árhullám idején

Forrás: <http://www.nyuduvizig.hu/>

Mindezen óvintézkedések ellenére az 1972-es nagy árvíz után – több évtizedes szünetet követően – 2008-ban egy hasonló nagyságú árhullám vonult végig a folyón, melynek tapasztalatai horvát-magyar-szlovén közös árvízvédelmi fejlesztések beindítását eredményezték. Magyar oldalon e fejlesztések megalapozása terv szinten megtörtént, 2011-2012-ben várható – pályázati források remélt bevonása révén – a konkrét beruházások megindítása. A közel 2,5 milliárd forintos fejlesztés előreláthatólag 2014-ben fejeződik be. E fejlesztéshez illeszkedik a Nyugat-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság egy másik programja is, mely révén a murai hullámtér komplex területhasználati tervezése valósul meg.²⁰

²⁰ <http://www.nyuduvizig.hu/>

A Murát a Magyarország Vízgazdálkodási Terve (2010. május) ökológiai potenciál alapján közepes állapotúnak értékeli. Ez, figyelembe véve azt a körülményt, hogy a Nyugat-Dunántúlon egyesül a Rába középső hazai szakasza tartozik szinte egyedül a jó kategóriába, illetve azt, hogy 15-20 éve még a Mura volt Magyarország egyik legszennyezettebb folyója, rendkívül jó eredményként értékelhető. A Mura korábbi ökológiai állapota, illetve határfolyó jellege miatt Magyarországon idegenforgalmi szempontból még jobbára kiaknázatlan adottság. A folyó kémiai állapota jó, hidromorfológiai jellemzői pedig a legpozitívabbak az egész Nyugat-Dunántúlon.

A Murát fontossági sorrendben a Kerka folyócska követi, mely Szlovéniában ered és végül Kerkaszentkirály és Muraszemenye közelében ömlik a Murába. Jelentősebb mellékvei a Cserta (valamint a bele torkolló Alsó-Válicka) és a Lendva.

„(...) A bőséges csapadék (kb. 800 mm/év) és a talajadottságok miatt a terület mindig bő vízellátású volt. Számos mellékág, tápláló kis ér szállította a vizet a fő Kerka-ágba. A vízgyűjtő terület geológiai és morfológiai felépítése kedvez a szélsőséges vízjárás kialakulásának: gyakoriak az árhullámok, hosszabb szárazság esetén pedig a patakok gyakran kiszáradnak.”²¹

A Kerka folyó természetes állapota mára nem maradt meg. A XX. század folyamán sok helyen a meder szabályozásra került, és levágtak jó néhány kanyarulatot is. Úgy tűnt, hogy ezzel sikerült megoldani az árvizek okozta veszélyt, de az élet bebizonyította, hogy ez nincs így. Először 1998-ben, majd 1999-ben vonult végig a folyón egy addig nem tapasztalt méretű árhullám, ami hatalmas anyagi károkat okozott, s azóta is számtalan – de kisebb árvíz fordult már elő a térségben. Ezért indította el a 1999-ben a Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatóság a Kerka- völgy árvízvédelmi fejlesztését 1999-ben, melynek mára már konkrét eredményei is vannak – mint például az alsószenterzsébeti árvíztározó megépítése (2004).²²

A Kerka ökológiai állapota közepes, kémiai mutatói jók, de hidromorfológiai jellemzők tekintetében gyenge. Mindezek ellenére a Kerka olyan természetes élőhely, mely természeti értékekben rendkívül gazdag, ezért is tervezik kormányzati szinten tájvédelmi körzetté való nyilvánítását.

A HACS területének É-i része már a Zala folyó vízgyűjtőjéhez tartozik. Említésre méltó vízfolyása a Felső-Válicka, mely Pusztamagyaród magasságában ered, majd töretlenül tartva É-ra, Zalaegerszeg közelében torkollik a Zalába. E patak hidromorfológiai, biológiai és ökológiai állapota mérsékelttel megfelelő, fizikai-kémiai jellemzői viszont jó minőségűek.²³

A természetes állóvizek egyedüli képviselői a Mura és másodlagosan a Kerka mellett sorakozó morotvatavak (pld. a letenyei Hosszú-víz). A térség többi tava, mind mesterséges módon keletkezett. Ezek közül meg kell említenünk a lenti, kerkaszentkirályi, muraszemenyei, murarátkai, tótszerdahelyi kavicsbánya tavakat, illetve a kistolmácsi, maróci, csömödéri, szilvágyi, tótszerdahelyi, budafapusztai, szentpéterföldei, tornyiszentmiklósi, pusztaszentlászlói, várföldei és zajki tavakat.

²¹ Füzesi Krisztina- Gyarmati Zsolt: „Rétvilág a Kerka völgyében”, <http://www.termeszeti vilaga.hu/termeszetvedelem/kerka.html>

²² <http://www.nyuduvizig.hu/>

²³ <http://www.vizeink.hu>

A felszínalatti vizeket három csoportba tudjuk sorolni: 1. rétegvizek, 2. talajvizek, 3. termálvizek. A rétegvizek előfordulása domborzati és geológiai tényezők függvénye. Térségünkben rétegvizek vízáradó képessége nem jelentős, mivel a felszín sűrű völgyhálózattal tagolt, ez pedig nem teszi lehetővé nagyterjedésű felszín alatti vízgyűjtők kialakulásának. Ugyan ez a helyzet a talajvizek vonatkozásában is. Talajvízzel, talajvízforrásokkal elsősorban a völgytalpakban találkozhatunk.

A kistérség területén, a felszín alatt jelentős termálvízincs található, mely a szénhidrogén-bányászat által jól feltérképezett. Kiaknázása azonban ma még gyerekcipőben jár, hiszen a termálvizet csak a lenti, bázakerettyei, letenyei és pusztaszentlászlói termálfürdők hasznosítják. A termálvíz csak fürdözést szolgál, komplex hasznosítása – mely ma már elengedhetetlen követelmény új beruházások esetében – sehol sem valósul meg. A MOL Nyrt. Iklódbördőce határában geotermikus erőmű megépítésére vonatkozó kutatásokat végzett, ám megtérülési megfontolásokból a kedvező eredmények ellenére sem fogtak bele a megvalósításba.

Tudomány és technika

A tudomány és technika, mint turisztikai hatótényező, olyan értelemben határozza meg a turizmust, hogy vannak olyan tudományos, technikai vívmányok, amelyek jelentős mértékben befolyásolják az idegenforgalom módját, mértékét stb. Elég csak a személygépkocsira gondolnunk, mely ma már az emberek többségének rendelkezésére áll, így általa távolabbi vonzerőket is el tudnak érni önállóan.

A tudomány és a technika a globalizáció eredményeképpen – jóllehet még mindig markáns fejlettségbeli különbségek vannak a Föld országai között – soha nem látott mértékben és ütemben integrálódik az emberek hétköznapi életébe. Az új technikai eszközök új turisztikai ágakat is életre hívtak, mint például a geocachinget a GPS-ek.

A fejlődés ugyanakkor az igényeket is megváltoztatja. Ma már a fejlett világ idegenforgalmában elengedhetetlen alapkövetelmény a szennyvízkezelés, a hulladékgyűjtés, az egészséges ivóvíz-szolgáltatás stb.

Hazánkban a tudományos és technikai színvonal többé-kevésbé egyenletes térbeli szóródást mutat. Így a tudományos és technikai vívmányok mindenhol elérhetőek az országban, csak felhasználásuk mértékében, a hozzájuk férés idejében, illetve a piaci választék spektrumában lehetnek különbségek. Például az internet a műholdas információszórással az egész országban elérhető, de vannak olyan települések, ahol ez e mellett ADSL, mikrohullámú vonalon, kábelszolgáltatókon, optikai kábeleken keresztül is elérhető. E tekintetben nagy a kontraszt a prosperáló, sok esetben demográfiai konjunktúrában lévő városok és a kiürülő, regresszív kistelepülések között hazai szinten. Az internet jó példa a tudományos és technikai vívmányok idegenforgalomra gyakorolt hatásának érzékelésére, ugyanis azok a települések, ahol ez nem, vagy csak egy szűk kör számára érhető el, ott a turisták sem tudják igénybe venni a világháló adta szolgáltatásokat, holott ma már statisztikailag is egyértelműen igazolt, hogy információik döntő részét innen szerzik be!

Ezek a feszültségek a HACS területén belül is érződnek, mindamelllett a téreg hazai mércével mérve átlagos technikai színvonalat képvisel. Itt is, mint az ország más részein jelen van például a modern telekommunikáció (pld műholdas internet, infra távközlés), a korszerű gépjárműpark (csak ennek aránya mutat jelentős területi differenciát) stb.

Gazdasági környezet

A XX. század végének meghatározó gazdasági folyamata a globalizáció volt, mely mára már teljesen átalakította a világot. Az idegenforgalom is ebbe a rendszerbe integrálódott, dinamikus fejlődésének egyik oka éppen e világgazdasági folyamat. A turizmus kínálati oldalát és keresleti oldalán egyaránt markánsan meghatározza a gazdasági környezet. Gazdasági recesszió idején az emberek szabadon elkölthető jövedelme csökken, így a kereslet is mérséklődik, de a kínálat terén is visszaesés indukálódik, hiszen pld. az árak emelkedése miatt a versenyképesség csökken. Konjunktúra esetén természetesen a fellendülés az idegenforgalmi szektorban is megfigyelhető.

A 2008 második felében bekövetkezett világgazdasági recesszió jó példa arra, hogy a gazdaság milyen direkt hatást gyakorol az idegenforgalomra. A turizmus növekedése a vendégéjszakák számát és a nemzetközi érkezések számát tekintve ebben az időszakban csökkent, növekedése megtorpant. A nemzetközi trendek a globalizált világgazdaságban makro szintről természetesen mikro szintre is begyűrűznek, így azokat a HACS területén is érzékelni lehet.

A HACS területének nagyobb része a Letenyei statisztikai kistérséghez tartozik. E terület gazdasági értelemben több tekintetben is hátrányos helyzetű.. A 64/2004. (IV. 15.) Kormányrendelet alapján a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, valamint a vidékfejlesztés tekintetében kedvezményezett térségek közé sorolták

A HACS másik jelentős területi egysége a Lenti statisztikai kistérség része. E terület korábban átmenetileg kedvezményezett térség volt, de a 64/2004. (IV. 15.) Kormányrendelet e státuszát megszüntette. 4 település (Pusztaszentlászló, Pusztaederics, Tófej és Baktüttös) a Zalaegerszegi statisztikai kistérséghez tartozik. E térséget sem sorolja az említett kormányrendelet a kedvezményezettek közé.

7. számú táblázat: Leghátrányosabb helyzetű települések a 64/2004. (IV. 15.) Korm. rendelet 5. számú melléklete alapján

Bucsuta	Letenyei statisztikai kistérség
Csörnyeföld	Letenyei statisztikai kistérség
Hernyék	Lenti statisztikai kistérség
Kistolmács	Letenyei statisztikai kistérség
Maróc	Letenyei statisztikai kistérség
Murarátka	Letenyei statisztikai kistérség
Muraszemenye	Letenyei statisztikai kistérség
Szentmargitfalva	Letenyei statisztikai kistérség
Zajk	Letenyei statisztikai kistérség

Forrás: Complex-Jogtár, 2010.

8. számú táblázat: A társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések a HACS területén a 240/2006. (XI. 30.) Korm. rendelet alapján

Zala	Település	A társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott települések	Az országos átlagot legalább 1,75-szörösen meghaladó munkanélküliségű települések
1	Baktüttös	0	1
2	Bánokszentgyörgy	1	1
3	Bucsuta	1	1
4	Csertalajos	1	1

5	Csörnyeföld	1	1
6	Hernyék	1	1
7	Iklódbördőce	1	0
8	Kányavár	1	1
9	Kiscsehi	1	1
10	Kistolmács	1	1
11	Kissziget	1	0
12	Lasztonya	1	1
13	Lispezentadorján	1	1
14	Maróc	1	1
15	Mikekarácsonyfa	1	0
16	Murarátka	1	1
17	Muraszemenye	0	1
18	Oltárc	1	1
19	Ortaháza	0	1
20	Pördefölde	1	0
21	Pusztaderics	0	1
22	Pusztamagyaród	1	1
23	Szentliszló	1	1
24	Szentmargitfalva	1	1
25	Szentpéterfölde	1	0
26	Tormafölde	1	0
27	Valkonya	1	0
28	Várfölde	1	0
29	Zajk	1	1
30	Zebecke	1	1

Forrás: Complex-Jogtár, 2010.

A valóság ennél árnyaltabb. A HACS területének nagy részén a kistelepüléseket találhatunk, melyek gazdasági szempontból sok esetben elmaradottak. A 240/2006. (XI. 30.) Kormányrendelet meghatározza azokat a településeket, mely ugyan nem tartoznak leghátrányosabbnak minősített kistérséghez, mégis helyzetük alapján – mint település – leghátrányosabb helyzetűnek tekinthetők. A HACS területén ilyen település 30 db van!

Az egész térségben összesen 4676 regisztrált vállalkozás működik. Ez regionális összehasonlításban erős közepes érték (8.). A vállalkozások jól megfigyelhető területi koncentrációt mutatnak: 56,6%-uk Lentiben (1294), Letenyén (530), Becsehelyen (376), Tótszerdahelyen (250) és Tótszentmártonban (195) van bejegyezve.

9. számú táblázat: Regisztrált vállalkozások száma a Nyugat-dunántúli régió kistérségeiben és a ZZSZ HACS területén 2009-ben (db)

kistérség	regisztrált vállalkozások összesen
Pacsai	1154,
Őriszentpéteri	1248,
Szentgotthárdi	1534,
Vasvári	1674,
Csepregi	1812,

Pannonhalmai	2150,
Kőszegi	2184,
Zalakarosi	2212,
Letenyei	2376,
Téti	2486,
Zalaszentgróti	2511,
Körmendi	2696,
Hévízi	2841,
Lenti	2958,
Celldömölki	3084,
Kapuvár-Beledi	3476,
Sárvári	4564,
ZZSZ HACS	4676,
Csornai	6246,
Keszthelyi	7177,
Mosonmagyaróvári	9204,
Nagykanizsai	10490,
Sopron-Fertődi	13944,
Zalaegerszegi	15099,
Szombathelyi	17197,
Győri	28859,

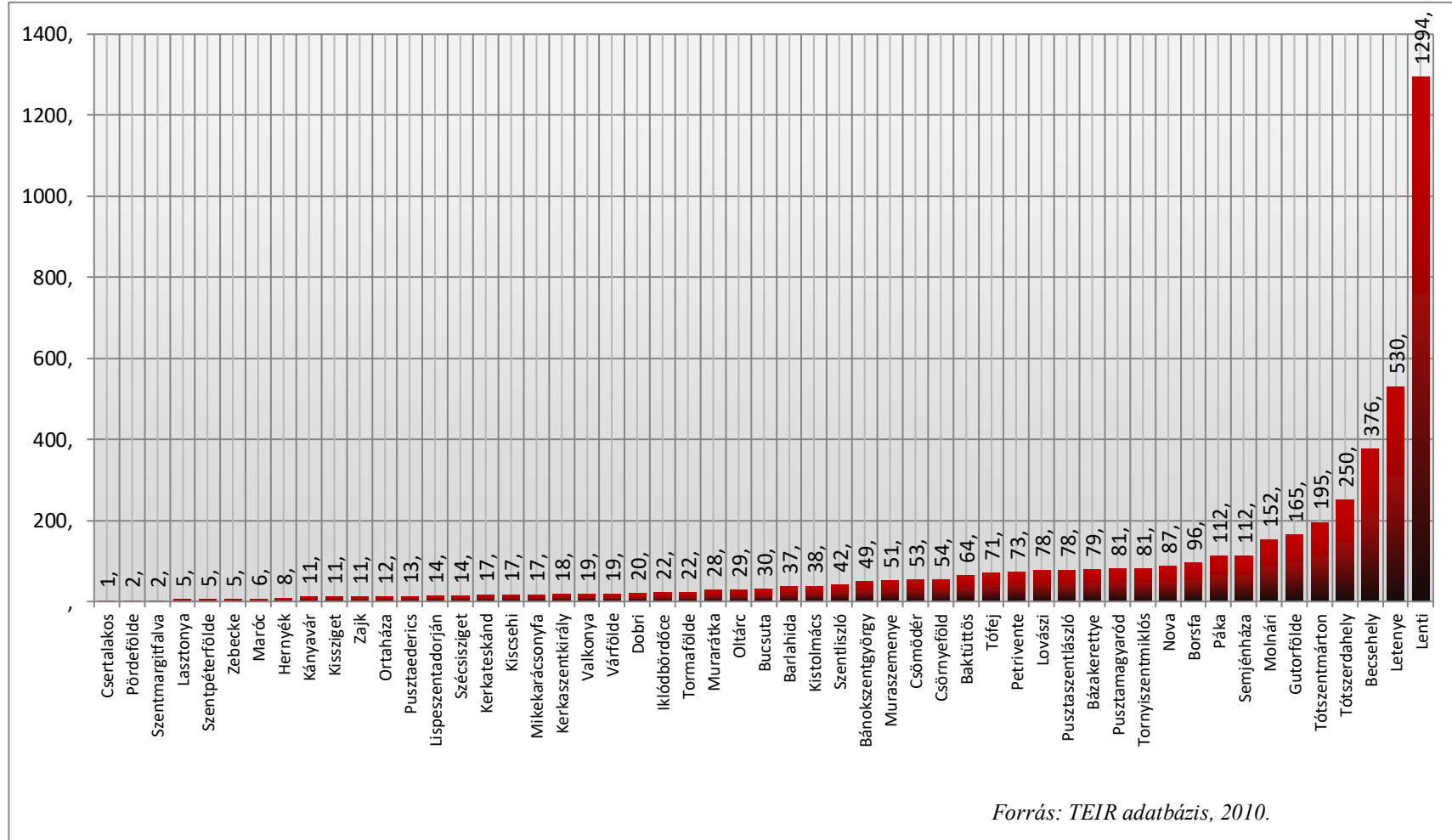
Forrás: TEIR adatbázis, 2010.

A térségben működő vállalkozások túlnyomó többsége a mikro-vállalkozások kategóriájába tartozik, a nagyobb foglalkoztatók jelenléte nem meghatározó.

A továbbiakban a gazdasági környezet elemzésekor az egyes gazdasági szektorok helyi sajátosságait mutatjuk be. Tudatosan rövid jellemzést kívánunk adni, s csak tendenciákat, irányokat szeretnénk felvázolni, mert e munka témája és keretei sem engedik meg a mélyrehatóbb elemzést.

7. számú diagram: Regisztrált vállalkozások száma a HACS településein 2009-ben (db)

Primer szektor

Mezőgazdaság

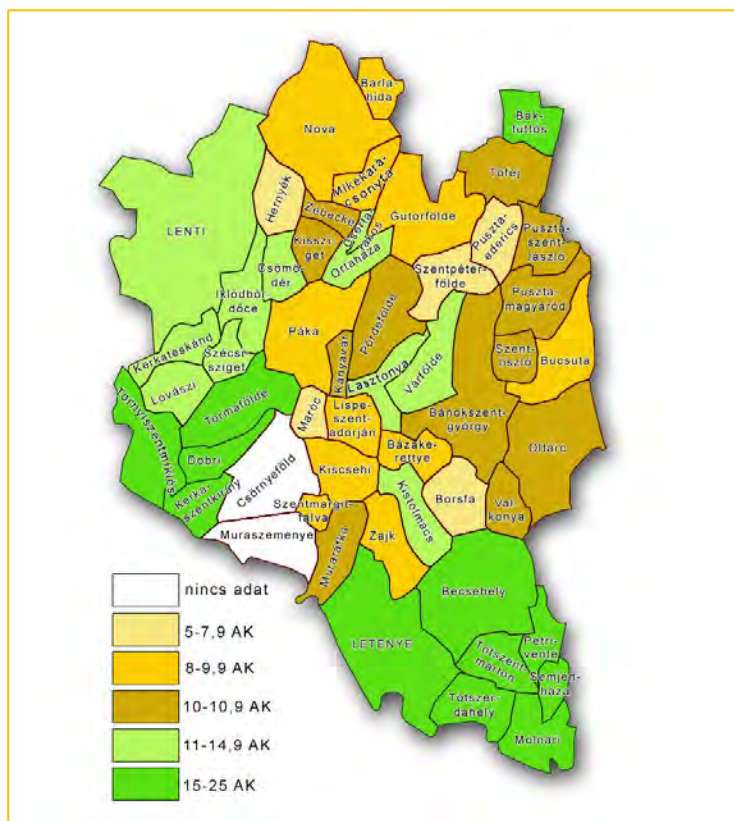
A HACS területének települései évszázadokon át a mezőgazdaságból éltek annak ellenére, hogy az adottságok országos mércével mérve nem voltak kimondottan jók. A domborzat, a talajok minősége, kötöttsége és az extenzív gazdálkodási mód sok esetben csak igen szűkös megélhetést biztosított.

A KSH adatai szerint az egyes települések szántó területeinek AK értéke területileg komoly eltéréseket mutat. A Mura és Kerka menti települések határában általában sokkal jobb minőségű földeket találunk, mint a dombvidéki térszíneken! A térség legkiválóbb talajai 24-25 AK közöttiek (Molnári környéke). Ezek az értékek megyén belül is jónak számítanak, ennél magasabb AK értékekkel csak Keszthely, Sármellék, Galambok térségében találkozhatunk (25-26 AK). A mezőgazdaság adottságai azonban a HACS területén talajminőség szempontjából inkább kedvezőtlenek, mivel a terület nagy részén a 8 AK-nát el nem érő szántók az általánosak! Ez jellemző általánosságban a Molnári-Zalaegerszeg vonaltól K-re eső területekre.

A szántóterületek átlagos AK értéke 12.3 körül van. Művelési áganként a földterület a következőképpen oszlik meg: 29.7 %-a szántó, 0.5%-a gyümölcsös, 1,5%-a szőlő, 3.8%-a rét, 1,6%-a rét , 60,37%-a erdő.

Vezető kultúrnövény – szántóterületen - egyértelműen a kukorica. Általában nagy táblás művelése a jellemző. Az utóbbi időben – a felvásárlási árak emelkedése miatt – egyes ipari növények, különösen a repce előretörése figyelhető meg.

9. számú térkép: A szántóföldek átlagos AK értéke a HACS településein 2009-ben

Forrás: TEIR adatbázis, 2010.

A Zalai Borvidék (2006 óta ez hazánk 22., legfiatalabb borvidéke) Muramenti körzetének legtöbb települése a HACS területéhez tartozik (Becsehely, Csörnyeföld, Dobri, Kerkateskánd, Lenti, Letenye, Murarátka, Muraszemenye, Szécsisziget, Tormafölde, Valkonya, Zajk). A szőlő mellett a gyümölcsstermesztés (alma, körte, szilva) komoly hagyományokkal bír a vidéken. Jelentős gyümölcsösök találhatóak Gutorföldre, Pördefölde környékén. Nyomokban ugyan, de még fenn maradt a Becsehely-Molnári-Letenye háromszögben a bogyógyümölcsök (málna, ribizli) termesztési tradíciója, mely néhány évtizede még komoly mezőgazdasági ágazat volt helyi szinten.

A mezőgazdasági területeken egyéni gazdálkodók tevékenykednek döntően, csak néhány településen maradtak meg megújult formában a szövetkezetek (Bánokszentgyörgy, Lenti, Molnári, Nova, Tófej, Tótszerdahely, Várfölde).

8. számú táblázat: A mezőgazdaságilag hasznosított terület művelési ágak szerinti %-os megoszlása a HACS településein 2009-ben

Település	gyümölcsös	rét	legelő	erdő	szőlő	szántó
Baktúttós	0,3	1,3	0,8	68,1	1,0	25,0
Bánokszentgyörgy	0,1	0,8	0,0	59,7	0,4	35,0
Barlahida	0,1	11,0	1,3	58,6	0,6	26,1
Bázakerettye	3,5	7,3	0,1	65,6	5,8	10,9
Becsehely	1,1	11,9	0,2	21,3	1,3	61,6
Borsfa	0,5	2,0	6,4	32,8	2,0	51,5
Bucsuta	0,0	0,0	0,0	89,7	0,5	9,0
Csertalakos	0,7	0,7	0,0	77,3	3,2	13,4
Csömödér	0,1	3,3	10,8	12,1	0,8	71,8
Csörnyeföld	0,1	0,1	3,2	82,7	0,9	12,0
Dobri	0,3	6,4	1,6	77,0	2,0	10,6
Gutorfölde	7,4	20,4	0,0	25,9	0,7	44,2
Hernyék	0,0	0,3	0,0	97,7	0,2	1,6
Iklódbördőce	0,1	1,7	0,3	72,3	2,0	20,8
Kányavár	0,4	2,0	3,3	64,6	7,2	19,0
Kerkaszentkirály	0,5	5,4	0,1	7,9	3,8	75,1
Kerkateskánd	0,2	4,1	2,9	67,3	1,6	20,9
Kiscsehi	0,1	2,0	1,6	86,7	0,9	8,3
Kissziget	1,0	2,7	0,1	74,4	2,9	15,5
Kistolmács	0,0	0,0	0,0	91,1	0,3	8,2
Lasztonya	0,0	0,1	0,0	94,1	0,5	4,6
Lenti	0,1	6,6	1,1	53,5	0,9	36,7
Letenye	0,1	1,4	0,3	28,3	1,3	66,5
Lispezentadorján	0,4	5,6	0,8	74,4	2,5	14,3
Lovászi	0,0	1,7	3,2	55,0	2,7	33,6
Maróc	0,2	5,2	1,2	78,6	1,6	11,5
Mikekarácsonyfa	0,1	1,5	1,5	76,0	0,8	11,7
Molnári	0,2	1,1	0,1	23,7	1,6	71,6
Murarátka	0,1	0,7	7,7	87,6	0,4	2,9
Muraszemenye	0,1	4,0	0,4	17,0	0,9	75,9
Nova	0,0	7,3	0,3	50,1	0,2	39,8
Oltárc	0,0	0,0	0,0	98,3	0,2	1,1
Ortaháza	0,1	1,7	0,5	82,5	0,6	14,0
Páka	0,1	5,0	0,7	47,1	1,2	45,3

Petrivente	0,9	2,9	0,3	34,4	4,5	51,5
Pördefölde	0,0	0,0	0,0	99,1	0,0	0,7
Pusztaderics	0,1	9,7	0,0	77,7	0,9	9,8
Pusztamagyaród	0,4	9,9	0,0	38,0	1,7	47,7
Pusztaszentlászló	0,6	10,2	4,0	39,7	2,4	39,7
Semjénháza	0,6	0,1	0,0	9,9	1,8	85,1
Szécsisziget	0,2	1,7	1,1	88,1	1,4	4,8
Szentlászló	0,4	5,2	3,6	28,0	1,2	57,0
Szentmargitfalva	1,8	2,1	0,0	48,7	2,5	40,6
Szentpéterfölde	0,0	0,6	0,0	96,7	0,4	1,4
Tófej	0,4	18,6	2,2	26,6	1,6	45,9
Tormafölde	0,1	2,5	0,0	90,2	0,7	4,9
Tornyiszentmiklós	0,1	1,2	0,0	65,7	1,5	28,9
Tótszentmárton	0,9	0,5	0,0	5,8	3,6	83,7
Tótszerdahely	0,1	2,9	0,0	5,4	1,9	86,0
Valkonya	0,0	0,6	0,0	96,9	0,3	1,9
Várfölde	0,1	0,2	21,2	75,4	0,3	2,4
Zajk	0,0	0,3	0,5	95,2	0,6	2,7
Zebecke	2,6	4,9	0,0	77,0	1,5	11,0

Forrás: TEIR adatbázis, 2010.

A mezőgazdaság vezető ágazata tradicionálisan az állattenyésztés volt. Mára ez a hazai agrárpolitika elhibázott intézkedései miatt nem, hogy másodlagossá vált, hanem szinte teljesen megszűnt. Néhány olyan település van, ahol komolyabb méretű tehenészet, sertésenyészet, juhászat, baromfitenyészet működik (pld. Gutorfölde, Lenti, Letenye, Becsehely, Tornyiszentmiklós, Nova, Páka), de az állatállomány térségi szinten töredéke ma a hajdaninak.

A rurális jellegű vidék mezőgazdasági potenciálja meggyengült. Ma már alig élnek néhányan a mezőgazdaságból. Mindezt jól mutatja az alábbi táblázat:

9. számú táblázat: Mezőgazdaságban foglalkoztatottak aktív keresőkhöz viszonyított aránya a HACS településein 1960-2001 között (%)

Település	1960	1970	1980	1990	2001
1 Baktúttós	73,8	58,6	40,6	6,1	5,7
2 Bánokszentgyörgy	63,0	46,5	34,8	3,2	5,2
3 Barlahida	85,1	60,5	43,3	17,9	3,4
4 Bázakerettye	17,1	12,3	7,7	0,9	6,3
5 Becsehely	76,0	49,4	26,8	5,8	5,7
6 Borsfa	55,6	40,3	35,6	6,3	6,7
7 Bucsuta	83,4	62,4	65,7	8,5	26,1
8 Csertalagos	80,6	56,0	51,9	4,0	0,0
9 Csömödér	61,1	50,0	42,1	5,0	3,6
10 Csörnyeföld	x	x	x	x	13,3
11 Dobri	70,3	52,1	29,5	0,0	3,3
12 Gutorfölde	71,8	52,0	40,4	8,7	6,4
13 Hemyék	60,2	40,2	41,9	8,7	23,3
14 Iklódbördőce	76,1	55,8	36,1	2,2	2,0
15 Kányavár	62,5	63,5	36,8	8,3	2,6
16 Kerkaszentkirály	71,1	52,8	40,4	3,6	1,1
17 Kerkateskánd	66,2	38,3	35,4	2,8	4,8
18 Kiscsehi	68,4	62,4	42,5	11,1	16,4
19 Kíssziget	74,5	67,7	35,9	7,8	7,9

20	Kistolmács	74,7	66,1	44,4	12,5	28,9
21	Lasztonya	74,2	70,5	50,0	5,9	6,3
22	Lenti	56,9	32,6	27,6	2,4	1,8
23	Letenye	65,9	30,0	17,9	4,9	3,3
24	Lispezsentadorján	46,4	46,1	26,7	5,9	4,4
25	Lovászi	30,1	12,1	15,0	1,9	4,0
26	Maróc	71,2	62,8	55,2	12,8	22,2
27	Mikekarácsonyfa	80,7	51,9	48,7	7,2	10,8
28	Molnári	59,8	39,3	33,9	3,5	4,1
29	Murarátka	63,4	39,8	37,8	9,8	4,9
30	Muraszemenye	x	x	x	x	3,8
31	Nova	72,1	53,7	47,8	16,0	16,0
32	Oltárc	84,0	62,5	52,0	22,3	33,3
33	Ortaháza	73,3	57,7	35,3	8,1	15,4
34	Páka	61,7	40,6	32,5	4,9	2,8
35	Petrivente	57,5	43,4	45,5	5,2	0,8
36	Pördefölde	83,4	78,1	72,3	16,7	30,0
37	Pusztaderics	74,1	52,6	28,4	8,1	7,5
38	Pusztamagyaród	81,4	69,7	60,4	6,2	6,8
39	Pusztaszentlászló	56,6	53,4	44,4	8,1	7,6
40	Semjénháza	59,9	38,8	35,3	8,8	6,5
41	Szécsisziget	55,0	35,3	32,8	0,0	1,1
42	Szemenyecsrönye	64,6	52,5	36,4	5,9	x
43	Szentlászló	69,8	50,9	49,0	9,5	20,6
44	Szentmargitfalva	67,6	43,8	47,0	8,6	0,0
45	Szentpéterfölde	85,8	69,8	54,4	21,6	20,0
46	Tófej	56,1	45,0	22,8	4,6	2,0
47	Tormafölde	62,0	43,4	34,4	4,3	6,6
48	Tornyiszentmiklós	57,7	34,9	28,6	1,6	4,1
49	Tótszentmárton	55,8	45,2	29,4	8,8	5,1
50	Tótszerdahely	65,2	43,7	34,5	5,6	3,3
51	Valkonya	85,1	72,8	32,9	23,1	8,3
52	Várfölde	70,3	39,6	37,4	11,0	19,6
53	Zajk	61,3	62,2	48,6	12,3	12,1
54	Zebecke	78,0	57,7	37,1	5,1	3,7

Forrás: TEIR adatbázis, 2010.

A helyi mezőgazdaság válsága mára elmélyült, s nem látszanak a megoldás hosszú távú lehetőségei. Ugyanakkor a jogi szabályzórendszer változása miatt a kistermelői lehetőségek kibővültek, így ezen a téren a HACS területén is fellendülésre számíthatunk középtávon.

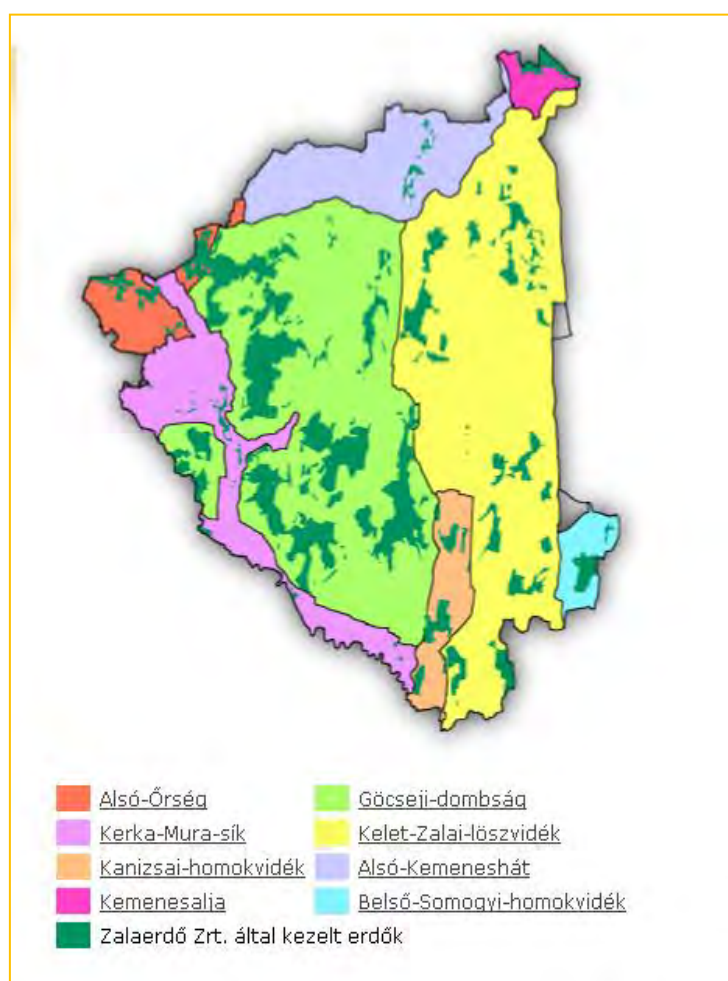
Minden problémája ellenére a mezőgazdaság jelentős tényező ma is a térségben. Idegenforgalmi szempontból olyan alapot jelent, amely számos területen hasznosítható – gondolunk itt például a helyi termékekre, a térségi borászatra.

Erdő- és vadgazdálkodás

A HACS területe két erdészeti tájra osztható: az egyik – melyhez a terület döntő része tartozik – a Göcseji-dombság, a másik pedig a Kerka-Mura-sík. A vidék erdészeti szempontból kiemelkedően fontos területe hazánknak. Ennek oka három tényezőben keresendő: 1. a magas erdősültségben, 2. a kedvező fafaj összetételben, 3. a kiemelkedő fajlagos fahozamban.

10. számú térkép: Erdészeti tájak a Zala Erdő Zrt. illetékességi területén

Forrás: http://www.zalaerdo.hu/hu_adottsagaink.php.

A mezőgazdasági területek 60,37%-át borítják erdők a HACS területén. Néhány település esetében ezek aránya „extrém” mértékben magas – pld. Pördefölde 99,1%, Oltárc 98,3%, Hernyék 97,7%. Mindez jól mutatja, hogy a táj egyik meghatározó elemét jelentik az erdők. Az erdőterület nagyobb része állami tulajdonban, és a Zala Erdő Zrt. kezelésében áll. A Zrt-nek három alközpontja működik a térségben: Lentiben, Letenyén és Bánokszentgyörgyön. Az erdők kisebbik része erdőbirtokossági társulatok és egyéni gazdálkodók kezelésében és tulajdonában van.

Az erdők a helyi lakosság számára fontos megélhetési forrást jelentenek, hiszen nagyon sokan itt találtak munkát maguknak – pld. fakitermelés, csemeteápolás.

A térség vadgazdálkodása magas színvonalú, kitüntetett jelentőségű nagyvadas terület, melynek gímszarvas állománya világhírű. Több világrekord trófeájú bika került puszkavégre e tájon. A gímszarvas mellett a vaddisznó és az őzállomány is jelentős. A vadászturizmusnak

éppen ezért kiemelkedően jó adottságai vannak – azonban ennek lehetősége (a tulajdonviszonyokból és a vadászati jog szabályozásából kifolyólag) döntően a Zalaerdő Zrt. kezében összpontosul. A kisebb vadásztársaságok lehetőségei jóval behatároltabbak e téren.

10. számú táblázat: Nagyvadteríték a Zalaerdő üzemi vadászterületén 1970-2009.

		1970	1980	1990	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Gím- szarvas	Bika	75	171	262	217	227	248	246	219	254
	Tehén	109	239	523	324	337	337	281	210	395
	Borjú	96	230	551	340	385	356	248	278	342
	Össz.	280	640	1336	881	949	941	775	707	991
őz		71	391	347	619	933	793	792	962	1028
vaddisznó		215	539	1332	1987	1575	1819	1817	2101	2554
nagyvad összesen		566	1570	3015	3487	3457	3553	3384	3770	4573

Forrás: <http://www.zalaerdo.hu/hu/nagyvadteritek.php>

A vadállomány nagyságára engednek következtetni a fenti adatok. 1970 óta megnyolcszorozódott a kilőtt vadak száma.

Kitermelő ipar

©MOIM

A kormányzó látogatása a Budafa-2 fűrésznél Lisper határában
1937-ben

A helyi kitermelőipar meghatározó ágazata a szénhidrogén-bányászat volt egészen a közelmúltig. 1937-ben Lisper község határában kezdődött meg Magyarországon először az iparszerű kőolajbányászat, melyet a Budafapusztai-szénhidrogénmező feltárása és a Bázakerettye központú iparvidék kiépítése követett. 1940-ben tárták fel a Lovászi-szénhidrogénmezőt. E területek hazánk kőolaj és földgáz termelésében évtizedekig meghatározó jelentőséggel bírtak, mára azonban döntően kimerültek.

A szénhidrogén-bányászat és a hozzá kapcsolódó ipari ágazatok megváltoztatták az itt élők életét, az életminőség látványosan javult. A helyi gazdaság struktúrája ennek megfelelően átalakult, s ez mind a mai napon érezteti hatását a volt olajvidéken.

Lovásziiban a kőolajbányászat teljesen megszűnt és Bázakerettyén is jelentősen visszaszorult. Azonban ipartörténeti szempontból a terület ma is nagyon jelentős – s ez az adottság turisztikailag is kiaknázható lehet!

Erdekességként megemlíthető, hogy Budafapuszta határában az I. világháborút megelőzően több helyen is folyt lignitbányászat, melynek nyomai (tárnák bejárata, a csillék vágányai, még fellelhetők.

A HACS területén a kitermelő ipart csupán a murai kavicsbányászat képviseli. Iparszerű bányászat jelenleg Muraszemenyén, Letenyén és Tótszerdahelyen folyik.

Szekunder szektor

A feldolgozóipar területileg ma két központhoz kötődik a térségben, ez pedig Lenti és Letenye. A HACS területének két városa, részint népességénél fogva, részben gazdasági pozíciójából adódóan koncentrálja az ez irányú vállalkozásokat. A két város mellett Tótszerdahely érdemel említést a KSH adatai alapján.

Korábban ezeknél jelentőségben talán még nagyobb potenciált képviselt Bázakerettye és Lovászi, a két szénhidrogén-ipari központ, azonban mindkettő esetében a kitermelőipar drasztikus visszaszorulása ezt az iparágat is visszavetette. Mindezek ellenére kinevelődött egy olyan szakembergárda, mely a térségben – még ha nem is a két említett településen – de mind a mai napig meghatározó szereplője a helyi gazdaságnak a feldolgozóipar területén.

Gépipar

A gépipar a térségben a kőolajbányászathoz kapcsolódóan jött létre, hiszen 1937 előtt (a Budafapusztai szénhidrogénmező feltárásáig) a faiparon kívül komolyabb ipar nem alakult ki Zala megye e részében. Ennek sokáig Bázakerettye és Lovászi voltak a meghatározó centrumai, ahol a szénhidrogén-bányászathoz kapcsolódó javítóműhelyek működtek, s ahol gyökeret vert a szerszámgyártás is. E tradíciók miatt Lovásziiban és Bázakerettyén még ma is számos gépipari vállalkozás működik.

A térség legjelentősebb gépipari központja azonban kétségtelenül Lenti, ahol a legtöbb ilyen jellegű vállalkozás működik. Lenti mellett azonban mindenképpen meg kell említenünk még Letenyét, Becsehelyt, Tótszerdahelyt, Pákát, Gutorföldét és Novát.

Építőipar

Az építőipar három településre koncentrálódik döntően: ez Lenti, Letenye és Becsehely. Az itt működő vállalkozások helyi szinten jelentősek, de megyei, regionális összehasonlításban már nem meghatározóak.

A térség földtani adottságai miatt tradicionális helyi kézműipari ágazat volt a fazekasság, melynek legjelentősebb központjai a Lenti-Gutorföldre-Kányavár háromszögben koncentráálódtak, de emellett még igen jelentős központnak számított Bánokszentgyörgy is. A fazekasság már csak nyomokban van jelen a vidéken, de a kiváló minőségű agyag jó alapot biztosított előbb a

téglaiparért, majd utóbb a kerámia és cserépgyártásnak. Előbbi országos jelentőségű központja Tófej, ahol a Zalakerámia Zrt. tevékenykedik, utóbbié pedig Lenti, ahol a Creaton

AG. hozott létre új üzemet 2005-ben. E két építőipari központ amellet, hogy jelentős munkahelyet biztosít, a térséget igen jelentős építőipari központtá is teszi.

Bútor- és faipar

A rendelkezésre álló helyi erőforrások tekintetében a bútor és faipar helyzete kiemelkedően jó, de ennek ellenére nagy bázisai nem jöttek létre. A térség két jelentősebb központtal rendelkezik, melyek közül kiemelkedik a letenyei OWI-ZALA Bt., mely farostlemezek előállításával és hangfalelemek készítésével foglalkozik. A német tulajdonban álló cég a Letenyei statisztikai kistérség legnagyobb munkaadója.

A faipar térségi központja azonban Lenti, ahol a faipar számos vállalkozással van jelen. Az itteni ipari potenciál széles körű, nem csak az egyszerű elsődleges feldolgozással foglalkoznak, hanem faipari és bútorigipari termékek előállításával is (pld. Németh-Fa Kft.). A város jelentős múlttal rendelkezik e téren. 1922-ben épült fel egy akkor országos szinten is korszerűnek számító fűrészüzem, melyet a fokozatosan kiépített keskeny nyomtávú vasút látott el a környező erdőkből nyersanyaggal. Mindez ipartörténeti szempontból jelentős értéket képvisel, olyan hagyomány amelyre mindenképpen lehet építkezni. A kisvasút ma is meg van, s a faipar mellett az idegenforgalmat is szolgálja.

Kisebb fa- és bútorigipar cégek több településen is tevékenykednek (Lasztonya, Borsfa, Bánokszentgyörgy, Pusztamagyaród, Becsehely, Csömödér, Dobri, Lovászi stb.), de ezek kis volumenben termelnek, s csak kisszámú munkavállalót alkalmaznak általában.

A példaértékű kivételek ellenére a kitermelt fa döntő része feldolgozatlanul kerül ki a térségből. Jelentős az osztrák és a szlovén hőerőművel felvásárlása, mely rövidtávon bizonyosan előnyös, de hosszú távon semmiképpen sem kecsegtet pozitív gazdasági-környezeti eredménnyel.

Könnyűipar

A könnyűiparon belül a konfekcióipar néhány kisebb varroda formájában van jelen a térségben. (Lenti, Letenye, Borsfa stb.). Nem is az általuk megtermelt áru mennyisége, hanem inkább a női foglalkoztatottság tekintetében bírnak komoly jelentőséggel. A legnagyobb foglalkoztatási központ Lenti, ahol több textil és ruhaipari profilú cég működik. Közülük kiemelkedik a EYBL Hungária Textilipari Kft.

A textil- és ruhaipar egész Európában válságban van, ami elsősorban a távolkeleti (döntően kínai) áruk dömpingje és alacsony ára miatt alakult ki. Jelenleg a piac nem vagy csak kis mértékben képes megfizetni a jobb minőségű, de drágább ruha- és textilipari termékeket. E folyamatok miatt az iparág jövője kérdéses.

Lentiben a rendszerváltás előtt működött egy kosárfonó üzem, mely mára már megszűnt ugyan, de hatása annyiban ma is érzékelhető, hogy számos olyan helybéli van a város környékén, aki ért ehhez a mesterséghez. Mindez kiaknázható potenciált jelenthet idegenforgalmi szempontból is.

Élelmiszeripar

A mezőgazdaság általános válsága miatt, valamint a térségi ágazati sajátosságok okán (kukorica termesztés dominanciája, állattenyésztés radikális csökkenése) a HACS területén csak helyi jelentőségű élelmiszeripari központok alakultak ki.

A sütőipar pékségekkel és tésztagyártó üzemekkel képviselteti magát. Előbbiek Lentiben, Letenyén, Becsehelyen és Bázakerettyén működnek, utóbbiak pedig Letenyén és Tótszentmártonban.

Húsipari üzem is csak néhány működik a területen, ezek döntően vágóhidak, Hűskészítmények előállítása jelentős volumenben legalábbis nem valósul meg a térségben. Sajátos szint visz az iparág helyi palettájába a borsfai savanyítóüzem.

A térség egy része a Zalai borvidék Muramenti körzetének része, így elvben van

Csörnyeföld

lehetőség arra, hogy a borászat jelentős élelmiszeripari ágazattá váljon. Azonban jelenleg csak nagyon kevesen állítanak elő piaci mennyiségű bort a térségben. Közülük is kiemelkedik Dr. Bussay László csörnyeföldi pincésze.

2008-tól kezdődően a HACS területének jelentős része megkapta a Göcseji Körtepálinka eredetvédelmet, mely e

területen lehetővé teszi e néven a pálinka előállítását. Jelen pillanatban erre alapozott nagyobb vállalkozás nem működik a térségben. Kisebb pálinkafőzdék üzemelnek Rédcisen, Pákán (Dömefölde).

A terciér szektor

Kereskedelem

A kereskedelem mind Letenye, mind pedig Lenti vonatkozásában meghatározó jelentőségű. Mindkét város határ közeli fekvésű, így a rendszerváltás után profitálni tudott a fellendülő bevásárló turizmusból. Ennek fénykora a dél-szláv háború éveiben és az azt követő esztendőkből volt. Mára volumene jelentősen visszaesett, de azért még mindig számottevőnek mondható.

A bevásárló turizmusra nagy számú kereskedelmi vállalkozás épült, ami magyarázza azt, hogy miért magas ezek aránya Letenyén és Lentiben. Lenti városában a KSH 2009. évi adatai szerint 265, Letenyén 84, Becsehelyen 32 és Tótszerdahelyen 28 gazdasági társaság működik a kereskedelem és gépjárműjavítás nemzetgazdasági ágban. A HACS területén összesen 557 ilyen profilú vállalkozás működik, ami regionális összehasonlításban is jelentősnek számít (statisztikai kistérségek között ez a 8. legmagasabb érték volna – térségünket csak a régió nagy városai előzik meg).

A helyi kereskedelem fő profilját az élelmiszeripari és ruházati termékek teszik ki.

Idegenforgalmi szempontból komoly jelentőséggel bírnak a vendéglátóhelyek és szórakozóhelyek. E tekintetben nem kedvezőek az adottságok. Ez alól csak Lenti mondható

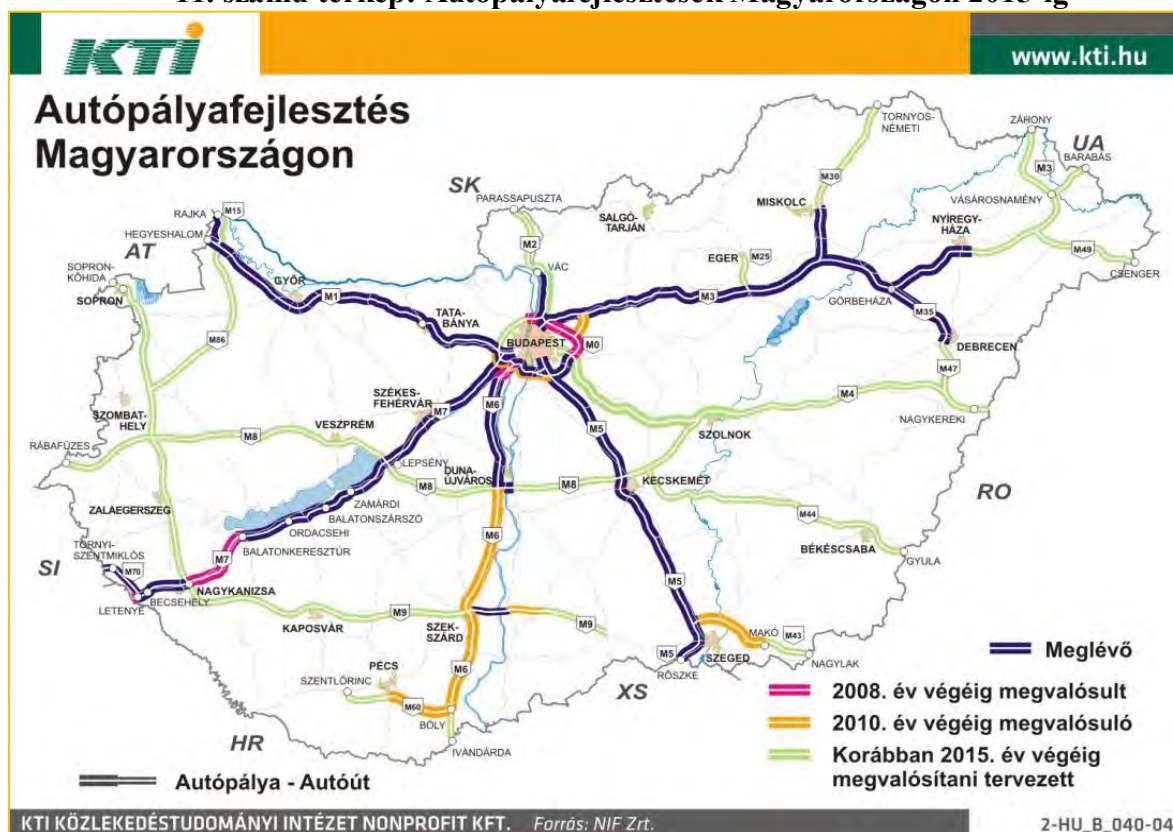
kivételnek, mivel lakosságszámából adódóan, illetve a termálfürdő által generált – elsősorban német, osztrák – fizetőképes kereslet miatt van piaca az ilyen jellegű szolgáltatásoknak. Más településeken ez sajnos nincs így. Ennek okán nem meglepő, hogy egész éven át működő éttermekkel csak néhány helyen találkozhatunk a térségben: Letenyén, Bázakerettyén, Becsehelyen, Pákán stb.

Közlekedés

A Zala Zöld Szíve HACS illetékességi területén elhelyezkedő települések közlekedés-földrajzi potenciálja az elmúlt évtized alatt radikálisan átalakult. Nem azért, mert a településeket összekötő úthálózatok olyan minőségi javuláson estek volna át, amely e pozitív hatást kiváltotta volna - sőt, sok esetben az összekötő utak minősége inkább romlott, mint javult. Térségi szinten történt meg ez a minőségi változás, melynek alapvető oka a tágabb értelemben vett régió autópálya építései voltak.

A folyamatot a horvát fejlesztések indították el, mivel déli szomszédaink felismerve a turizmus érdekében szükséges közlekedési infrastrukturális fejlesztések szükségességét elkezdtek már az 1990-es évek közepétől autópályáik kiépítését a magyar határig. Ezután indult meg fokozott ütemben az M7-es autópálya és az M70-es gyorsforgalmi út építése, mely 2008. októberében zárult az új letenyei Mura híd átadásával. E híd köti össze a horvát és magyar autópálya-rendszereket.

11. számú térkép: Autópályafejlesztések Magyarországon 2015-ig

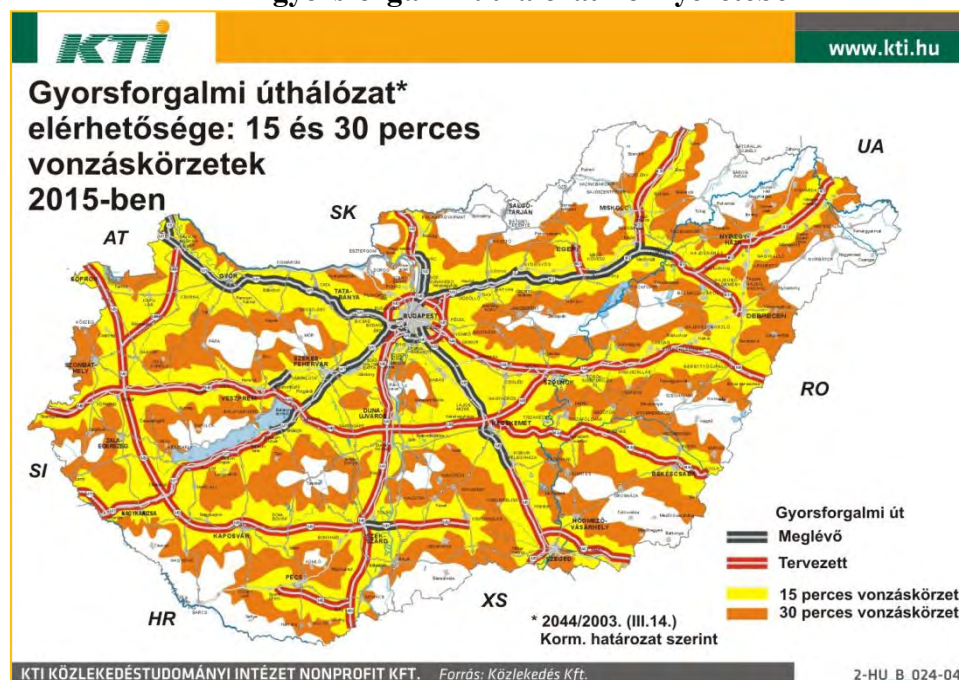

Forrás: www.kti.hu

Ezek a nemzeti szintű fejlesztések a periférikus helyzetű vidéket helyzetbe hozták. Ma a HACS területe jelenti hazánk legjelentősebb DNy-i kapuját, mely által összeköttetésben állunk Horvátországgal, Szlovéniával, Olaszországgal.

12. számú térkép: 15 és 30 perces vonzásokörzetek a 2015-ig (után) kiépült / kiépülő gyorsforgalmi úthálózat környezetében

Forrás: www.kti.hu

A pozíció a jövőben várhatóan megmarad – még úgy is, hogy Horvátország Gola irányában újabb összeköttetést épít Magyarország felé, illetve az M6-os autópálya határig történt kiépítése megvalósul. Ennek oka alapvetően az, hogy 2015 után újabb nagyszabású fejlesztés indul, mely által elkészül hazánk első nem Budapest irányú autópályája, az M9-es. Az M9-es ugyan a HACS területét nem érinti, de közvetlen közelében fog elhaladni, így pozitív hatása itt is érződni fog. E mellett a jövőre vonatkozó tervek között szerepel a 86-os főút minőségi felújítása, mely elsősorban Lenti környékét érinti pozitívan a HACS-on belül.

A HACS területén belül egyértelműen a közúti közlekedés dominál, azonban nem szabad megfeledkeznünk a vasútról sem. Lenti és Zalaegerszeg között létezik jelenleg értékelhető vasúti forgalom. Lenti város tervei között szerepel a korábbi vasúti kapcsolat visszaállítása Alsólendva felé, azonban ennek realitását a szlovén és a hazai vasútfejlesztések jelentősen meggyengítették (A Lendvai vasút Murszerdahelyen keresztül Csáktornyára tart, melyen át Rijeka (Fiume) a végső állomás. Szlovénia számára ugyanakkor Koper kikötőjének fejlesztése a nemzeti érdek, s ezt szolgálta a Hodoş (Őrihodos) – Bajánsenye vasúti összeköttetés kiépítése.)

Hazánk leghosszabb erdei kisvasútja is térségünkben található, Lentit és Kistolmácsot köti össze. Szerepe a turizmusban és a faiparban van.

A szállítványozás területén több magánvállalkozás működik, de ezek csak helyi jelentőséggel bírnak pillanatnyilag.

Idegenforgalom

A helyi turizmusról e fejlesztési dokumentum későbbi fejezeteiben részletes elemzést adunk. Most annyit tartunk szükségesnek leszögezni, hogy a helyi idegenforgalom jó alapokkal rendelkezik, de jelenleg nem bír komoly súllyal a térség gazdaságában.

Egyéb tercier ágazatok

A tercier szektor több ágazat révén van jelen a HACS településein (pld. pénzügyi szolgáltatások, posta és távközlés, a villamos energia-, gáz-, hő- és vízellátás, közigazgatási tevékenység, oktatás, egészségügy és szociális ellátás, valamint egyéb szolgáltatások), de ezek önmagukban a kistérség egész gazdaságát tekintve nem bírnak nagy hatással, fontosságuk inkább a foglalkoztatásban tapintható ki.

Demográfiai jellemzők

A HACS 53 településének népessége a KSH 2009. évi adatai alapján 36.062 fő volt. A népsűrűség 40,7 fő/km², mely régiós összehasonlításban is igen alacsony értéknek számít, ennél kisebb mutatószámokkal csak az Őriszentpéteri (22,5 fő/km²), Pacsai (38,9 fő/km²) és Vasvári (39 fő/km²) kistérség esetében találkozhatunk. A terület település-földrajzi sajátossága, hogy a viszonylag magas településszám alacsony lakosságszámmal párosul.

11. számú táblázat: A ZZSZ HACS településeinek lakossága, területe és népsűrűsége 2009-ben

	Megnevezés	állandó népesség száma (fő)	közigazgatási terület (km ²)	népsűrűség (fő/km ²)
1	Pördefölde	67,0	19,1	3,5
2	Valkonya	68,0	7,6	9,0
3	Oltárc	277,0	29,5	9,4
4	Hernyék	110,0	10,3	10,7
5	Lasztonya	107,0	8,8	12,2
6	Szentpéterfölde	160,0	12,1	13,2
7	Bucsuta	223,0	16,2	13,8
8	Várfölde	209,0	14,9	14,1
9	Kistolmács	187,0	12,2	15,3
10	Kiscsehi	176,0	11,4	15,4
11	Maróc	91,0	5,2	17,6
12	Ortaháza	125,0	7,0	17,8
13	Puszttaederics	177,0	9,6	18,5
14	Csertalakos	37,0	2,0	18,6
15	Zajk	250,0	12,4	20,2
16	Bánokszentgyörgy	659,0	32,5	20,3
17	Kerkateskánd	182,0	8,9	20,4
18	Tormafölde	389,0	18,9	20,6
19	Zebecke	92,0	4,5	20,7
20	Csőmyeföld	455,0	21,3	21,4
21	Nova	843,0	39,3	21,5
22	Murarátka	274,0	12,0	22,8
23	Kissziget	176,0	7,1	24,9
24	Dobri	201,0	7,9	25,5
25	Iklódbördőce	320,0	12,3	26,0
26	Barlahida	170,0	6,1	27,9
27	Szentmargitfalva	99,0	3,1	31,7
28	Kányavár	136,0	4,2	32,4
29	Kerkaszentkirály	267,0	8,1	32,9

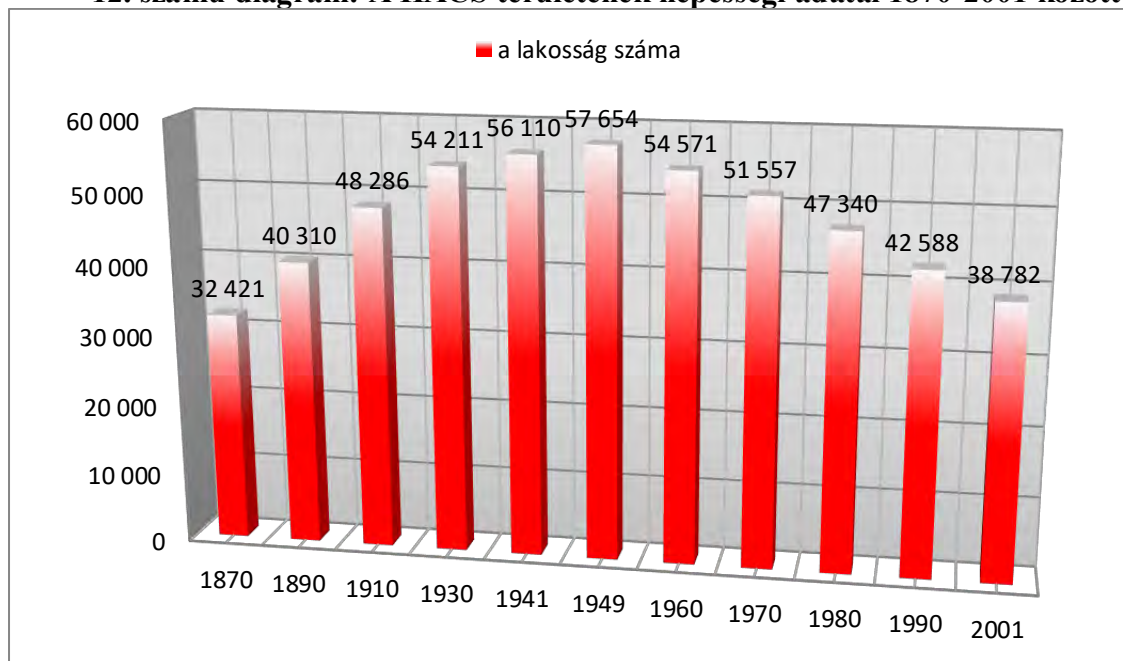

30	Tornyiszentmiklós	625,0	18,5	33,7
31	Lispesztadorján	323,0	9,1	35,3
32	Baktúttós	352,0	9,7	36,3
33	Mikekarácsonyfa	317,0	8,5	37,3
34	Muraszemenye	606,0	16,2	37,5
35	Pusztamagyaród	619,0	16,0	38,6
36	Szécsisziget	245,0	6,2	39,5
37	Gutorfőldé	1 128,0	24,9	45,4
38	Szentlisló	324,0	6,9	47,0
39	Tófej	721,0	15,3	47,1
40	Páka	1 195,0	23,2	51,6
41	Petrivente	402,0	7,7	52,5
42	Molnári	717,0	12,9	55,8
43	Becsehely	2 212,0	36,1	61,3
44	Pusztaszentlászló	645,0	10,3	62,4
45	Borsfa	767,0	11,8	64,8
46	Csömödér	643,0	7,8	82,5
47	Tótszentmárton	916,0	10,2	90,1
48	Tótszerdahely	1 175,0	12,3	95,5
49	Bázakerettye	837,0	8,0	104,2
50	Letenye	4 394,0	41,7	105,3
51	Lenti	8 502,0	73,8	115,2
52	Lovászi	1 237,0	9,7	127,9
53	Semjénháza	633,0	4,7	134,7
Összesen:		36 062,0	765,8	40,7

Forrás: TEIR adatbázis, 2010.

A vidék népesedési folyamatai kedvezőtlen irányúak, ami azt jelenti, hogy a lakosság száma egyre fogy. A térség lakosság száma az 1950 körüli csúcspontot követő folyamatos csökkenés során, ma körülbelül az 1880-as évek szintjén áll.

12. számú diagram: A HACS területének népességi adatai 1870-2001 között (fő)

Forrás: TEIR adatbázis, 2010.

13. számú táblázat: A HACS településeinek lakossága 1870 és 2001 között a népszámlálások tükrében (fő)

14.

	Település	1870	1890	1910	1930	1941	1949	1960	1970	1980	1990	2001
1	Baktúttós	341	503	578	610	567	537	532	524	446	397	359
2	Bánokszentgyörgy	849	1 081	1 409	1 371	1 466	1 343	1 293	1 142	919	795	745
3	Barlahida	308	393	519	515	521	509	454	353	260	199	166
4	Bázakerettye	216	284	400	388	911	1 170	1 454	1 415	1 203	1 171	1 022
5	Becsehely	1 690	2 129	2 431	2 822	2 790	2 787	2 875	2 727	2 654	2 421	2 324
6	Borsfa	333	471	741	1 032	1 194	1 195	1 099	1 050	973	834	791
7	Bucsuta	462	552	622	667	675	664	586	487	400	324	273
8	Csertalakos	129	167	186	185	183	179	172	144	104	65	48
9	Csömödér	405	504	679	851	867	881	839	864	902	745	715
10	Dobri	506	663	827	841	790	729	704	538	425	287	225
11	Gutorföldre	882	1 211	1 429	1 699	1 844	1 947	2 012	1 831	1 643	1 452	1 277
12	Hernyék	228	276	407	422	422	432	384	308	236	160	116
13	Iklódbördőce	440	512	619	665	684	679	635	602	537	447	370
14	Kányavár	376	381	411	465	471	443	475	413	300	231	168
15	Kerkaszentkirály	338	556	706	712	707	674	578	532	479	364	283
16	Kerkateskánd	449	444	453	465	466	484	453	382	315	217	173
17	Kiscsehi	429	394	494	501	586	544	524	471	367	285	209
18	Kissziget	346	451	509	551	525	507	448	419	367	286	203
19	Kistolmács	289	287	365	444	474	497	487	457	336	230	172
20	Lasztonya	293	370	413	465	401	424	363	326	215	147	94
21	Lenti	2 498	3 366	4 149	5 408	5 658	5 831	6 279	7 003	8 423	9 031	8 761
22	Letenye	2 534	3 304	3 956	4 434	4 348	4 463	4 507	4 477	4 632	4 854	4 630
23	Lispezsentadorján	424	562	676	782	1 000	935	899	759	610	443	337
24	Lovászi	708	870	1 061	1 093	1 321	1 900	2 278	1 990	1 703	1 476	1 379
25	Maróc	209	274	329	407	420	406	391	354	234	174	133
26	Mikeyarácsonyfa	512	635	855	946	917	900	755	629	478	310	282
27	Molnári	617	703	753	985	1 044	1 026	1 096	1 093	1 033	913	805
28	Murarátka	275	332	678	775	788	769	681	599	431	331	299
29	Nova	811	1 268	1 568	1 823	1 798	1 861	1 596	1 344	1 193	1 014	891
30	Oltárc	695	887	998	1 013	1 000	977	882	727	560	364	314

31	Ortaháza	194	341	353	406	382	352	327	262	209	181	154
32	Páka	1 235	1 327	1 604	1 702	1 685	1 725	1 674	1 648	1 551	1 488	1 342
33	Petrivente	463	507	631	720	657	673	683	647	582	482	417
34	Pördefölde	158	216	374	334	406	343	354	292	194	107	69
35	Pusztaderics	199	306	356	484	537	547	468	423	316	263	215
36	Pusztamagyaród	846	1 152	1 220	1 289	1 187	1 293	1 184	1 110	922	779	667
37	Pusztaszentlászló	398	577	716	786	773	1 086	1 007	869	799	735	697
38	Semjénháza	475	587	712	931	979	1 017	998	985	929	796	710
39	Szécsisziget	292	331	349	412	459	495	491	486	386	296	275
40	Szemenyecsörnye	1 549	1 827	2 210	2 501	2 560	2 501	2 381	2 105	1 636	1 295	1 169
41	Szentlászló	378	485	597	623	585	666	593	534	465	383	373
42	Szentmargittfalva	228	302	423	507	591	635	453	398	239	155	117
43	Szentpéterfölde	242	300	445	542	616	562	511	471	327	245	169
44	Tófej	445	703	724	859	773	864	915	912	839	788	726
45	Tormafölde	706	769	870	944	1 008	1 131	1 048	920	658	501	442
46	Tornyiszentmiklós	872	1 051	1 210	1 221	1 309	1 355	1 227	1 168	1 001	762	708
47	Tótszentmárton	879	973	1 128	1 199	1 266	1 264	1 245	1 253	1 199	1 098	958
48	Tótszerdahely	1 240	1 531	1 567	1 736	1 749	1 705	1 665	1 691	1 635	1 414	1 345
49	Valkonya	187	254	290	313	324	304	265	225	155	87	73
50	Várfölde	331	405	531	521	510	520	491	416	351	264	229
51	Zajk	394	355	478	553	631	655	575	532	396	365	266
52	Zebecke	248	291	367	361	344	319	285	250	173	137	97
	Összesen:	32 421	40 310	48 286	54 211	56 110	57 654	54 571	51 557	47 340	42 588	38 782

Forrás: TEIR adatbázis, 2010.

A népesség számának alakulását két tényező befolyásolja: egyrészt a természetes szaporulat (születések és halálozások különbsége), másrészt a vándorlási különbözet (be- és elvándorlás különbsége). A 2001-es népszámlálás alapján csupán Csörnyeföldön (+4 fő) és Szentlislón (+5 fő) volt pozitív a legutóbbi népszámlálás óta a népesség számának alakulása.

Ortaháza volt az egyetlen olyan település, ahol ebben az időszakban a születések száma meghaladta a halálozásokét, illetve Zajk esetében volt ez a két mutató teljesen azonos. Más településeknél mindenhol a természetes szaporulat értéke negatív volt. A vándorlási egyenleg tekintetében több olyan település is van, mely pozitív mérleget mutat, azonban itt figyelembe kell vennünk az idősgondozás és pszichiátriai ellátás intézményeinek torzító hatását, mely általában magas mortalitási indexszel párosul (pld Letenye: vándorlási egyenleg +617 fő, természetes szaporulat -739 fő).

A lakosság korösszetételét jól mutatja az előregedési vagy öregségi mutató, mely a gyermekkorúak és a 60 éven felüliek arányát fejezi ki. E tekintetben a legrosszabb értékekkel Kányavár, Bázakerettye, Kiscsehi és Maróc rendelkeznek, míg a legkedvezőbbekkel Lasztonya, Mikekarácsonyfa, Oltárc, Csertalagos és Kistolmács. Utóbbiak esetében etnikai átrendeződés áll e népesedési folyamatok mögött! A HACS területének öregedési mutatója 0,5338, mely érték a Nyugat-Dunántúlon – összehasonlítva a régió kistérségeinek hasonló értékeivel – kimondottan kedvezőtlennek mondható. Országos szinten is egyértelműen kitűnik a vidék előregedettsége, mivel a 176 kistérség közé beillesztve a HACS a 17. helyet foglalná el, ha növekvő sorrendbe állítanánk az értékeket.

Társadalmi környezet

A negatív demográfiai folyamatoknak markáns társadalmi, gazdasági hatásai vannak. A vidék elvesztette népességének aktív rétegét, mivel az elvándorlás elsősorban a vállalkozó szellemű, gazdaságilag aktív, fiatal réteget csábította el. Nem csupán egy egyszerű elvándorlási folyamatról van szó, hanem annak kontraszelektív jellegű változatáról.

A HACS falvainak népessége több szempontból – életkor, családösszetétel, iskolázottsági szint, szakképzettség – torzult, csonka. A kritikus demográfiai helyzet olyan negatív, egymást erősítő társadalmi folyamatokat indukál, mint például a lakásállomány leromlása, a társadalmilag leszakadó néprétegek fokozódó térnyerése és ezzel együtt a szociális problémák eszkalálódása, az etnikai arányok átrendeződése, a kultúrtáj leromlása stb. Ennek jelei a kistérségben határozottan felismerhetők.

A HACS települései közül 18 esetében 1%-nál magasabb a 7 évnél idősebb korosztály körében az általános iskola egyetlen osztályát sem végzettek aránya. Extrém módon magas ennek az értéke Csertalagoson, ahol 4,3%-os mutatót tartalmaz a 2001. évi népszámlálási statisztika.

A felsőfokú végzettséggel rendelkezők teljes népességhez viszonyított aránya országos szinten 5,9%-ot mutat, miközben ennek értéke a HACS területén mindössze 4,4%, ami a 174 kistérség értékeit figyelve az utolsó egy harmadba tartozik. A valóságban ez a viszonylag kedvező érték Lenti térségének köszönhető, ugyanis Letenye községe önmagában a 10. legkedvezőtlenebb mutatóval rendelkezik az országban, a régióban pedig a sor végén áll. Ennek egyik oka az, hogy kvalifikált végzettséggel rendelkező fiatalok tanulmányaik befejeztével – munkahelyek hiányában – elhagyják a térséget és máshol telepednek le.

A tendencia hasonló az érettségivel rendelkező népesség tekintetében is. Mindezek alapján elmondható, hogy a helyi lakosság iskolázottsági mutatói országos átlag alattiak, komoly társadalmi problémát sejtetnek – melyek a munkanélküliségi mutatók alakulásában vissza is köszönnek. Lenti körzetében a mutatók kedvezőbbek, mint Letenye esetében, amely elsősorban az oktatási hálózat tagoltságának következménye (Letenyén csak alapfokú oktatás folyik).

Gönczi Ferenc gimnázium - Lenti

A HACS területén belül Becsehely az a település, ahol a legalacsonyabb az egyszemélyes háztartások aránya (16%),

miközben a térségi átlag 28,1%. Ezt az értéket jóval meghaladja Valkonya (50%), Pusztaderics (43,6%), Lasztonya (42,2%), Szentmargitfalva (41,4%) és Hernyék (41,2%).

Az egy főre eső összes jövedelem 2008-ban a HACS területén 488.933,8 Ft volt. Ez az országos átlag alatti érték (643 071,6 Ft), mellyel a rangsor utolsó harmadában foglal helyet a térség. A Nyugat-dunántúli régióban az adófizetők teljes népességhez viszonyított aránya alapján az utolsó előtti helyen áll a HACS (40,4%) - a régiós átlag 47,3%. Mindez azt mutatja, hogy vidékünk az alacsony jövedelmű térségek közé tartozik, ahol igen magas az inaktív népesség aránya (munkanélküliek és időskorúak).

A nyilvántartott álláskereső aránya 2009-ben az aktív korú népességhez mérten térségi szinten 15,9% volt. Regionális összehasonlításban ez nagyon kedvezőtlen érték, ennél rosszabbal csak a Pacsai (16,3%) és a Zalakarosi statisztikai kistérség (18,8%) rendelkezik. Legmagasabb mutatószámokat a HACS-on belül Lasztonya (35,1%), Kistolmács (33,3%), Szentmargitfalva (29%), Csertalagos (26,7%) és (Bucsuta (26,1%) esetében olvashatjuk le. Mindez jól mutatja, hogy a térség a Nyugat-Dunántúl egyik legsúlyosabb munkanélküliséggel küszködő vidéke.

A lakosság szociális helyzete alapján is a rangsor végén áll a térség. 5,9% az aktív korú népességhez viszonyított aránya a szociális segélyezetteknek a HACS területén, ami régiós összehasonlításban a Zalakarosi statisztikai kistérség után (6,3%) a második legkedvezőtlenebb érték. a régióban. A helyi lakosság komoly szociális problémákkal küzd, melyek a negatív demográfiai folyamatokkal párhuzamosan, a fejletlen gazdasági struktúra eredőjeként egyre inkább elmélyülni látszanak.

A településeken élők közül 3679-en vallották magukat a 2001. évi népszámlálás során – ez a legfrissebb rendelkezésre álló adat -valamely nemzetiséghez, etnikai csoporthoz tartozónak, mely az össznépség 9,4%-a volt. Döntő többségük (2637 fő) horvát nemzetiségű, 910 cigány, 68 német. E terület Zala megye nemzetiségek által legnagyobb számban lakott vidéke, mely a különböző kultúrák találkozási pontja. Ez az adottság turisztikai szempontból mindenképpen figyelemre méltó.

Kulturális színvonal

A vidék kulturális színvonalát a korábban ismertetett demográfiai folyamatok és képzettségbeli adottságok alapvetően meghatározzák. E tekintetben a HACS területe sereghajtó a régióban.

A kulturális infrastruktúrabeli ellátottság nem rosszabb a megyei átlagnál, a települések döntő többségében van művelődési ház vagy faluház, illetve könyvtár. A valódi problémát ezek működtetése jelenti, ugyanis az esetek többségében ezek csak alkalm szerűen működnek, állandó foglalkoztatott nincs. Ennek természetesen a helyi kulturális kezdeményezésekre, a helyi kulturális életre jelentős – és sajnos negatív- hatása van.

A kistelepülések képtelenek a művelődési, kulturális infrastruktúrát folyamatosan működtetni, ezért bírnak kiemelt jelentőséggel a térségközpontok (Letenye, Lenti) ilyen jellegű intézményei. Lentiben a Városi Művelődési Központ és Könyvtár a kulturális élet intézményi központja. 1954-ben alakult, 1968 óta művelődési központ. Jelenlegi épülete 1976-ban épült. A művelődési központ a helyi civil szervezetek számára is otthonul szolgál, segíti tevékenységüket. Tevékenységének fókuszában a Lenti és a város környéki kulturális hagyományok ápolása és népszerűsítése áll.

Hasonló céllal működik a Fáklya Művelődési Ház és Könyvtár Letenyén, mely a patinás Andrassy-Szapáry kastélyban kapott helyet. A könyvtár önmagában is érdekes színfoltja Letenyének, épülete a modern hazai építészet egyik eklatáns példája. A város közművelődésének szíve ez az intézmény, számos ismeretterjesztő előadást, kulturális és szórakoztató műsort szervez és teret nyújt a helyi civil szervezetek egy részének is.

Mindkét intézmény sokat tesz a környezet kulturális életének fejlesztése érdekében, programjaikat nem csak az érintett városoknak nyújtják. Azonban minden igyekezet ellenére a kistelepülések közművelődési igényeit ilyen módon nem lehet hatékonyan kielégíteni, amit a művelődési kormányzat is felismert. Ennek érdekében íródtak ki az IKSZT (Integrált Közösségi és Szolgáltató Tér) pályázatok. A HACS települései közül IKSZT Becsehelyen, Gutorföldén, Iklódbördőcén, Kerkaszentkirályon, Kerkateskándon, Lisperzentadorjánban, Mikekarácsonyfán, Molnáriban, Muraszemenyén, Nován, Semjénháza és Tótszentmártonban kerül várhatóan kialakításra.

A hagyományos népi kultúra elemei már csak nyomokban érhetők tetten a vidéken, ami az általános társadalmi-gazdasági fejlődés természetes következménye. Átalakult az életmód, ezzel együtt a társadalmi értékek is megváltoztak, más területek nyertek prioritást, így a felhalmozódott – a népi életmódhoz kapcsolódó – tudás egy része marginalizálódott, eltűnt. A lakosság elöregedésével, az idősebb generáció megfogyatkozásával lassan az ismeretanyag bázisa is eltűnik. Mindamelllett bizonyos elemei élnek, tovább élnek, illetve újraéledtek a térségben. Pld. a hajdani farsangi maszkázás ismét terjedőben van, a János-napi pinceáldás hagyománya szintén újraéledt. Dél-Zala népi hagyományait pedig olyan neves néprajzosok gyűjtötték össze, mint Gönczi Ferenc, Plánder Ferenc. Mindez olyan alap, amelyre a helyi idegenforgalmi fejlesztések során építeni lehet.

A vidék kulturális értékei több kiállításon és múzeumban, tájházban kerültek összegyűjtésre, legalábbis a tárgyi emlékek vonatkozásában.

Egyéb tényezők

Egy térség akkor válik vonzó turisztikai célponttá, ha a korábban bemutatott tényezők mellett egyéb körülmények is támogatják azt.

Mindenképpen meg kell említenünk a turisztikai információs és menedzsment intézményrendszert. Tourinform iroda a térségben egyedül Lentiben működik. Mivel a helyi attrakciók nem jelennek meg térségi szinten, nem állnak össze térségi programcsomagokká, így a Tourinform iroda kínálatában a helyi idegenforgalmi kínálat csak igen szűk mértékben jelenik meg. A kézbe adható marketing anyagok nagyon korlátozott mértékben állnak rendelkezésre.

A turista információszerzési szokások azonban az utóbbi évtizedekben dinamikus módon átalakultak. Ma már a belföldi utazások során csak a vendégek kb. 7%-a keresi fel az utazási irodákat. Ennek az a tanulsága, hogy a jelenlegi formában a Tourinform irodák felett eljárt az idő.²⁴

A nemzetközi és a hazai trend a turisztikai desztináció menedzsment (TDM) szervezetek létrehozása és működtetése felé mutat. Az bizonyos, hogy ezen a téren előrelépést kell tenni, hiszen ha a helyi idegenforgalom mögött nem áll egy szervezet, akkor a térségi turizmus nem fog minőségi változáson átesni. Azonban egy ilyen szervezet létrehozása csak a kisebbik feladat, az igazi gondot ennek működtetése jelenti. Jelen pillanatban ennek anyagi forrásai nem állnak rendelkezésre, de humán erőforrás oldalon is szűkös a kínálat.

Ma már általános gyakorlat az idegenforgalmi programcsomagok létrehozása, a különféle turisztikai ágak összekapcsolása. Nagy előnye ennek, hogy a vendégeknek egy olyan kínálati „gyűjtemény” áll rendelkezésére, amiből szabadon választhatnak, több napig is változatos időtöltést biztosít. Sajnos ezen a téren igen komoly lemaradásban van a térség. A HACS területén – mely idegenforgalmi szempontból nem számít nagynak- térségi szintű programcsomagok nem alakultak ki.

A térségnek nincs beazonosítható neve a turisztikai piacon, éppen ezért nem is ismerik, ami viszont komoly versenyhátrányt jelent. Lenti körzetében volt erre egy ígéretes próbálkozás, a „Muránia” fantáziánévvel. Azonban ez csak egy projekt szintű próbálkozásnak bizonyult és voltak bizonyos politikai attitűdjei is, ezért társadalmi elfogadottsága nem volt a térségben általános, nem beszélve arról, hogy a Letenyei statisztikai térséget (a földrajzi értelemben vett Muramentét) csak kis részben érintette.

Az, hogy a térségnek mennyire nincs neve nem hogy országosan, de regionálisan sem, mik sem bizonyítják jobban, mint a régiós turisztikai kiadványok. Ezekben a vidék térségi szinten egyáltalán nem jelenik meg. A „Nyugat-Dunántúl” című kiadványban (mely a Magyar Turizmus Rt. Nyugat-Dunántúli Regionális Marketing Igazgatóságának neve alatt látott napvilágot 2005-ben) Nova és Rádiháza kerül egy-egy mondat erejéig említésre Göcsej és Hetés kapcsán, illetve önállóan Lenti öt és fél sor erejéig, végül pedig Nagykanizsa vonatkozásában, érintőlegesen Budafapuszta, Kistolmács, Letenye és Szécsisziget. Más régiós kiadványban a térség nem szerepel.

A HACS településein legfeljebb lokális jellegű és összességében alacsony határfokú idegenforgalmi marketing tevékenység folyik. Ez alól bizonyos értelemben csak Lenti város a kivétel. Általánosságban a települések önállóan igyekeznek marketing eszközökön keresztül megjelenni, s legfeljebb a közvetlen környék látnivalóit említik még. Azonban ezek sok esetben a turisták számára releváns információkat alig tartalmaznak, fotókkal, képekkel operálnak.

²⁴ Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Bulletin” XIII. évfolyam 2. szám / „A magyar lakosság utazási szokásai, 2008”, 7.p.

A korábban már említett, „A magyar lakosság utazási szokásai” című tanulmány²⁵ világosan bemutatja azt a tendenciát, ami megszabja a használandó marketing eszközök körét. Szemmel látható az internet expanzív és exponenciális előretörése. Fokozatosan és egyre nagyobb ütemű csökkenés figyelhető meg a prospektusok, úti könyvek, sajtó, rádió, kiállítások, televízió, idegenforgalmi irodák vonatkozásában.

A térség településeinek többsége rendelkezik honlappal, ami mindenképpen pozitívumként értékelhető. Azonban ezek a honlapok humán- és anyagi erőforrások hiánya miatt sajnos sok esetben ritkán vagy egyáltalán nem frissülnek, nincs megoldva a keresőoptimalizálás. Nincs olyan – szakmailag magas színvonalú - honlap, mely a térség idegenforgalmi kínálatát egységesen be tudná mutatni.

A települések többsége az idegenforgalmi marketingre egyáltalán nem áldoz, vagy ha igen akkor vagy megelégszik azzal, hogy egy-egy országos turisztikai weboldalon megjelenteti kínálatát, vagy pedig prospektusokat készítet. Komoly hiányosság az is, hogy nincs egy turisztikai térkép a vidékről. A Cartographia által kiadott Dél-Zala turistatérkép alapvetően a túraútvonalakra koncentrál, egyéb vonzerőket alig szerepeltet.

---

²⁵ Magyar Turizmus Zrt.: „Turizmus Bulletin” XIII. évfolyam 2. szám / „A magyar lakosság utazási szokásai, 2008”, 7.p.

Az idegenforgalom helyi adottságai a turizmus kínálati oldalának elemzése alapján

Vonzerők

Az idegenforgalmi kínálat lényeges meghatározó tényezői a vonzerők. Fogalmukat a Nemzeti Turisztikai Stratégiában meghatározottak szerint használjuk, azaz vonzerő „*természeti és ember alkotta (épített és szellemi) adottságok, amelyek turisztikai céllal hasznosíthatók*”. A turisztikai vonzerőket az egyes turisztikai ágak szerint igyekszünk bemutatni a rendelkezésre álló adatok tükrében.

A turisztikai ágakat a szakirodalom többféleképpen csoportosítja. Egyik lehetséges mód a területi alapú megközelítés. Elsősorban a turizmusföldrajz az, amely a terek fogalomköre alapján kategorizálja a vonzerőket és magát a turizmust, de ez nem meglepő, hiszen alapvető vizsgálódási tárgya maga a földrajzi tér. Ezen az alapon beszélhetünk városi-, falusi-, vízparti-, hegyvidéki- és ökoturizmusról.²⁶

Egy másik fajta felosztást alkalmaztak a Nyugat-dunántúli Turizmusfejlesztési Stratégia készítői. Ennek alapján az idegenforgalomban a következő hat ágat tudjuk elkülöníteni:

1. kulturális és örökségturizmus
2. aktív turizmus
3. gasztronómiai és borturizmus
4. falusi turizmus
5. konferencia turizmus
6. egészségturizmus, termálturizmus

Mi szerencsésebbnek tartjuk ezt felosztást, ha másért nem is, de praktikus szempontból mindenképpen. Ennek az az oka, hogy az országos és régiós szintű fejlesztési dokumentumok is ezt a metodikát követik.

Kulturális és örökségturizmus

A Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia a második legfontosabb prioritásnak tekinti a 2007-2013-as tervezési időszakban az örökségturizmust, s ez a régió fejlesztési terveiben is hangsúlyozottan jelentkezik. Az örökségturizmus fogalmát a szakirodalom a következőképpen határozza meg: „*(...) Örökségturizmus: Az örökségturizmus középpontjában az örökség áll, amely olyan múltbéli, az elmúlt időkből származó értéket jelent, amelyet egy generáció megőrzésre érdemesnek tart. Swarbrooke (1994) definíciója szerint az örökségturizmus - az örökségen alapul, ahol az örökség egyrészt a termék központi eleme, másrészt a fő motiváció a turisták számára*”.²⁷ Mit is sorolunk az örökségturizmus fogalomkörébe?

- Épített örökséget
- Gyűjteményeket, múzeumokat, kiállításokat
- Kulturális rendezvényeket
- Vallási rendezvények

²⁶ Michalkó Gábor: „Magyarország modern turizmusföldrajza”, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007., 261. p.

²⁷ Dr. Aubert Antal: „Magyarország idegenforgalmi atlasza / Szakkönyv és atlasz”,

Elmondható tehát hogy az örökségturizmus esetünkben a kulturális vonzerők gyűjtőfogalma, így tágabban értelmezendő, mint a kulturális turizmus.

Épített örökség

A Letenyei statisztikai kistérség az épített örökség tekintetében nem rendelkezik kiemelkedő adottságokkal. A települések 35%-ban található olyan építészeti értékeket, amelyek országos védelem alatt állnak, azaz nevesítetten szerepelnek az Országos Műemlék Kataszterben.

Nem mennyiségi problémáról van tehát szó, hanem inkább minőségiről. Sajnos Zala megye e szegletét a történelem viharai nem kímélték és relatíve periférikus helyzete miatt sohasem alakultak ki nagy települési központjai. Nem belemerülve a történelmi részletekbe, azt érdemes megemlítenünk, hogy már a vidék magyarság általi benépesítése is az ország többi részéhez képest megkésve indult meg. A honfoglalás után sokáig gyepű terület volt, ami csak lassan népesült be – ez az oka annak, hogy ÉK-ről DNY-ra haladva a községek egyre fiatalabbak. Ez utóbbi terület településtörténetének kezdete csak a XIII-XIV. századra datálható. A tájat ekkor nagy erdők borították, a folyóvölgyek láposak voltak, a termőföld nem adott bő termést, a domborzat tagolt volt – nem csoda, hogy jelentősebb települések nem alakultak ki.

Természetesen a társadalmi-gazdasági fejlődés hatására a középkorban a településhálózat sűrűsödött, s ekkor már több mezővárosi rangú településről tudunk területünkön (Letenye, Szemenye, Lenti, Páka, Nova). E településeken, és egyházi, uralkodói és földesúri kezdeményezésre néhány másik, kisebb faluban is, templomok, esetleg kolostorok (pld. Szemenye, Szentadorján), várak (Lenti, Sziget, Kányavár), nemesi és királyi udvarházak épültek. Ha ezek megmaradtak volna, akkor ma valószínűleg komoly értéket képviselnének.

Azonban a középkor második felében, az újkor elején ez a településhálózat jórészt elpusztult, a népesség megfogyatkozott. Ennek klasszikus időszaka a hódoltság kora volt. A HACS településein (és a mára eltűnt középkori falvakban) a szakrális és világi épületek döntően elpusztultak a török, osztrák és magyar csapatok folyamatos portyázása miatt. A török kiűzése után megindult a vidék betelepítése, a nemesi birtokok újjászervezése. Legértékesebb épületeink ebből a korból származnak (pld. szécsiszigeti kastély és templom, letenyei kastély és templom, bánokszentgyörgyi templom). Az új épületek barokk, majd klasszicista stílusban épültek, s általában e stílus uralkodott a fennmaradt, de átépített középkori épületeken is (pld. muraszemenyei templom, lenti vár). Az elkövetkező századokban a periférikus jelleg megmaradt, és a közeli gazdasági, politikai centrumok (Nagykanizsa, Alsólendva, Csáktornya) is árnyékot vetettek e területre – így komoly építészeti értékek nem születtek. Ez alól egyedül a népi kultúra a kivétel, mely különösen Göcsejben sajátos, egyedi jegyekkel bíró arculatot öltött. Mára azonban ezek is eltűntek, s csak egy-egy épület (pld. harangláb, lakóház) őrzi a múlt emlékét, de a többit a XX. századi fejlődés áldozatává vált. A népi építészet utolsó bástyái a szőlőhegyek, azonban értékeik gyorsan erodálódnak.

A települések nagy részéről eltűntek a hajdani fa haranglábak, ezeket téglalapú épületek, kápolnák vagy templomok váltották fel, de elsősorban Gönczi Ferenc néprajzkutató munkája révén ezekről pontos ismereteink vannak. Hasonló a helyzet a patakokra épült vízimalmokkal és a murai hajómalmokkal is. A szlovén és osztrák példák alapján tudjuk, hogy ezek komoly turisztikai vonzerővel bírhatnak, ezért rekonstrukciójuk jelentős eredménnyel kecsegtet.

Összességében azonban azt kell mondanunk, hogy az itteni országosan védett –és a településképben domináns – épületek ugyan nagyon fontosak, de önmagukban nem indukálnak sem országos, sem pedig regionális szintű turisztikai keresletet. Ahogy pld. Ják neve fogalom, úgy –sajnos- nincs hasonló nagyságrendű érték a HACS területén. Mindez tükröződik a

regionális turisztikai programban is, hiszen ebben a térség egyetlen épülete sincs megemlítve a regionális jelentőségű vonzerők között.

A HACS területén az országos védelem alatt álló építészeti értékek a következők:

15. számú táblázat: Országos védelem alatt álló műemlékek a HACS érintett településein 2010-ben

Sorszám	Műemlék helye:	Pontos neve:	Pontos címe:	Műemlékek száma összesen (db):
1.	Baktüttös	R.k.fa harangláb	Rákóczi u., hrsz: 247/3	1
2.	Bánokszentgyörgy	R.k.templom (Szent György)	Kossuth u. 10., hrsz: 450	1
3.	Becsehely	R.k.templom (Keresztelő Szent János)	Kossuth u. 40., hrsz: 521	2
		R.k.templom (Mindenszentek)	Kossuth u. 212., Hrsz: 37	
4.	Borsfa	R.k.plébániaház	Kossuth u. 80. hrsz: 140/1.	1
5.	Dobri	Présház	Bendehegyi dűlő, hrsz: 1860, 1861	2
		R.k.kápolna (Szent Kereszt)	Fő u., hrsz: 152	
6.	Iklódbördőce	R.k. kápolna	Mároki temető, hrsz: 0104	1
7.	Lenti	Magtár (Kerka vár)	Dózsa Gy. U. 26., hrsz: 138/18	5
		R.k. templom (Szent Mihály)	Szabadság tér, hrsz: 189	
		Szentháromság-szobor	Szabadság tér, hrsz: 189	
		R.k. harangláb	Bárszentmihályfa, Mihályfai u. 97., hrsz: 3061	
		R.k. fa harangláb	Lentiszombathely, Temető, Szombathelyi u. 72. előtt, hrsz: 3584	
8.	Letenye	Aranybárány-fogadó	Szabadság tér 1., hrsz: 395/3	3

		Szapáry- Andrásy- kastély	Szabadság tér 4., hrsz: 1459	
		R.k.templom (Szentháromság)	Szabadság tér 13., hrsz: 1290	
9.	Lispesztadorján	Padovai Szent Antal- szobor	Szentadorjáni temető, hrsz: 0120	1
10.	Lovászi	R.k. fa harangláb	Kútfej u. 37- 39.között, hrsz: 712/2	1
11.	Muraszemenye	R.k.templom (Szent Bertalan apostol)	Felsőszemenye, Fő tér, hrsz: 1185	2
		Magtár	Rákóczi u. 50, hrsz: 1263	
12.	Nova	Tisztartó ház (Plánder Ferenc Helytörténeti Gyűjtemény)	Fő u. 1., hrsz: 424/2	3
		R.k.templom (Nagyboldogasszony)	Templom tér, hrsz: 298	
		Vadászház	Olgamajor, hrsz: 0188/4	
13.	Páka	R.k.templom (Szent Péter és Pál apostolok) és Szentháromság - oszlop	Kossuth u. 47., hrsz: 191	2
		Lakóház (Falumúzeum)	Dömefölde, Dömeföldei u. 18., hrsz:2662/1	
14.	Pusztaderics	R.k. templom (Szűz Mária)	Szompács, Temető, hrsz: 0127/1	1
15.	Pusztamagyaród	R.k.kápolna (Szent Flórián)	Temető, Fő u. hrsz:166/2	2
		R.k.templom (Keresztelő Szent János)	Zrínyi M. u., hrsz: 145/2	
16.	Pusztaszentlászló	Püspöky-kúria	Válicka u. 2., hrsz:240/3	1
17.	Szécsisziget	Szapáry-Andrásy- kastély	Kossuth u. 27., hrsz: 13.	4
		R.k templom (Szent Kereszt)	Rákóczi u. 2., hrsz: 7.	

		Vízimalom	Rákóczi u. , hrsz: 31	
		R.k.plébániaház	Rákóczi u. 1., hrsz: 47.	
18.	Tornyiszentmiklós	R.k.templom (Szent Miklós)	Kossuth u. 46., hrsz: 449	1
19.	Tótszentmárton	R.k.templom (Szent Márton)	Dózsa Gy. Tér 2., hrsz:355	2
		Bedekovich-kúria	Petőfi u. 26., hrsz: 340/3	
mindösszesen:				36

Forrás: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal „Magyarország műemlékjegyzéke – Zala megye”, Budapest, 2006.

Az építészeti örökség minőségét azonban nem csupán az egyes épületek értékére fókuszálva ítélni lehet meg, hanem a településszerkezet, a településkép alapján is. A HACS területén, különösen a kis- és törpefalvak esetében a tradicionális településszerkezet még meg van. Igaz ugyan, hogy az épületek modernizálódtak, de maga a struktúra megőrződött. Az persze megint csak táji és néprajzi (és részben etnikai) sajátosság, hogy ezek nem annyira látványosak, mint például a németajkú települések Burgenlandban. Vannak azonban kimondottan érdekes és vonzó település struktúrával bíró falvak, mint például a dombhátak által övezett, völgyfőbe épült halmaztelepülés, Maróc. Ezek mindenképpen értékek. Olyan települések is akadnak – s ezek közül Szécsisziget emelkedik ki -, ahol műemlék épületek viszonylag nagy koncentrációban vannak jelen (kastély, templom, vízimalom), s egy vonzó településközpontot alkotnak, melynek már van idegenforgalmi vonzereje is. A szőlőhegyi pincesorok is ilyenek, mert a felgyorsult pusztulás ellenére is léteznek olyan települések (pld. Kistolmács), ahol a tradicionális pincesor fennmaradt, s az épületek tekintélyes részét nem cserélték le modern stílusúakra.

Sajnos az elmúlt 40-50 évben a térség nem tudott kitörni periférikus helyzetéből, és ez a településképen is érződik. Ha végig tekintünk az itteni falvakon, akkor megállapíthatjuk, hogy az 1960-as, 1970-es években volt talán utoljára az egész településszerkezetet érintő átalakulás. A lakóházak 32,4%-a 1944 előtt épült, 77,3%-a pedig 1970 előtt a KSH 2001. évi népszámlálási adatai alapján. Ez alól csak városok, a jelentős közlekedési tengelyek menti vagy hagyományosan nagyobb etnikai súlyú települések jelentenek kivételt. Szomorú, de tény, hogy ha végig tekintünk községeinken, akkor rengeteg elhagyott, üres, vagy leromlott állapotú épületet látunk, s van ahol ilyen a település általános képe. Barlahidán 52,3%, Csertalakoson 77,1%, Lasztonyán 50,8%, Mikekarácsonyfán 54,4%, Oltárcon 54,9%, Ortaházán 60,3%, Szentmargitfalván 68,5%, Szentpéterföldén 52,4%, és Várföldén 53,8% a II. világháború előtt épült lakóházak aránya. Az itt található épületek egy része, bár állapotuk általában rendkívül rossz, mégis építészeti értéket képvisel (XX. század első felének emlékét őrzi).

Az épített örökség kapcsán külön kell szólnunk a hidegháborús bunker-rendszerről, a „Magyar Maginot- vonalról”, melynek legjobban megmaradt része a HACS területére esik. E rendszer feltárásában és megismertetésében elvülhetetlen érdemei vannak a Páka Értékeiért Alapítványnak és Páka Község Önkormányzatának. A jelenleg is futó „Vizek hátán, dombok ölén, bunkerek mélyén” elnevezésű térségi projekt egyik pillére éppen ennek az örökségnek a turisztikai hasznosítása. Fontos kiemelnünk, hogy ez a bunkerrendszer az eddigi tapasztalatok alapján országos, de akár nemzetközi szintű vonzerő is lehet megfelelő fejlesztési stratégia mellett.

Gyűjtemények, múzeumok, kiállítások

A HACS területén kevés gyűjtemény, kiállítás, múzeum és galéria található, s ez kulturális és idegenforgalmi szempontból egyaránt kedvezőtlen adottság. Ezek a létesítmények azért volnának fontosak, mert a helyi kultúrának csak egy része tartozik az építészeti örökség körébe, a többi - a tárgyi örökség, vagy a nem tárgyasult értékek (immateriális javak) - megóvása részben ezeken keresztül történik. A néphagyományok, a szokások, helyi hiedelemvilág, mesék, mondák, népdalok és anekdoták, mind a kulturális örökség részei. De ide tartoznak a gazdálkodási hagyományok (pld. a tradicionális gyümölcsfajták, aszalás technikája), a vidék ismerete (pld a határ nevek), az ipartörténeti emlékek stb.

A HACS településeinek többsége kis- és aprófalú, ahol a helyi intézményrendszer sok esetben eleve hiányos, működtetése drága, s a kultúra vonatkozásában kimerül a művelődési házak, faluházak fizikai létében. Általában a nagyobb településeken találkozhatunk gyűjteményekkel, múzeumokkal és kiállításokkal, hiszen itt áll rendelkezésre ezt működtetni tudó humán erőforrás és pénzügyi fedezet. 2011-ban várhatóan több Integrált Kulturális és Szolgáltató Tér (IKSZT) nyitja meg kapuit, mely a kormányzati szándékok szerint e helyzeten enyhít majd!

E témakör kapcsán térségünkben a legjelentősebb gyűjteményekkel Lenti rendelkezik. A Hagyományok Háza 2006-ban nyitotta meg kapuit. Az épületben berendezésre került egy hetési szobabelső, bemutatásra került számos használati tárgy, s itt kaptak helyet Soós Lajos pásztorfaragó (1910-1998) művei is, aki 1985-ben a népművészet mestere kitüntető címet is elnyerte. Soós Lajos emblematikus karaktere a helyi hagyományoknak, hiszen őt tekinthetjük az utolsó nagy zalai pásztorfaragónak. Emlékét Lenti mellett hajdani otthonában, Csörnyeföldön is őrzik. Itt a könyvtárban található egy kis tárlat Soós Lajos gyönyörű munkáiból.

Az erdei kisvasút 2004-ben épült lenti állomásán tekinthető meg a Zalaerdő

Zrt. „Göcsej kincsei, az erdő és a fa” című kiállítása, mely a váróteremben és két másik teremben került berendezésre. A tárlat célja a göcseji fa- és fűrészipar történetének ismertetése, bepillantás nyújtása a helyi vadgazdálkodásba, valamint az erdei kisvasút kapcsán vasúttörténeti áttekintés bemutatása.

Nován a művelődési házban, mely hajdanában tisztartói központ volt, kapott helyett a Plánder Ferenc Helytörténeti Gyűjtemény. A gyűjtemény névadója, Plánder Ferenc (1796-1867) esperesplébánosként szolgált egészen haláláig Nován, s innen kiindulva járta be a göcseji falvakat. Így lett a paraszti élet alapos ismerője. Néprajzi tárgyú munkái jelentős értékkel bírnak. Maga a kiállítás a „Paraszti táplálkozás a 19-20. században” címet viseli, így kiállítási anyaga is e témára fókuszál.

Tótszentmártonban, a helyi tájházban a horvát népi hagyományokat őrzik a község lakói, míg a Pákához tartozó dömeföldiben a göcseji magyar népi hagyományok bemutatására vállalkoztak.

Páka kitüntetett hely a HACS területén belül a kiállítások, gyűjtemények vonatkozásában. Az említett tájházon túl a falu méltán büszke Öveges József (1871–1910) szellemi örökségére, hiszen a neves piarista atya itt látta meg a napvilágot, és élete során is mindig jó szívvel

emlékezett vissza Zala e szegletére. A római katolikus templom szomszédságában a község egy bemutatóhely létrehozásával tisztelgett a nagyhírű fizikus emléke előtt. Az Öveges-ház jelenleg felújítás alatt áll, de várhatóan 2011. közepétől már fogadni tudja vendégeit. Pákán a „Magyar Maginot-vonal” című kiállításnak a művelődési ház ad otthont. Az épített örökség kapcsán már utaltunk arra a hidegháborús bunkerrendszerre, melynek megismerését szolgálja a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum anyagából álló tárlat.

Tótszerdahelyen a muramenti horvátok népi kultúrájának bemutatása céljából 2002-ban nyílt meg, az a nagykanizsai Thúry György Múzeum anyagára épülő kiállítása, mely a helyi általános iskola egyik termében kapott helyet. A berendezett három enteriőr a horvát lakosság népviseletét, étkezési szokásait és ezek eszközeit, illetve házaik XIX-XX. századi berendezési tárgyait mutatja be.

2009. októberében nyílt meg „Az „agrárius primadonna”-Fedák Sári Tótszerdahelyen” című kiállítás a Tótszerdahelyi Kulturális- és Sport Egyesület gyűjtése nyomán. A híres színésznő ugyanis itt egy kúria birtokosa volt – a kiállítás is ebben az épületben található-, melyet a község szépen felújított.

Ahogy azt korábban már említettük, Lisperzentadorján területén (Lispe határában) fűrték hazánk első, ipari mennyiségű kőolajat termelő kútját, melynek helyét ma egy obeliszk jelzi. E neves ipartörténeti eseménynek állít emléket a II. tankállomáson a Magyar Olajipari Múzeum által berendezett kis olajipari kiállítás.

A gazdag építészeti értékekkel bíró Szécsiszigeten, a felújított vízimalomban múzeum is működik. Az itt megtekinthető kiállítás a Szapáry-Andrássy uradalmi vízimalom történetét mutatja be. Letenyén, az ott található Andrássy-Szaráry kastélyban 1997-ben, a város első írásos említésének 650. évfordulójára - három teremben - várostörténeti kiállítás nyílt. Ez a tárlat az őskortól kezdődően mutatja be Letenye területének, illetve magának a településnek a történetét. A közeli Borsfán, a Szentháromság kápolnában pedig galéria működik.

A 2011-es esztendőben több új kiállítóhely létrejöttére számítunk: Molnáriban egy látogatóközpont épül a Mura élővilágának bemutatása céljából, Kerkaszentkirályon a Balatonfelvidéki Nemzeti Park hoz létre egy kiállítást hasonló tartalommal, Lisperzentadorjánban pedig a Skanzen Egyesület tárlatát tekinthetik majd meg az érdeklődők, mely a Letenyei-dombság természeti értékeit innovatív módon mutatja be.

E gyűjtemények, múzeumok azonban sok esetben nem folyamatosan tartanak nyitva, üzemeltetésük nem megoldott. Komoly hátrányt jelent, hogy prezentációs technikájuk általában nem követte az interaktivitás felé mutató keresleti trendeket. Ez az egyik oka annak, hogy ezek a gyűjtemények nem váltanak ki jelentős érdeklődést. A fejlesztés ezen a területen mindenképpen indokolt, hiszen az idegenforgalom többi ága számára a múzeumok, gyűjtemények, kiállítások jó háttérszolgáltatást jelentenek, ha azok megfelelően piacositva vannak. Előnyük, hogy ha a szabadtéri programok valamilyen oknál fogva (pld időjárás) nem megvalósíthatóak, akkor ide pozícionálható a térségben lévő vendégkör egy része.

Kulturális rendezvények

A kulturális rendezvények az idegenforgalom jelentős vonzerői lehetnek – akár kistelepülések esetében is-, erre hazánkban is számtalan jó példa van már (pld. Művészetek-völgye (Kapolcs-Taliándörög-Vígánpetend / Nagyszakácsi). A HACS településeit ambivalens módon lehet értékelni a kulturális rendezvényekben való gazdagság vonatkozásában.

A helyi kultúra igen nagy erőssége az, hogy multikulturális jellegű. Érződik a magyar dominancia mellett a horvát, részben a szlovén és osztrák hatás. A HACS területe több néprajzi táj szomszédságában található (Muravidék, Muraköz, Hetés), s területének nagy része Göcsejhez tartozik. Az innen begyűrűző hatások teszik olyan színessé és vonzóvá a helyi kultúrát, s ez értelemszerűen megjelenik a rendezvényekben is.

A kistérség településein számos kulturális rendezvényre kerül sor évről-évre, például falunapok, majálisok, búcsúk, különféle ünnepek. Ezek közül néhány már idegenforgalmi szempontból is jelentőssé vált (pld Szécsisziget – Szapáry Napok), de általában nem tudtak még igazi nagyrendezvényé fejlődni. Ez alól jelenleg talán egyetlen kivétel van csupán, a Nován immár két évtizede megrendezésre kerülő Göcseji Aratóverseny. Ez a rendezvény az aratás tradicionális kézi kaszás hagyományait ápolja, melyhez hagyományőrző kulturális műsorok és bemutatók is kapcsolódnak. Nagyszámú érdeklődőt vonz, a megye határain túlról is, de a korábban említett hazai nagyrendezvények vonzerejét még nem érte el.

A helyi kulturális élet egyik Achilles-sarka éppen a nagyrendezvények hiánya. Ilyen rendezvényekre a hagyományok megőrzésén túl azért is szükség volna, mert különösen jelentősek az imázs építésben.

Fennmaradt néhány tradicionális kézműves szakma (pld. kádár, gerencsér (fazekas), kosárfonó) és népszokás (pld. maszkázás), de ezek önmagukban nem jelentenek markáns vonzerőt, a helyi hagyományőrző rendezvényeken is csak esetleges a megjelenésük. A helyi termékek, a helyi kézműves hagyományok ápolása nagyon fontos volna, de ezen a téren a HACS területe komoly lemaradásban van más térségekhez képest.

Vallási rendezvények

A kistérség településeinek lakossága döntő többségében római katolikus hitvallású. A keresztény vallási hagyományok hajdan alapvető meghatározói voltak a helyi kultúrának. Minden településnek megvolt a maga búcsúja, ami akkor jellegzetes vallási ünnep volt. Ma ezek valódi tartalmukat szinte teljesen elvesztették. Hajdan a községek lakossága évi több alkalommal is körmeneteket tartott, de ezek is megfogyatkoztak mára a társadalom elvilágiasodásával párhuzamosan.

A HACS területén nem jött létre jelentős búcsújáró központ, a vidék vallásos népe a Bucsuszentlászlóra zarándokolt régente. Mindez azt mutatja, hogy a vallási turizmusnak gyökerei és potenciálisan fejleszthető területei nincsenek térségünkben.

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>multikulturális értékek</i>	<i>az országos műemlékek vonzereje lokális</i>
<i>országos védelem alatt álló műemlékek</i>	<i>kevés gyűjtemény, múzeum, galéria – működésük sokszor esetleges, eszközrendszerük elavult</i>
<i>szőlőhegyek örökségi értékei</i>	<i>a helyi rendezvények turisztikai hatás kicsi</i>
<i>magyar Maginot-vonal</i>	<i>nagyrendezvények hiánya</i>
<i>viszonylag nagyszámú helyi rendezvény</i>	<i>a kulturális hagyományok eltűnése</i>
<i>fennmaradtak tradicionális településszerkezetek, pincesorok</i>	<i>humán erőforrásbeli problémái</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>a hagyományok iránti társadalmi igény erősödik</i>	<i>társadalmi szegregáció</i>
<i>civil szerepvállalás fokozódása</i>	<i>más térségek versenye</i>
<i>térségi nagyrendezvények megszületésével nő az örökségturizmus volumene</i>	<i>a szőlőhegyek pusztulása folytatódik</i>
<i>x</i>	<i>a fokozódó globalizáció és urbanizálódás felmorzsolja a rurális tér hagyományait</i>

Aktív turizmus

A Nyugat-Dunántúl Turisztikai Régió szezonon túli turisztikai fejlesztési programja az aktív turizmust úgy definiálja, mint egy olyan gyűjtőfogalmat, amibe „ (...) minden olyan szabadidős tevékenység beletartozik, melynek végzése aktivitáshoz, mozgáshoz, sporthoz kapcsolódik”²⁸. Ebből kifolyólag az aktív turizmus egy dinamikus kategória, ami a piaci trendek alapján folyamatosan változik. Új sportok, szabadidős tevékenységek jelennek meg, melyek mind-mind beépülhetnek az aktív turizmusba.

Térségünkben az aktív turisztikai ágazatok közül a bakancsos, a kerékpáros, a horgász- és vadász, valamint a lovas turizmus a legjelentősebb.

Bakancsos turizmus

„(...) **Bakancsos turizmus:** Térségi alapú, egy tájegységet bemutató, vonzó, nem környezetromboló, inkább értékmegőrző, egész évben végezhető, tömegeket megmozgató turisztikai termék, mely a turista részéről nem igényel nagyobb anyagi ráfordítást, és nem feltételezi a speciális eszközök beszerzését.

Az országban közel 11. 000 kilométer hosszúságban vezet jelzett turistaút, nagy részük hegységeken és dombvidékeken kínál lehetőséget a biztonságos túrázásra, mintegy 2000 kilométer pedig alföldi tájakon húzódik. Megközelítően 2500 kilométer országos jelentőségű, s e hosszú távú turistautak országos kékkört alkotnak. Országos turistaútajainkat az Europäische

²⁸ Limex Kft.: „Nyugat-Dunántúl Turisztikai Régió szezonon túli turizmusfejlesztési terve”, 2009., 26.p.

*Wandervereinigung, a természetjárók európai egyesülete bekapcsolta az európai hosszú távú vándorutak hálózatába, s ezzel az E3, E4 és E7 transzkontinentális turistautak részévé váltak.”*²⁹

A bakancsos turizmus iránt az érdeklődés nemzetközi szinten is egyre nagyobb mértékben élénkül, ami részben köszönhető csak relatív olcsóságának. Statisztikai adatok tanúsága szerint 2003-ban Németországban a lakosság 50%-a, Ausztriában pedig 66%-a kirándult és túrázott rendszeresen. Célcsoportja e turisztikai ágnak a fiatalokon kívül a 40-70 év közötti korosztály. A nemzetközi trendek azt látszanak igazolni, hogy ezen a téren is a tematikus utak népszerűsége nő egyre inkább.

A bakancsos turizmussal kapcsolatos térségi elemzésünket a Magyar Természetbarát Szövetség 2010. február 7-én kelt „A magyarországi turistaútvonalak nyilvántartási rendszerének tervezése”³⁰ című kiadvány első fejezetének nyitó gondolataival kezdjük: „Célunk a magyarországi turistajelzéssel ellátott útvonalak egységes kataszterének kialakítása, hogy lehessen tudni, hol milyen útvonalak vezetnek, egy adott tájegység útjai pl. milyen hosszúak, melyik útvonalnak ki a kezelője, mennyi a hossza, mik az esetleges változások, egyéb kapcsolódó adatok. (...)”

Mindezt azért tartottuk fontosnak megemlíteni, hogy érzékeltesük, hogy ma hazánkban nincs egységes nyilvántartása a túraútvonalaknak, azok egy részéről nem tudunk, nem történt meg az engedélyeztetésük (tulajdonosi hozzájárulások hiányoznak), így ezek semmiképpen sem tekinthetők hivatalos útvonalaknak. Ezért a továbbiakban csak a jegyzett gyalogtúra útvonalakkal foglalkozunk e tanulmányban. A Zalanka projekt keretében voltak kísérletek új túraútvonalak kialakítására Lentiből kiindulva, azonban ezek kitáblázása, felfestése olyan kis mértékben valósult meg – még az ún. főútvonalon is-, hogy ennek ma már szinte semmilyen turisztikai értéke, vonzó hatása sincs. E fejlesztés – a jó gondolat ellenére is – sajnos tipikus példája a projekt típusú fejlesztéseknek, melyekben egy felfutó szakaszt gyors lecsengés követ, s végül a teljes felaprózódás zár le. Ennek elsősorban nem a pályázó szervezetek az okai, hanem az, hogy a projekt során nem alakult ki a fenntartható működtetés rendszere. A hazai – hivatalosan jegyzett túraútvonalaknak – van „gazdája”, többségüket a Magyar Természetbarát Szövetség (vagy ennek helyei csoportjai), esetleg egyéb egyesületek, sportklubok vagy önkormányzatok gondozzák, kezelik.

A Zala Megyei Természetbarát Szövetség³¹ a megye jegyzett túraútvonalait pontosan meghatározza, ezek a HACS területére vonatkozóan a következők:

1. **Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra** (Ormánd Kastély - Zalakaros - Örömhegy - TV-torony - Palin erdészház - Zsigárdpuszta kh. - Homokkomárom - Valkonya kh. - Bázakerettye - Torhai forrás – Rádiháza) – gondozó szervezet: Göcsej SE/HVTE
2. **Kék Kereszt (Söjtör térsége):** Söjtör, Deák ház - Bezerédi erdő - Szompácsi kápolna –Rádiháza (itt csatlakozik a Dél-Dunántúli Kék Túrához) – gondozó szervezet: Söjtöri SE /Zöld Klub
3. **Zöld Túra (Pusztaderics térsége):** Lényegében a Kék Túrát köti össze Hahóttal (Pusztaderics - Ketvég - gyorósi erdő - Miskei erdő - Tompai erdő - Alsóhahót (74-es út)) – gondozó szervezet: Söjtöri SE /Zöld Klub

²⁹ Dr. Aubert Antal: „Magyarország idegenforgalma szakkönyv és atlasz”, Cartographia Kiadó Kft., Budapest, 2006.

³⁰

http://termeszetbarat.hu/images/stp_attachment/0/58/mtsz_turistaut_nyilvantartas_munkaanyag_20100207.pdf?0677037721563321

³¹ <http://www.zalaturista.hu/node/508>

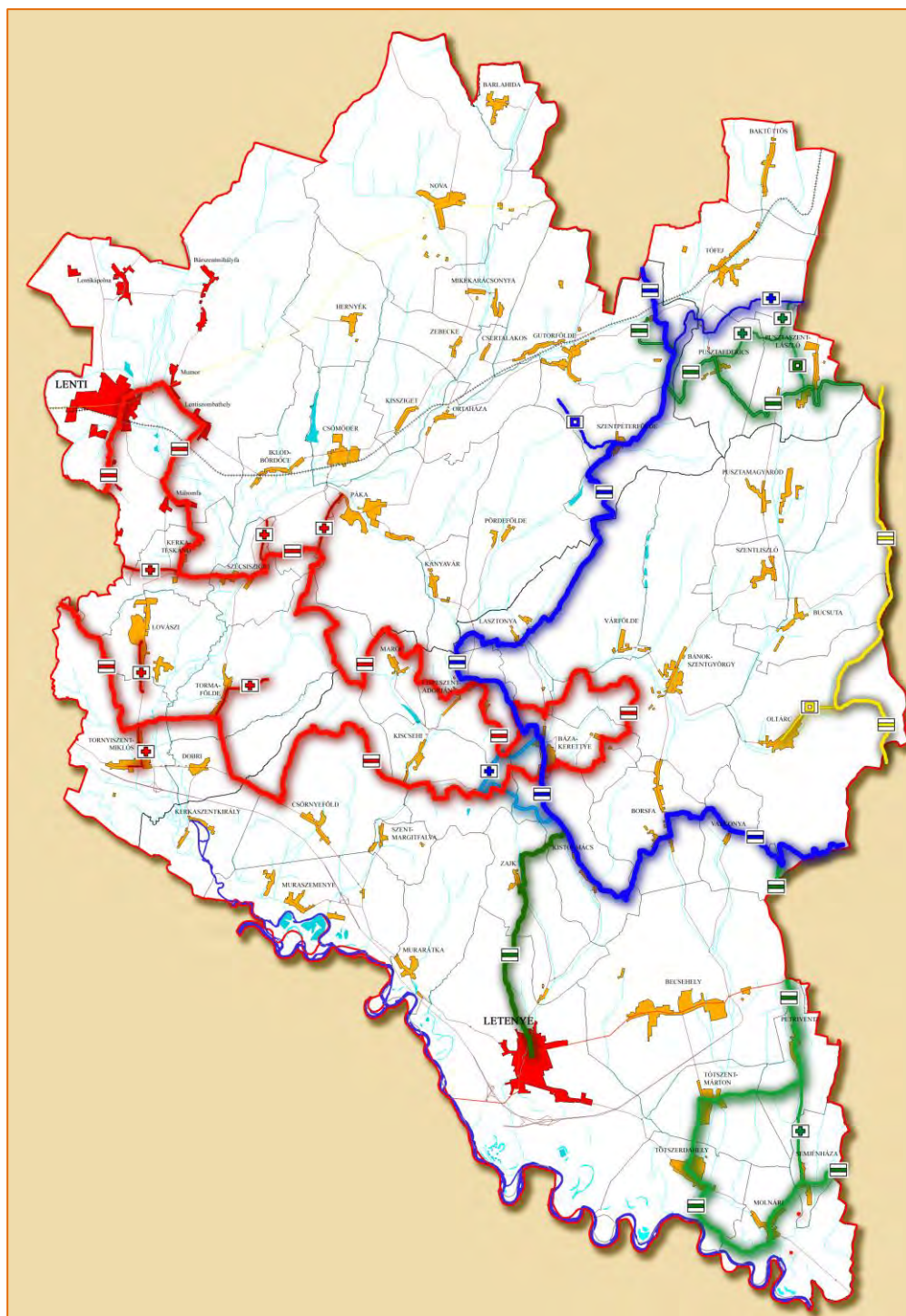

4. **Zöld Kereszt** (*Pusztaderics – Bezerédi-erdő*) - gondozó szervezet: Söjtöri SE /Zöld Klub
5. **Zöld Négyszög** – (*Pusztaszentlászló-Pusztaderics*) - a Zöld Kereszt útvonalat köti össze Pusztaszentlászlóval a tó érintésével - gondozó szervezet: Söjtöri SE /Zöld Klub
6. **Kék Kereszt** – Söjtört köti össze Rádiházánál a Kék Túrával - gondozó szervezet: Söjtöri SE /Zöld Klub
7. **Piros Túra / Papp Simon Olajos Körút** (*Bázakerettye, olajos emlékmű - Lispeszentadorján - Maróc - Vétyempusztá - Kerkateskánd - Lentiszombathely - Lenti vár - Gosztola - Lendvadedes - Nagy Tenke – Lovászi "NY" - Tornyiszentmiklós - Tormafölde - Hegyerdő - Kiscsehi - Budafai arb. - Bázakerettye - Báza - Báza cser - Kerettye - Olajos emlékmű*) gondozó szervezet: Nagykanizsai Olajipari Természetbarát Egyesület
8. **Piros Kereszt** (*Lovászi autóbusz mh. - Lovász "NY"*) gondozó szervezet: Nagykanizsai Olajipari Természetbarát Egyesület
9. **Piros Kereszt** (*Tornyiszentmiklós - Tornyiszentmiklós, régi malom*) gondozó szervezet: Nagykanizsai Olajipari Természetbarát Egyesület
10. **Piros Kereszt** (*Lenti hegy - Kerkateskándi elágazó*) gondozó szervezet: Nagykanizsai Olajipari Természetbarát Egyesület
11. **Piros Kereszt** (*Iklódbördöce - Mároki kápolna*) gondozó szervezet: Nagykanizsai Olajipari Természetbarát Egyesület
12. **Piros Kereszt** (*Háromszentek kápolna - Csömödér v.á.*) gondozó szervezet: Nagykanizsai Olajipari Természetbarát Egyesület
13. **Sárga Túra** (*Hahót- Mackó forrás- Mogyorósi erdő- 298 mp.-Börzöncei hegy - Várkúti forrás- Obornak "NY"*) - gondozó szervezet: Söjtöri SE /Zöld Klub
14. **Sárga négyszög** – Oltárc községet köti össze a Sárga Túrával - gondozó szervezet: Söjtöri SE /Zöld Klub
15. **Zöld Túra (Letenye)** – (*Letenye- Zajk- Kistolmácsi-tó É*) – *Letenyét köti össze a Kék Túra kistolmácsi szakaszával*
16. **Kék Kereszt** – A Kék Túra leágazása, mely Bázakerettyét és Kistolmácsot köti össze Budafapuszta érintésével –(*Bázakerettye - Olajos emlékmű - Budafai arb. - Kozár - Kistolmács, kisvasút mh*) - gondozó szervezet: Nagykanizsai Olajipari Természetbarát Egyesület.

16. számú térkép: Gyalogos túraútvonalak a HACS területén

Forrás: saját, 2010.

A fenti térkép jól mutatja a térség túraútvonalainak rendszerét és tájékoztat azok országos jelentőségéről. Magyarországon az 1930-as években dolgozták ki azt a jelrendszert, amely színeivel és az alkalmazott jelek alakjával is számos információt nyújt.

„(...) A magyarországi turistautakon négyszínű és nyolcféle jellel találkozhatunk. Méretük általában egy 12x10 centiméteres fehér alapra vannak ráfestve. A négy szín a kék, a piros, a zöld és a sárga. A szín-megkülönböztetéseknek lényegi jelentésük van, melyek a következők:

: A kék sávjelzést az országos jelentőségű, több tájegységen, hegységeken, de legalább egy hegységen átvezető utak jelzésére (Országos Kék Kör, Bükki Kék, Balatoni Kék) alkalmazzák.

: A piros sávjelzést több hegységen, de legalább egy hegységen átvezető utak jelzésére (Közép-dunántúli Piros, Dél-dunántúli Piros-túra) használják.

 és : A zöld és a sárga sávjelzést pedig (az ún. Északi Zöld kivételével) az előbbieken kívül, helyi jelentőségű, hegységi vándorutak jelzésére (Mecseki Zöldtúra) alkalmazzák.

Természetesen a jelzések nyolc típusának is jelentősége van, ezek pedig az alábbiak (alapul véve most a piros színt):

: Sáv jelzés a fontosabb kiindulási pontoktól (pl. vasút, hajó és autóbusz állomásoktól) más hasonlóan fontos pontokig terjedő és a hegységeken (tájegységeken) keresztül vezető turistautak jelzésére szolgálnak.

: Kereszt jelzés olyan átkötő vagy összekötő/rövidítő utat jelez, amely általában sávjelzéstől sávjelzésig vezet (pl. Márianosztra - Nagyvirtás - Kisirtás P+). Ezt a fajta jelzést valamely sávjelzésből kiágazó és valamilyen fontosabb ponthoz (pl. állomáshoz vagy megállóhelyhez) vezető útjelzésére is alkalmazhatják (pl. Kóspallag - Szokolya, kisvasút v.m. K+).

: Négyzet jelzés általában a sávjelzésekből kiinduló és szálláshelyre, lakott településre vezető, ill. az azoktól jövő utakat jelöli (pl. Nagyborzsöny - Nagy-hideg-hegy th. K). Ezt a fajta jelzést is alkalmazzák valamely sávjelzésből kiágazó és valamilyen fontosabb ponthoz (pl. állomáshoz vagy megállóhelyhez) vezető útjelzésére is (pl. Bükk-tető, S - Nagybarca S).

: Kör jelzés forrásokhoz, kutakhoz, vagy egyéb ivóvízvételi helyhez vezető, illetve az azoktól jövő utakat jelöl (pl. Mátrafüred, Kalló-völgy - Rákóczi-forrás P). Ez a jelzés is többnyire más, azonos színű jelzésből indul ki.

: Háromszög jelzéssel a hegytetőkre, csúcsokra, kilátópontokhoz vezető utakat jelölik. Ez a jelzés is rendszerint más jelzésből indul ki (pl. Dömös, Szentfa-kápobia Vad álló-kövek - Prédikálószték - Király-kút P).

: L alakú jelzés a romokhoz, műemlékekhez, földvársáncokhoz vezető, illetve az azoktól jövő utakat jelzi. Ez a jelzés is rendszerint más, azonos színű jelzésből indul ki (pl. Drégelyvárnál P , ill. Bükkszentlászló - Nagy-sánc S).

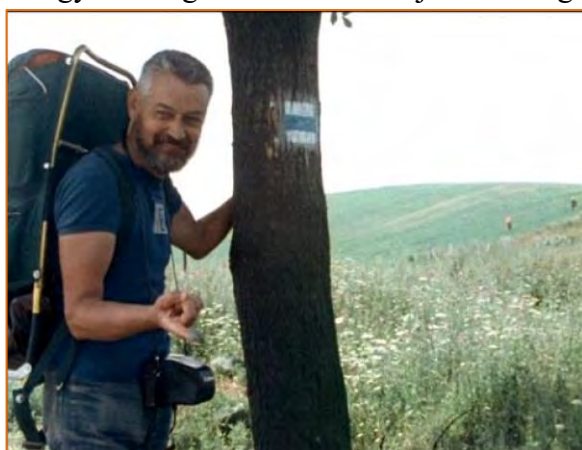
: Omega jelzéssel a barlangokhoz vezető utakat jelölik. Ez a jelzés is többnyire más, azonos színű jelzésből indul ki (pl. Nagymaros, Szent-Mihály-hegy S - Remete-bg. S).

: Körséta jelzéssel rövidebb kirándulásokra alkalmas, a kiindulópontba (pl. parkolóhely) jelzésváltás nélkül visszavezető útvonalakat jelölik (pl. Dobogókő környékén P ill. K körséta jelzések).³²

HACS területén fut keresztül a Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra, mely az Országos Kék Túra rendszerének része. A Kék Túrát, a fellendülő európai túramozgalom szellemében, 1938-ban, Szent István király halálának 900. évfordulójának tiszteletére jelölték ki, Cholnoky Jenő – neves geográfusunk- kezdeményezésére, aki a Magyar Turista Egyesület elnöke volt ekkor. A Sümegtől a Nagy-Milicig tartó, 910 km-es turistaút nemcsak hazánk, de Európa leghosszabb útvonala is volt.

Az Országos Kék-túra igazi népszerűségét Rockenbauer Pálnak köszönheti, aki 1979-ben a Magyar Televízió forgatócsoportjával bejárva az utat elkészítette a „Másfélmillió lépés Magyarországon” című filmjét. Téréségünket az 1986-ban a „Még egy millió lépés

Magyarországon” című produkció apropóján járta be a forgatócsoport, s így ismerte meg az egész ország. Írottától Szekszárdig mutatta be Rockenbauer Pál és csapata a Dunántúlt. A film hatására ez az útvonal is bekerült az Országos Kék-túra rendszerébe „Rockenbauer Pál Dél-dunántúli Kék-túra” néven, így tisztelegve az időközben elhunyt filmes emléke előtt. E túraútvonal a legjelentősebb a térségben, kiemelt jelentőségét az adja, hogy a nemzetközi túraútvonal-hálózat része (E7).

A térség másik jelentős túraútvonala az „Olajos Körút - Papp Simon útján”, melynek

hossza 89 km. Nevét Dr. Papp Simon geológus, egyetemi tanárról kapta, aki a helyi és az országos szénhidrogén-bányászat megteremtője, egyik legkiemelkedőbb alakja volt. Nevéhez fűződik a budafapusztai és a lovászi szénhidrogénmező feltárása is. Papp Simon neve összeforrt a vidékkel: az ő irányításával indult meg 1937-ben az iparszerű szénhidrogén-bányászat Lipe határában, neki köszönhető a MAORT lendületes fejlődése. A túra a hajdani olajvidék ipartörténeti és természeti értékeit igyekszik bemutatni. Útvonala a Letenyei-dombságot, a Kerka-völgyét és a

Maróci látkép az Olajos Körútról

³² <http://www.jkte.hu/turajelzesek/>

Tenke vidékét érinti, kis része a HACS területén kívül esik (Gosztola környéke). A túra útvonalát a Nagykanizsai Olajipari Természetbarát Egyesület gondozza.

A HACS területén ezeken kívül több kisebb helyi jelentőségű, összekötő és kiegészítő útvonal található.

Mindezek alapján nyugodtan állítható, hogy a térség gyalogtúra útvonalakkal kellően lefedett, újabb útvonalat kialakítása csak kis mértékben, a meglévő rendszer összekapcsolása céljából indokolt. A számos túraútvonal jó mutatja, hogy a természetjárás, a túrázás tekintetében a táj kiemelkedően jó turisztikai adottságokkal bír. A vidék szép, változatos, élővilága gazdag, az urbanizáció hatása összességében mérsékelt, igazi természetközeli környezet, mely valódi élményt, kikapcsolódást képes nyújtani.

Van néhány olyan probléma, ami jelenleg gátja a további fejlődésnek. Ezek között mindenképpen meg kell említenünk, hogy az útvonalak karbantartása, ápolása terén jelentős hiányosságok tapasztalhatók. A gondozó szervezetek mind a HACS területén kívüliek, ezért ezekkel a feladatokkal csak kampányszerűen tudnak megbirkózni. Az útvonalak felfestése általában jól megoldott, könnyű rajtuk tájékozódni. Súlyosabb problémát jelent az útvonalak kaszálásának, tisztításának kérdése.

A nemzetközi túramozgalom szellemisége is átalakulóban van. Ma már nem elsősorban a megszállott teljesítménytúrázók adják a vendégkör gerincét, hanem a családok, a hobby szinten kirándulók. Túllépett az idő azon, hogy ne kelljen élményelemekkel, információkkal felvértezni ezeket a túrákat, mert önmagukat képesek eladni. Ez már régóta nincs így, de sajnos ezen a téren nagyon kevés előrelépés történt.

A HACS területén éppen most van megvalósítás alatt egy olyan átfogó, a Kék Túrát és az Olajos Körutat érintő fejlesztés – melynek eredményei már részben láthatók is – ami éppen e hiányosságokat kívánja orvosolni. 7 db kilátó épül, 3 db információs pont, 9 db erdei szabadidő park esőbeállóval.

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>változatos domborzat</i>	<i>számos kiaknázatlan természeti és társadalmi vonzerő</i>
<i>természetközeli állapotú táj</i>	<i>a térség a turista kibocsátó centrumoktól relatíve távol esik</i>
<i>nagy kiterjedésű erdőségek</i>	<i>kevés a minőségi szálláshely</i>
<i>gazdag növény- és állatvilág</i>	<i>nincsenek képzett túravezetők</i>
<i>relatíve sűrű turistaút hálózat</i>	<i>a túraútvonalakon alig található információs eszközök, általában az információs szolgáltatás nem megoldott</i>
<i>a térséget átszelő nemzetközi túraútvonal (Rockenbauer Pál Dél-dunántúli Kék Túra)</i>	<i>a túraútvonalak egész éven át való karbantartása nem megfelelő</i>
<i>a bakancsos turizmust szolgáló, gyarapodó látványelemek és funkcionális elemek (kilátók, információs pontok, táblák stb.)</i>	<i>szérsény és nem kellően hatásos marketing tevékenység, tematikus turisztikai térképek hiánya</i>
<i>a térség között jól megközelíthető, hazai és nemzetközi javuló közlekedési kapcsolatok</i>	<i>a piaci szereplők között nincs, vagy alig van kapcsolat</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>horvát és szlovén turisztikai rendszerekhez való</i>	<i>az ingatlantulajdonosok meggátolják új túraútvonalak</i>

<i>kapcsolódás, nemzetközi kapcsolatépítés</i>	<i>kijelölését</i>
<i>Horvátország EU-s csatlakozása után megélénkülő turistaforgalom</i>	<i>az erdők kitermelése fokozódik</i>
	<i>a szociális feszültségek elmélyülése miatt a vidék imázsa csökken</i>
	<i>a természetvédelmi intézkedések miatt a bejárható terület térben beszűkül (Természetvédelmi területek, tájvédelmi körzetek, nemzeti parkok, erdőrezervátumok stb.)</i>

Kerékpáros turizmus

A kerékpáros turizmusban rejlő lehetőségeket „*A kerékpáros turizmus fejlesztési stratégiája 2010-2015*” című, az EconoConsult Kft. és a COWI Magyarország Kft. által (ÖKM megrendelésre) jegyzett tanulmány, valamint a GKM által elkészített „*Kerékpáros Magyarország Program 2007-2013*” mutatja be országos szinten. Mindkettő fontos kiindulópont a tervezés során.

Mi is a kerékpáros turizmus? Ennek meghatározása nem is olyan könnyű feladat, mivel a szakirodalom sem egységes ebben a kérdésben. A fent említett stratégia az alábbi meghatározást tartalmazza: „*(...) speciálisan két hely közötti, a szabadidőt turisztikai céllal eltöltő, kerékpárral történő utazást jelöli (de megengedve, hogy a célterület más közlekedési eszközzel érjék el). A kerékpározás integráns része a turisztikai élménynek.*”³³

Mindehhez hozzá kell tennünk, hogy az ilyen módon értelmezett kerékpáros turizmus mellett számolnunk kell még a kerékpáros nyaralásokkal, a nyaralás közbeni kerékpározással és a kerékpáros eseményekkel is, ezek együtt adják a térségi kerékpáros forgalmat, melyre a helyi idegenforgalmi fejlesztések épülhetnek.

A világban ott a legfejlettebbek a kerékpáros turisztikai rendszerek, ahol a kerékpár a mindennapok része, napi szinten használt közlekedési eszköz. A hazai fejlesztési stratégiák is ennek erősítését szolgálják, mert ezen a téren komoly lemaradás tapasztalható.

Ma a nemzetközi trendek - a kerékpáros turizmus vonatkozásában is - azt mutatják az UNWTO felmérése alapján, hogy növekednek a minőségi szolgáltatásokkal kapcsolatos elvárások; az utazók egyre inkább az internetről szerzik be információikat; felértékelődik az élmények, a kalandok keresése; nő az egészségtudatosság, a természeti értékek iránti érdeklődés. A kerékpáros turizmus területén a növekvő tendencia a jövőben is folytatódni fog, miközben még inkább minőségivé válik. Ezzel párhuzamosan a komplex-kerékpár – turisztikai rendszerek jelentősége nő, a kerékpáros kikapcsolódások egyre gyakoribbak lesznek, egyre fokozódik a verseny a turisztikai piac e szegmensén belül, országos szintű rendszerek jönnek létre és végül, nő az érdeklődés a határon átnyúló kerékpárutak iránt.³⁴

A nemzetközi kerékpáros turisztikai piacelemzések arról tanúskodnak, hogy a kerékpárosok csak kivételesen túráznak egyedül. A többség párban, vagy kisebb-nagyobb csoportokban kerekedik. 55%-uk egyik településről vándorol a másikba, 40%-uk egy konkrét bázisról kirándulva járja be a környéket, 5%-uk pedig a városi kerékpározást preferálja. Ezen

³³ EconoConsult Kft. / COWI Magyarország Kft., „*A kerékpáros turizmus fejlesztési stratégiája 2010-2011*”, 2010., 3.p.

³⁴ EconoConsult Kft. / COWI Magyarország Kft., „*A kerékpáros turizmus fejlesztési stratégiája 2010-2011*”, 2010., 7.p.

utazások során a kerékpáros turisták átlagos napi költése – a sztereotípiákkal ellentétben – magasabb (kb. 15%-kal), mint többi turistáé. A kerékpáros turizmus célcsoportja ezért, és az egészséges életmód fokozódó elterjedéséből, valamint a minőségi szempontok hatványozott erősödéséből fakadó költségnövekedés miatt elsősorban a középosztály egzisztenciálisan stabil fiatal szegmense.

A kerékpáros turistáknak vannak speciális igényeik, melyeket egy versenyképes desztináció létrehozása érdekében ki kell elégíteni. Ezek a szakirodalom szerint a következők:

„(...) A szállás és étkezés terén:

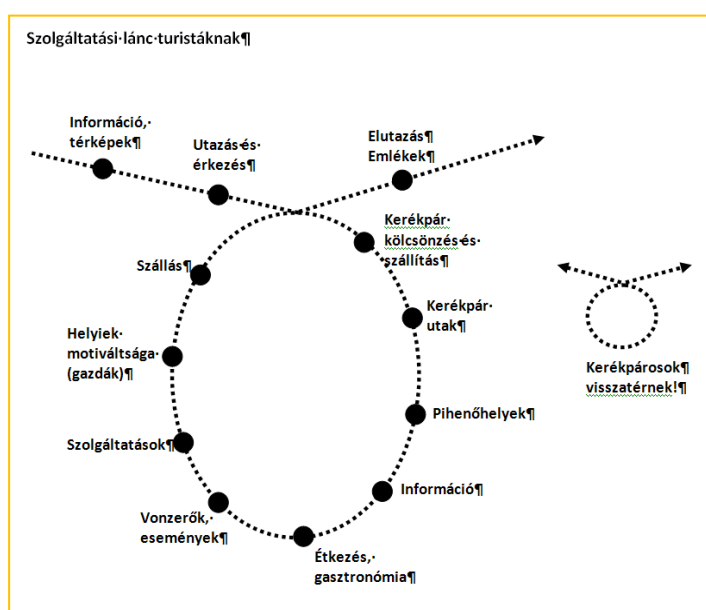
1. *Lehetőség az egy éjszakás tartózkodásra pótlólagos költség nélkül*
2. *Nagyobb reggeli, mint az átlagos*
3. *Biciklitárolók*
4. *Lehetőség a ruhaszárításra*
5. *Lehetőség a bicikli javítására*
6. *Térképekhez való hozzáférhetőség*
7. *Szállítási lehetőség bicikli és poggyász számára illetve közlekedési lehetőség*
8. *Ajánlatok helyi látványosságokról és tematikus utakról*
9. *A következő éjszaka lefoglalásának lehetősége*
- 10.

A tájjal kapcsolatos általános igények:

11. *Élvezetes tájkép, folyamatosan vonzó környezet*
12. *Csekély forgalom, lehetőleg falusias vagy természeti környezet*
13. *Természet, csodálatos panoráma, szép helyi épületek, farmépületek, kulturális látványosságok, helyi események és vásárlási helyek (...)*
- 14.

Kerékpáros utak:

15. *Gondosan fenntartott összefüggő kerékpárosút-rendszer, megfelelő útborítással (kivéve a hegyi kerékpározás estében)*
16. *Kerékpárbarát (kijelölt közút, erdei út) esetében ne legyen forgalom, vagy csak nagyon kicsi, biztonságos útkereszteződések legyenek*
17. *Világos, figyelemfelkeltő és karbantartott jelzőtáblák (utakról látványosságok és hotelek felé) ”³⁵*

Ezen igények teljes körű kielégítése végett jöttek létre - először Nyugat-Európában - a tematikus kerékpárutak, melyek ma már abszolút versenyelőnyt élveznek a célcsoport körében. „E rendszerek lényege, hogy egy egyedi, figyelemfelkeltő tematika köré szervezi nem csak az utak nyomvonal-vezetését, hanem a turisztikai termék egyéb elemeit is, mint szolgáltatások, imázs, stb.

A tematikus kerékpárutak komponensei:

³⁵ Salam in Géza: „A kerékpáros turizmus”, <http://regiok.happybike.hu/regiok/turizmus.html>

1. a térség meghatározott egyedi arculata (USP)
2. kerékpárutak (épített kerékpárút vagy kerékpározásra kijelölt egyéb utak) forgalom nélkül vagy kis forgalommal szép tájakon, és környezetben
3. útvonal 30-75 km
4. az út neve kitáblázva
5. vonzerők az út mentén, melyek illeszkednek a definiált tematikába a (múzeumok, kilátóhelyek, parkok, kertek, kastélyok, piacterek, szőlők, erdők)
6. kapcsolatok a tömegközlekedési rendszerekhez
7. kerékpárbarát szálláshelyek (bike-hotels) az út mentén, minimum kb. 30 kilométerenként.
8. Gyermek számára felállított létesítmények, játszóhely, kipróbálható eszközök (pl. állatsimogató, játszótér, kiállított vonat, amibe be lehet szállni, stb.)
9. Állandó innováció folyamatos termékfejlesztés annak érdekében, hogy évről-évre újabb apropót szolgáltatassanak a visszatéréshez”³⁶

A hazai trendek egyik legalaposabb elemzését a fenti idézet szerzője, Salamin Géza

(Happy Bike Kft. / Magyar Kerékpáros Klub/ VÁTI Kht.) végezte el 2004 körül, megállapításait a szakirodalom máig használja. Tanulmányában hazánkat a fejlődő desztinációk közé sorolta, amit a kerékpáreladások statisztikai adataival is igazolt. 2002-ben ugyanis évi 300 ezer db-ot adtak el kb. 11 milliárd Ft-os bevételt generálva. Az eladott kerékpárok műszaki paramétereit figyelembe véve kitapintható egy jelentős elmozdulás a minőségi kerékpárok felé.

Ami a kerékpáros turizmus célközönségét illeti, Salamin Géza megállapította, hogy annak hazai gerincét is a fiatalok alkotják. Ezek után nem meglepő, hogy e kohorsz körében a legnépszerűbb sport a kerékpározás.³⁷ Az elvégzett piackutatásból tudjuk, hogy a kerékpáros turisták elsősorban a

természeti értékek és a biztonság, illetve az árak alapján döntenek. A túrák hossza nem releváns, a rövidebbekre és a hosszabbakra egyaránt mutatkozik érdeklődés, ugyanakkor a belföldi célpontok dominálnak a külföldiekkel szemben (70% v.30%). Érdekes tény, hogy Magyarországon belül a távolságok nem bizonyultak Salamin Géza felmérése alapján szignifikáns befolyásoló tényezőnek.

³⁶ Salamin Géza: „A kerékpáros turizmus”, <http://regiok.happybike.hu/regiok/turizmus.html>

³⁷ Salamin Géza: „A kerékpáros turizmus”, <http://regiok.happybike.hu/regiok/turizmus.html>

Európa Ny-i felében már évtizedekkel korábban felismerték a kerékpáros turizmusban rejlő lehetőségeket, így ott egy nagyon alaposan kiépített infrastruktúrális és szolgáltatói háttér áll a rendszer mögött. Létrejött az európai kerékpárutak egységes rendszere, az úgynevezett EUROVELO rendszer. Ez hazánkat egy útvonallal érinti, mely a Duna vonalát követi (Bécs és Belgrád irányában). Az EUROVELO utak kerékpáros turistái a statisztikák szerint (2008.) átlagosan 16 €-t költenek fejenként egynapos útjaik során és 350 €-t a többnapos kirándulások alkalmával.

Országos szinten is kijelölésre kerültek a kerékpárút törzshálózat elemei az Országos Területrendezési Tervben. A HACS területét a Dunántúli-határmenti kerékpárút érinti. Ez döntően egybeesik a Dél-Zalai Erdőtáj Kerékpárút gerinchálózatával, kis részben pedig a Mura menti árvízvédelmi töltésen halad (Letenyeig). A HACS-on belül a következő települések érintettek ennek kapcsán: Molnári, Tótszerdahely, Letenye, Zajk, Kistolmács, Bázakerettye, Lispezsentadorján, Kiscsehi, Csörnyeföld, Maróc, Tormafölde, Szécsisziget, Kerkateskánd, Lenti.

Zala Megye Területrendezési Terve (2010.) már a térségi jelentőségű utakat is meghatározza. A HACS területét több ilyen útvonal is érinti: ilyen a Zalaegerszeg – Gellénháza – Gutorfölde – Szécsisziget kerékpárút (Szécsisziget, Iklódbördőce, Páka, Ortaháza, Gutorfölde), a Nagykanizsa-Molnári (Molnári és Semjénháza), valamint a Ramocsa – Kozmadombja – Pórszombat – Nova – Zalatárnok (Nova) és a Szentkozmadombja – Söjtör – Felsőrajk – Zalasabar kerékpárút (Tófej).

17. számú térkép: Országos és megyei jelentőségű kerékpáros útvonalak a HACS területén 2010-ben

Forrás: Zala Megye Területrendezési Tervének felhasználásával, saját

Rögzíthető tehát, hogy a HACS területén megvannak mind az országos, mind pedig a megyei jelentőségű kerékpárutak, ezek meglehetősen sűrű hálózatot alkotnak. Valódi, igazi kínálati elemként egyetlen kerékpárút működik a térségben, mégpedig a Dél-Zalai Erdőtáj Kerékpárút, mely a Dunántúl első komplex szolgáltatói hálózaton nyugvó rendszere. Más tekintetben is egyedülálló, hiszen a Téli statisztikai kistérséggel egy időben (2008-ban) itt valósult meg Magyarországon először –osztrák példa alapján – a kerékpáros túravezetésben a GPS alkalmazása. A Dél-Zalai Erdőtáj Kerékpárút 2003-ban jött létre a Happy Bike Kft- és a Magyar Kerékpáros Klub szakmai felügyeletével. Közel 90 km hosszúságban kanyarog Letenye és Lenti között, kisértőút, kitáblázott utakon a Letenyei-dombság legszebb részén. Egy komplex szolgáltatói hálózat áll mögötte, ez azt jelenti, hogy a szerviztől kezdve, a kerékpárkölcsonzáson és szállításon túl, a szálláshelyeken át a vendéglőig mindenki a részese a rendszernek, aki a kerékpározók részére értékes szolgáltatást nyújt. A Dél-Zalai Erdőtáj Kerékpárút gerinchálózata által érintett települések a következők: Letenye, Zajk, Kistolmács, Bázakerettye, Lepszentadorján, Kiscsehi, Maróc, Csörnyeföld, Tormafölde, Szécsisziget, Iklódbördőce, Csömö9dér, Páka, Kányavár, Lenti.

Bár ez a rendszer országos szinten is példaértékű, mégis bizonyos körülmények hátráltatják fejlődését. Ezek közül az első a marketing tevékenység elégtelensége, a folyamatos reklám hiánya. A kapcsolódó szolgáltató rendszerek (pld. szálláshelyek, vendéglátóhelyek) minőségi javításra várnak, bővítendő a kölcsönzők és a nyújtott szolgáltatások köre és a táblázás is pótlásra szorul már. Komplex kerékpáros centrumok jelenleg még nem működnek ebben a rendszerben sem.

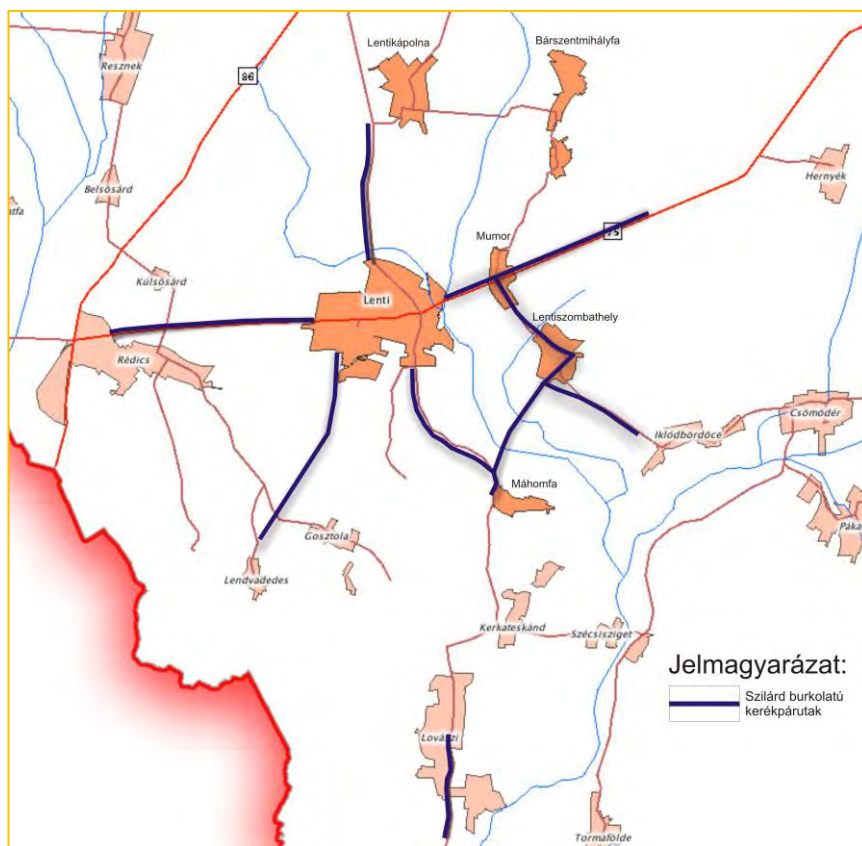
Igen komoly fejlődési lehetőséget kínál a határon túli kerékpáros rendszerekhez való csatlakozás. Horvátországban egy közös magyar-horvát projekt révén („Három folyó” projekt) Mohácstól, Barcsra és Pitomača-n át Legrad (Légrád)-ig jött létre egységes hálózat, mely azonban a horvátországi Međimurje (Muraköz) megyében már nem folytatódik. Szlovéniában Dobrovnik (Dobronak) és Lendava (Alsólendva) térségében kerültek kialakításra kerékpárutak. A korábban már említett Muránia Idegenforgalmi Övezet egyik projektjeként Lenti környékén, többek között közös szlovén-magyar területet érintő utak már kijelölésre kerültek, azonban ezek szakmai szempontból nagyon gyengén kitáblázottak, inkább virtuális tematikus túráknak nevezhetők, mint konkrét kerékpárutaknak.

A HACS területén a szilárd burkolatú, önálló kerékpárutak hossza egyedül Lenti és Letenye területén számottevő. Lenti büszkélkedhet a legsűrűbb hálózattal: kiépült a kerékpárút a városközpont és az egyes településrészek, illetve néhány szomszédos település között (Lenti-Lentikápolna, Lenti-Mumor-Lentiszombathely-Creaton gyártelep, Lenti-Máhomfa, Lentiszombathely-Máhomfa, Lenti-Lendvadedes, Lenti-Rédics). Letenye körzetében kerékpárút található a város és Julián hegy, valamint Letenye és Becsehely között. Kiépült az út Becsehely és Újmajor között, valamint Lovászi, Tornyiszentmiklós belterületén. A kismértékű kiépítettségnek elsősorban az az oka, hogy a térség kistérségeit összekötő relatíve sűrű alsóbbrendű közúthálózat kisértőút, így kerékpározásra biztonságosan alkalmas, másrészt pedig e két település kivételével jórészt nincs is olyan népességkoncentráció a térségben, mely a kerékpárutak kiépítését indokolná.

Mindenképpen meg kell említenünk a Mura folyó árvízvédelmi töltéseinek megújítására benyújtott térségi projektet, melynek egyik járulékos eleme a gátkoronán kialakított szilárd burkolatú kerékpárút lesz. Mivel ez a Dunántúli-határmenti kerékpárút része, így létrejött turisztikai szempontból jelentősnek mondható, még akkor is, ha nem a vidék idegenforgalmi szempontból legfontosabb részén halad majd át. Stratégiai jelentőségét az adja, hogy általa létrejön a kapcsolat Murakeresztúrral, mely kapcsolódási pontot jelent az országos vasúti fővonalhálózathoz (illetve Budapesthez).

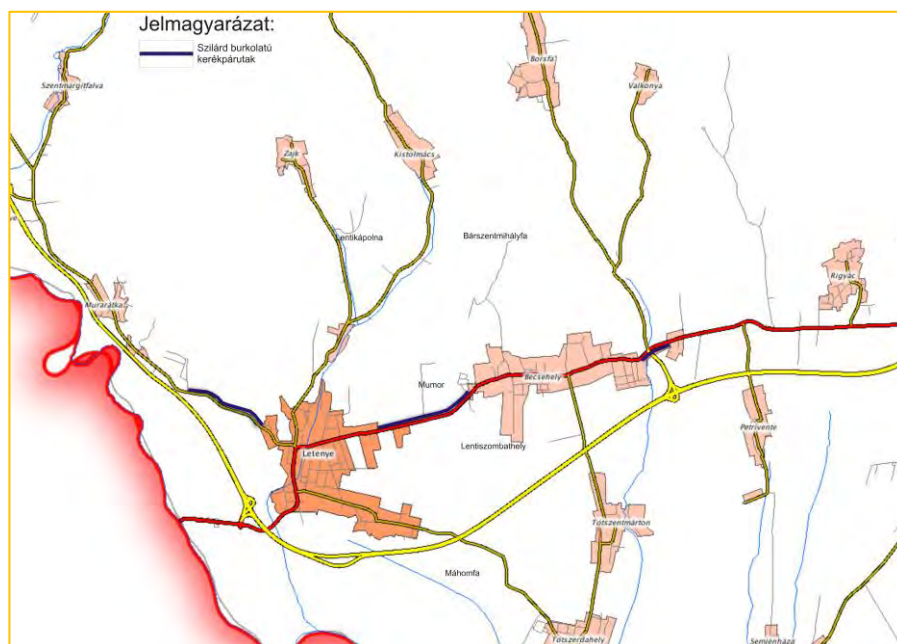

18. számú térkép: Kiepipített kerékpárutak Lenti és Lovászi térségében 2010-ben

Forrás: saját

19. számú térkép: Kiepipített kerékpárutak Letenye és Becsehely térségében 2010-ben

Forrás: saját

A helyi kerékpáros turizmus szempontjából jelentősek a különféle kerékpáros rendezvények. Letenyén minden évben megrendezésre kerül a Diesel kerékpártúra, mely elsősorban a helyieket mozgatja meg. Lentiben a Mocorgók az Egészségért és a Környezetért Egyesület szervez kerékpáros túrákat. A Dél-Zalai Erdőtáj Kerékpárút esetében pedig a Happy Bike Kft szervezésében valósulnak meg kerékpáros túrák nyaranta. Ezek azonban sajnos erősen idényjellegűek, jelentős vendégkört nem mozgatnak meg.

A kerékpáros turizmus helyi adottságai kimondottan jónak tekinthetők – ezt szakmai dokumentumok is megerősítik-, és már kialakult bizonyos szervezeti, infrastrukturális háttér, ami más térségekből hiányzik. A turizmus ezen ága éppen ezért a helyi idegenforgalom egyik potenciális húzóágazata lehet, tekintettel arra, hogy a Sonda Ipsos egy 2000-es felmérése szerint ez ma a második legnépszerűbb turisztikai ág Magyarországon a természetjárás után.

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>természeti értékekben való gazdagság</i>	<i>hiányzó, vagy nem kellő mennyiségű és minőségű háttér szolgáltatások (szállások, vendéglátóhelyek, kölcsönzők stb.), komplex kerékpáros centrumok hiánya</i>
<i>országos és megyei jelentőségű kerékpárutak</i>	<i>a kerékpárút hálózat mögött csak részben áll vállalkozói háló, ami működtetési problémákat okoz</i>
<i>Dél-Zalai Erdőtáj Kerékpárút komplex rendszere</i>	<i>térségi marketing hiánya, gyenge hatásfokú és időben nem folytonos marketingtevékenység</i>
<i>kisforgalmú, sűrű, kerékpározásra alkalmas mellékút hálózat</i>	<i>a kerékpáros háttér-infrastruktúra nem teljes körű (hiányzó kiépített kerékpárutak, táblázási hiányosságok stb.)</i>
<i>viszonylagos biztonság (vagyon- és közlekedésbiztonság)</i>	<i>bővülő, de összességében alacsony kerékpáros vendégforgalom</i>
<i>innovatív szolgáltatások (GPS)</i>	<i>a térség ismeretlensége</i>
<i>kerékpáros turisztikai tapasztalatok</i>	<i>kevés a tematikus kerékpárút</i>
<i>x</i>	<i>erősen szezonális jelleg (nyári hónapokra koncentrált)</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>Határ menti kapcsolatok erősödése a kerékpáros turizmus területén (pld. közös hálózatok)</i>	<i>közbiztonság általános romlása</i>
<i>a Mura elkészülő árvízvédelmi töltéseinek kerékpáros hasznosítása</i>	<i>a teherforgalom ráterelődése az alsóbbrendű úthálózatra</i>
<i>megvalósul az alsóbbrendű közutak minőségi fejlesztése</i>	<i>a külföldi kerékpár turisztikai desztinációk felé mozdul el a kereslet</i>
<i>x</i>	<i>csökken a kerékpáros turizmus népszerűsége</i>

Vízi turizmus

A vízi turizmus fogalmát a szakirodalom nem egységesen határozza meg. Egyes nézetek szerint a rekreáció fogalmkörébe tartozik, míg mások kimondottan a sportturizmushoz sorolják. Mi, elemzésünk során Dr. Bánhidi Miklós definícióját alkalmazzuk: „(...)A vízi turizmus tehát utazással kapcsolatos szabadidős tevékenység, amelyet a vízben, vízen, vízparton végeznek. Ezért a vízi turizmust az alapján értelmezhetjük, hogy a víz, vízpart miként jelenik meg a turizmusban résztvevőknél.)”

Ezek szerint a vízi turizmus fogalmkörébe az alábbi tevékenységek tartoznak:

1. Fürdő turizmus (a vízhez fürdőzés révén kötődik, több alterületre oszlik)
  - a. termálturizmus: a termálvizekhez kapcsolódik
  - b. vízparti üdülés: tavak és
  - c. vízparti játékok
2. Vízi túrázás
3. Vízi sportok
4. Vízi kalandturizmus (pld. vadvízi evezés, bújárkodás)³⁸

Dr. Aubert Antal „Magyarország idegenforgalma / szakkönyv és atlasz” című művében a fentiekén túl a vízi turizmushoz sorolta még a horgászturizmust is – ennek alapján mi is e turisztikai ág nál elemezzük azt.

A vízi turizmus utóbbi években egyre nagyobb népszerűségnek örvend, ez a harmadik legpreferáltabb turisztikai ág (*Sonda Ipsos 2000.*). Hazánk vízhálózata sűrű, mintegy 3500 km, ami igen jó adottságnak tekinthető. E tekintetben a HACS területe is számottevő, potenciális lehetőségekkel bír.

A vízi turizmus szempontjából a Murával és kisebb mértékben a Kerkával lehet számolni, más jelentősebb folyóvíz a térségben nincs. Egy kivétel lehet ez alól, mégpedig a Lendva folyócska, de ennek hazai szakasza elenyésző hosszúságú. E folyók – különösen a Mura-kiemelkedően jó lehetőségeket kínálnak, de jelenlegi vízi turisztikai hasznosításuk gyermekcipőben jár még. A Nyugat-Dunántúli régió turizmusfejlesztési tervének helyzetfeltáró része is ezt a megállapítást rögzíti (csak a stratégiában nem jelenik meg, mind fejlesztendő terület).

A Mura mentén természetközeli állapotban maradtak fenn az ártéri ligeterdők, a folyót dús legelők kísérik. Növény- és állatvilágának gazdagságát a Muramenti Tájvédelmi Körzet van hivatva megőrizni. A Mura hazánk egyik leggyorsabb folyású folyója, vízminősége egyre inkább javuló tendenciát mutat.

A kiváló adottságok ellenére a murai vízi turizmus még csak most van kibontakozóban. Ennek egyik legfontosabb oka az, hogy a Mura határfolyó Magyarország és Horvátország között, így nagyon sokáig hermetikusan el volt zárva a turisták elől (1980-as évek elejéig). Ez az elszigeteltség jótékonyan hatott a természeti környezetre, de negatív módon befolyásolta a helyi gazdaságot, így a turizmust is. Nem épült ki a turistafogadás infrastrukturális háttere, s ennek pótlása máig is csak részben valósult meg. A Mura sokáig hazánk legszennyezettebb folyója volt, aminek okát az osztrák nehézipari központokban kereshetjük. A környezettudatosság erősödésével, az osztrák gazdaság strukturális átalakulásával mára látványosan javult a vízminőség. Ausztria, majd Szlovénia és Magyarország EU-s integrációjával és a schengeni határ K-re tolódásával részben elhárultak a murai vízi turizmus akadályai.

---

38 Bánhidi Miklós ed.: „Vízi, vizekmenti turizmus alapjai”. BGF., 2003., Budapest egyetemi jegyzet
[/http://volt.hupe.hu/szerv/tanszerek/ti/spm/okt/bm/vitur.pdf](http://volt.hupe.hu/szerv/tanszerek/ti/spm/okt/bm/vitur.pdf)

Ma már lehet a Mura magyarországi szakaszán is vízi turizmusról beszélni, elkezdődött egy pozitív folyamat. Az eddigi tapasztalatok alapján az érdeklődés nagy - csak Kerkaszentkirályon 2010-ben 10 csoport szállt vízre, s tudjuk, hogy Muraszemenyéről, Letenyéről és Molnáriból is többen vágtak neki a folyónak. Rigyácon működik egy „vállalkozás” (Vidra Vízitúra), amely többek között a Murára is szervez rendszeresen vízitúrákat, de a Balaton-felvidéki Nemzeti Park és a Kerkamenti Települések Szövetsége is tevékenyen részt vesz ebben.

2010-2011-ben kerül megvalósításra a „Vizek hátán, dombok ölén, bunkerek mélyén” elnevezésű térségi projekt, melynek egyik pillére a vízi turizmus. Ennek keretében 9 új kikötő épül a Kerkán (*Szécsisziget, Tormafölde, Kerkaszentkirály*) és a Murán (*Muraszemenye, Murarátka, Letenye, Tótszerdahely, Molnári és egy a HACS területén kívül, Murakeresztúron*), csónakház, bemutató központ létesül, rafting bázis kerül kialakításra. Mindez a hiányzó háttér-infrastruktúra megteremtésének folyamatában egy igen jelentős állomás.

A Kerkamenti Települések Szövetsége és a Muramenti Nemzetiségi Területfejlesztési Társulás, valamint néhány magánvállalkozó, illetve szervezet már ma is rendelkezik csónakokkal, kenekkel, védőfelszereléssel stb. Mindezek ellenére állítható, hogy a vízi turizmus eszközháttere nem teljes körű, mennyiségi problémákkal terhes, így mindenképpen fejlesztésre szorul. Ma a térségben a vízi turizmus alapjait elsősorban önkormányzatok igyekeznek megteremteni, nagyon kevés a vállalkozás e területen, s ebben rövidtávon nem is várható változás. Ennek részben demográfiai okai vannak, részben pedig e jelenség a helyi gazdaság strukturális és tőke problémáinak következménye.

A vízi túrázás szervezeti rendszere nem alakult ki, a piaci partnerek közötti kapcsolat esetleges. Nem jött létre -, mint ahogy ez a kerékpáros utak esetében már megvalósult - szolgáltatási, partneri háló, ami képes volna garantálni egy komplex szolgáltatási rendszer működését.

A fürdőzésre is több lehetőséget kínál a vidék. A folyók - gyors sodrásuk miatt - nem alkalmasak e tevékenységre, de a tavak igen. A Mura mentén számos morotva és kavicsbánya tó található, melyek közül néhányat - bár nem hivatalosan - de használnak fürdőzésre (pld. muraszemenyei kavicsbánya tavak). A HACS területén hivatalos engedéllyel, folyamatos vízminőség kontroll mellett a Kistolmácsi-tavon van lehetőség fürdőzésre, illetve Nován a Csicsergő Szabadidőközpontban, a komplexum saját taván. E tavakon kívül több tó is alkalmas volna tavi fürdőzésre, azonban ezek esetében az ilyen jellegű hasznosítás lehetősége vagy nem merült fel, vagy a hiányzó háttér-infrastruktúra gátolta meg a fejlesztését. Nyaranta Kistolmácson több százan keresnek felüdülést a tó vizében, és Nován is nagy népszerűségnek örvend a tó. Lovásziban egy hidegvizes fürdő működik eredményesen a nyári szezonban - 1 úszómedencével, 1 tanmedencével és 1 pancsolóval. Mindez azt mutatja, hogy van érdeklődés az ilyen jellegű szolgáltatások iránt, így fejlesztésük indokoltnak tűnik.

Ezt támasztja alá a „Nyugat-Dunántúl Turisztikai Régió turizmusfejlesztési stratégiája 2007-2013” című fejlesztési dokumentum is, mely térségünkben a tóparti üdülések vonatkozásában Pusztaszentlászlót, Kistolmácsot és Marócot konkrétan említi, mint fejlesztendő területet. Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy e terv elég mostohán kezeli vidékünket, hiszen a vízi turizmus egyetlen másik ágát sem említi fejlesztendő területként, holott pld. a Mura turisztikai jelentősége véleményünk és a horvát, szlovén és osztrák tapasztalatok alapján is, nem hagyható figyelmen kívül.

A helyi vízi turizmus másik potenciálisan nagy lehetőségeket rejtő ága a horgászat. A WTO előrejelzései szerint a szabadidős turisztikai tevékenységek növekedése a jövőben is dinamikus marad. A MOHOSZ adatai szerint Magyarországon a lakosság 3,3%-a horgász (2007. évi adat), ami európai összehasonlításban közepes érték. Extrém magas arányokat a skandináv országok esetében tapasztalhatunk, ahol a lakosság több mint 50%-a horgász. Hogy mekkora piacról is van szó, azt jól mutatja, hogy mind Nagy-Britanniában, mind pedig Franciaországban a horgászok száma 4 millió fölött van, Európában pedig mintegy 25 millió fővel számolhatunk! A MOHOSZ adatai azonban csak a szövetségi rendszerben tagként szereplő horgászokkal számolnak, a valóságban a hazai horgász közösség – szakértői vélemények szerint - 1 millió főre tehető. A horgászat kortól függetlenül általánosan

Forrás: Sallai Zoltán – Kontos Tivadar: „A Mura folyó kavicsátányainak halfaunisztikai vizsgálata”, Nimfea Természetvédelmi Egyesület, Szarvas, 2003., 22. p.

népszerű, s bár annak ellenére, hogy többségében férfiak gyakorolják, egyre inkább erősödő és hozzánk is begyűrűző nemzetközi tendencia a nők fokozottabb részvétele.

E tekintetben a térség kiemelkedően jó adottságokkal bír. A folyóvizek (Mura, Kerka, Lendva) mind kiváló horgászvizek, mint ahogy a morotvatavak, kavicsbánya-tavak és víztározók is.

Az élő vízfolyások minősége az utóbbi években jelentős mértékben javult – gondolunk itt elsősorban a Murára -, ami kedvez a halállomány növekedésének. A Mura és mellékvizei számos ritka és védett halfaj élőhelyei. 2003-ban Sallai Zoltán és Kontos Tivadar végzett halfaunisztikai vizsgálatokat a folyón, ami arról tanúskodik, hogy a hazai 53 halfajból 49 képviselteti magát a Mura vízgyűjtőjében. E kutatás 3 fokozottan védett (német bucó, magyar bucó, lápi póc) és 10 védett halfajt mutatott ki.

A Kerka, Lendva és Cserta patakok horgászturisztikai fejlesztésére a Sporthorgász Egyesületek Vas Megyei Szövetsége (melynek több helyi egyesület is tagja) készített komplex fejlesztési tervet, mely többek között a Kerka esetében holtág rehabilitációt tartalmaz, hallépcsők kiépítését, ivóhelyek kialakítását, vízutánpótlási fejlesztéseket, kiszolgáló létesítmények építését stb.

A térség legkiemelkedőbb horgászturisztikai szolgáltatója kétség kívül a Sárberki-tó, ahol az intenzív horgásztatáson túl, kempingezésre és elszállásolásra is van lehetőség. A város közelsége miatt pedig az étel- és italszolgáltatás is megoldott. Hasonlóan pozitív példa a tótszerdahelyi Szerdahely-tó, ahol étterem is működik a tó mellett. A tornyiszentmiklósi Európa-tó komplex vízi turisztikai centrummá fejlődik a tulajdonosok elképzelései szerint a közeljövőben. Jelenleg csak horgásztatás folyik és csupán két kiszolgáló épület készült el, azonban a tó stranddal, vendéglátó egységekkel és kempinggel is bővülni fog. Lentiben, pontosabban Bárszentmihályfa határában működik a Gosztitóka Szabadidőközpont és Lovarda, amelynek ugyan a fő profilja a lovas turizmus, azonban bizonyos horgászturisztikai szolgáltatásokat is el lehet itt érni, mint ahogy a novai Csicsergő Szabadidő Központ esetében is.

Az említetteken kívül számos tavon folyik még horgászat a HACS területén (pld. Maróc, Kistolmács, Várfölde, Muraszemenye, Letenye, Szentpéterfölde), ezeket helyi horgászegyesületek, gazdasági társaságok esetleg önkormányzatok és magánszemélyek kezelik. Esetükben a fő problémát az jelenti, hogy sokszor a horgászat legalapvetőbb háttér-infrastruktúrája is hiányzik, elégtelen a marketing tevékenység, sokszor körülményes a horgászjegyek és engedélyek beszerzése.

Összességében elmondható, hogy a HACS területe horgászturisztikai szempontból vonzó adottságokkal bír. Ezek egy tudatos fejlesztés révén, a komplex, magas színvonalú szolgáltatások felé tett lépésekkel a térség egyik idegenforgalmi húzóágazatává tehetik a horgászatot. Ennek preferálása azért is indokolt, mert a horgászat talán az egyik legkevésbé szezonális turisztikai ág, mely képes volna hozzájárulni a helyi idegenforgalmi szezon megnyújtásához. A rablóhalak (süllő és kimondottan a csuka) horgászata őszelel és télen is eredményes és vannak olyan halfajok – pld. a menyhal – ami kizárólag a téli hónapokban aktív (a megye egyik legjobb menyhalas vize is térségünkben található).

A vizsgált területen más vízi turisztikai ágazatok nem jellemzőek. A vízi kalandturizmushoz tartozó vadvízi evezés, bár szóhasználatában él a vidéken, azonban nem tekinthető a klasszikus értelemben vett raftingnak, inkább folyóvízi evezésnek, csónakázásnak!

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>jelentős élővizek (Mura, Kerka)</i>	<i>hiányos eszközháttér (csónakok, kenek, védőfelszerelések stb.)</i>
<i>számos tó, víztározó</i>	<i>hiányos háttér-infrastruktúra (kevés kikötő, csónakház, esőbeállók, wc-k stb.)</i>
<i>javuló, jó vízminőség</i>	<i>humán-erőforrásbeli gyengeségek (kevés túravezető, nyelvismeret hiánya stb.)</i>
<i>természeti értékekben való gazdagság</i>	<i>gyenge marketing tevékenység</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>Horvátország EU-s integrációjával, a schengeni határ áthelyeződésével a Mura vízi turisztikai hasznosítása könnyebbé válik</i>	<i>a védett természeti értékek, NATURA 2000-es területek hasznosításának jogi szabályozása szigorodik</i>
<i>az egyedi, minőségi vízi turizmus megteremtődése jelentős érdeklődést generál</i>	<i>gazdasági struktúra vagy éghajlatváltozás miatt a folyóvizek hozama és/vagy vízminősége csökken, romlik</i>
<i>x</i>	<i>a gyógyturizmus háttérbe szorítja a vízparti fürdözést</i>

Lovas turizmus

A lovas turizmus fogalmát Dr. Aubert Antal a következőképpen fogalmazta meg: „ (...) *A lovas turizmus az aktív turizmus fogalmkörébe sorolható turisztikai termék, amelyben az oktatás, túralovaglás, fogathajtás található, megfelelő lovasoktató és gondozó szakembergárdával, felkészített lovakkal és megfelelően nagy, lovaglásra alkalmas szabad területtel.* „. Fő jellemzői között megemlítette, hogy a lovas turizmusban a magas fajlagos költség jellemző, ami gazdasági értéke mellett szól.³⁹ A lovas turizmus másik jelentős pozitívuma, hogy a szezon jóval szélesebb, mint a legtöbb más turisztikai ág esetében, a fedett lovardával rendelkező lovas udvarok esetében pedig az télen is tart.

2004-ben elkészült a Magyar Lótenyésztő és Lovas Szervezetek Szövetsége gondozásában a *(2010-ben kezdődött meg az új lovas program elkészítése, e munka azonban még nem ért olyan stádiumba, hogy tartalmával kapcsolatban bármiféle publikáció is megjelenhetett volna)*. A 2004. évi Nemzeti Lovas Program kiemeli azt, hogy Magyarország a lovassportok és a lovas turizmus tekintetében jelentős értékekkel bír, és bizonyos tekintetben versenyelőnnyel rendelkezik a nyugat-európai országokkal szemben. Ez utóbbi részben abból fakad, hogy külföldön még él hazánk lovas nemzet imázsa, és Magyarországon még van lehetőség a szabadban, a természetben történő lovaglásra (ez Nyugat-Európában szinte lehetetlen már a magánterületek bekerítettsége és a magánutak miatt).

A készülő új stratégia parlamenti vitájában hangzott el Bánki Erik, az Országgyűlés sport- és turisztikai bizottságának elnöke részéről, hogy ma hazánkban körülbelül 200 minősített lovarda működik. A fő probléma az – amin mind a mai napig nem sikerült változtatni-, hogy ebből a jó színvonalú kategóriába (ez a patkós minősítési rendszerben a 4 és 5 patkós) országos szinten is csak 44 db tartozik. A lovas turisztikai szektorban pillanatnyilag 4500 vendégágy és 6500 ló áll rendelkezésre. A magyar lóállomány nagysága jelenleg fele akkora (6 db/1000 fő), mint az uniós átlag (12 db/1000 fő).

A HACS területén a lovas turizmus tradicionális központja Rádiháza. 1912-ben Bartha László birtokán indult meg a lótenyésztés. Jelenleg ezt a hagyományt a Kabala-Ménes Kft. folytatja, 200 lóval. A cég nevét, a ménes egy kiemelkedő képességű versenylováról, Kabaláról kapta. A Kft. tevékenységi köre magába foglalja a lótenyésztésen kívül, a panziós ló tartást, a mesterséges ló megtermékenyítést, a lovas turizmust és egyéb kiegészítő mezőgazdasági tevékenységeket. Rádiházán Bartha László kúriájából a kft. 1988-ban szállodát alakított ki, mely külön konyhával is büszkélkedhet. A rádiházi lovarda jelenleg a térség egyetlen minősített lovardája, mely 5 patkós minősítésével az országos kivételek egyike.

2007-ben még 1 patkós minősítéssel rendelkezett a Konkoly lovarda Lentiben, de ez ma már hivatalosan nem működik. Ennek ellenére Lenti jelentős lovas turisztikai központ. Itt található a Gosztitóka Szabadidőközpont és Lovarda, mely komplex lovas turisztikai szolgáltatást kínál, valamint a Filó Lovarda. Előbbi az otthona a Kerkamenti Lovas Egyesületnek is. A térségben még egy jelentősebb bázisa van a lovas turizmusnak, ez Kerkateskánd, ahol a Viktória Lovasudvar működik.

A fentiekén kívül kedvtelésből foglalkoznak még ló tartással és lovagoltatással a térségben több településen is. A lovaglás és a lovas turizmus számára a helyi adottságok kifejezetten kedvezőek, hiszen a táj változatos, tagolt, a szabadon bejárható utak, erdők nagy területen állnak rendelkezésre.

³⁹ Dr. Aubert Antal: „Magyarország Idegenforgalma / Szakkönyv és atlasz”, Cartographia Tankönyvkiadó Kft., Budapest, 2006., 50. p.

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>térségi hagyományok megléte (Rádiháza)</i>	<i>csak 1 db minősített lovas udvar található a térségben</i>
<i>országos jelentőségű lovas központ megléte (Rádiháza)</i>	<i>számszerűen kevés a lovas turisztikai bázisok száma</i>
<i>kedvező természeti, táji adottságok, lovaglásra alkalmas területek</i>	<i>kevés lovas verseny valósul meg a térségben</i>
<i>a meglévő lovas központok általában komplex szolgáltatást nyújtanak</i>	<i>nem megfelelő marketing tevékenység</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>komplex, több turisztikai ágat integráló, esetleg más gazdasági ágazatokat is bevonó turisztikai központok kialakítása</i>	<i>a lovagolható területek beszűkülése a magánterületek és magánutak bekerítése miatt</i>
<i>Rádiháza (és esetlegesen Lenti) imázsának növekedése</i>	<i>a lovaglás fajlagos költségeinek növekedése miatt csökken a fizetőképes kereslet</i>
x	<i>a térségen kívüli lovas központok versenyelőnyre tesznek szert</i>
	<i>a lovas turisztikai beruházások egyre tőkeigényesebbekké válnak</i>

Egyéb aktív turisztikai (és sport) ágazatok

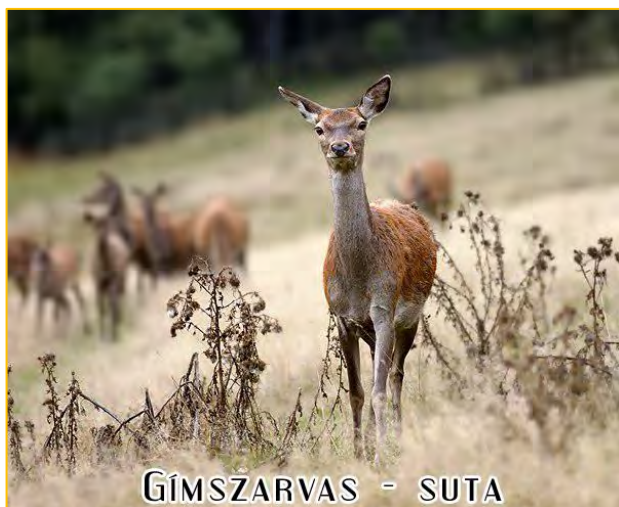
Jelentőségénél fogva az egyéb aktív turisztikai ágazatok közül a vadászturizmus emelkedik ki. A vadgazdálkodás kapcsán e témakört már részben értékeltük. Most annyit tartunk fontosnak rögzíteni, hogy a jelenlegi jogszabályi környezetben (1996. évi LV. törvény) vadásztatással az erre jogot nyert vadásztársaságok és erdőgazdaságok foglalkozhatnak. A HACS területén ezek közül a Zalaerdő Zrt. emelkedik ki a vadászterület nagysága és tőkeereje alapján.

Dr. Kocsondi József és Tóth Éva Phd. hallgató közös publikációjából tudjuk, hogy a vadászturizmus „(...) a turizmus egyik speciálisnak tekintett területe. A vadászat ma – gazdasági jelentősége mellett – az ember és a természet viszonyának sajátos megnyilvánulása, melynek végső célja az élményszerzés. A vadászatot a zsákmányszerzés kényszere és vágya hozta létre és tartja fenn. Fontos, hogy megváltozott a zsákmány fogalmának tartalma is, hiszen a kulturált és modern ember igazi zsákmány ama már az élmény.”

A magyar vadászat története évezredek múltjára tekint vissza, de a modern értelemben vett vadászat és vadgazdálkodás kezdete az 1870-es, 1880-as évekre datálható. A vadászati turizmus lényegében ezzel egyidős. A II. világháborúig a magyar arisztokrácia és külföldi vendégköre vett részt a vadászatban, ami 1945 után az erdők államosításával ért véget. 1956-ig lényegében csak a pártvezetés vadászhatott, s csak ezután lehetett ismét külföldi vendégeket fogadni. Az 1960-as évek a magyar vadászat látványos ütemű fejlődését eredményezte, mely az 1971. évi vadászati vilákiállítás megrendezésével érte el csúcspontját. Ezután Magyarországot Európa egyik legjelentősebb vadászterületeként tartották nyilván külföldön is – elsősorban európai és amerikai vadászok érdeklődnek hazánk iránt. Mindez természetesen maga után vonja a vadállomány

szerkezetének átalakulását is – az apróvadak háttérbe szorultak, a nagyvadak rovására, ami számos problémát generált.⁴⁰

Ma Magyarország európai híró vadállománnyal büszkélkedhet, s ezt nem kevésbé neves szakember gárda gondozza. Nem véletlen, hogy 2000-ben Budakeszire tette székhelyét a Nemzetközi Vadvédelmi Tanács. Érdekes, hogy a hozzánk érkező vadászok érdeklődése a vadászható vadakra földrajzi szempontból változó. Észak-Európából, a germán nyelvterületről érkező vadászok a nagyvadakat (gímszarvas, vaddisznó, őz) preferálják, míg a dél-európaiak az apróvadakat (pld. olaszok). A rendszerváltással, majd az EU-s integrációval a vadászturizmus határai is kibővültek. Ma már a vendégkör egy jelentős részét oroszországi, szlovákiai, csehországi és a

balti államokbeli vendégek teszik ki.

A magyar vadászturizmus nemzetközi sikereit részben annak köszönhetjük, hogy már a szocializmus időszakában felismerték azt, hogy a külföldi vendégvadász fogadás csak abban az esetben lehet sikeres, ha a hiányzó vendégfogadást megalapozó infrastruktúrát valamiféleképpen pótolni tudják. Ezért jött létre a vadászház rendszer, mely ma is alapvető sajátossága a magyar vadászati turizmusnak.

A HACS területén is számos vadászház található – pld. Szentpéteföldén, Budafapusztán

(Kiscsehi), Kistolmácson, Oltárcon (Márki vadászház), Olga majorban (Nova), Lovászipan, Lentiben. Ezeket vagy a Zalaerdő Zrt. vagy pedig az egyes vadásztársaságok üzemeltetik, mivel ők rendelkeznek vadászati joggal. Ez az oka annak, hogy a vadászati turizmus egy zárt kör, a fenti piaci szereplők nem érdekeltek abban, hogy másokat bevonjanak. A Helyi Akciócsoport illetékességi területének egésze a IV/1. jelű, „Zala-dél-vasi nagyvadas vadgazdálkodási körzet”-hez tartozik. Ennek legfontosabb jellemzője, hogy vadállományában a gímszarvas dominál, mely európai híró. Emellett igen

nagy vaddisznóállománnyal bír. Tipikus nagyvadas terület, így nem meglepő, hogy az apróvad szerepe harmadlagos.

A vadászatnak van néhány sajátossága, amit mindenképpen fontos figyelembe venni! Annak érdekében, hogy egy terület vonzó legyen a vadászok számára az kell, hogy

- értékes vadállománnyal rendelkezzen, versenyképes áron,

⁴⁰ Dr. Kocsondi József és Tóth Éva Phd. hallgató közös publikációja, forrás:

http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:mSCM9XgU9XQJ:www.agr.unideb.hu/ktvbsc/dl2.php%3Fdl%3D50/7_eloadas.ppt+vad%3%A1sz+turizmus&hl=hu&gl=hu&pid=bl&srcid=ADGEESjysuk8pFn6daLnyl7OB6HGDqODKBJzFMFUCRDVg4PC6ckxU-_gNnmS4OyxI2qZSTmqfMFoHWVNmCVyenBiuWeTuppxWaQ8sSKe5tStQn-_noYF5wNHkqgKrciupDIqV9MsW2Q3&sig=AHIEtbQPjUaskb_lbu4k5nJzzfm_-oUVGA

- biztosítva legyen a rendezett beutazás (fegyverszállítás stb.),
- minőségi szálláshelyek álljanak rendelkezésre,
- legyen mód kapcsolódó szolgáltatások igénybevételére (pld. vezető, vadászkutya rendelkezésre állása, terepre szállítás, esetleg borkóstolás)

Talán ez az egyetlen, amelybe külső szereplők hatékonyan képesek bekapcsolódni!

A vadászat

- speciális, relatíve szűk társadalmi réteget érint (a minőségi turizmus kategóriájába tartozik / Magyarországra kb. 20-22 ezer vendégvadász érkezik évente),
- magas fajlagos költségekkel párosul, ezért egyre inkább státusz szimbólummá válik,
- szezonális jellemzi, de a ez a klasszikus nyári idegenforgalmi szezonon kívül esik, ezért alkalmas annak meghosszabbítására,
- döntően férfiak „sportja”,
- átlagosan 3-5 nap tartózkodási idő jellemző rá,
- komoly valutaforrás,
- marketing szerepe jelentős.⁴¹

Becslések szerint ma Magyarországon több mint ötvenezren vadásznak.⁴²

A Zalaerdő Zrt. korábbi vezetője, Feiszt Ottó, 2007-ben Léván tartott nemzetközi konferencián a magyar vadászat helyzetével kapcsolatban az alábbi kritikus megállapításokat tette: jelenleg 130-150 db vadászturizmust szervező iroda működik az országban, miközben 1189 a vadászterületek száma. A kis vadásztársaságok csak és kizárólag a bérvadásztatásból és a vadhús-kereskedelemből jutnak bevételhez, ezért lényegében túlkínálatot indukálnak a piacon (x számú nagyvadra x+y számú vendéget hoznak, ami presztízavesztést jelent az országnak), miközben a nagyvadállomány mesterségesen fel van duzzasztva és az apróvadak száma egyre kisebb, a nagyvadak (elsősorban a gímszarvas) állomány egyre inkább el fiatalodik a trófeavadászat miatt. A nagy vadásztársaságok és erdőgazdaságok körében terjedt el az utóbbi években az a gyakorlat, miszerint tőkeerős vendégeknek a vadászterület egy-egy részén kizárólagos vadászati lehetőséget biztosítanak, így ők évről-évre visszatérnek (ami biztos bevételt jelent), nincsenek arra ösztönözve, hogy azonnal kilőjék a vadat, ami vadgazdálkodási szempontból is előnyös.

Feiszt Ottó a jelenlegi vadgazdálkodás kitapintható válságáról beszélt az említett szimpóziumon: „(...) üzemszerű termelési modell komoly válságba került. Ennek okai igen sokrétűek. A vadgazdálkodás túlszabályozott feltételrendszere, a költségek növekedése, úgymint: vadvédelmi hozzájárulás, kötelező hivatásos vadász alkalmazás, vadkárok és ellenük való védekezés, vadföldművelés, vadtakarmányozás, elsődleges vadhúsvizsgálat és vadegészségügyi költségek, emelkedő területbérleti díjak, a bérek és energiaárak növekedése, valamint a jelentős európai és más földrészekbeli vadászati konkurencia, azaz keresletcsökkenés a piacon. Ide tartozik a vadászterületek zavartsága, az orvvadászat, a közvélemény vadászatellenessége. A helyzetet tovább bonyolító tényező, magából a vadászturizmusból következő állandó vadászati nyomás is a vadállományra.”⁴³

⁴¹ Dr. Kocsondi József és Tóth Éva Phd. hallgató közös publikációja, forrás:

http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:mSCM9XgU9XQJ:www.agr.unideb.hu/ktvbsc/dl2.php%3Fd1%3D50/7_eloadas.ppt+vad%C3%A1lsz+turizmus&hl=hu&gl=hu&pid=bl&srcid=ADGEESjysuk8pFn6daLnyl7OB6HGDqODKBJzFMFUCRDVg4PC6ckxU-_gNnmS4OyxI2qZSTmqfMFoHWVNmCVyenBiuWeTuppXWaQ8sSKe5tStQn-_noYF5wNHkqgKrciupDIqV9MsW2Q3&sig=AHIEtbQPjUaskb_lbu4k5nJzzfm_-oUVGA

⁴² Forrás: <http://www.origo.hu/utazas/20100329-vadaszat-vadaszturizmus-horgasz-horgaszat-utazasi-iroda.html>

⁴³ Feiszt Ottó: „A vadászati turizmus jelentősége a magyar vadgazdálkodásban” (Elhangzott a lévai nemzetközi konferencián 2007. III. 24-én) / forrás: <http://www.vadaszat.net/hirek/2007/feiszt.htm>

Mindezek a problémák a HACS területén is igen élesen jelentkeznek. Ellenérdekeltség tapasztalható több ponton is a helyi önkormányzatok, a helyi lakosság és a vadásztató szervezetek (elsősorban a Zalaerdő Zrt.) kapcsolatában – pld vadkárok kezelése, utak karbantartása, idegenforgalomi szempontok. A vad megbecsülése a túlszaporodott állomány okozta károk nem megfelelő kezelése miatt alacsony, a térségben széleskörű az orvvadászat.

A Zalaerdő Zrt. jelentős és hatékony marketing tevékenységet folytat vendégkörének megtartása érdekében. Ennek érdekében nemzetközi vadászati kiállításokon jelenik meg, internetes marketing munkát végez, s kiadványokkal is népszerűsíti magát. Sajnos mindez a kisebb vadásztársaságok esetében a tőkehiány miatt már közel sincs így.

A vadászturizmus fejlesztése elsősorban azon vadásztársaságok vonatkozásában képzelhető el reálisan, amelyek döntően nem az állami területeken vadásztatnak, hanem saját vadászterülettel rendelkeznek. Itt lehetőség kínálkozik arra, hogy a szolgáltatás bővítése érdekében új komplex centrumok szülessenek, amelyek más turisztikai ágak felé is kaput tudnak nyitni (pld. a gasztronómiai és borturizmus, vagy a falusi turizmus, lovas turizmus).

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>pozitív imázs, bevezetett piac</i>	<i>gyenge kapcsolat más turisztikai ágakkal</i>
<i>európai hírű vadállomány és szakértő vadgazdálkodás</i>	<i>többszörös ellentét a helyi lakossággal, önkormányzatokkal</i>
<i>minőségi vadászházrendszer</i>	<i>a kis vadásztársaságok marketing tevékenysége nem megfelelő</i>
<i>vonzó természeti adottságok</i>	<i>idegennyevű kommunikációs problémák</i>
<i>magasan kvalifikált szakemberek</i>	<i>komplex ajánlati csomagok hiánya</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>új potenciális kereslet megjelenése: természet megfigyelés, természetfotózás stb.</i>	<i>forráshiány miatt nem valósulnak meg minőségjavító szolgáltatások</i>
<i>a vadállomány minőségét szolgáló gazdálkodási modellek elterjedése, a piaci pozíció javítása</i>	<i>erősödik a vadászat ellenes közgondolkodás, mely a keresletet csökkenti</i>
<i>a minőségi igények növekedése a vadászturizmusban</i>	<i>a vadászati jog jogi szabályozásának átalakítása negatív módon befolyásolja a vadgazdálkodás szakmai színvonalát</i>
<i>a nyugat-európai nagyvadász területek további csökkenése még inkább felértékeli hazánkat, így térségünket is</i>	<i>kiéleződő piaci verseny</i>
<i>x</i>	<i>a vadállomány minőségi romlása</i>

A többi aktív turisztikai ágazat nem rendelkezik térségünkben nagy hagyományokkal és volumene sem jelentős pillanatnyilag. Ennek ellenére nem szabad megfeledkeznünk róluk, hiszen a változó aktív turisztikai kínálatban idővel akár meghatározók is lehetnek.

A sportturizmus általánosságban sporteseményekhez köthető. Ezekben nem bővelkedik a térség, ami egyrészt a demográfiai folyamatok, másrészt a gazdasági helyzet következménye. Ugyanakkor több település infrastrukturális adottságai lehetővé teszik a sportolást, a sport

turizmus bővítését, fejlesztését. Ilyen adottság lehet egy-egy minősített labdarúgópálya, strandröplabda, strandfoci, kosárlabda vagy kézilabda pálya a hozzákapcsolódó kiszolgáló létesítményekkel, esetleg tekepálya stb. Sajnos sok esetben ezek az infrastrukturális elemek rossz állapotban vannak és nem kapcsolódnak hozzájuk a mai kor kívánalmainak megfelelő háttér létesítmények (öltözők, zuhanyzók, szertárak stb.). Az ilyen jellegű sport turisztikai fejlesztések azonban indokoltak lehetnek például a termálfürdővel rendelkező településeken annak érdekében, hogy minél szélesebb körű szolgáltatást legyenek képesek nyújtani az odalátogató vendégeknek.

A sport turizmus kapcsán külön érdemes szólnunk **az íjászat**ról, mely már gyökeret vert térségünkben. Több komplex szolgáltatást nyújtó szabadidőközpont (pld. Csicsergő Szabadidőközpont – Nova) mint kiegészítő, vagy kínálatbővítő szolgáltatást nyújtja ezt a vendégeknek, de vannak kifejezetten íjászokdás céljából szerveződött egyesületek, társaságok is (pld. *Csokma Íjász és Hagyományörző Egyesület - Páka, Négy Kos Hagyományörző és Íjász Egyesület - Lenti*). Az íjászat egyre növekvő érdeklődésre számot tartó szabadidős tevékenységgé válik a jelenlegi trendek alapján, így fejlesztése mindenképpen indokolt lehet.

Egyre divatosabb „sport” a **nordic walking**, mely Lenti környékén már gyökeret vert térségünkben. Az itt működő többcélú kistérségi fejlesztési társulás a város környékén több útvonalat is kijelölt egy nyertes turisztikai pályázat eredményeképpen. Bár ez a szabadidős tevékenység még sokából mosolyt csal ki, de azt el kell ismerni egészségügyi szakemberek véleménye alapján, hogy élettani hatása pozitív. Köszönhető ez annak, hogy az egész testet átmozgatja és nem terheli túl az ízületeket. Már egy újabb változata is megszületett, ez pedig a **power walking**, ami csupán annyiban tér el elődjétől, hogy nem szükséges hozzá sítót, ezt aktív karmozgás pótol. Az egészségtudatos életmód mind szélesebb körű elterjedésével számítani lehet, hogy e mozgásformák iránt is nő az igény, így érdemes ezeket bevonni a helyi turisztikai kínálatba.

Ma már hazánkban is igen népszerű a **geocaching**, mely lényegében GPS navigáción alapuló kincskereső játék. Magának a GPS technológiának a turisztikai alkalmazása azonban nagyon sokrétű lehet. Térségünkben azért is érdemes ezzel igen komolyan foglalkozni, mert jelen pillanatban nem áll rendelkezésre megfelelő számú és képzettségű túravezető, akik az ide látogató turistákat végigvezetnék a túraútvonalakon. A GPS, amennyiben az szakszerűen be van programozva, a tárolt útvonalak folyamatosan karban vannak tartva, kiválóan alkalmas e humán-erőforrásbeli hátrány leküzdésére. Természetesen a személyes kontaktust azért semmi nem tudja pótolni.

Visszatérve a klasszikus értelemben vett geocachingre, az elrejtett geoládák mennyiségi növekedése jól mutatja népszerűségének alakulását. Magyarországon az elsőt 2001. június 24-én rejtették el, ma pedig már több mint 2800-ról tudunk! A HACS területén is kb. 20-30 geoláda található már. 2004-ben, Kistolmács volt a helyszíne az V. Geocaching Fesztivál és Versenynek, melynek szervezője a Magyar Geocaching Közhasznú Egyesület volt, s akinek tagjai évről-évre visszatérnek e vidékre. A geocaching a mobil, családos vagy fiatal középréteg szabadidős tevékenysége.

Mindenképpen szólnunk kell **az off-road**ról, a **terepmotorozás**ról és a **rally**ról is, melyek szintén jelen vannak a térségben. Ezeket a szabadidős motorsportokat a turisztikai szakemberek igen mostohán kezelik, természetkárosító hatásukra hivatkozva. Ebben ugyan van igazság, de az is bizonyos, hogy ezek képesek nagy tömegeket megmozgatni, egy-egy településnek nevet szerezni (pld. Somogybabodot se ismerné ma senki sem, ha ott nem volnának ilyen versenyek). Amennyiben néhány helyen ki vannak alakítva kimondottan ilyen célra pályák, akkor a környezetszennyezés és terhelés is minimalizálható volna, nem beszélve arról, hogy ellenőrzött mederbe lehetne terelni ezeket a tevékenységeket. A HACS területén Tormafölde, Kányavár határában ismerünk ilyen jellegű kezdeményezéseket. Kerkaszentkirályon 2010-ben országos off-road futamot is tartottak nagy érdeklődés mellett, ami e sportág népszerűségét mutatja.

Az aktív turizmus kapcsán mindenképpen szólnunk kell a **kalandturizmusról**, mely ugyan nincs jelen a HACS területén egyelőre semmilyen formában sem (Dél-Zalában pld. jelenleg nincs kalandpark), azonban a piaci trendek ennek felértékelődését mutatják. A kalandturizmus bármilyen formájában érdemes gondolkodni, mivel az jó kiegészítő szolgáltatás lehet a térségi turisztikai desztinációban, különösen a nagy vendégforgalmat lebonyolító fürdőhelyek közelében.

Gasztronómiai és borturizmus

A HACS területén a szőlőművelés és borászat évezredek hagyományokkal bír. Régészeti leletek igazolják, ennek római kori tradícióit, s folyamatos fennmaradását a magyarság kárpát-medencei térfoglalásáig. A honfoglalással sem szakadt meg a borászkodás, hiszen már Szent István korából ismerünk olyan okleveleket, amiben a zalai (akkor Kolon vármegye) királyi várbirtokokon az uralkodó a szőlőművelés kiterjesztésére ösztönöz. A középkorban Zala jelentős bortermő hely volt, amit a számos okleveles említés mellett az is igazol, hogy 1288-ban az esztergomi vámtarifában zalai borok is szerepelnek. Ez valószínűsíti azt, hogy a zalai szőlőhegyek minőségi borokat adtak, hiszen máskülönben nem lett volna értelme a nagyon mostoha állapotú középkori utakon egészen Esztergomba szállítani (a bort is ekkor általában folyóvizeken szállították).

A Hunyadiak korában Magyarország bekapcsolódott az európai borkereskedelembe. Ekkor hazánk legjelentősebb borvidéke a Szerémség volt, de Zala is jó hírnevet szerzett magának. A török korban aztán a szőlőtermesztés jelentősen visszaesett, azonban a muszlim hódítók hozták be hazánkba a csemegeaszőlőket, melynek termesztése később Zala vármegye esetében is jelentőssé vált. A Habsburg érában a szőlőtermesztés és borászat újra fellendült és fejlődése egészen az 1874-1914-es filoxéra járványig tartott. Ekkor azonban a hagyományos fajták szinte teljesen kipusztultak, tért nyertek az ellenálló amerikai direkttermő fajták és jelentősen megnőtt a csemegeaszőlők termőterülete. A HACS területe az 1893-as bortörvény alapján a Balatonmelléki Borvidékhez tartott. A direkttermő szőlők térhódítása a borok minőségi romlását eredményezte, ami aláásta a zalai borok hírnevét. 1941-ben a területet csemegeaszőlő termő körzetté minősítették vissza. Megszűntek a hegyközségek is, melyek tovább gyengítették a szőlészet, borászat megbecsülését. 1959-ben a vidék visszakapta történelmi borvidéki rangját, majd többszörös névváltozás után 2006-ban a 9/2006. (II.3.) FVM rendelet hatálybalépésével az ország 22. borvidékévé vált, Zalai borvidék néven.⁴⁴

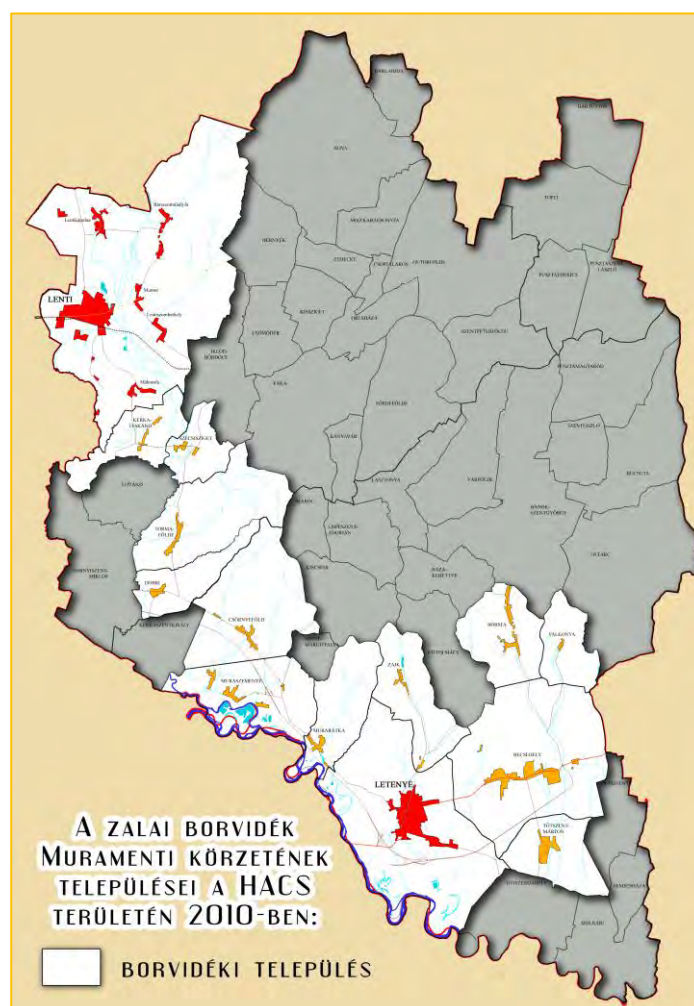
A HACS területe a Zalai borvidék Muramenti körzetéhez tartozik, 14 települést sorolhatunk az említett FVM rendelt alapján a borvidékhez. E terület kiemelkedően jó termőhelyi adottságokkal rendelkezik, ami mikroklimatikus, talajtani és geomorfológiai adottságoknak köszönhető. A borvidék fő fajtája az Olaszrizling (50 %), amit területi aránya alapján a Rizlingszilváni, a Zöld veltelini, a Chardonnay, és a Zala gyöngye követ. Az illatos bort adó fajták közül említésre méltó a Cserszegi fűszeres, az Ottonel muskotály az Irsai Olivér és a Tramini, a vörösbort adó fajták közül pedig a Kékfrankos, a Zweigelt és az Oportó. A borvidék borai illatosak, aromaanyagokban igen gazdagok, élénk savtartalmúak. A helyi borok megmérettetése szinte minden településen ma már ismét bevett hagyomány – számos helyi borversenyt rendeznek évente a HACS területén, és feléledtek olyan eltűnőben lévő szokások is, mint a János napi borszentelés, a Márton napi újbor kóstolás stb.

⁴⁴ Forrás: <http://www.zalaiborvidek.hu/hu/borvidek.php>

20. számú térkép: A Zalai borvidék Muramenti körzetéhez tartozó települések a HACS területén 2010-ben

Forrás: saját, DTA-50 felhasználásával

A borvidéki minősítés fellendítette a helyi szőlészetet és borászatot, azonban jelentős szerkezeti változást még nem eredményezett. A helyi borok minősége folyamatosan javul, a bortermelők ismeretei gazdagodnak, így néhány pincészet már nemzetközi hírnévre tett szert. Ezek közül is mindenképpen kiemelkedik a Bussay pincészet Csörnyeföldön. A borvidék fő problémája inkább mennyiségi jellegű, azaz nagyon kevés a piaci mennyiséget előállítani képes borászat. A Zalai Borút Egyesület adatai szerint (2003-ban) térségünkben Bánfalvi Lászlóné és Bussay László voltak a legjelentősebb bortermelők.

A szőlőhegyeken sok az elhanyagolt, művelés alatt nem álló birtok és megváltozott a természetű növények szerkezete is és itt igen jelentős az özönnövények térfoglalása. Sok helyütt alapvető infrastrukturális elemek hiányoznak (pld. szilárdburkolatú utak, ivóvíz, elektromos áram). Mindennek demográfiai, gazdasági, természeti és történelmi (pld. az, hogy az 1950-es években a horvát szőlőbirtokosok átjárását megtiltották, birtokaikat államosították) okai vannak.

A fentiek ellenére a szőlőhegyek kiemelkedően jelentős, de jobbra kiaknázatlan turisztikai lehetőségeket kínálnak. Több település esetében még állnak a hajdani pincesorok, melyek őrzik a tradicionális népi építészet helyi jellegzetességeit (pld. Kistolmács). E területek azok, ahol megmaradtak a hajdani szőlő- és gyümölcsfajták, s tájképi értékük is igen jelentős.

A borvidék kedvező adottságaira épülve bontakozott ki – elsősorban a nem csak saját fogyasztásra termelő pincék tulajdonosai körében - a helyi borturizmus De mi is ez tulajdonképpen? A szakirodalom szerint „(...) a borturizmus az agroturizmus olyan speciális ága, mely a borhoz kapcsolatan egy adott borvidék szőlőtermesztésének és borászatának eredményeit mutatja be, mellette a térség történelmi, kulturális és gasztronómiai jellegzetességeit is prezentálja. A borturizmus által a vendégek közvetlen, személyes kapcsolatba kerülnek a vendéglátókkal, ezáltal személyre szabott szolgáltatásokat kaphatnak, különleges tapasztalatokat gyűjthetnek.”⁴⁵

A borturizmusnak, mint minden turisztikai ágának, megvannak a maga jellemzői. Célközönsége döntően a 26-45 év közötti korosztály, elsősorban férfiak, a borkultúrát ismerők, főleg közép magas jövedelemmel rendelkezők. Sikeréhez elengedhetetlen a borminőség, a borok egyedisége, hírneve és végül a helyi táj, gasztronómia és kultúra sajátossága.⁴⁶

Térségünk borturisztikai palettája meglehetősen szűk spektrumú, ami nem meglepő a korábban ismertetett történelmi események tükrében. Azonban az egyáltalán nem baj, hogy az országban már működnek, korábban létrejött, hatékony borturisztikai desztinációk, hiszen – ez a későn jövők előnye – az ott szerzett tapasztalatokat felhasználva, minőségi kínálatot lehet teremteni. E folyamat már elindult, és létre is jött néhány komplex szolgáltatást nyújtó borturisztikai bázis (pl. Bussay pincészet, Lógár pince / mindkettő Csörnyeföldön).

Csörnyeföld, Lenti, Becsehely, Letenye, mint borvidéki települések, valamint az e körön kívül álló Kiscsehi azok a városok és községek, amelyek a HACS területén belül tagjai a Zalai Borút Egyesületnek. Ez a szervezet a Zalai borvidéken is létrehozott egy borutat, melynek 2006-ban a HACS területéről 4 minősített szolgáltató tagja volt csupán⁴⁷. A Zalai Borút mindenképpen egy pozitív kezdeményezés, legnagyobb érdeme talán az, hogy kidolgozott egy egységes minősítési és minőségellenőrzési rendszert, erre alapozza szolgáltatásait és egységes marketing stratégiával igyekszik megjelenni. Azonban van egy térségünk szempontjából nagyon komoly hátránya, mégpedig az, hogy területileg nem összefüggő – nem hogy megyén belül, de a Muravidéki körzeten belül sem. A mi vidékünk földrajzilag és történelmileg is szervesen a Lendvai borvidékkel áll kapcsolatban, ennek kiaknázása, a kapcsolatok erősítése stratégiai érdek!

Mindez jól mutatja, hogy a helyi borászatnak még komoly fejlődésen kell átesnie ahhoz, hogy egy önmagában is erős és hatékony borturizmus születhessen meg. Ugyanakkor a már meglévő értékek kiaknázása és továbbfejlesztése mindenképpen nagyon hasznos, hiszen a borturizmus, mint kiegészítő kínálati elem mindenképpen fontos a térség idegenforgalmában. Jelentőségét az adja, hogy imázsfornáló, a legtöbb turisztikai ághoz bátran kapcsolható, szezonalitása mérsékelt, általában magas, közép-magas költségi indexel párosul, minőség érzékeny, fejlesztése egyben a hagyományok, az építészeti és kulturális értékek megővését is jelentheti, és közösségi kohéziós szerepe is kimagasló.

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
történelmi borvidéki státusz	kevés bortermelő, borturisztikai szolgáltató
népi építészeti értékek a szőlőhegyeken	szerény borturisztikai kínálat
minőségi borok, néhány nemzetközi hírű pincészet	nem összefüggő borút
természeti, táji értékek	nem megfelelő ismertség, imázs hiánya

⁴⁵ Dr. Aubert Antal: „Magyarország Idegenforgalma / Szakkönyv és atlasz”, Cartographia Tankönyvkiadó Kft., Budapest, 2006., 50. p.

⁴⁶ Lestár Tünde: „Borturizmus a Móri borvidéken” szakkolgozat, Budapest, 2004., 26. p.

⁴⁷ Életmeder Alapítvány: „Minőségbiztosítási rendszer egységesítése és fejlesztése”

<i>szőlészeti, borászati hagyományok</i>	<i>infrastrukturális problémák (utak, energiaellátás, vízellátás stb)</i>
<i>kedvező klimatikus, talajtani és geomorfológiai adottságok</i>	<i>a szőlőhegyi gazdálkodás visszaszorulása (pusztuló szőlőhegyek)</i>
<i>borút léte (minősített szolgáltatások)</i>	<i>alacsony volumenű termelés, még mindig a saját fogyasztásra való termelés dominál</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>horvát gazdák visszatérése Horvátország EU-s integrációja és EU állampolgárok földvásárlásának liberalizációja után</i>	<i>a borkultúra népszerűségének csökkenése</i>
<i>a szlovéniai (Lendvai) borvidékekkel való kapcsolatok erősítése</i>	<i>a térség a kiélezett piaci versenyben alul marad</i>
<i>a helyi természeti adottságok és a borok iránti növekvő kereslet új pincészetek létrejöttét eredményezi</i>	<i>a borral kapcsolatos jogi szabályozások szigorítása, a bürokratikus kötelezettségek növekedése</i>

2008-ban a Magyar Szabadalmi Hivatal lajstromba vette a „Göcseji körtepálinka”-t, ami esélyt kínál arra, hogy e márkanév alatt fellendülhessen a térség pálinkatermelése. Annak ellenére, hogy ez 2008-ban megtörtént és 2010-ban liberálisabb jogszabályi háttér teremtődött a saját célú pálinkafőzés vonatkozásában, lényegében a térségben semmi sem változott. A korábban működő pálinkafőzdek (pld. Páka-Dömefölde, Rédics) tovább folytatták tevékenységüket, de olyan gazdasági szereplők, akik saját palackozással és pálinka kereskedelemmel foglalkoznának, nem jelentkeztek mindeztáig. A térségben jelentős új körte ültetvények telepítése nem történt meg, így középtávon nem is remélhető ezen a téren fellendülés. Mindez igaznak látszik annak ellenére is, hogy a pálinkában legalább annyi lehetőség van idegenforgalmi szempontból, mint a borban.

A gasztronómia turizmus az egyes kultúrák, tájak táplálkozási szokásainak sokszínűségére épít, ahol a motiváló tényező az új ízek megismerésének vágya. A gasztronómiai turizmus iránt az elmúlt években egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik világszerte. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a gasztronómia minden turisztikai ághoz hozzá kapcsolható, és alapvető emberi szükségletet elégít ki.

A gasztronómia turizmus jellemzője, hogy célcsoportja általában 30-50 év közötti, átlagon felüli jövedelmi kategóriába tartozó párok. Az elmúlt években a gasztronómiai turizmus szerepe világszerte jelentősen nőtt, a turisztikai desztinációk kulináris kínálata - a történelmi nevezetességekhez, múzeumokhoz hasonlóan - a helyi kultúra részét képezi. Azonban az is világosan látszik a nemzetközi trendekből, hogy a kulináris értékek – bármennyire vonzóak is – önmagukban csak nagyon ritkán jelentenek kellő vonzerőt, a helyi kultúra, a helyi természeti adottságok nélkül mit sem érnek.

A Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület abban a szerencsés helyzetben van, hogy területe különböző kultúrák olvasztótégelyére esik, ami szükségszerűen érezteti hatását a kulináris jellemzőkben is. Mind a mai napig élnek a horvát, a szlovén, kis részben a német konyha hagyományai a magyar, azon belül is a zalai (göcseji, hetési) konyha mellett. Itt is kialakult egy sajátos ízvilág, amit turisztikai szempontból kamatoztatni lehet. Számos ezzel (is) kapcsolatos rendezvény valósul meg a térségben, elég csak a molnári mazenica, a tótszerdahelyi

rétes, a tormaföldei gesztenye- és toros fesztiválokra gondolnunk. A zalai ételek egy része, mint a dödölle, a prósa országosan is ismertek és kedveltek.

Ugyanakkor az is tény, hogy a térségben nagyon kevés a vendéglátóhely, étterem és ezen belül is az olyan, amely a tradicionális zalai ízekre alapozná kínálatát. A helyi gasztronómiai hagyományok csupán másodlagosan jelennek meg az étlapokon. Ez azonban nagyrészt piaci „kényszer”, mivel étkezési szokásaink alapvetően átalakultak, s egyre inkább teret nyer az egészséges táplálkozás, amihez – be kell látni – nem mindig illeszhető hozzá a hagyományos paraszti étrend.

Azt azonban mindenképpen rögzítenünk kell, hogy a helyi gasztronómiai hagyományokat meg kell őrizni, ezeket minél szélesebb körben népszerűsíteni szükséges, hiszen ezek nélkül elképzelhetetlen egy vonzó térségi turisztikai desztináció megteremtése. A gasztronómiai (és bor) turizmus támogatása ezért stratégiai fontosságú!

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>multikulturális gasztronómiai hagyományok</i>	<i>a hagyományos zalai konyha alig van jelen az éttermek étlapjain</i>
<i>sajátos zalai ízvilág</i>	<i>kevés a 'la carte étterem és vendéglátóhely</i>
<i>gasztronómiához kapcsolódó rendezvények</i>	<i>a hagyományos konyha értékei nincsenek összegyűjtve</i>
<i>részben országos ismertség, bizonyos fokú pozitív imázs</i>	<i>minimális marketing tevékenység</i>
<i>x</i>	<i>a helyi mezőgazdaság válsága</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>a hagyományok és a gasztronómiai trendek összehangolása</i>	<i>erősödik az amerikanizálódás az étkezésben</i>
<i>pozitív imázs révén nő az érdeklődés mind belföldön, mind külföldön a zalai konyha iránt</i>	<i>a hagyományok feledésbe merülnek</i>
<i>x</i>	<i>az egészséges életmód térnyerésével párhuzamosan elveszik a tradicionális konyha értéke</i>

Ökoturizmus

Az ökoturizmus kifejezés a 80-as évek elején került be a köztudatba. Lényegét több szakértő fogalmazta már meg, egyelőre azonban nem született egységes meghatározás. Elterjedt az a nézet, hogy az ökoturizmus nem más, mint természeti területek, elsősorban nemzeti parkok felkeresése. Ez a szemlélet megjelent a turisztikai szakmában is. (KELEMEN 2006.)

A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium szerint az ökoturizmus hazai, természetvédelmi megközelítésű fogalom meghatározása a következő:

„Ökoturizmus (természeti turizmus) a természetközeli területek, tájak, illetve élővilágának bemutatására irányuló különleges turizmus, amelynél a természetvédelem és a turizmus ötvözése folytán a látogatóknak a természetközeli állapotú területek legszebb, leglátványosabb részeit mutatják be elsősorban látványként olyan módon, hogy valójában a kezelt területrészekre korlátozódjon a tartózkodásuk, biztosítva ezzel a természet-közeli területek zavartalan

fennmaradását. Az ökoturizmusból származó bevételek jelentős részét a természeti-termesztközeli területek megőrzésére, fenntartására kell fordítani.”

Az ökoturizmusban az értékesítésre kerülő „termék” – az attrakció – olyan egyedülálló vonzerőn alapszik, mint a természet szépsége, gazdagsága, különlegessége, egyedi értékei. Ez a vonzerő rendkívüli figyelmet és törődést igényel úgy a terület gazdája, mint az oda látogatók részéről. Különleges attrakció lévén talán még a fogalmi meghatározásnál is fontosabb azoknak az ismérveknek, főbb jellemzőknek, követelmény és feltételrendszernek a (több szempontú) meghatározása, amelyek érvényesülése esetén nevezhető az adott szegmens ökoturizmusnak. Ezek a következők:

- természeti vonzerőkön alapul, de nem csak a természeti vonzerők játszanak szerepet, hanem az épített környezet és a kulturális értékek is,
- a természeti-kulturális erőforrások fenntartható használata,
- ökoszisztémák egyensúlyának fenntartására törekedés,
- kis csoportlétszám,
- a résztvevők számára autentikus élményeket nyújt, valamint a terület értékeinek alapos és élményszerű megismerését teszi lehetővé és környezeti, természetvédelmi ismeretek elsajátítását,
- tudatosan oktató- és informáló szerepe van,
- mindenki számára elérhető és nyitott
- védi a veszélyeztetett természeti környezetet, a résztvevők hozzájárulnak a természeti környezet állapotának megőrzéséhez,
- a szolgáltatásai környezetbarát jellegűek, környezetszemponitú tervezéssel
- csökkenti a szezonálitásból fakadó hátrányokat,
- korlátozza a környezeti terhelést,
- az utazó felelősségének deklarálása, ezért megfelelő felkészítése – tanítása – informálása
- célja a rövid távú profitmaximalizálás és forgalomnövekedés helyett a hosszú távú fenntartható működés
- minimalizálja a turisták negatív hatásait, és erősíti a pozitív hatásokat
- hasznot hoz a helyi lakosság számára,
- forrást jelent a természetvédelmi szervezetek számára,
- elősegíti egy térség potenciális értékeinek komplex hasznosítását
- sajátos helyi adottságok megértése, felhasználása
- növeli a környezet- természetvédelmi és kulturális tudást (PÉNZES 2008.)

Az ökoturizmust, a természetvédelmet és a környezetvédelmet egymástól elválaszthatatlannak kell tekinteni. Nemcsak azért mert a turizmus e területének fő iránya a szép természeti környezet (többnyire a védett természeti területek), hanem azért is, mert e tevékenység gazdasági oldala sem elhanyagolható. Különösen azokban a térségekben, régiókban, ahol az életkörülmények javításában olykor még a kisebb összegű bevételek is szerepet játszhatnak. Az ökoturizmusnak tehát jelentős szerep jut a vidéki gazdaság korszerűsítésében, munkahelyteremtésben, a jelenlegi állapottól történő pozitív elmozdulásban. Önmagában – a jelenlegi infrastrukturális hiányosságok, a piacon való megjelenés, értékesítés, a szezonálitás gondja stb. miatt nem szüntetheti meg teljesen a gazdasági problémákat, de képes azok enyhítésére. (www.termeszetvedelem.hu)

Nemzetközi szinten az 1990-es évek óta az ökoturizmus növekedése üteme 20% és 34% között mozog évente, míg a turizmus átlagos növekedési üteme 4% körül van. A 2004-es évben például az ökoturizmus háromszor gyorsabb növekedést mutatott, mint a turizmus ipar általában. A magasabb arány következik abból, hogy az ökoturizmus viszonylag kis szelete csak a turizmus tortájának, népszerűsége csak az elmúlt egy, másfél évtizedben kezdett nagymértékben növekedni. A növekedés üteme várhatóan lassul az elkövetkezendő évtizedben, de még így is

jelentősen meghaladja majd az iparágra átfogóan jellemző 3-4%-ot (WTO, 2004). A WTO szakértői a 2002-ben 1% körülire becsülték az ökoturizmus részesedését, de megjegyzendő, hogy az ökoturisztikai kínálat jelentős eltéréseket mutat a világban. Németországban például az utazási irodák 6-8%-a kínál ökoturisztikai utazásokat, az értékesített csomagok aránya így is 1% alatt marad (SULYOK, 2002), az Egyesült Államokban már 10% felettire becsülik az ökoturizmus arányát az összturisztikai tevékenységeken belül (PÉNZES 2008.)

A hazai nemzeti parkok igazgatóságai a 90-es évek vége felé jelentős lépéseket tettek az ökoturizmus lehetőségeinek fejlesztésére és szélesebb körű megismerésére. Egyre tartalmasabb programajánlatok és színvonalasabb kiadványok születtek. A védett természeti területek jelenlegi ökoturisztikai kínálata jellemzően oktatási célzatú. A kiépítések módjai, az alkalmazott interpretáció eszközei, és a rendelkezésre álló szolgáltatások csak helyenként veszik figyelembe a szabadidejüket eltölteni és ebből következően élménygazdag szórakozásra vágyó vendégek igényeit. A hazai ökoturizmus fogadási feltételeinek infrastrukturális kiépítettségi szintje és a helyszínek népszerűsítését szolgáló marketing elmarad a fejlett turizmussal rendelkező európai országokétól. Jelenleg a nyugat-európai államoknak nem vagyunk versenytársai az ökoturizmus területén. Sajnos egyre nagyobb a lemaradásunk a környező országokhoz képest is (pl. Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Horvátország), ahol rendkívül nagy erőfeszítéseket tesznek a védett természeti területek megismertetése érdekében. (www.termeszetvedelem.hu)

A hazai ökoturizmus leggyakoribb kínálati elemei a látogatóközpontok és a tanösvények.

Látogatóközpont: a látogatóközpont valamely meghatározott turisztikai célterület látogatóforgalmát látja el megfelelő mennyiségű és színvonalú információval, irányítja a vendégeket az attrakciók, bemutatóhelyek felé, szolgáltatásaival kielégíti a látogatók alapvető szükségleteit és igényeit. A látogatóközpontok turisztikai szempontból meghatározó közlekedési csomópontok közelében helyezkednek el. A központ által kínált szolgáltatások és a felvállalt bemutatás mennyisége és mélysége függ a helyszín üzemeltetőjétől és az üzemeltetés koncepciójától. Az általában kínált szolgáltatások a következők.

- Parkoló, pihenőhely.
- Turisztikai információ és bemutatás az adott attrakcióról és környezetének programlehetőségeiről
- Ajándéküzlet (emlék- és ajándéktárgyak, kiadványok széles választéka az attrakcióhoz és a térség turisztikai kínálatához kapcsolódóan)
- Vendéglátó funkció
- Oktatási és bemutató helyiségek (FEKETE 2006.)

Tanösvény: A tanösvények olyan – elsődlegesen a látogatók környezeti tudatának fejlesztése céljából létrehozott – terepi bemutatóhelyek, amelyek turistaútvonalra felfűzött állomásokon, táblák vagy kirándulásvezető segítségével mutatják be egy adott terület természeti-kultúrtörténeti adottságait és értékeit, valamint azok megőrzésének fontosságát és módját. (KISS 1999.)

A tanösvények típusai:

Az ismeretközlés módszere alapján elkülönített típusok

Tájékoztató táblás tanösvény – az egyes értékek mellett táblán tüntetjük fel a hozzájuk kapcsolódó ismereteket

„Karós-füzetes” tanösvény – a terepen, a bemutatásra kerülő tájelem mellett egy számozott jel, vagy a tájelem megnevezését tartalmazó tábla található. Az egyes helyszínek vonatkozó ismereteket a tanösvény kiadványából olvashatják el az érdeklődők.

Vegyes típusú tanösvény – az előző két típus keveréke. Két altípusa ismert. Az első altípusnál a látnivalók egy része mellé táblát helyeznek el (mindenki számára érdekes és könnyen megérthető ismeretek), míg a többit csak számozott jellel, vagy a tájelem megnevezését tartalmazó táblával jelölik (mélyebb szintű ismeretek). Az utóbbiakhoz kapcsolódó ismereteket a kiadványban lehet

olvasni. A második altípus esetében az ismereteket egyrészt a tájékoztató táblák tartalmazzák, másrészt azok – bővebb terjedelemben – egy kirándulásvezető-füzetben is ismertetésre kerülnek (KISS 1999.)

Az ismeretszerzés módszere alapján elkülönített típusok

Bemutató tanösvény – a látogatók a tájékoztató táblák és/vagy a kiadványok szövegének és illusztrációs anyagainak tanulmányozásával, értelmezésével tesznek szert új ismeretekre.

Foglalkoztató tanösvény – a látogatók az útvonal bejárása közben különböző feladatokat oldanak meg, amelyeket jellemzően egy munkafüzet tartalmaz. Ennek a típusnak a potenciális célcsoportját az általános iskolás gyermekek képezik, így a feladatok egy része játékos és interaktív. A foglalkoztató tanösvények azonban nem kizárólag a gyermekek számára nyújtanak szórakoztató tanulási formát – a tapasztalatok azt mutatják, hogy a felnőttek sokszor ugyanolyan (ha nem nagyobb) lelkesedéssel állnak neki a feladatok megoldásának, mint a gyermekek. Útvonalukat tekintve gyakran nem önállóak, hanem a bemutató ösvényekhez kapcsolódnak. Amennyiben a feladatok túlnyomó része játékos és interaktív – figyelembe véve a jó elnevezés vonzerejét – a tanösvényeknek erre a típusára elfogadhatónak tartjuk az egyes országokban egyre terjedő „élményösvény” kifejezés alkalmazását. (KISS 1999.)

A bemutatásra kerülő ismeretanyag alapján elkülönített típusok

Komplex környezetismereti tanösvény – célja a táj, s benne a természeti és az ember által létrehozott tájlemek minél sokoldalúbb bemutatása, a komplex ökológiai szemlélet kialakítása. Az egyes tájlemek bemutatása a tematikus tanösvényeknél jellemzően kisebb részletességű. (Természetesen ilyen jellegű tanösvényeknél is lehet bizonyos elemekre, jelenségekre nagyobb hangsúlyt fektetni.)

Tematikus tanösvény – célja a tájlemek egy-egy típusának magasabb szintű bemutatása (pl. földtani tanösvény, növénytani tanösvény, erdészeti tanösvény). (KISS 1999.)

A közlekedés módja alapján elkülönített típusok

- **gyalogos**
- **kerékpáros**
- **lovas**
- **vízi tanösvények**

Az ökoturizmus alapját térségünkben is elsősorban a védett értékek, illetve területek jelentik. A területen országosan védett terület a Mura-menti Tájvédelmi Körzet, valamint az erdőrezervátum hálózat részét képező Vétyemi-ösbükkös. Kihirdetés előtt áll a tervezett Kerka-menti Tájvédelmi Körzet. A Mura folyó és ártere a határsáv miatt, több évtizeden át katonailag elzárt vidék volt. Ennek következtében szinte érintetlen természeti területek maradtak itt fenn. Különleges, az árteréhez kapcsolódó élővízi, mocsári és ártéri élőhelyek, egyedi életközösségek és a jellegzetes tájkép számottevő értéket képviselnek. A természeti értékek nagy száma miatt jelentős érdeklődésre tarthatna számot a terület. A fenti adottságok ellenére azonban a tájvédelmi körzet ökoturisztikai szempontból teljesen feltáratlan.

A térség bővelkedik ökoturisztikai vonzerőkben, de azt látni kell, hogy ezek közül önállóan egyik sem jelent nemzetközi látványértéket. Viszont az ökoturizmus kiválóan alkalmas a kulturális és örökségturizmus, a falusi turizmus, az aktív- és egészségturizmus szolgáltatásainak kölcsönös kiegészítésére és összefogására. Elsősorban egy-egy régiós program részeként vagy egy tematikus úthoz kapcsolódva képzelhető el fejlesztése. Másrészt az ökoturizmus infrastruktúrájának bővítése is szükséges a továbblépéshez. Bemutatóhelyek, kilátók, megfigyelési pontok kialakítása, további kerékpárutak építése, illetve a meglévők összekötése,

lovastúra-útvonal biztosítása – az ökoturizmus fejlesztésének elengedhetetlen feltételei. Tanösvényt ugyan többet is létrehozta, de nem megoldott azok karbantartása, felújítása. Problémát jelent, hogy új tanösvény kialakítására lehet pályázni, a meglévők fenntartására nem. Az ökoturizmusban kitüntetett szerep jut az oktatásnak, a nevelésnek. Szükséges lenne a térségben az erdei iskolai oktatási programok bővítése!

Végezetül hangsúlyozni kell, hogy a turizmus növekedése soha nem látott mértékben hat a környezetre, ezért a fejlesztést a fenntarthatóság szellemében kell végezni. Ezzel összefüggésben alapvető fontosságú – a spontán fejlődés helyett – a turizmusfejlesztés tudatos tervezése. (GYURICZA 2009.)

A térség kiváló ökoturisztikai adottságai mindenképpen fejlesztésért kiáltanak, azonban van néhány komoly hátráltató tényező. Az egyik a jogszabályi környezet, mely sok esetben ellentétet generál a természetvédelem és a gazdaság (így a turizmus) között. A védett területek kötött hasznosítása nem mindenkinek felel meg, ugyanakkor a kötelezettségek betartatásának állami kényszere nem hatékony. Szintén komoly hátráltató tényező az, hogy a helyi önkormányzatok nem kellő súllyal kezelik a helyi természeti értékek védelmét, holott ez az ő kizárólagos jogosítványuk. Nagyon kevés a helyi védelem alatt álló terület a HACS területén (pld. Kiscsehi – Budafapusztai Arborétum). Ez részben abból is fakad, hogy nem csak ők, de a helyi lakosság egésze is alig ismeri ezeket az értékeket. A szemléletformálás, a helyi természeti kincsek és ezek jelentőségének megismertetése nélkül esélytelen bármiféle, fenntartható ökoturizmusról beszélni a térségben. Különösen a leszakadó, szociális problémákkal hatványozottan küszködő, népességében átalakult aprófalvak esetében látható e folyamat következménye: a helyi természeti értékek pusztulása, felélése.

Pozitív tényező, hogy térségünkben több szervezet is zászlajára tűzte a természet- és környezetvédelmet. Ezek közül kiemelkedik a Kerkamente Natúrpark Egyesület, mely számos sikeres projektet valósított meg e turisztikai ágazatban is. A szakmaiság alapját a Balatonfelvidéki Nemzeti Park Igazgatóság jelenti, mely a Muramenti Tájvédelmi Körzet felügyeletére Lelkes András személyében egy nagy tudással és empátiával felvértezett természetőrt alkalmaz. Az ő munkája, kutatásai jelentik a térségről rendelkezésre álló szakmai dokumentáció gerincét. Összességében azonban elmondható, hogy a helyi természet- és környezetvédelem – ezáltal pedig az ökoturizmus is – szakemberhiánnyal küszködik a HACS területén.

A Nyugat-dunántúli turisztikai régió turizmusfejlesztési terve a HACS területét, különösképpen a Mura mentét, mint ökoturisztikailag fejlesztendő területet említi, ami az ezen a területen tervezett fejlesztések indokoltságát támasztja alá.

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>országos szinten védett területek (Országos Ökológiai Hálózat, NATURA2000, Vétyemi erdőrezervátum, Muramenti Tájvédelmi Körzet)</i>	<i>alacsony a helyi védelem alatt álló természeti értékek aránya</i>
<i>gazdag flóra és fauna</i>	<i>értékek tudatosítása alacsony színvonalú</i>
<i>több természet- és környezetvédelemmel foglalkozó szervezet</i>	<i>nagyon kevés ökoturisztikai termék</i>
<i>számos országosan védett növény- és állatfaj</i>	<i>az ökoturisztikai termékek működtetése nem megoldott</i>
<i>fennmaradt természetközeli környezeti állapot</i>	<i>programcsomagokba való bekapcsolás szinte teljesen hiányzik</i>

<i>turisztikai szezonot kiszélesítő hatás</i>	<i>a helyi ökoturisztikai értékek önmagukban nem jelentenek országos szintű vonzerőt</i>
	<i>magas az elhanyagolt területek aránya (özönnövények)</i>
	<i>szakemberhiány</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>az ökológikus gondolkodás szélesebb körű elterjedése</i>	<i>a jogi szabályozás tovább élezi a viszonyt a turizmus és a természetvédelem között</i>
<i>természetvédő szervezetek számának növekedése</i>	<i>a helyi társadalom nem kezeli értéként a természeti értékeket, így azok pusztulása fokozódik</i>
<i>BFNP kiterjeszti bemutatóhelyszíneinek körét a térségre</i>	<i>az inváziós növénytársulások térhódítása tovább nő a természetes növénytársulások rovására</i>
<i>határon átnyúló ökoturisztikai rendszerek kialakítása</i>	<i>a környező térségek és országok ökoturisztikai versenye</i>

Falusi turizmus

A falusi turizmus szülőhazája Ausztria és Németország, innen indult el hódító útjára, s terjedt el a világ számos pontján. Olyan térségekben jellemző, ahol a vonzerők térben szórta helyezkednek el, önmagukban kevésbé erősek és ahol széles körű helyi összefogás alakult ki.

Magyarországon a falusi turizmus fogalma nem egyetlen idegenforgalmi ágat jelöl, ilyen értelemben nem lehet egyetlen egy önálló terméktípushoz sem kötni. Általában nálunk a falusi szállásadói tevékenység gasztronómiával, kulturális kínálattal, borturizmussal, természetjárással, lovas turizmussal, gyermektáboroztatással párosul.

A nemzetközi trend a falusi turizmusban az, hogy alapvetően működő paraszti gazdaságokra épül, teljes körű ellátást biztosít, sokszínű programkínálattal rendelkezik és minőségi szálláshely-szolgáltatást nyújt (középkategóriás szállodai szolgáltatással egyező színvonalon).⁴⁸ Dr. Szabó Géza szerint a falusi turizmus vonzerői három csoportba sorolhatók:

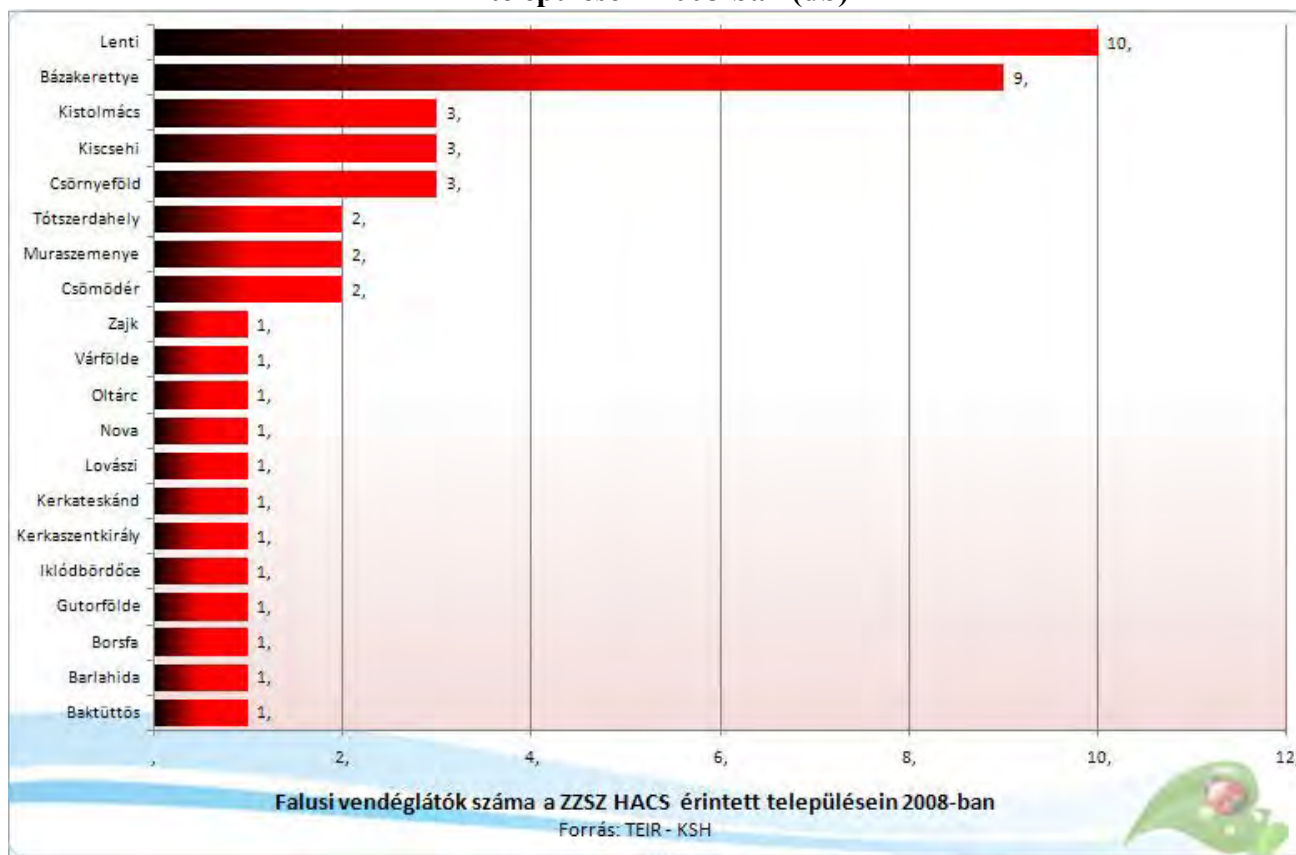
1. A természet közelsége, természetesség.
2. A megőrzött hagyományok.
3. Falusi vendégszeretet, családiasság.

A HACS területén a KSH statisztikái szerint az alábbi településeken működik regisztrált falusi szálláshely:

⁴⁸ Dr. Aubert Antal: „A térségi turizmus kutatás és tervezés módszerei, eredményei”, Pécs, 2007., 115. p.

21. számú diagram: Falusi szállásadással foglalkozók száma a HACS érintett településein 2008-ban (db)

Forrás: TEIR, 2010.

A fenti adatok tükrében állítható, hogy a falusi turizmus jelenleg csak kis súllyal van jelen a térségben. Legnagyobb gyengesége pedig az, hogy az itt nyújtott szolgáltatások köre döntően kimerül a szállásadásban, s csak néhány, járulékos szolgáltatás (pld. borkóstolás, helyi gasztronómia) színesíti. Pedig a természet közelsége, a természetesség a HACS szinte teljes területén adott, a falusi vendégszeretetre és családi hangulatra- túlnyomó részt- nem lehet panasz. A hagyományok egy jelentős része megmaradt, pld. A gasztronómia területén, a borászatban, de az tény, hogy az életmód átalakulásával a tradicionális paraszti létforma lényegében megszűnt. A helyi szállások csak egy töredéke képes jelenleg teljes körű ellátást biztosítani.

Mindenképpen erősítésre szorul a falusi szálláshelyek kínálati palettája – olyan programcsomagokat célszerű kialakítani, melyek a szabad választáson alapulva, de néhány napra érdekes kikapcsolódási lehetőségeket ígérnek. Ennek érdekében a falusi szállásadóknak együtt kell működniük részint egymással, részint pedig az egyéb turisztikai ágak szereplőivel. Az együttműködés terén nagyon komoly elmaradást érezhetők, s ez komoly mértékben rontja a térség versenyképességét a falusi turizmus terén.

Osztrák és szlovén falusi szálláshelyeket ismerve, hazai viszonylatban – ide értve természetesen a HACS területét is – mindenképpen szükséges a szálláshelyek minőségi fejlesztése. Egyértelmű az igény a minőségi, elkülönült szálláshelyek iránt, s ezt a trendet érdemes nekünk is követni!

A helyi falusi turizmus másik jelentős problémája a marketing hiánya. A szállásadók szinte egyáltalán nem foglalkoznak marketinggel, sok esetben elégségesnek tartják azt, hogy

néhány honlapon megjelentetik kínálatukat. Térségi szintű kínálat egyáltalán nem jelenik meg, csak egyéni próbálkozásokról tudunk.

A falusi turizmus humán erőforrás oldali adottságai a térségben nem rosszak. A szállásadók többsége rendelkezik szakirányú végzettséggel, döntően falusi vendéglátói OKJ-s bizonyítvánnyal. 2007-ben Lisszentszentadorjánban zajlott le egy ilyen jellegű képzés, mely nagy érdeklődést váltott ki. Mindez azt mutatja, hogy a helyiek is látnak lehetőséget a falusi turizmusban, így ennek fejlesztése, még annak ellenére is, hogy jelenleg nem sokan foglalkoznak vele, indokolt lehet.

Konferencia, üzleti és incentive turizmus

A konferencia, üzleti és incentive (ösztönző) turizmus a világturizmus egyik legdinamikusabban fejlődő ágazata. Nem csoda ez, hiszen a globális világgazdaság fejlődése folyamatosan és egyre növekvő mértékben indukálja kapcsolattartás és kapcsolatépítés igényét. Ma a világban évente több ezer konferenciára kerül sor – 2003-ban például közel háromezerre. Magyarország ebben – elsősorban Budapest révén – nagyhatalomnak számít, hiszen fővárosunk 2003-ban a hatodik legvonzóbb konferencia helyszín volt, s ezt a pozícióját jelenleg is őrzi. Jelentőségét a hazai idegenforgalomban a KSH adatai is alátámasztják: ezek szerint a szállodai vendégforgalom 16%-át a konferenciák résztvevői, további 25%-át pedig a Magyarországra üzleti célból érkezők teszik ki.

A konferencia turizmus az Amerikai Egyesült Államokban született az 1960-as években, nálunk a 80-as években terjedt el. Egész iparág kapcsolódik hozzá, jelentős a foglalkoztatásra gyakorolt hatása világviszonylatban. Jellemzője a magas fajlagos költség és a magas minőségi elvárás. Általában a tavaszi és az őszi időszak a konferenciák ideje, ez pedig kismértékű szezonalitást mutat. A konferenciák megrendezése komoly presztízst jelent, így imázs teremtő hatása nagyon nagy. Alapfeltételei közé tartozik a jó megközelíthetőség, magas minőségű és sokoldalú szolgáltatást nyújtó konferenciatermek, magas szintű nyelvismeret, közbiztonság, köztisztaság, a kulturális hagyományok.

Az incentive (*ejtsd: inszentív*) turizmus lényegében a munkavállalók ösztönzése érdekében megvalósított csapatépítő jelleggel végzett idegenforgalmi ág. Csoportos jellegű és központi eleme az élmény nyújtás (elsősorban kaland). Az incentive turizmus az USA-ból indult hódító útjára, ott ugyanis felismerték, hogy az ilyen jellegű ösztönzés több tekintetben hatékonyabb az anyagi jutalmazásnál. A hazai statisztikák szerint évente körülbelül 100-200 külföldi csoport érkezik hazánkba ezzel a céllal.

Az incentive turizmus jellegzetessége az, hogy a fajlagos költség mértéke magas (az átlagos turistához képest 6-8-szoros), rendkívül minőségérzékeny, szezonalitása kismértékű, imázsformáló. A magas minőség azonban ebben az esetben nem feltétlenül jelent luxus körülményeket, hiszen célja éppen az, hogy a munkavállalókat egy inger gazdag, a megszokottól eltérő környezetbe juttassa. Az árak ebben a rendszerben nem jelentenek komoly motivációs tényezőt, de a szolgáltatások minősége mindenképpen!⁴⁹

A HACS e turisztikai ágak tekintetében nem rendelkezik jelentős alapokkal. Nincsenek helyben alkalmas konferenciatermek, a nyelvismerettel is problémák vannak és a kapcsolódó háttér szolgáltatások is hiányosak (éttermek, vendéglátóhelyek, magas színvonalú szálláshelyek stb.). Ugyanakkor a hármasthatár, Szlovénia és Horvátország közelsége, meghatározó forgalmú határátkelőhelyek több alkalommal is életre hívtak magyar-horvát, magyar-szlovén

49 <http://cegvezetes.cegnet.hu/2003/10/presztizsfogyaszto-vendegsereg>

konferenciákat a térségben. Ezek azonban a fenti okok miatt esetlegesek, rájuk önálló turisztikai desztinációt építeni nem célszerű.

Az incentive turizmus helyzete hasonló, komolyabb hagyományai a térségben nincsenek. Néhány panzió az utóbbi időben lépéseket tett profiljának bővítésére e területen is, de ennek eredményei még nagyon korlátozottak.

A fenti okok miatt SWOT analízist e turisztikai ágakra vonatkozóan nem készítünk!

Gyógyturizmus és wellness

A gyógyturizmus és a wellness az egészségturizmus fogalmkörébe tartozik, melyet a következőképpen tudunk meghatározni: „(...) Az *"egészségturizmus"* olyan összetett fogalom, amelynek meghatározásával kapcsolatban nem alakult ki konszenzus (...) Általánosan elmondható, hogy az egészségturizmus a turizmusnak azon területét jelenti, ahol a turista utazásának fő motivációja az egészségi állapotának javítása vagy megőrzése, tehát a gyógyulás vagy a megelőzés. Ebből adódóan az egészségturizmuson belül két alszektort lehet elkülöníteni, a gyógyturizmust és a wellness turizmust.”

A gyógyturizmus „(...) az állandó lakóhelyen kívül, gyógyüdülőhelyen vagy gyógyászati létesítményben való ideiglenes - de meghatározott minimális idejű - tartózkodás, amelynek célja orvosi gyógymódok alkalmazásával valamilyen meglévő betegség gyógyítása. Ezt a célt szolgálják a gyógyturizmus létesítményei, amelyekben tehát egyaránt kínálnak a vendégnek egészségügyi, orvosi, illetve turisztikai szolgáltatásokat. Hagyományosan a gyógyturizmus legjelentősebb desztinációi valamilyen természetes gyógytényezőre - például gyógyvizre vagy gyógyhatású klímára - alapulón épültek ki. Ennek következtében a klasszikus gyógyturisztikai kínálattal szemben a keresleti oldalról ma is jelentkezik a természetes gyógytényező iránti elvárás, annak ellenére, hogy a definíció alapján tulajdonképpen ez nem feltétlenül előfeltétele a gyógyturizmus fejlődésének.

A wellness turizmus olyan, az állandó lakóhelyen kívüli, ideiglenes tartózkodást jelent, amely során a turista célja az optimális egészségi állapot elérése, a testi, lelki és szellemi egyensúly megteremtése. A wellness szolgáltatások tehát komplex egészség-megőrzési, prevenció programot kínálnak, lehetőséget nyújtanak az egészséggel kapcsolatos tudás megszerzésére, s mindezt vonzó környezetben, szórakoztató módon biztosítják a vendégek számára”.⁵⁰

Az egészségturizmus fontosságát az adja, hogy a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia a turisztikai termékfejlesztés vonatkozásában az első számú prioritásnak tekinti a 2013-ig tartó tervezési időszakban. Nincs ez másként a régiós stratégiában sem. A Nyugat-Dunántúl Turisztikai Régió elsőszámú prioritása az egészségturizmus integrált fejlesztése.

Ennek okait az egészségturizmus jellegzetességeiben és vendégvonzó hatásában kereshetjük. E turisztikai ág is a magas minőség és a komplex kínálat felé mozdult el a piaci trendek hatására. Magasan kvalifikált humán erőforrás és technológiai fejlettség jellemzi a jól működő egészségturisztikai desztinációkat. Az éles piaci verseny az egészségturizmusban magas színvonalú marketing tevékenységet követel. Akik egészségturisztikai célú idegenforgalomra az átlagosnál hosszabb tartózkodási idő, a magas fajlagos költség és a kismértékű szezonális jellemző. Az egészségturizmus vendégköre az utóbbi évtizedekben fokozatosan fiatalodik, ami jelzi, hogy nem csak a beteg, de az egészséges emberek számára is vonzó kínálatot képes nyújtani. A wellness népszerűségének növekedése volt az, ami nagyszámú fiatal és jelentős

---

50 Dr. Rátz Tamara: „Zennis és Lomi Lomi, avagy Új trendek az egészségturizmusban”, internet: http://itthon.hu/site/upload/mtrt/Turizmus_Bulletin/01_12/Sz2.htm

középkorú generációt kötelezett el az egészségturizmus oldalán. A gyógyturizmusban máig megmaradt – fiziológiai okok miatt – az idősebb generáció dominanciája.

Különösen a wellness fejlődése volt dinamikus az utóbbi években. Ennek feltételeit a következőképpen tudjuk összefoglalni Dr. Rátz Tamara tanulmánya alapján:

- olyan szolgáltatások széles kínálata, amelyek együttesen képesek a test, a szellem és a lélek egyensúlyának megteremtésére,
- személyre szabott szolgáltatások, személyes kontaktus,
- változatosság (sokszínű programajánlat, változatos gasztronómiai kínálat stb.)
- megfelelő fizikai környezet (nyugodt atmoszféra, magas minőségű építészeti és belsőépítészeti megoldások, esztétikum)
- magasan kvalifikált személyzet.

A wellness iránti érdeklődés további jelentős növekedése prognosztizálható, hiszen egyre szélesebb körben terjed az egészségtudatos életmód eszménye. A wellness turisták elsődlegesen középkorúak, családostok, vagy házastárssal vagy barátokkal érkeznek, de csak nagyon ritkán utaznak egyedül. A vendégek többsége nő, bár a férfiak aránya folyamatosan emelkedik.

Rátz Tamara vizsgálata alapján tudjuk, hogy az egyes korcsoportok a wellness szolgáltatások közül melyeket preferálják:

- fiatal egyedülállók vagy párok, gyerek nélkül (körülbelül 18-35 év) - élményfürdő, szépség- és fitness programok, szórakoztató, relaxációs programok,
- fiatal párok, gyerek(ek)kel (körülbelül 20-40 év) - élményfürdő, különös hangsúly a gyerekek programjainak kínálatán, szépség- és fitness programok,
- középkorúak (körülbelül 40-60 év) - összetettebb wellness programok (fizikai és szellemi megújulás),
- idősek (körülbelül 60 év felett) - gyógykezelések, összetettebb wellness programok (fizikai és szellemi megújulás).

A gyógyturizmus is hasonló feltételrendszerrel bír, de az markáns különbség, hogy ebben az esetben a minőségi elvárás nem olyan magas fokú, mint a wellness esetében. Esetében elsősorban a gyógyulási szándék a domináns mozgatóerő. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a gyógyturizmus nem a magas minőségi követelményeket igénylő turisztikai ágak közé tartozik. A vendégkör a házaspárok, partnerrel érkezők vagy egyedül utazók jelentik. Mivel a partnerrel, házastárssal való utazás igen jellemző, ezért az egészségturizmus szorosan kapcsolódik más szabadidős tevékenységekhez. A vendégek 50-50%-a férfi és nő. Általában alacsonyabb jövedelemszintűek, így az állami, egészségpénztári, társadalombiztosítási, munkáltatói finanszírozásnak komoly szerepe van.

Figyelemreméltó trend a világban, hogy az egészségturizmus és más turisztikai ágak közötti határvonal mindinkább elmosódik. Különösen igaz ez a konferencia, hivatás és incentive turizmus vonatkozásában. „(...) A fogyasztói kereslethez való alkalmazkodás követelménye a szektor kínálatának egyre inkább "all inclusive"-vé válása, ami a turisztikai alapszolgáltatások (szállás, étkezés) biztosításán túl elsősorban azt jelenti, hogy egy helyen áll a vendég rendelkezésére minden olyan wellness szolgáltatás, amelyre szüksége lehet: például szépségkezelések (manikűr, pedikűr, kozmetikai arc- és testkezelések), masszázs, relaxációs technikák tanítása, egészséges táplálkozás, sporttevékenységek, fitness programok, személyi edző, házassági tanácsadó, befektetési tanácsadó vagy spirituális tanfolyamok”.

Bár maga a szakirodalom is sokszor gyógy- és termálturizmusról beszél, utóbbi -többek véleményét osztva- inkább a vízi turizmushoz köthető fogalmilag. Azonban a két turisztikai ág között nagyon szoros a kapcsolat, ezért is tárgyaljuk a termálturizmus jellegzetességeit is e fejezetben.

A termáلتurizmus termáلتvízhez kötődő tevékenység, elsősorban fürdőzés. Vendégköre sok esetben speciális igényeket támaszt, plusz szolgáltatásokat igényel (pld. úszómesteri, orvosi felügyelet). A termáلفürdők a tömegturizmus bázisai, nemzetközi jelentőségű vonzó tényezők. Ezt a szerepüket akkor tudják betölteni, ha komplex programcsomagokat képesek szolgáltatni. További alapfeltétel a háttérinfrastruktúra megléte (megfelelő minőségű szálláshelyek, éttermek, szórakozóhelyek stb.). Magyarország a termáلتvízbázis tekintetében a világon az ötödik legjelentősebb készlettel rendelkezik, az ország területének közel 80%-án fellelhetők a termáلتvizek. Ugyanakkor a hazai gyógy- és termáلفürdők (egyes kivételektől eltekintve) nem tartoznak minőségi szolgáltatások tekintetében a világ élvonalához, aminek egyik oka a nyújtott szolgáltatások viszonylag szűk köre. A modern hazai nagy fürdőfejlesztések e hiányosságok orvoslását is szolgálták.

A HACS területén 4 településen található termáلفürdőt: Lentiben, Bázakerettyén, Letenyén és Pusztaszentlászlón. Ezek közül jelentőségében, forgalmában, szolgáltatásainak körében és minőségében Lenti emelkedik ki.

A **Lenti Gyógyfürdő és Szent György Energiapark** gyökerei 1961-ig nyúlnak vissza. Ekkor a helyi termelőszövetkezetek rostlen termesztésbe fogtak, amihez meleg vízre volt szükségük. 1964-ben ezért termáلت kutat fúrtak, azonban időközben a len termelés megszűnt. Ekkor vetődött fel a város vezetésében a termáلفürdő létesítésének gondolata. A megvalósítást hátráltatta, hogy a megyei vezetés Zalakaros kiépítését preferálta, ezért 1978-ig kellett várni az első beruházásig. Ekkor nyílt meg Lentiben a termáلفürdő! Felsőpannon, nátrium-karbonátos gyógyvize miatt a 80-as évektől kezdődően már nem csak a hazai, de az osztrák és német turisták körében is népszerűvé vált. 1995-ben kapott gyógyfürdő minősítést, így vált Dél-Zala legjelentősebb gyógyturisztikai központjává.

A fürdő jelenleg 2500 m²-es fedett fürdővel, számos medencével, szauna világgal, gyógyászati részleggel, élménymedencével és szabadtéri medencékkel rendelkezik. A medencék vízhőmérséklete 25-38 C között változik.

Lenti a fürdő által akkora látogatószámot generál a KSH statisztikák alapján, hogy ez önmagában a HACS területén jelentkező vendégforgalom döntő részét jelenti. A Lenti gyógyfürdő az egyetlen területünkön, mely nem szezonálisan tart nyitva, hanem egész éven át várja vendégeit. E jellemzői miatt jelentősége igen nagy a helyi turizmusban és a város gazdaságában, mivel jelentős külföldi vendégkört vonz, mely fizetőképes keresletet jelent a helyi vendéglátóipari és kereskedelmi vállalkozások számára.

2002-ben nyitotta meg kapuit a volt olajipari központban a **Bázakerettyei Termáلفürdő**, mely két meleg vizes élménymedencével, egy pezsgőfürdővel és egy hideg vizes úszómedencével várja látogatóit. A fürdő befogadóképessége 2000 fő, ami páratlan fekvése, kiváló termáلتvize miatt a nyári meleg hétvégek során néha még szűkösnek is bizonyul. Az itteni fürdő alapját 1938-ban tették le, amikor a MAORT hideg vizes medencét létesített az akkor még a Déryné Művelődési Házhoz tartozó területen. A termáلمedencék vízhőmérséklete 30-36 C közötti. A fürdő területén egy utazási programiroda mellett számos kisebb kiszolgáló üzlet működik. Lenti mellett Bázakerettye a második leglátogatottabb település a HACS területén, amit elsősorban termáلفürdőjének köszönhet.

Letenyén 2003 óta működik termáلفürdő. Itt 4 medencét alakítottak ki, egy 35 C –os ülőmedencét, egy 32 C –os tanmedencét, egy 32 C –os gyermekmedencét és egy 28 C –os úszómedencét. A fürdő vize 50 C –os kalcium-magnézium- hidrogén-karbonátos hévíz. A fürdő és a hozzá tartozó kemping az Andrásy-Szapáry kastély kertjéből kialakított 3 hektáros parkban helyezkedik el. Területén strandfoci és röplabda pálya is található

A legfiatalabb termálfürdő **Pusztaszentlászlón** 2009. május 1-jén nyitotta meg kapuit, **Aqua Barbara** néven. A fürdő 2 hektáros területén élményelemekkel gazdagított

termálmedence, egy sportmedence, egy gyermekmedence és három kisebb gyógyvizes ülőmedence épült. Vize nátrium- hidrogén-karbonátos hévíz. A fürdő impozáns épületegyüttesében öltözők, zuhanyzók, orvosi szoba, vendéglátó ipari és kereskedelmi egységek kerültek kialakításra.

A gyógyturizmus Lentiben van jelen egyedül a térségben, többi fürdőnk csak a termálturizmust szolgálja. Lentiben ízületi betegségben szenvedők számára gyógykúra, másoknak gyógy masszázs, víz

alatti sugármasszázs, iszappakolás, ultrahang-, interferencia-, iontoforézis-, diadinamika-, magnetoterápia segíti a betegek gyógyulását. Bázakerettyén volt még hasonló, de kisebb volumenű kezdeményezés gyógyturisztikai szolgáltatásokra, mely a Victus Egészségcentrum formájában öltött testet.

A gyógy- és wellness turizmusnak kevés helyi bázisa jött eddig létre. A termálfürdővel rendelkező települések esetében, a szolgáltatási kör bővítése, a kereslet növelése érdekében különösen indokolt volna a fejlesztése. Ez ugyanakkor a háttér-infrastruktúra (szálláshelyek, éttermek, vendéglátóhelyek stb.) mennyiségi és minőségi fejlesztését is jelenti értelemszerűen. Ugyanakkor a fürdők jelentős működési költségei, a térségben megtalálható 4 termálfürdő adta területi lefedettség, nem támasztja alá újabb hasonló létesítmények létrehozását. A Lenti fürdő fejlesztése kecsegtet a legnagyobb sikerrel, egy átgondolt stratégia mentén haladva, országos, vagy nemzetközi vonzerővé válhat – ami az egész térség számára előnyös.

A Lenti fürdőfejlesztés sarkalatos pontja a gyógyszállóépítés, mely a hazai keresleti trendek alapján megkerülhetetlennek látszik a minőségi továbblépés érdekében. A Magyar Turizmus Zrt. 2009. évi adatai szerint a külföldi vendégek 70%-a a szállókat preferálja, ezen belül is magasabb minőségűeket. Ez a tendencia fokozatosan a belföldi keresletben is érződik már Jelenleg a külföldi vendégek közel 20%-a, a belföldiek kb. 25%-a érdeklődik e turisztikai ágazat iránt.

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
4 db gyógy- és termálfürdő	a térségi üzemeltetésű fürdők kínálata csak néhány szolgáltatásra korlátozódik, kapcsolódó programok hiánya
Lenti Gyógyfürdő és Szent György Energiapark komplex szolgáltatási rendszere	a térségi jelentőségű fürdők üzemeltetése drága, sokszor deficites
termálvizekben való gazdagság	marketing tevékenység nem megfelelő súlyú

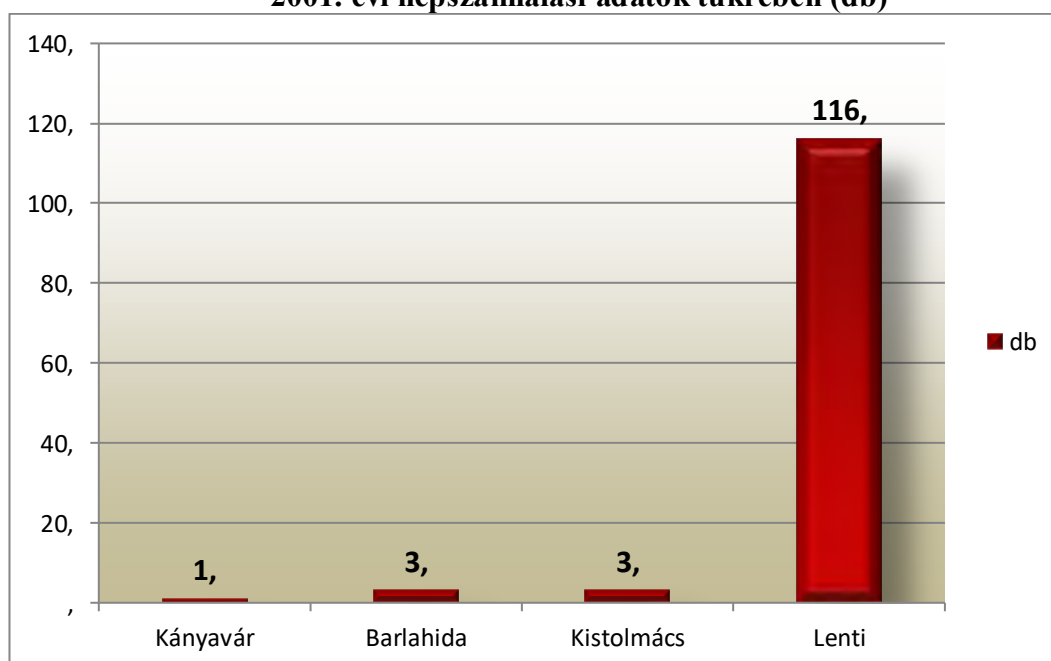

<i>számottevő külföldi kereslet a Lenti fürdő iránt</i>	<i>több fürdő esetében üzemeltetési problémák tapasztalhatók</i>
<i>kiváló vízminőség, magas színvonalú műszaki infrastruktúra</i>	<i>a wellness turizmus feltételrendszere szinte teljesen hiányzik, központjai nem alakultak ki</i>
<i>x</i>	<i>gyenge háttér-infrastruktúra (éttermek, vendéglátóhelyek, minőségi szálláshelyek stb.)</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>Folyamatos fejlesztések révén Lenti nemzetközi jelentőségű fürdővárossá válik</i>	<i>nagy termál- és gyógyturisztikai központok konkurenciája fokozódik</i>
<i>a térségi jelentőségű fürdők szolgáltatásfejlesztése csökkenti a szezonalitást, növeli a keresletet</i>	<i>a minőségi és komplex szolgáltatások iránti igény fokozódásával nem tudnak lépést tartani a helyi fürdőfejlesztések</i>
<i>a megújuló energiák szélesebb körű bevonásával a működtetés költségei mérséklődnek</i>	<i>újabb fürdők létrejötte a térségben, tovább aprózza a keresletet</i>

Üdülések

A 2001. évi népszámlálás adatai a HACS területén 4 település esetében mutatnak egyáltalán eredményt az üdülési céllal használt üdülők vonatkozásában. Az bizonyos, hogy ezek az adatok nem pontosak, hiszen tudjuk, hogy ilyen rendeltetésű épületek pld. Muraszemenyén is nagy számban vannak a kavicsbányatavak szomszédságában, de említhetnénk még Valkonyát is. A statisztikai pontatlanság ellenére is elmondható, hogy az arányok beszédesek.

22. számú diagram: Üdülési céllal használt üdülők száma a HACS érintett településein a 2001. évi népszámlálási adatok tükrében (db)

Forrás: TEIR, 2010.

A HACS területén a zala megyei üdülők alig 1,1%-a található, ami rendkívül alacsony érték. Ennek alapvetően az az oka, hogy térségünkben nem jött létre frekventált üdülési centrum, és a falvak, szőlőhegyek ilyen irányú hasznosítása sem vált általánossá.

A statisztika azonban nem tükröz komoly és megkerülhetetlen folyamatokat. Gondolunk itt elsősorban az 1990-2000 közötti időszakban jelentős mértéket öltött külföldi lakóingatlan vásárlásokra. Főleg német, osztrák és holland vásárlók jelentkeztek nagy számban, s felvásároltak még a legkisebb falvakban is számos házat. Sokan ezt spekulációs céllal tették, de egy jelentős részük üdülési céllal vásárolta meg a megüresedett épületeket. A külföldi tulajdonban lévő ingatlanokról nincsenek pontos adataink, de térségünkben számuk több száz-as nagyságrendben mérhető.

Korábban már utaltunk rá, hogy a térség aprófalvai komoly és mély válságban vannak, mely már létüket fenyegeti. Ebből a helyzetből az egyik reálisan elérhető kiút – az idegenforgalom fejlesztésével – az üdülőfaluvá válás, melynek egyik legeklektásabb példája térségünkben Valkonya. A lakosságában megfogyatkozott, üres házakkal telis tele tűzdelt falu, egy ambiciózus vezető irányításával, az idegenforgalom felé való nyitás révén eljutott odáig, hogy ma már nincsenek eladó telkek a községben, azokat mind felvásárolták üdülési céllal hazai és külföldi személyek. Nyugodtan nevezhető ez az út Valkonya-típusú modellnek!

Közlekedési lehetőségek

A tervezési terület közlekedés-földrajzi adottságairól a tercier szektor elemzésekor már részletesen beszámoltunk. Most csak annyit érdemes rögzíteni, hogy ezen a téren komparatív előnyökkel rendelkezünk más hazai térségekkel szemben.

Az idegenforgalom szempontjából nem elhanyagolható a tömegközlekedés szerepe. A HACS területén vasúti és közúti tömegközlekedésről beszélhetünk. Előbbi Lenti-Zalaegerszeg vonatkozásában valósul meg, volumene elenyésző. Vasúton Lenti, Iklódbördőce, Csömödér, Kissziget, Ortaháza, Gutorfőde, Tófej, Baktüttös érhető el.

A mindennapi személyszállításban ugyan nem, de az idegenforgalom által generáltban kifejezetten nagy jelentőségre tett szert a Zalaerdő Zrt. által üzemeltetett kisvasút, melynek fővonala 32 km, de mellékvonalaival együtt eléri a 109 km-t. Mindez azt jelenti, hogy a Lenti-Csömödér-Kistolmács kisvasút a Dunántúl leghosszabb vasútvonala kategóriáján belül. Kezdeti 1922-ig nyúlnak vissza, amikor a fa iránti élnkülő kereslet és a fellendülő helyi faipar megkövetelte a szállítás folyamatossá tételét a nagy dél-zalai erdőségekből a feldolgozóüzemek felé. Egészen 2000-ig két különálló vonalból állt: a Lenti-Szilvágy és a Csömödér-Kistolmács közöttiből, de ekkor kiépült a két szárny közötti összeköttetés. A kisvasút a Zalaerdő Zrt. adatai szerint évente kb. 20 ezer látogatót utaztat. Karakteres, meghatározó vonzerő, idegenforgalmi fejlesztése mindenképpen indokolt. A közelmúltban tájékoztató táblákkal és pihenőhelyekkel, padokkal, esőbeállókkal látták el az állomásokat, de például a szárnyvonalak turisztikai hasznosítása, vagy új típusú turisztikai elemek meghonosítása még nem történt meg. A kisvasút gerincvonala a HACS területén a következő településeket érinti: Lenti, Iklódbördőce, Csömödér, Páka, Kányavár, Lasztonya, Bázakerettye, Kistolmács.

A közúti tömegközlekedés jóval fontosabb, bár a turisták túlnyomó többsége saját gépkocsival vagy bérelt autóbusszal érkezik. Ennek ellenére a helyközi tömegközlekedés helyzetének vannak idegenforgalmi kihatásai.

Térségünkben a Zala Volán Zrt. biztosítja ezt a szolgáltatást. Mivel piaci szereplő, így profitorientált gazdálkodást folytat. Ennek az a következménye, hogy a nem rentábilis, kis utasforgalmú járatait fokozatosan gyéríti, megszünteti. Ez elsősorban a kistelepüléseket érinti, melyek adott esetben jelentős elméleti idegenforgalmi célterületek. Vannak olyan települések, ahová hétfévenként csak egy-egy buszjáratral lehet eljutni. Letenye és Lenti, valamint a

főközlekedési utak menti települések ilyen problémákkal nem küszködnek, ott a megközelíthetőség folyamatosan biztosított.

A közutak állapotáról korábban már szoltunk, most csak annyit kívánunk rögzíteni, hogy az alsóbbrendű utak közlekedésbiztonsági szempontból is elhanyagoltak (sok esetben hiányosak vagy kopottak a felfestések, nincsenek kitűzve fényvisszaverő prizmák, számos helyen még a régi, balesetveszélyes betonkorlátok állnak az útmentén, télen síkosítás mentesítésük nem megfelelő, a vegetációs időszakban pedig a kaszálás gyakorisága elégtelen). E téma kapcsán még a vadállományra kell felhívni a figyelmet, mely nagy egyedszáma miatt számos közúti baleset forrása.

A közúti közlekedés másik ágát a kerékpározás jelenti. A kerékpáros turizmus kapcsán már esett szó a helyi kerékpárutakról és kerékpározható utakról. Témánk szempontjából azt kell megemlítenünk ismét, hogy kerékpárút építésekre elsődlegesen Lenti és Letenye térségében, a közúti közlekedés gerinchálózatának vonalában van létjogosultsága. A hivatásforgalmú kerékpározás csak a nagyobb népességű településeken van jelen.

Más közlekedési ág a HACS területén nincs jelen!

Szálláshelyek

A hazai turisztikai forgalom preferenciáit a szálláshelyek vonatkozásában a 8. számú táblázat elemzésével már korábban bemutattuk. Emlékeztetőül most csak annyit jegyeznék meg, hogy legyen szó akár külföldi, akár belföldi vendégekről, a forgalom 70%-a szállodákban realizálódik.

A tervezési terület e tekintetben kimondottan hátrányos helyzetben van, s talán ez az egyik oka a relatíve alacsony vendégforgalomnak is. Érdeemes áttekintenünk, hogy milyen is a térségi szálláshelykínálat! A KSH 2008. évi adatai alapján a HACS 53 települése közül 26-ban üzemel valamilyen típusú szálláshely.

23. számú táblázat: Szálláshelyek száma 2008-ban a KSH adatai szerint a HACS érintett településein (db)

település	Falusi szállásadás vendéglátóinak száma 2008(település)	Ifjúsági szállók száma 2008(település)	Gyógyszállodák száma 2008(település)	Kempingek száma 2008(település)	Nyeralóházak száma 2008(település)	Panziók száma 2008(település)	Szállodák száma 2008(település)	Turistaszállások száma 2008(település)
Baktúttós	1	0	0	0	0	0	0	0
Barlahida	1	0	0	0	0	0	0	0
Bázakerettye	9	0	0	0	1	2	0	2
Borsfa	1	0	0	0	0	0	0	0
Bucsuta	0	0	0	0	0	0	0	0
Csömödér	2	0	0	0	0	0	0	0
Csörnyeföld	3	0	0	0	0	0	0	0
Gutorföldre	1	0	0	0	0	0	1	1
Iklódbördőce	1	0	0	0	0	0	0	0
Kerkaszentkirály	1	0	0	0	0	0	0	0
Kerkateskánd	1	0	0	0	0	0	0	0
Kiscsehi	3	0	0	0	0	0	0	0

Kistolmács	3	0	0	0	0	0	0	0
Lenti	10	0	0	1	0	10	1	0
Letenye	0	0	0	0	0	1	0	0
Lovászi	1	0	0	0	0	0	0	1
Muraszemenye	2	0	0	0	0	0	0	0
Nova	1	1	0	0	0	0	0	0
Oltárc	1	0	0	0	1	0	0	0
Ortaháza	0	0	0	0	0	0	0	0
Páka	0	0	0	0	0	1	0	0
Szentpéterföldre	0	0	0	0	1	0	0	0
Tornyiszentmiklós	0	0	0	0	0	1	0	0
Tótszerdahely	2	0	0	0	0	0	0	0
Várfölde	1	0	0	0	0	0	0	0
Zajk	1	0	0	0	0	0	0	0
ÖSSZESEN	46	1	0	1	3	15	2	4

Forrás: TEIR adatbázis, 2010.

24. számú táblázat: Szálláshelyek vendégforgalma 2008-ban a KSH adatai szerint a HACS érintett településein (db)

Megnevezés	Vendégek száma a falusi szállásadásban 2008(település)	Vendégek száma a gyógyszállodákban 2008(település)	Vendégek száma a kempingekben 2008(település)	Vendégek száma a nyaralóházakban 2008(település)	Vendégek száma a panziókban 2008(település)	Vendégek száma a szállodákban 2008(település)	Vendégek száma a turisztaszállásokon 2008(település)	Vendégek száma az ifjúsági szállókban 2008(település)
Baktúttós	106	0	0	0	0	0	0	0
Muraszemenye	4	0	0	0	0	0	0	0
Csömödér	5	0	0	0	0	0	0	0
Kiscsehi	10	0	0	0	0	0	0	0
Zajk	16	0	0	0	0	0	0	0
Tornyiszentmiklós	0	0	0	0	34	0	0	0
Borsfa	56	0	0	0	0	0	0	0
Letenye	0	0	0	0	79	0	0	0
Szentpéterföldre	0	0	0	88	0	0	0	0
Oltárc	38	0	0	137	0	0	0	0
Páka	0	0	0	0	218	0	0	0
Lovászi	38	0	0	0	0	0	206	0
Gutorföldre	0	0	0	0	0	184	136	0
Bázakerettye	78	0	0	149	689	0	272	0
Kistolmács	1 198	0	0	0	0	0	0	0
Nova	35	0	0	173	0	0	0	2 224
Lenti	291	0	1 616	0	5 533	619	0	0
ÖSSZESEN:	1 875	0	1 616	547	6 553	803	614	2 224

Forrás: TEIR adatbázis, 2010.

A fenti két táblázat adatai nagyon elképesztő képet mutatnak, azonban a valóság szerencsére ennyire nem sötét, bár az adatokból bizonyos tendenciákra azért lehet következtetni. A KSH adatai ugyanis nagyon pontatlanok, ami részben annak a következménye, hogy a

szállásadók nem teljesítik adatszolgáltatási kötelezettségüket, esetleg nem rendelkeznek engedéllyel, vagy valamely más okból kifolyólag nem akarják bejelenteni szolgáltatásukat.

A pontos helyzetkép érzékeltetése érdekében megkíséreltük összegyűjteni a térség szállásadóit egy adatbázisba, azonban e tanulmány elkészültéig ezzel még nem végeztünk. A késedelem oka az, hogy a szálláshelyekkel kapcsolatos kérdőívekkel - személyesen és emailben - a körjegyzőségeket kerestük meg, gondolván, hogy ott tisztában vannak igazgatási területükön működő szálláshelyek számával, jellemzőivel. Mára az bebizonyosodott, hogy ez sajnos nincs így! Ennek érdekében elkezdtek a települések bejárását és a szálláskapacitás felmérését, azonban e munkának végére még nem jutottunk. Terveink szerint az elkészült adatbázis külön mellékletként kerül majd utóbb csatolásra e fejlesztési tervhez!

A statisztikák a főbb jellemzőket azonban mindenképpen tükrözik. Így elmondható, hogy a térségi vendégforgalomban érvényesül Lenti dominanciája, részesedése 2008-ban 56,6%-os volt. Ezután Nova (17,1%), Kistolmács (8,4%) és Bázakerettye (8,3%) következik. A valóságban a sorrend valószínűleg nem pontosan ez, de annyi bizonyosnak látszik, hogy e négy település meghatározó jelentőséggel bír a helyi idegenforgalomban, a szállásadásban.

A térség azonban nem csak a szálláshelyek valószínűsíthető hiányával küzd, hanem minőségi problémákkal is. Nagyon kevés a magas színvonalú szálláshely. Közben tudjuk, hogy a vendégkör a szállásokat preferálja, ehhez képest csak Gutorföldén (Hotel Kabala **) és Lentiben (***) találkozhatunk 1-1 ilyen szálláshellyel a statisztika szerint. Sok esetben maguk a szálláshelyek minőségben megfelelőek, de nem áll mögöttük komplex turisztikai kínálati csomag.

Az is negatívum, hogy a legtöbb szállásadó egymást olyan versenytársnak tekinti, akivel nem szabad együttműködni. A kapcsolat, egymás kiajánlása alig működik.

Étkezési és szórakozási lehetőségek

Egy jól működő idegenforgalmi desztináció nem nélkülözheti azt a háttér-szolgáltatási rendszert sem, mint amit az éttermek, vendéglők és szórakozóhelyek jelentenek. Ezek alapvető emberi szükségleteket elégítenek ki, így létük alapfeltétel az idegenforgalom szempontjából. Ez az oka annak, hogy az éttermek, vendégfogadók, pizzériák, cukrászdák, látványpékségek stb. fontos turisztikai kínálatalkító tényezők. Jelentősen képesek befolyásolni a vendégforgalom volumenét és tartózkodási idejét.

25. számú táblázat: Fontosabb éttermek, vendéglők, cukrászdák a HACS településein 2010-ben

Lenti	<i>Márton Pince Étterem</i>
	<i>Aranykorsó Étterem</i>
	<i>Capro Pizzéria</i>
	<i>Dallas Étterem, Pizzéria</i>
	<i>Denis Étterem és Panzió</i>
	<i>Don Quiote Középkori Étterem</i>
	<i>Dox Étterem</i>
	<i>Favorit Fogadó, Étterem</i>
	<i>Generális Café és Pizzéria</i>
	<i>Hubertus Fogadó</i>
	<i>Rózsakert Étterem</i>
	<i>Salamon Étterem, Söröző</i>

	<i>Tihanyi Pékség</i>
	<i>Tropical Pizzéria</i>
	<i>HEMO Étterem</i>
	<i>Korona Étterem</i>
	<i>Sport Étterem</i>
	<i>Vén Diák Étterem</i>
Gutorföldre	<i>Silvestro Pizzéria</i>
	<i>Jégvirág Cukrászda</i>
	<i>Hotel Kabala (saját étteremmel)</i>
Nova	<i>Csicsergő Szabadidőközpont (saját étteremmel)</i>
Páka	<i>Park Vendéglő</i>
	<i>Éden Étterem</i>
Hernyék	<i>Kukorica Csárda</i>
Lovászi	<i>Fantázia Étterem</i>
	<i>Önkiszolgáló Étterem és Turistaszálló</i>
Letenye	<i>Arany Sas Étterem</i>
	<i>Szélkakas Étterem</i>
	<i>Muracenter Étterem</i>
	<i>Gerő Cukrászda</i>
	<i>Zsiráf Pizzéria</i>
	<i>Vigh Panzió és Étterem</i>
Bázakerettye	<i>Hotel Ciklámen / Étterem</i>
	<i>Kerettye Étterem</i>
	<i>Mayer és társa Pékség</i>
Kistolmács	<i>Horváth-kert</i>
	<i>Nefelejcs Fagyizó és Apartmanház</i>
	<i>Fortuna Vendéglő és Vendégház</i>
Csörnyeföld	<i>Borovics Vendégház</i>
Tornyiszentmiklós	<i>Korona Panzió és Étterem</i>
Becsehely	<i>Pagoda Pizzéria és Étterem</i>
	<i>Mara Presszó</i>

Forrás: saját adatgyűjtés, 2010.

A HACS területén az vendéglátóhelyek nagy területi koncentrációt mutatnak. Az első szembetűnő jellemző az, hogy Lenti szerepe ezen a téren rendkívül nagy, itt összpontosul a kínálat többsége. Ez azonban nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy Lenti városa rendelkezik a térség vendégforgalmának több mint 50%-val és 8 ezres népességével kiemelkedik a térség települései közül. A másik fontos tényező pedig az, hogy a városban a gyógyfürdő miatt

nagyszámú, elsősorban német és osztrák vendég érkezik az év során folyamatosan, akik fizetőképes keresletet jelentenek.

Általában megállapítható, hogy a vendéglátás központjai a jelentősebb népességgel rendelkező, döntően a közlekedési folyosók mentén található települések (Lenti, Letenye, Nova, Gutorfőde). Néhány kivétel van csupán, ahol Lentin kívül kimondottan az idegenforgalom hozott volna létre ilyen jellegű kínálatot (pld. Kistolmács, részben Bázakerettye). Mindez jól mutatja a térség turizmusának egyik nagy gyengeségét, tudniillik azt, hogy a viszonylag kis vendégkör nem jelent olyan méretű piacot, melyre alapozva a vendéglátóiparban vállalkozások jöttek volna létre. A kistelepüléseken sem a belföldi, sem pedig a külföldi fizetőképes kereslet nincs jelen.

A helyi vendéglátóhelyek étlapjain a helyi gasztronómia hagyományos ételei csak kis mértékben jelennek meg, általában nemzetközi jellegű és magyar ételeken alapuló konyhával találkozhatunk. Komoly hiányosság a nem megfelelő marketing tevékenység, az éttermek nagy része nem vagy csak minimális mértékben folytat ilyen jellegű tevékenységet.

Az ételmisszer alapellátás a HACS egész területén megoldott, így e tekintetben a KSH adatai megint csak torz képet mutatnak. Olyan település jószerével nincs, ahol ne lenne vegyesbolt, vagy mozgóbolt, s italboltokat is mindenütt találunk. Természetesen ezek áruválasztéka, nyitva tartási rendje a kistelepülési léthez és kereslethez igazodik, ami sok esetben nem felel meg az idegenforgalmi igényeknek.

A vendéglátáshoz kísértetiesen hasonló képet mutat területi koncentráció vonatkozásában a szórakozóhelyek megoszlása. A térség meghatározó központja e tekintetben is Lenti, illetve kisebb mértékben Letenye. Sajátos szórakozási lehetőséget nyújtanak az élőzenés bálók, melyek azonban egy-egy településen csak a legkritikább esetben kerülnek visszatérően, rendszeresen megrendezésre. A szórakozási igény kielégítése szempontjából mindenképpen jelentős értékkel bírnak a helyi búcsúk, falunapok és egyéb falusi rendezvények, melyek szinte minden településen hagyományosan megrendezésre kerülnek. A helyi rendezvényi struktúra legnagyobb problémája azonban az, hogy nincs a térségben regionális, vagy országos vonzerővel rendelkező nagyrendezvény.

Egyéb tényezők

Minden versenyképes turisztikai desztináció esetében alapfeltétel, hogy rendelkezzen az alapvető és lehetőség szerint minél magasabb színvonalú alapinfrastruktúrával. A turistafogadás feltételeit ezek a tényezők alapvetően befolyásolják. Hiába a megannyi vonzerő, ha nincs jó minőségű úthálózat, szennyvízcsatorna rendszer, ivóvízhálózat stb. Sajnos a tervezési terület e tekintetben nem túl előnyös helyzetben van, ami elsősorban a település-földrajzi, demográfiai és gazdasági

A HACS területén található 53 település közül 45-ben található vezetékes gázhálózat. Ez a közel 85%-os arány részben annak köszönhető, hogy a földgáz termelése évtizedeken keresztül helyben történt, a Budafapusztai- és a Lovászi szénhidrogénmezőkön. Az itteni települések többségében igen korán megtörténtek a bekötések, pld. Lipeszentadorján esetében már 1945 körül. A vezetékes gáz általában a törpefalvak egy részéből hiányzik, ezek a következők: Kistolmács, Lasztonya, Maróc, Murarátka, Szentmargitfalva, Szentpéterfőde, Valkonya.

A rendszeres hulladékszállítás a térség valamennyi településén megoldott, erre nézve a KSH statisztikai adatai (2008) tévesek. A megvalósult ZALAI SPA projekt révén minden község és város bekapcsolódott a hulladékszállításba. A statisztika félrevezető a szelektív hulladékgyűjtés vonatkozásában is, ugyanis adatai szerint a térségben sehol sem alkalmazzák, holott a lefedettség a fenti projekt révén 100%-os.

A HACS területén 2008-ig 220 km szennyvízcsatorna rendszer épült ki, mely a települések 51%-át érinti. 26 községben a szennyvízelhelyezés nem megoldott, így ez a térség

egyik legjelentősebb infrastrukturális problémája. Fejlesztése turisztikai szempontból is kardinális kérdés, mivel a vendégfogadás minőségét alapvetően befolyásolja. Jelenleg nincs szennyvízcsatorna hálózat Bánokszentgyörgyön, Barlahidán, Borsfán, Bucsután, Csertalakoson, Hernyéken, Kányavárban, Kiscsehiben, Kistolmácson, Lasztonyán, Lipeszentadorjánban, Marócbán, Mikekarácsonyfán, Murarátkán, Oltárcon, Pördeföldén, Pusztamagyaródon, Pusztaszentlászlón, Semjénházán, Szentlászlón, Szentmargitfalván, Szentpéterföldén, Valkonyán, Várföldén, Zajkon és Zebeckén.

A vezetékes ivóvíz hálózat kiépítettsége teljes körű a térségben. A KSH adatai Dobriban és Valkonyán mutatják ennek hiányát, de az adatok tévesek, e településeken is rendelkezésre áll a szóban forgó infrastruktúra.

A vezetékes telefonhálózat minden településen elérhető, azonban a modern kommunikációs rendszerek tekintetében már nem ennyire jó a helyzet. A mobiltelefon rendszerek általában nem teljesen fedik le a térséget. Általában a tagolt domborzatú területeken a szolgáltatás nem elérhető és problémát okoz a horvát hálózatok „átnyúlása”. Hasonló, de valamivel kedvezőbb a helyzet az ADSL szolgáltatás területén. A műholdas kommunikáció térhódításával e hátrányok nagymértékben csökkentek.

A térség turizmusának egyik legsúlyosabb problémája a turisztikai szervezetrendszer hiánya. Az országos és regionális stratégiák e hiátust a TDM rendszerek támogatásával kívánják létrehozni, sajnos eddig ilyen típusú szervezetek sem jöttek még létre. Ez az egyik oka annak, hogy a térségi marketing tevékenység nagyon gyenge, a vidéknek nem alakult ki egy pozitív attitűddel jellemezhető imázsa.

A térségben egyedül Lentiben működik Tourinform iroda, mely szintetizálja a térségi kínálatot. Nem megoldott azonban a vendégek információhoz juttatása, erre vonatkozóan nem épült ki rendszer. A gyenge marketing miatt nem is állnak rendelkezésre megfelelő prospektusok, szórólapok, turistatérképek stb. Mivel az önkormányzatok és a helyi civil szervezetek tökehiánnyal küzdenek, ami jellemző a vállalkozói szektorra is, így nem képesek biztosítani egy kialakítandó információs rendszer személyi feltételeit sem. Azonban a problémára több, innovatív megoldás is kínálkozik, ezek megvalósítása szintén stratégiai cél kell, hogy legyen.

SWOT **analízis****VONZERŐK****SWOT analízis**

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>multikulturális értékek (pld. néphagyományok, gasztronómia)</i>	<i>országos műemlékek vonzereje lokális</i>
<i>országos védelem alatt álló épületek</i>	<i>kevés gyűjtemény, kiállítás, múzeum és galéria</i>
<i>népi építészeti értékek a szőlőhegyeken, a falusi gazdasági épületek építészeti értékei</i>	<i>a gyűjtemények folyamatos működtetése nem megoldott, az alkalmazott eszközrendszer elavult</i>
<i>magyar Maginot-vonal</i>	<i>nagyrendezvények hiánya</i>
<i>viszonylag nagyszámú helyi rendezvény</i>	<i>a helyi rendezvények turisztikai hatása kicsi</i>
<i>fennmaradt tradicionális településszerkezetek, pincesorok</i>	<i>a hagyományos kultúra folyamatos eltűnése</i>
<i>vadászati hagyományok</i>	<i>humán erőforrásbeli problémák (kevés szakember, kevés főállású és civil)</i>
<i>változatos, vonzó táj</i>	<i>a természeti és társadalmi, gazdasági vonzerők csak egy kis részét használja jelenleg a helyi idegenforgalom</i>
<i>nagy kiterjedésű erdők</i>	<i>túravezetők hiánya</i>
<i>gazdag növény – és állatvilág</i>	<i>a túraútvonalak folyamatos karbantartása nem megoldott</i>
<i>sűrű turistaút hálózat</i>	<i>kevés a minőségi szálláshely</i>
<i>nemzetközi túraútvonal (Rockenbauer Pál Dél-Dunántúli Kék Túra)</i>	<i>szerep és nem megfelelő marketing</i>
<i>a bakancsos turizmust szolgáló gyarapodó kiszolgáló, látvány – és funkcionális elemek</i>	<i>a piaci szereplők között alig van kapcsolat</i>
<i>országos és megyei jelentőségű kerékpárutak (Dél-Zalai Erdőtáj Kerékpárút)</i>	<i>nem megfelelő mennyiségű, minőségű vagy hiányzó kerékpár turisztikai szolgáltatások</i>
<i>kisforgalmú, sűrű, kerékpározásra alkalmas mellékút hálózat</i>	<i>kerékpáros turisztikai rendszerek működtetési problémái</i>
<i>viszonylagosan jó vagyon- és közlekedésbiztonság</i>	<i>nem teljes körű a kerékpáros háttér-infrastruktúra</i>
<i>innovatív kerékpáros turisztikai szolgáltatások</i>	<i>tematikus utak hiánya</i>
<i>helyi kerékpáros turisztikai tapasztalatok</i>	<i>erős szezonális</i>
<i>jelentős élővizek, sok tó és víztározó</i>	<i>hiányos vízi turisztikai eszközhátér</i>
<i>javuló, jó vízminőség</i>	<i>hiányos vízi turisztikai háttér-infrastruktúra</i>
<i>lovas hagyományok</i>	<i>nyelvismeret hiánya</i>
<i>országos jelentőségű lovas központ (Rádiháza)</i>	<i>csak 1 minősített lovas udvar található a térségben</i>

<i> vadászati hagyományok, pozitív imázs, szakértelem</i>	<i> kevés lovas verseny és rendezvény</i>
<i> világhírű (nagy-) vadállomány</i>	<i> a vad társadalmi megbecsülése alacsony</i>
<i> minőségi vadászház rendszer</i>	<i> kevés bortermelő, borturisztikai szolgáltató</i>
<i> szőlészeti-borászati hagyományok</i>	<i> nem összefüggő borít</i>
<i> történelmi borvidék státusz - Zalai borvidék Muramenti körzet</i>	<i> szerény borturisztikai kínálat</i>
<i> minőségi borok, néhány nemzetközi hírű pincészet</i>	<i> imázs hiánya</i>
<i> kedvező klimatikus, geomorfológiai és talajtani adottságok</i>	<i> pusztuló szőlőhegyek</i>
<i> sajátos zalai gasztronómiai hagyományok, relatív ismertség</i>	<i> a zalai ízek alig vannak jelen az éttermek étlapjain</i>
<i> országos szinten védett területek, növény- és állatfajok</i>	<i> a helyi gasztronómiai értékek nincsenek összegyűjtve</i>
<i> fennmaradt természetközeli állapot</i>	<i> kevés helyi (élelmiszeripari) termék</i>
<i> helyi gyógy- és termálfürdők</i>	<i> kevés minőségi, komplex kínálatot nyújtó falusi turisztikai szolgáltató</i>
<i> gazdag termálvíz készlet, kiváló vízminőség, magas technikai színvonal</i>	<i> a fürdők többsége üzemeltetési problémával küzd</i>
	<i> a fürdők nyújtotta szolgáltatások köre szűk, gyenge háttér infrastruktúra kapcsolódik hozzájuk általában</i>
	<i> wellness turizmus feltételrendszere szinte teljesen hiányzik</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i> a hagyományok iránti társadalmi igény erősödik</i>	<i> a társadalmi szegregáció, a szociális feszültségek fokozódása miatt a vidék vonzerejét csökkenti</i>
<i> fokozódik a civil szerepvállalás</i>	<i> más térségek turisztikai versenye</i>
<i> a kistelepülések remélt gazdasági fejlődése új funkciókat ad a helyi építészeti értékeknek (pld. gazdasági épületek)</i>	<i> a globalizációból és urbanizációból fakadóan a rurális tér átalakul, elveszti gyökereit</i>
<i> horvát és szlovén turisztikai rendszerekhez való csatlakozás, közös vagy határon átnyúló rendszerek létrehozása</i>	<i> a népi építészeti emlékek eltűnése a szőlőhegyek gazdasági funkcióinak beszűkülésével</i>
<i> a horvát EU csatlakozás után megélenkülő magyar- horvát idegenforgalom</i>	<i> a magántulajdon védelme miatt az ingatlantulajdonosok meggátolják a területükön való áthaladást (bakancsos, lovas, kerékpáros)</i>
<i> Horvátország EU-s integrációja megnyitja a határ menti kapcsolatokat (pld. Mura, borászat, kerékpár)</i>	<i> a tájképet meghatározó erdők megfogyatkozása miatt a térség vonzereje csökken</i>
<i> a térség imázsának növekedése keresletet generál</i>	<i> a természetvédelmi jogszabályok szigorodása miatt a szabadon bejárható terület csökken</i>
<i> komplex turisztikai szolgáltató rendszerek létrejötte</i>	<i> gazdasági, társadalmi, természeti okok miatt romlik a</i>

<i>minőségi kínálat létrejöttét eredményezi</i>	<i>vízminőség és/vagy a vízhozam</i>
<i>a szlovéniai Lendvai borvidékkel való kapcsolatok erősítése</i>	<i>a lovaglás fajlagos költségei miatt csökken a fizetőképes kereslet</i>
<i>ökológikus gondolkodás széleskörű elterjedése</i>	<i>a turisztikai beruházások egyre tökéletesebbé válnak</i>
<i>a BFNP kiterjeszti bemutató helyszíneinek körét a térségre</i>	<i>vadászat ellenes közhangulat erősödése gátja lesz e turisztikai ág fejlődésének</i>
<i>Lenti nemzetközi fürdőhellyé válása</i>	<i>vadállomány minőségi romlása</i>
<i>a helyi fürdőfejlesztések csökkentik a szezonaritást</i>	<i>a borkultúra népszerűsége csökken</i>
<i>megújuló energiák hasznosítása csökkenti a működtetési költségeket (pld. fürdők)</i>	<i>a helyi borok alulmaradnak a térségi piaci versenyben</i>
<i>x</i>	<i>a bürokratikus szabályozás ellehetetleníti a borászkodást, a borkereskedelmet</i>
	<i>egészségtudatos szemlélet erősödése a hagyományos paraszti gasztronómiai hagyományok eltűnését eredményezi</i>
	<i>tovább éleződik az ellentét a természetvédelem és a turizmus között</i>
	<i>a természeti értékek helyi megbecsülése csökken</i>
	<i>invazív növényfajok térhódítása fokozódik</i>
	<i>a helyi fürdők fejlesztése nem tud lépést tartani a kereslet minőségi elvárásaival</i>

KÖZLEKEDÉS

SWOT analízis

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>M7-es autópálya és M70-es gyorsforgalmi út</i>	<i>tömegközlekedési eszközök járatsűrűsége</i>
<i>sűrű alsóbbrendű úthálózat</i>	<i>az alsóbbrendű utak minőségi problémái, karbantartásuk hiányosságai, közlekedésbiztonsági</i>
<i>a Dunántúl leghosszabb erdei kisvasútja</i>	<i>autópálya melletti kiszolgáló létesítmények hiányosak</i>
<i>több határátkelőhely</i>	<i>másodlagos jelentőségű vasúti vonalak</i>
<i>hatalmas méretű átmenőforgalom</i>	<i>hatalmas méretű átmenőforgalom</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>az É-D-i irányú M9-es autópálya megépítése tovább erősíti közvetett módon a térség közlekedés-földrajzi pozícióját</i>	<i>forráshiány miatt az alsóbbrendű utak felújítása nem történik meg</i>
<i>Horvátország EU-s integrációja felfrisseníti a közlekedési kapcsolatokat</i>	<i>a schengeni határ huzamosabb ideig fennmarad Horvátország vonatkozásában, s ennek ellenőrzései</i>

	szigorodnak
elkészül a tervezett Mura híd Podturennél és megvalósul a vele való kapcsolatot biztosító Lendva-híd magyar oldalon	új déli autópálya-kapuk megnyílásával jelentősen visszaesik a forgalom az M7-es és M70-es irányába

SZÁLLÁSHELYEK

WOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
Lenti viszonylag széles spektrumú szálláshelykínálata	összességében kevés szálláshely
kedvező falusi turisztikai adottságok	kevés minőségi szálláshely
az alacsony árfekvés a kereslet egy szegmense szempontjából vonzerőt jelent	egyáltalán nincs a térségben magas minősítésű szálloda
x	a szálláshelyekhez nem kapcsolódik sok esetben komplex kínálat
	kevés a realizált vendégéjszaka szám
	tőkehiány
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
a vonzerőfejlesztések indukálta keresletnövekedés a szálláshelyek számának és minőségének növekedését, javulását eredményezi	a szálláshelyek minőségi fejlesztése nem tart lépést a kereslet támasztotta elvárásokkal
Nagyszámú használaton kívüli lakóház, mely alkalmas szálláshely kialakítására	a falvak elnéptelenedése, a szociális feszültségek eszkalálódása csökkenti a keresletet

ÉTKEZÉS, SZÓRAKOZÁS

SWOT analízis	
ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
Lenti viszonylag széles spektrumú kínálattal rendelkezik	összességében kevés szórakozó- és vendéglátóhely
élelmiszer alapellátás minden településre kiterjed	területi koncentráció, területileg meghatározott kereslet
helyi rendezvények, mint szórakozási lehetőségek	helyi gasztronómiai hagyományok alig vannak jelen
x	a helyi rendezvényeknek nincs időbeli folyamatossága térségen belül sem
	nincs országos szintű vonzerőt jelentő nagyrendezvény
	az élelmiszerüzletek nyitva tartása és készlete nem igazodik az idegenforgalmi igényekhez
	alacsony kereslet

LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>helyi hagyományok felélesztése, turisztikai attrakcióvá alakítása</i>	<i>a területi koncentráció tovább erősödik</i>
<i>nagyrendezvények megvalósítása</i>	<i>a minőségi és mennyiségi fejlesztés nem tud lépést tartani a keresleti trendekkel</i>
<i>térségi rendezvénynaplár létrehozása, a rendezvények összehangolása</i>	<i>a tőkehiány állandósul</i>

EGYÉB TÉNYEZŐK

SWOT analízis

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<i>4 kistérségi társulás erősíti a területfejlesztés szervezeti oldalát</i>	<i>nincs idegenforgalmi menedzsment szervezet</i>
<i>gyarapodó civil szervezetek (több idegenforgalmi érdekeltiségű)</i>	<i>elégtelen és nem hatékony marketing tevékenység</i>
<i>turizmusfejlesztési tapasztalatok</i>	<i>nincs térségi imázs</i>
<i>x</i>	<i>az idegenforgalomban érdekelt szereplők közötti hálózatszervezés nem kellő hatékonyságú</i>
	<i>nem épült ki megfelelő turisztikai információszolgáltató rendszer</i>
	<i>alap infrastrukturális problémák (szennyvíz, útminőség, mobil telefon lefedettség stb.)</i>
	<i>elégtelen humánerőforrásbeli kapacitás</i>
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<i>a modern kommunikációs eszközök széleskörű elterjedése javít a jelenlegi kommunikációs problémákon</i>	<i>pozitív imázs nélkül nem alakul ki jelentékeny kereslet</i>
<i>a környezettudatosság szemléletének elterjedésével, a megújuló energiák és a fenntartható technológiák fokozottabb alkalmazásával csökken az infrastrukturális hiány</i>	<i>a pályázati támogatások hiányában az alap infrastrukturális hiányosságok nem csökkennek</i>
<i>x</i>	<i>térségen belüli (politikai, gazdasági, személyi stb.) ellentétek kiéleződése ellehetetleníti az összefogást</i>

Stratégiai program

A stratégiai program megalkotása során a turisztikai szakirodalomban és a területfejlesztésben alkalmazott általános modellt követjük. Ez azt jelenti, hogy egy részletes helyzetfeltárás után - amit természetesen SWOT analízis, különféle lehetséges forgatókönyvek felvázolása és egy jövőkép megfogalmazása követ – megtörténik a célrendszer meghatározása, ezen belül a prioritások nevesítése. Ezek után a prioritások részletes kibontása következik, ami lényegében maga a stratégiai program.⁵¹

A SWOT analízist az előző fejezetből már ismerjük a térségre vonatkozóan. Ennek tanulságai alkalmasak arra, hogy felvázoljunk három lehetséges forgatókönyvet a helyi idegenforgalom vonatkozásában.

- I. „0 megoldás” – azaz, nem valósul meg sem térségi, sem pedig lokális szinten komoly idegenforgalmi fejlesztés.
- II. Lokális fejlesztési modell – azaz a fejlesztésben a helyi vagy egyéni érdekek dominálnak, a térségi hatások másodlagosak.
- III. Tudatos, hosszú távú, térségi fejlesztési modell – azaz, meghatározott célok érdekében tudatos lépéseken át, átgondolt eszközökkel, térségi szinten történnek fejlesztések.

Az első alternatíva egyértelműen zsákutca. Az idegenforgalmat nem szabad a HACS területén sem harmadrangú kérdésnek tekinteni, hiszen a helyi erőforrások olyanok, amelyek alkalmassá teszik e vidéket arra, hogy az idegenforgalomból pozitív előnyökhöz jusson, erre már vannak szép helyi példák. Az idegenforgalom az egyik – és talán a leghamarabb - megoldást nyújtó lehetőség a kistelepülések társadalmi összeomlásával szemben. Valkonya és részben Kistolmács a pozitív példája ennek. Nem beszéltünk még az idegenforgalom gazdasági jelentőségéről sem. Nincs olyan település a HACS területén, ahol a turizmus valamely ága ne volna folytatható, s ezek gazdasági szempontból is kiaknázható lehetőséget jelentenek. A sor még folytatható, de úgy gondoljuk, hogy az könnyen belátható, hogy a térség szempontjából nem ez a variáció lehet a jó megoldás.

Ma a térség idegenforgalma – nyilvánvalóan némi sarkítással -, a lokális fejlesztési modellre épül. Hiányoznak a térségi, összehangolt fejlesztések, mindenki versenytársat lát a környezetében tevékenykedőkben, általában e fejlesztések ad-hoc jellegűek, hiányzik mögülük a hosszú- vagy akár a középtávú megtervezettség. Mindez sok esetben a források szétforgácsolódását, a valódi minőségi turisztikai attrakciók létrejöttének megakadályozását eredményezi. Be kell látni, hogy az egyes települések térségünkben képtelenek önmagukban vonzó turisztikai célpontként megjelenni, egyedül gyengék hatékony marketinget megvalósítani. Tudatosulnia kell annak is, hogy más helyi idegenforgalmi szereplők nem elsősorban piaci vetélytársak, hanem kínálatbővítő partnerek, akikkel kooperálni lehet. Mindenki érzékeli, aki aktív módon vesz részt a helyi idegenforgalomban, hogy ez a helyzet semmiképpen sem kedvező, ergo, nem is lehet valódi alternatíva.

Úgy gondoljuk, hogy igazi megoldást a tudatos, hosszú távú térségi fejlesztési modell hozhat – így ezt javasoljuk választandó alternatívának. A piaci partnerek közötti együttműködés, a tervezettség, a fejlesztési stratégia tudatos kialakítása a siker záloga. Természetesen ez a legnehezebb út, a cél elérése számos és nehéz kompromisszum eredményeként biztosítható. Az, hogy e modellen belül milyen stratégiát választ a térség, az helyi alku tárgya, mi e dokumentum további részében erre igyekszünk megoldásokat kínálni.

E modellen belül is különféle lehetőségek kínálkoznak a megvalósítás során. Véleményünk szerint – és ezt javasoljuk a döntéshozóknak – a legjobb megoldás az, ha a térségi desztináció összeállításakor meghatározásra kerülnek azok a turisztikai ágazatok, melyek profilt

⁵¹ Dr. Aubert Antal: „A térségi turizmuskutató és tervezés módszerei, eredményei”, Pécs, 2007., 161. p.

adhatnak a vidék turizmusának. E meghatározó idegenforgalmi ágazatok között mindenképpen számolni kell a gyógy- és termálturizmussal, a vízi turizmussal, a bakancsos turizmussal, az ökoturizmussal, a kerékpáros turizmussal – alapvetően tehát az egészség-, öko- és aktív turisztikai ágazatokkal.

Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület területén az idegenforgalom fejlesztése az alábbi általános céllal valósulhat meg véleményünk szerint: **„Cél a térség hazai és nemzetközi idegenforgalmi piacon való megjelenítése a helyi értékekre, vonzerőkre támaszkodva, minőségi szolgáltatások és attrakciók által, a lakosság életminőségének javítása érdekében.”**

Ez tehát azt jelenti, hogy a térségnek olyan pozitív képpel, imázssal kell felvérteznie magát az idegenforgalmi piacon, amely elsősorban a helyi erőforrásokra épít, mégpedig fenntartható módon. Mindennek pedig egyetlen célja kell, hogy legyen, mégpedig a helyi lakosság életminőségének javítása, a települési és táji környezet fejlesztése, hosszú távú megóvása.

Stratégiai célok meghatározása

A Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület illetékességi területére vonatkozóan még nem készült átfogó turizmusfejlesztési dokumentum. Ez annyiban hátrány, hogy a tervezést nem segítették már meglévő dokumentumok, ugyanakkor – és ez pozitívum - nem is volt semmiféle kötöttség a célok meghatározásában. Olyan fejlesztési programot szeretnénk volna összeállítani, amely objektív módon tárja fel a helyi idegenforgalom pillanatnyi helyzetét, és a gyakorlatban megvalósítható javaslatokat, irányokat határoz meg a fejlesztési lehetőségek felvázolása során.

Az idegenforgalom helyi fejlesztését komplex módon igyekeztünk felvázolni, figyelembe véve a turisztikai hatótényezőket.

A stratégia meghatározása során mindenképp azt kell rögzítenünk, hogy annak érdekében, hogy a HACS területén egy jól működő idegenforgalmi rendszer jöhessen létre, ki kell alakítani egy piacképes turisztikai desztinációt. Ennek főbb elemei már adottak, így a megfelelő alap rendelkezésre áll. Ugyanakkor le kell fektetni a stratégiai irányokat, azokat a turisztikai ágazatokat, melyek megadják a vidék egyedi arculatát. Érdemes feltennünk a kérdést, mi kell ahhoz, hogy egy a turisztikai piacon vonzó desztinációt teremtsünk?

Erre a választ Thomas Bieger adja meg számunkra, aki 2003-ban „*Management von Destinationen und Tourismusorganisationen*” című munkájában a desztinációk általános jellemzőit a következőképpen határozta meg:

1. Egyedi vonzerő összetétel és intenzív mozgás
  - a. Legalább országos, de inkább nemzetközi vonzás,
  - b. Komplex attrakció spektrum, vagy egy-két domináns vonzerő megléte.
2. Kiforrott turizmus termékek, melyeket jellemez:
  - a. szolgáltatásaik száma és minősége,
  - b. kapcsolatok a termékek és szolgáltatások között,
  - c. jelentős kereslet, piaci elfogadottság,
  - d. kialakult, meghatározó célcsoportok, piaci szegmensek.
3. A hely szelleme, a hely varázsa és annak kisugárzása:
  - a. Érzékelhető földrajzi és történelmi identitás,
  - b. Széleskörű ismertség és elismertség,
  - c. Kialakult turisztikai imázs, vonzó arculat.⁵²

⁵² Dr. Aubert Antal: „A térségi turizmuskutató és tervezés módszerei, eredményei”, Pécs, 2007., 63. p.

Nyilvánvaló, hogy egy ilyen desztináció nem önmagából fakadó jelenség, hanem számos, hosszabb ideig tartó, tudatos fejlesztés eredménye. A Zala Zöld Szíve HACS területén is egy ilyen irányú fejlesztési pályát szükséges bejárni az idegenforgalom kapcsán.

A fentiek figyelembe vételével az alábbi stratégiai célokat fogalmazhatjuk meg a HACS területére vonatkozóan:

1. a térség pozicionálása a hazai és a nemzetközi turisztikai piacon,
2. a fenntartható, esélyegyenlőségen alapuló fejlesztések megvalósítása,
3. tudatos, komplex, térségi szintű, minőségi, innovatív vonzerőfejlesztés,
4. a helyi idegenforgalom intézményi és humán szintű megalapozása a humán erőforrás fejlesztés, szektorok közötti együttműködés, szervezetfejlesztés és hálózatépítés révén,
5. infrastrukturális hátrány mérséklése.

A stratégiai célok megvalósításának eszközei

A helyi turisztikai **stratégia szükségzerű országos, regionális és megyei meghatározottságai**

A térségi szintű tervezés elengedhetetlen követelménye a magasabb szintű területi koherencia. Ennek alapvetően az az oka, hogy ma még mindig az a tendencia uralkodik Magyarországon, hogy a területfejlesztésben a magasabb szintű tervek készülnek el először, ezek határozzák meg a fejlesztési irányokat, s ezekhez rendelnek központi forrásokat. Az alacsonyabb területi szinteken – pld. a kistérségekben – a tervek később készülnek és mivel a központi pályázati forrásokra épülnek, így logikusan követniük kell a magasabb szintű tervek irányvonalát.

Ez alól a LEADER pályázati rendszer lehetett volna a remélt kivétel, de sajnos a Helyi Vidékfejlesztési Tervek készítésekor ebben az esetben is a központi – jogszabályi – irányelvek domináltak.

Mindezek figyelembevételével e terv sem mellőzheti az országos, regionális és megyei idegenforgalmi tervekhez való igazodást. A HACS települései kivétel nélkül forráshiánnyal küszködnek, így jövőbeli fejlesztési elképzeléseiket pályázati támogatás nélkül nem képesek megvalósítani.

Az országos szintű turizmusfejlesztés első számú dokumentuma a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia (NTFS), mely 2005 és 2013 közötti időszakra vonatkozóan határozza meg az idegenforgalomban megvalósítandó fejlesztések alapvető irányait. A NTFS a turizmus szektor stratégiai céljait és az ahhoz kapcsolódó prioritásokat komplex módon kezeli, ezt az alábbi táblázat mutatja be:

26. számú táblázat: Átfogó célok és prioritások kapcsolata a Nemzeti Turizmusfejlesztési Tervben

		ÁTFOGÓ CÉLOK					
		Emberközpontú és hosszútávon jövedelmező fejlődés	Turistafogadás feltételeinek javítása	Attrakciófejlesztés	Emberi erőforrásfejlesztés	Hatékony működési rendszer kialakítása	Horizontális célok
PRIORITÁSOK	A hazai turizmus versenyképességének növelése	x		x	x		

A piaci igényeknek megfelelő szálláshely kínálat és vendéglátás kialakítása		x	x			x
A turisztikai termékfejlesztés nemzeti szintű prioritásai	x		x			x
Innováción alapuló kínálatfejlesztés	x		x			
Regionális szintű desztinációfejlesztés		x	x		x	x
Az iskolarendszerű képzés erősítése	x			x		
A turizmus általános megítélésének és elfogadottságának javítása	x	x		x		
A regionális intézményrendszer átalakítása				x	x	

Forrás: Magyar Turisztikai Hivatal, „Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013”, 16.p

Az „**Emberközpontú és hosszútávon jövedelmező fejlődés**” átfogó cél esetében egyrészt a program a hazai turizmus versenyképességének növelését célozza meg, másrészt pedig turizmus életminőségre gyakorolt hatásának optimalizálását. Előbbit a piaci pozíciót meghatározó tényezők optimalizálásán (pld. komplex, magas minőségű szállás- és vendéglátóhelyek), a turisztikai vállalkozások jövedelmezőségének javításán és a turisztikai termékek áfa kulcsának szabályozásán keresztül, utóbbit pedig a turizmus társadalomra gyakorolt hatásainak optimalizálásával, a magyar kulturális örökség megőrzéséhez történő hozzájárulással kívánják elérni.

Az „**Attrakciófejlesztés**” átfogó cél a termékfejlesztést, komplex turisztikai tájékoztatórendszer működtetését, kiemelt desztinációk fejlesztését jelenti. A turisztikai termékfejlesztés három nemzeti prioritást tartalmaz:

1. Egészségturizmus (gyógyturizmus és wellness)
2. Örökségturizmus
3. Kongresszusi turizmus

E mellett a NTFS regionális szintű prioritásokat is figyelembe vesz, ezeket a fenti hármas célon belül fogalmazza meg. Az attrakciófejlesztés harmadik szempontja az innováción alapuló kínálatfejlesztés.

A komplex turisztikai tájékoztatórendszer működtetésén belül látogatóközpontok kialakítását, Tourinform Irodák létrehozását, internet és e-turizmus adta lehetőségek kiaknázását, turisztikai kártyarendszer bevezetését preferálja a terv.

A kiemelt desztinációk fejlesztése kapcsán Budapest, Balaton és további kiemelt turisztikai célterületek szerepelnek nevesítetten a NTFS-ben.

„**A turistafogadás feltételeinek javítása**” általános cél a turisztikai attrakciók elérhetőségének javítását, a piaci igényeknek megfelelő szálláshely kínálat és vendéglátás kialakítását, valamint a turisták komfortérzetének növelését foglalja magába.

Az „**Emberi erőforrásfejlesztés**” általános cél fókuszában egyrészt az oktatási rendszer munkaerőpiaci igényeknek megfelelő átlakítása *(az iskolarendszerű képzés erősítésével, a szakirányú továbbképzések korszerűsítésével)*, másrészt stabil foglalkoztatási környezet kialakítása *(a kiszámítható megélhetés érdekében a szezonális csökkentésével, a fekete*

munkaerőpiac beszűkítésével, ágazati párbeszéddel), harmadrészt pedig szemléletformálás áll. Ez utóbbi célkitűzést a turizmus általános megítélésének javításán keresztül remélik a programalkotók elérni.

A „**Hatékony működési rendszer kialakítása**” általános cél tulajdonképpen új turisztikai intézményrendszer létrehozását (elsősorban desztináció menedzsment szervezetek létrehozásával), helyi desztináció menedzsment szervezetek életre hívását, a regionális intézményrendszer átalakítását, a turisztikai intézményi piramis talpra állítását és a partnerség erősítését foglalja magába.

A NTFS a következő **horizontális célokat** fogalmazta meg:

1. élménylánc
2. fenntartható fejlődés
3. esélyegyenlőség
4. határon átnyúló turisztikai kapcsolatok erősítése
5. piaci szegmensek⁵³

A horizontális célok és a többi általános cél közötti kapcsolatot leginkább az élménylánc biztosítja. A turizmusban résztvevők személyes döntéseik során az átélt élményeket komplex módon dolgozzák fel, értékelik, s ez komoly módon befolyásolja motivációikat. A NTFS különösen a belföldi turizmus vonatkozásában fogalmazza meg azt, hogy ez az élménylánc nem kontinuum, azaz a döntés, az információgyűjtés, a szervezés, az utazás és maga az élményszerzés nem kapcsolódik össze egy rendszerré. A program rögzíti azt is, hogy az erőforrások (elsősorban a természeti és kulturális erőforrások) megőrzése hosszú távú érdek, így a fenntarthatóság szükségszerűen célként jelenik meg a turizmusban is. Ugyancsak elérendő eredményként fogalmazódik meg az esélyegyenlőség biztosítása a leszakadó csoportok, a segítséggel élők vonatkozásában, valamint a nemek között. A NTFS kiemelten kezeli a határon átnyúló turisztikai kapcsolatok fejlesztését és a piaci szegmensek vonatkozásában a különféle turisztikai ágak célcsoportjainak szemléletformálását.

A fenntarthatóság szempontja abból a megfontolásból került a horizontális célok közé, hogy az idegenforgalmi piacon csak azok a desztinációk képesek folyamatosan jó pozícióban maradni, melyek lépést tudnak tartani a keresleti oldal egyre fokozódó minőségi elvárásaival. Ez pedig a NTFS a komplex és magas presztízsű védjegyekkel és minőségbiztosítási rendszerekkel, szemléletformálással kívánja biztosítani.

A hazai turizmus bővülését a nemzeti programban abban látják a szakértők, hogy el kell érni, hogy minél több ember érezzen készletet az idegenforgalmi szolgáltatások igénybevételére. Ez pedig nem valósítható meg az esélyegyenlőség biztosítása nélkül (nemek közötti esélyegyenlőség, társadalmi csoportok közötti esélyegyenlőség, fogyatékkal élők esélyegyenlősége).

A határon átnyúló turizmusfejlesztésen belül a környező országok magyar lakta területeivel foglalkozik a nemzeti program. Úgy gondoljuk, hogy ez csak részben helyes megközelítés, a nem magyar etnikum lakta területekkel való kapcsolat legalább annyira fontos kell, hogy legyen.

A piaci szegmensek vonatkozásában a nemzeti szintű fejlesztési terv az ifjúsági turizmust kiemelten kezeli, mivel ez egy 3 millió fős piaci szegmens, ami alul van reprezentálva az összkeresleten belül.

⁵³ Magyar Turisztikai Hivatal: „Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013”, 37-39.p.

Témánk szempontjából a Nyugat-Dunántúli Régió két fejlesztési dokumentuma bír nagy jelentőséggel. Ezek közül az egyik a „**Nyugat-Dunántúli Turisztikai Régió turizmusfejlesztési stratégiája / 2007-2013**”, a másik pedig a „365 nap turizmus a Nyugat-Dunántúlon” címet viseli. Előbbi 5 regionális stratégiai célt fogalmaz meg, melyek a következők:

1. a régió versenyképességének és piaci részesedésének erősítése
2. a fenntartható fejlődés lehetőségeinek megteremtése
3. a turisztikai vonzerő erősítése tudatos termékfejlesztéssel és attrakciószervezéssel, arculatformálás az önálló turisztikai tájegységek fejlesztésének eredőjeként
4. humán erőforrás fejlesztés, turisztikai vállalkozás-tanácsadási rendszer kialakítása, együttműködés erősítése
5. Elérhetőség javítása⁵⁴

E stratégiai célokat 10 prioritáson keresztül kívánja elérni a régió. Az 1. prioritás „Az egészségturizmus fejlesztése”, ami az országos stratégia ismeretében nem meglepő, s e tekintetben a Nyugat-Dunántúli adottságai valóban kiemelkedőek. Célként az fogalmazódik meg e dokumentumban, hogy azt kell elérni a fejlesztések által, hogy a Nyugat-Dunántúli váljon Közép-Európa vezető termálturisztikai központjává. *(Meg kell jegyeznünk, hogy az egészségturizmus fogalmi körébe klasszikus értelemben a termálturizmus nem tartozik bele, de a köznyelv e fogalmakat összemosza, s ez jelenik meg a stratégiában is – valójában a termálturizmus inkább a vízi-, mint az egészségturizmus része!)* Konkrét eredményeket a hagyományos gyógyturisztikai kínálati paletta kiszélesítésére, a szezonális csökkenésére vonatkozó fürdőfejlesztésekkel, hatékony marketinggel, egyedi kínálat létrehozásával kívánja a régió elérni. A program térségünkben nevesítetten említi a Lenti fürdőt, mely elsősorban érdemes a fejlesztésre, de a támogatandók között találjuk a bázakerettyei, letenyei és pusztaszentlászlói termálfürdőket is.

A 2. prioritás „Az ökoturizmus feltétel- és eszközrendszerének fokozása” címet viseli. Ennek kapcsán a cél – a természeti adottságokra alapozva – az, hogy a régió sikeres ökoturisztikai desztinációvá váljon. Mindezt élményszerűségeen alapuló attrakciófejlesztéssel, új területek bevonásával, programfejlesztéssel, helyi termékek fejlesztésével, a helyi tradíciókon alapuló rendezvények támogatásával, környezetbarát szolgáltatások preferálásával, humán erőforrás fejlesztéssel, szervezeti kooperációval, tudatos marketinggel, területi preferenciák meghatározásával és a fenntarthatóság elvének biztosításával igyekszik biztosítani.

A HACS területére vonatkozóan a régiós terv a Mura vidékének és Dél-Zalának a természeti értékeit említi, s így mint potenciálisan fejlesztendő területet tárgyalja. *(Nem alkalmaz azonban egzakt tájegységi lehatárolást, Göcsej, Dél-Zala, Mura vidék fogalmi keverednek az anyagban!)*

A 3. prioritás a „Kulturális turizmus fejlesztése”. E prioritás elsősorban a kulturális örökség megőrzését, továbbadását, turisztikai attrakcióként való megjelenítését célozza. Külön kezeli a régió gazdag építészeti örökségét, a rendezvényeket, kulturális témautakat, témaparkokat.

A 4. prioritás a „Családbarát regionális desztináció fejlesztése”. A régió turisztikai szakemberei ezt azért emelték prioritás szintre, mert véleményük szerint egy ilyen típusú fejlesztés eredményeképpen a térség sajátos arculatot kaphat, vonzóbbá válhat. Az e célt szolgáló fejlesztések a szálláshelyek, a vendéglátás és a szórakoztatás, valamint attrakciófejlesztés terén realizálhatók.

⁵⁴ Régiófókuszt Kht. „Nyugat-Dunántúli Turisztikai Régió turizmusfejlesztési stratégiája / 2007-2013”, 33. p.

A regionális turizmusfejlesztési stratégia 5. prioritása az „Ifjúsági turisztikai kínálat bővítése, minőségfejlesztése” címet viseli. Célja az ifjúsági szektor minél nagyobb méretű bevonása az idegenforgalmi piacba úgy, hogy a régió legyen a hazai és külföldi fiatalok találkozóhelye. Mindezt vonzerőfejlesztésen, a belső kohézió erősítésén, képzéseken, speciálisan a fiatalokat fókuszba állító marketing tevékenységen keresztül kívánják elérni, mégpedig úgy, hogy eközben létrejön egy megbízható monitoring rendszer.

Az előzőhöz hasonlóan egy piaci szegmenset céloz meg a 6. prioritás, melynek címe „Senior turizmus feltételrendszereinek fejlesztése”. Ennek eszközrendszere lényegében ugyan az, mint az ifjúság esetében volt, nyilvánvalóan azzal a különbséggel, hogy itt a beavatkozási területek az idősebb korosztályok igényeire vannak optimalizálva.

A 7. prioritás „A falusi turizmus minőségfejlesztése”, mely külön, kiemelten említi Zala megyét, mint ennek legalkalmasabb területét. Ennek egyik oka az, hogy a falusi turizmusban Zala mindig is az úttörők között volt, így nem véletlen, hogy helyzete más megyékhez viszonyítva általában kedvezőbb e turisztikai ágat tekintve. A célok hármasak: a szálláshely-vendéglátás-program egyidejű biztosítása, valamint a falusi turisztikai szolgáltatásokat nyújtók hálózatba szervezése az, ami minőségi előrelépést hozhat. Az alkalmazott eszközrendszer ugyan az, mint amit az ifjúsági és a senior turizmusnál már láttunk.

A 8. prioritás az „Aktív turizmus: kerékpáros, víziturizmus fejlesztése”. E téren már eddig is komoly eredményeket ért el a régió, most pedig azt a célt tűzte ki, hogy az aktív turisztikai ágak olyan fejlődése valósuljon meg, mely őket önállóan és kiegészítő turisztikai terméként is piac képes, minőségi, élményláncba fűzött turisztikai terméké teszi.

Ez a prioritás kiemelten kezeli a kerékpáros és vízi turizmust, de – helyesen - nem felejtkezik meg a többi aktív turisztikai ágról sem, így nevesítetten említi a lovas-, horgász-, vadász-, golf-, sportturizmust és a természetjárást. A HACS területe a víziturizmus terén a potenciálisan fejlesztendő területek vonatkozásában csak a tavi fürdőzés fejlesztése kapcsán érintett (Kistolmács, Maróc), a Mura vízi turisztikai fejlesztése egyáltalán nem szerepel a tervben. A kerékpáros turizmus esetében a térség érintettsége dokumentált, akár csak a természetjárás és a vadászturizmus esetében.

A 9. prioritás a „Bor és gasztronómia” fejlesztését foglalja magába annak érdekében, hogy ezzel is egy vonzó a meglévő kínálatba jól illeszkedő turisztikai termék jöjjön létre. A stratégiai terv regionális borutak kiépítésben gondolkodik elsősorban, melyek innovatív módon, hálózatba szerveződve jönnének létre. A borturisztikai fejlesztések lehetséges célterületei között a Balatonmelléke borvidék is szerepel (*a terv készítésekor a Zalai borvidék még ennek része volt!*).

A gasztronómiai fejlesztések vonatkozásában Göcsej nevesítetten szerepel a fejlesztendő területek között. Itt a fejlesztés irányai között megtaláljuk a táji ételek elkészítési hagyományainak megőrzését, ezeknek a népi hagyományokhoz való kötődésének bemutatását, a helyi borokkal való szakszerű párosítást, a gasztronómiára épülő turisztikai termékek fejlesztését és termékcsoportok létrehozását, valamint minőségbiztosítási rendszer életre hívását.

A 10. és egyben utolsó prioritás a „Hivatásturizmus fejlesztése”. Ezen a téren a régió egy sajátos, versenyképes kínálat létrehozását tűzte ki célul. A potenciálisan szóba kerülő területek között a HACS területe településföldrajzi és demográfiai jellemzői miatt nem került szóba, s az, hogy ez megváltozik, még középtávon sem várható.

2009-ben készült el a Nyugat-dunántúli régió másik jelentős fejlesztési dokumentuma, a *„365 nap turizmus Nyugat-Dunántúlon”* címmel. Ez a tervdokumentáció elsősorban a turizmusban is érzékelhető gazdasági világválság hatásainak mérséklése érdekében, a régió hazai pozícióinak megtartása céljából azzal a céllal íródott, hogy felvázolja a szezon meghosszabbításának lehetséges irányait. Prioritásaiban értelemszerűen nem tér el a fent részletesen bemutatottaktól, csak kiegészíti azokat.

Megyei szintű, a jelen tervezési időszakra szóló turisztikai terv létezéséről nem tudunk. Idegenforgalomra vonatkozó utalásokat ugyanakkor Zala megye módosított területrendezési tervében (2010.) találhatunk. E dokumentumban irányelveket fogalmaznak meg a turizmus tervezésére vonatkozóan, melyek lényege röviden a következő:

- ösztönözni kell azt, hogy az idegenforgalomban érdekelt települések összehangolt, térségi szemléletű terveket, programokat készítsenek és valósítsanak meg,
- megőrzendők a tájképi adottságok, a magas erdőszültség, a tradicionális területhasználat,
- elő kell mozdítani a városi és vidéki rekreáció fejlődését,
- *„(...) A kistelepülések, zsáktelepülések nyugalmának és turisztikai vonzerejének megőrzése érdekében a településekre jelentős mértékben zavaró átmenőforgalmat vonzó úthálózati fejlesztések nem valósíthatók meg. A térség mellékúthálózata csak a legszükségesebb mértékben bővíthető. Új útkapcsolati elemek tervezése során a természetközeli turizmus bázisainak számító kistelepülések háborítatlanságának megőrzésére kell törekedni.”⁵⁵* – (Meg kell jegyeznünk, hogy ez az irányelv véleményünk szerint komolyan vitatható és eleve a problémafelvetése téves, hiszen a zsáktelepülések és a törpefalvak többsége éppenséggel nem az idegenforgalom fellegetvárái!),
- elő kell segíteni a helyi építészeti értékek megőrzését (a települési rendezési terveken keresztül is), az új épületek esetében törekedni kell arra, hogy azok a helyi hagyományokhoz igazodjanak, illeszkedjenek a tájhoz,
- *„(...) javasolt a gyalogos és kerékpáros turizmus infrastruktúra egységes minőségi és arculati szempontok szerinti kiépítése.”*
- *A vízi közmű és elektronikus hírközlési nyomvonalas hálózatok és járulékos építményeik kiépítésénél, illetve a meglévő hálózatok korszerűsítésénél a tájkarakter védelme és az esztétikai követelmények érvényesítése céljából a műszaki lehetőségek és a védett értékek védelmi szempontjainak mérlegelésével a terepszint alatti elhelyezést kell biztosítani.”⁵⁶*

Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a magasabb szintű és térségi turizmusfejlesztési tervekkel való koherencia csak az egyik szükséges, de önmagában nem elégséges feltétele a hatékony idegenforgalom megteremtésének. Újra utalnunk kell a tetraéder modellre: meg kell teremteni az összhangot a természeti, társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szféra között, e nélkül a fenti cél elérhetetlen.

⁵⁵ Pestterv: „Zala Megye Területrendezési Terve Módosítása”, 2010., 49. p.

⁵⁶ Pestterv: „Zala Megye Területrendezési Terve Módosítása”, 2010., 49. p.

Stratégiai programok

A stratégia célok megvalósulását szolgáló prioritások kimunkálásakor az alábbi strukturális felépítést követtük:

- *Indoklás* – a helyzetfeltárára épülően, itt kerülnek meghatározásra – röviden, tömören – azok a tények, folyamatok, melyek az adott prioritás megvalósításának szükségességét alátámasztják.
- *Általános célok* – cél nélkül nincs eredmény, így minden prioritás esetében megfogalmazásra kerülnek azok az általános célok, aminek elérését a szóban forgó stratégiai elemmel el kívánjuk érni. Azért általánosok, mert a stratégiai program jellegéből adódóan csak a fő csapásirányok kerülnek meghatározásra, a projektszintű kibontás az operatív program feladata.
- *Hatásindikátorok* – a célok megvalósulásának kontrollját teszi lehetővé.
- *Intézkedések felsorolása* – olyan javaslatok ezek, amik ötleteket, támpontokat adhatnak a projekt szintű tervezés számára
- *számításba vehető források*: - olyan pályázati forrásokat tüntetünk fel ehelyütt, melyek a fenti célok megvalósításának pénzügyi bázisát teremthetik meg részben vagy egészben.

A prioritások és a stratégiai célok közötti kapcsolatot – az országos stratégiához hasonlóan - az alábbi táblázat mutatja:

27. számú táblázat: Célok és prioritások kapcsolata a Zala Zöld Szíve HACS turizmusfejlesztési stratégiájában

		STRATÉGIAI CÉLOK				
		A térség pozícionálása a hazai és a nemzetközi turisztikai piacon,	A fenntartható, esélyegyenlőségen alapuló fejlesztések megvalósítása,	Tudatos, komplex, térségi szintű, minőségi, innovatív vonzerőfejlesztés,	A helyi idegenforgalom intézményi és humán szintű megalapozása a humán erőforrás fejlesztés, szektorok közötti együttműködés, szervezetfejlesztés és hálózatépítés révén,	Infrastrukturális hátrány mérséklése.
PRIORITÁSOK	Térségi imázs kialakítása és fejlesztése	x	x			
	Turisztikai infrastruktúra és településkép fejlesztés	x	x			x
	Vonzerőfejlesztés	x	x	x		
	Szolgáltatásfejlesztés		x	x	x	x
	Marketing- és menedzsment tevékenység fejlesztése	x	x		x	

Forrás: saját, 2010.

1. prioritás: Térségi imázs kialakítása és fejlesztése

Indoklás:

Annak érdekében, hogy a HACS települései – egységesen - vonzó turisztikai desztinációt jelenthessenek, mindenképpen szükséges, hogy pozitív arculattal rendelkezzenek legalább térségi szinten. Az imázs és az arculat nem szinonim fogalmak. Az imázs tulajdonképpen valamiféle attitűd, ami egy szervezettel, termékkel, de akár egy személlyel kapcsolatban is megfogalmazódik bennünk. Azt mondhatjuk, hogy az imázs az arculat leképeződése, így az arculattervezés célja a jó imázs kialakítása.

Bár a szakirodalom a turisztikai marketing részének tekinti az imázs fejlesztést, de a térségi stratégiában mégis önálló prioritásként szerepeltetjük. Ennek oka az, hogy jelenleg a HACS területe sem részben sem pedig egészben nem jelenik meg a hazai idegenforgalmi piacon – azaz, szinte egyáltalán nem ismerik. Dr. Aubert Antal „*A térségi turizmuskutató és tervezés módszerei, eredményei*” című könyvében kifejezetten javasolja, hogy az egyes térségi desztinációk alakítsák ki saját imázsukat, márkájukat. Az imázs és a márka szorosan összetartozó fogalompár, úgy is mondhatjuk, hogy a márka az imázs „lelke”. E márkák egyedi, de összetett kínálatot, tevékenységeket, vonzerőket és más turisztikai termékeket jelentenek, továbbá kellő vonzerővel rendelkeznek, elfogadottak a kereslet szempontjából.

A nemzetközi szakirodalom (Gunn, 1998.) úgy tartja, hogy a vendégek (a keresleti oldal) egy térség imázsát a következő lépések eredményeképpen alakítják ki magukban:

1. A desztinációra vonatkozó gondolati képek összegyűjtése
2. További információk beszerzése után e kezdeti kép módosítása, egy úgynevezett indukált kép kialakítása
3. A desztináció felkeresésére vonatkozó döntés
4. A desztináció felkeresése
5. Ott-tartózkodás
6. Hazatérés
7. A desztináción szerzett élmények beépítése a képbe⁵⁷

Az imázs – mely tulajdonképpen felfogható a marketing körében értelmezett márka fogalmának-, egy összetett jelenség, több tényező alakítja. A fenti felosztásból láthatjuk, hogy ezek egy része erősen emocionális jellegű, de a többi formálható, alakítható.

A HACS területén is elsőrendű cél kell, hogy legyen egy tudatos arculattervezés, és azon belül különösen egy ilyen fajta idegenforgalmi márka kialakítása és tartalommal való megtöltése, e nélkül ma már nem lehet sikereket elérni a turisztikai piacon. Hogy mi legyen ez a márkanév? Ezt mindenképpen helyben, a helyi szereplők bevonásával kell, konszenzusos jelleggel meghatározni. Úgy véljük, hogy olyat célszerű választani, mely kellően rövid, lehetőség szerint külföldiek számára is könnyen megjegyezhető, megérthető, a térség egy közös, mindenki számára vállalható jellemzőjére, vonzerejére utal, lehetőség szerint pozitív gondolatiság társul hozzá. Nem könnyű ilyen nevet találni, de ha sikerül, akkor az nagyban hozzá tud járulni a térségi idegenforgalmi fejlesztések sikeréhez.

Javasoljuk, hogy jöjjön létre egy- a helyi idegenforgalomban érdekeltok köréből verbuválódott, de létszámában nem túl nagy - aktív „fejlesztői csoport”, mely kidolgozza –külső szakértők bevonása mellett - az imázs fejlesztés alapelveit, kereteit és menetrendjét. Célszerű volna, ha e munka során kiforrott térségi márkanév jogi oltalom alá kerülne, mivel a további fejlesztések vonatkozásában így jóval tisztább viszonyok alakulhatnak ki. Ehhez persze az is szükséges, hogy legyen egy olyan szervezet, amely ezt felvállalja, és egyúttal élvezzi a helyi

⁵⁷ Dr. Aubert Antal: „*A térségi turizmuskutató és tervezés módszerei, eredményei*”, Pécs, 2007., 62. p.

szereplők bizalmát. Erre a feladatra a legalkalmasabb a Zala Zöld Szíve Vidékfejlesztési Egyesület, hiszen e szervezet mellett, hogy egyik elindítója volt a tudatos és összehangolt térségi turizmusfejlesztésnek, részben gazdája is azoknak a forrásoknak, melyek nagymértékben hozzá tudnak járulni ahhoz, hogy a helyi idegenforgalom minőségi fejlődése elkezdődhessen.

Ahhoz, hogy ez a márkanév megszülethessen elengedhetetlen, hogy a helyi közösség tisztában legyen azzal, hogy idegenforgalmi szempontból mit is akar menedzselni, mire szeretné fókuszálni a keresleti oldal figyelmét. Ez azt jelenti, hogy első lépésként magát a helyi turisztikai desztinációt kell tartalmilag definiálni. Nyilvánvaló, hogy a márkanévnek összhangban kell lennie e tartalommal.

Ha ezek után megfogalmazódik az optimális márkanév és meghatározásra kerül a térség imázsát megalapozó stratégia, akkor még egy nagyon fontos lépés van hátra, mely az imázs értékének megőrzését van hivatva szolgálni. Ez a márkanévhez kötődő minőségbiztosítási rendszer. A márkanévnek értéknek kell lennie, rangot kell, hogy jelentsen a vele való rendelkezés, ez pedig csak is úgy biztosítható, ha használata minőségi kritériumokhoz kötődik.

Általános célok:

- A térségi turisztikai desztináció tartalmának meghatározása a „genius loci”⁵⁸ figyelembevételével
- Térségi márka meghatározása, kialakítása (márkanév) – menedzsmentjének, marketingjének kimunkálása
- A térségi imázs fenntartását szolgáló minősítési rendszer kidolgozása

Hatásindikátorok:

- márkanév, imázs tartalmi kialakítása
- erre az imázsra épülő, térségi jellegű marketingeszközök száma
- marketing és kommunikációs rendszerbe bevont szervezetek és eszközök száma
- egységes minőségbiztosítási rendszer létrehozása.

Javasolt intézkedések:

- 1.1. Tervezői csoport létrehozása
- 1.2. A térségi turisztikai desztináció tartalmi definiálása
- 1.3. Márkanév és arculat meghatározása
- 1.4. Imázs fejlesztési terv és marketingstratégia kidolgozása
- 1.5. Minőségbiztosítási rendszer kidolgozása

Számításba vehető források:

- ÚMVP IV. tengely – Turisztikai marketingfejlesztés célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP III. tengely – Turisztikai tevékenységek ösztönzése jogcím

2. prioritás: Turisztikai infrastruktúra és településképfel- fejtés

Indoklás:

Egy jól működő turisztikai kínálati rendszer elengedhetetlen feltétele a megfelelően kiépített alpinfrastruktúra, infrastrukturális háttér. *(Az ÁSZ kutatóintézetének korábban idézett tanulmánya az 1990-es évek utáni idegenforgalmi pozícióvesztés okaként egyértelműen a minőségi turizmust megalapozó infrastrukturális beruházások elmaradását említi!)* Ez magába foglalja például a megfelelő közlekedési hálózatokat, a szennyvíz és szemet kezelést, a modern

⁵⁸ „Genius loci” – a hely szelleme (latin)

kommunikációs rendszereket stb. Példáinknál maradva, ha nem megfelelőek a közlekedési hálózatok, akkor a vendégek nem jutnak el a térségbe, ha nincs szennyvízcsatorna hálózat és nem megoldott a szemétszállítás, akkor minőségi szempontok sérülnek, a térség nem lesz vonzó az igényes turisták számára. Ha nem megfelelőek a kommunikációs kapcsolatok, akkor nem lehet a célcsoportot kellő hatékonysággal elérni, és alapvető kommunikációs igényeket nem lehet kielégíteni.

Tudjuk azt is, hogy ezeknek az infrastrukturális beruházásoknak a tőkeigénye óriási, fejlesztésük nem megy egyik pillanatról a másikra. Az állam a pályázati rendszereken keresztül elsősorban a nagyobb népességű településeket, területeket támogatja, s ezek az estek csak egy részében esnek egybe az idegenforgalmi szempontból frekvenciált területekkel.

A legszükségesebb infrastrukturális rendszerek a nagyobb lélekszámú településeken már olyan mértékben rendelkezésre állnak, melyek lehetővé teszik a minőségi idegenforgalom kibontakozását. A legnagyobb elmaradásban a kistelepülések vannak, ahol is a szennyvízkezelés jelenti az idegenforgalmi fejlesztések legjelentősebb gátját. Itt mindenképpen szükség van a csatornahálózatok kiépítésére, vagy ahol ez aránytalanul nagy költségbe kerül, ott egyedi, természetközeli, fenntartható szennyvízkezelési megoldások alkalmazására. Egy negatívum a szennyvizek által okozott problémák bő tárházából: a fürdésre alkalmas tavak egy jelentős része a környezetükben található lakóterületekről származó szennyvizek miatt nem fejleszthetők turisztikai szempontból.

A modern kommunikációs rendszerek tekintetében hasonló a helyzet. Ezek fejlesztése különösen fontos, részint azért, mert rajtuk keresztül érhető el maga a keresleti oldal, részint pedig azért, mert ma már ezek használata mindennapos, kényelmi igényévé vált. Különösen fontos volna a mobiltelefon és az internet lefedettség és hozzáférés fejlesztése.

A Zala Zöld Szíve HACS területe periférikus helyzetű, bár makroszintű közlekedési kapcsolatai az autópálya építések miatt kimondottan jónak számítanak. Mégis, a belső (mikro szintű) közlekedési struktúra elavult, ezért minőségi fejlesztésre szorul. Annak érdekében, hogy a potenciális vendégkör az egész térséget elérhesse, hogy bizonyos turisztikai ágak megfelelően működhessenek, a helyi alsóbbrendű közúthálózat minőségi felújítása megkerülhetetlennek látszik.

Ahhoz, hogy a HACS területe vonzó legyen turisztikai szempontból, megkerülhetetlennek látszik a települési környezet fejlesztése. Egy, értékeit védő, de megújult vonzó település, függetlenül annak méretétől sokkal inkább vonzóbb idegenforgalmi célpont, mint egy leromlott állapotú. Lényeges szempont az is, hogy az ilyen típusú fejlesztéseknek életminőség javító hatása is van. Ugyanakkor az alapinfrastruktúrához hasonlóan e területen is rendkívül magas beruházási költségekkel számolhatunk, ami miatt gyors változások nem prognosztizálhatók. Térségünk települései a környező hazai – szintén aprófalvas – térségekhez képest közel azonos képet mutatnak, de ez sajnos nem egyértelműen pozitív kép. A hasonló természeti környezetben fekvő szlovéniai magyar településekhez viszonyítva – pedig ezek Szlovénia egyik legelmaradottabb régiójában találhatóak – a hátrány óriásinak tűnik.

Külön ki kell emelnünk azokat az építményeket, melyek jelentős építészeti értékkel bírnak (országos vagy helyi) és a településkép szempontjából meghatározóak. E tekintetben meghatározó jelentőséggel bírnak a templomok és kastélyok.

Általános célok:

- kistelepülési szennyvízcsatorna rendszerek kiépítésének előmozdítása
- modern kommunikációs rendszerek térségi elterjedésének támogatása
- az alsóbbrendű utak minőségi fejlesztése
- településkép javítás, településközpontok fejlesztése
- településképet meghatározó építészeti értékek megújítása

Hatásindikátorok:

- szennyvízcsatorna- hálózatba bekapcsolt települések száma; egyedi – fenntartható- szennyvízkezelést megvalósító háztartások száma
- felújított utak hossza
- mobiltelefon hálózattal lefedett települések száma
- szélessávú internet hozzáféréssel rendelkező települések száma
- megújult településközpontok, megvalósult településkép javító beruházások száma
- a településképet meghatározó felújított építészeti értékek száma

Javasolt intézkedések:

- 2.1. Kistelepülések szennyvízkezelésének fejlesztése
- 2.2. Alsóbbrendű úthálózat fejlesztése
- 2.3. Modern kommunikációs rendszerek kiépítésének támogatása
- 2.4. Térségi szintű infrastrukturális tervezés támogatása
- 2.5. Településközpont rehabilitációk, településkép javító beruházások támogatása
- 2.6. Építészeti örökség körébe tartozó, településképet meghatározó épületek felújítása és funkcióval való megtöltése

Számításba vehető források:

- ÚMVP IV. tengely – Tervek jogcím (ZZSZ HACS)
- ÚMVP III. tengely – Falumegújítás és fejlesztés jogcím
- ÚMVP III. tengely – Vidéki örökség megőrzése jogcím
- a 2011. év elején megjelenő Új Széchenyi Terv „Közlekedésfejlesztési terv” forrásai
- a 2011. év elején megjelenő Új Széchenyi Terv „Zöldgazdaság-fejlesztési terv” forrásai
- a NYDOP keretében várhatóan újra megnyíló „Városközpontok funkcióbővítő megújítása a nem megyei jogú városokban” elnevezésű pályázat
- a NYDOP keretében várhatóan újra megnyíló „Kistelepülések szennyvízkezelése” elnevezésű pályázat

3. prioritás: Vonzerőfejlesztés

A Zala Zöld Szíve HACS területén a legjelentősebb vonzerőkkel az egészségturizmus (azon belül is a gyógyturizmus), az ökoturizmus, az aktív turizmus és a gasztronómia és borturizmus bírnak. Ezek lehetnek azok a turisztikai ágak, amelyek meghatározói lehetnek a térségi idegenforgalmi desztinációnak.

Egészségturizmus

E turisztikai ág elsősorban prioritást kell, hogy élvezzen a térségi stratégiában. Nem elsősorban azért, mert az országos és regionális turisztikai tervek ezt preferálják, hanem a helyi idegenforgalomban betöltött szerepe miatt. Óvatos becslés szerint is jelenleg a HACS területére érkező vendégek 80%-a a helyi termál- és gyógyfürdők kedvéért kel útra. E vendégkörre épülnek a vendéglátóipari és egyéb turisztikai szolgáltató vállalkozások. Fejlesztése stratégiai érdek abból a szempontból is, hogy általa a szezonális csökkenés is csökkenthető.

Korábban már említettük, hogy a **termálturizmust** az egészségturizmus tárgyalásakor elemezzük, mivel az a **gyógyturizmussal** elválaszthatatlan kapcsolatban áll. Most is e szerint járunk el.

A térségi egészségturisztikai fejlesztések térben alapvetően négy településre koncentrálódhatnak, ezek Bázakerettye, Lenti, Letenye és Pusztaszentlászló. A **wellness**

turizmus tekintetében lehet indokolt más településeken is új vonzerők létrehozása, de termál- és gyógyfürdők esetében semmiképpen sem támogathatók újabb fürdőfejlesztések. Ennek alapvetően az az oka, hogy a helyi, a régiós, az országos konkurencia óriási, csak egy rendkívül tőkeigényes, nemzetközi szintű attrakciót létrehozó fejlesztés tudna talpon maradni ebben a piaci környezetben. Újabb térségi jelentőségű fürdő sikeres működtetésének realitása kicsi, a szűk piaci szegmens és az éles verseny miatt.

A Lenti Gyógy- és Termálfürdő fejlesztése térségi érdek. Véleményünk szerint Lentiben egyrészt a gyógy- és termálturisztikai kínálat színesítésére, a kapcsolódó szolgáltatások bővítésére, hatékonyabb marketingtevékenységre van szükség, másrészt pedig - a keresleti trendek figyelembevételével - indokolt egy magas minőségű szálloda kialakítása. Mindezt azért javasoljuk, mert a gyógyturisztikai szolgáltatások spektrumának kiszélesítésével a szezonáltság tovább mérsékelhető. A fürdő élményelemekkel való gazdagítása hozzá tudna járulni a termálturizmus erősítéséhez, amennyiben az több, színesebb kikapcsolódási lehetőséget tud majd biztosítani a vendégeknek. Külön hangsúlyt kell fektetni a wellnessre, mert ez is csökkenti a szezonáltságot, és a piaci trendek ennek gyors ütemű erősödését prognosztizálják.

A térségi jelentőségű termálfürdők esetében elsődleges szempont a kínálatbővítésen túl (itt szintén az élményelemek gazdagítása, a wellness programok beemelése indokolt) a működési költségek mérséklése a technológiai fejlesztések révén. E tekintetben a fenntarthatósági elvek minél szélesebb körű alkalmazása jelentheti az egyik lehetséges megoldást például a megújuló energiák fokozott hasznosítása által.

E termálfürdők eleve szezonális nyitva tartásra rendezkedtek be, éves üzemeltetésüket biztosító beruházások tőkeigénye elérhetetlennek tűnik pillanatnyilag. Figyelembe véve a jelenlegi működtetési problémákat, nem valószínű, hogy egy ilyen típusú fejlesztés hosszútávon működőképes rendszert hozna létre. Jó idő esetén e fürdők nagyszámú vendéget vonzanak, de hűvösebb napokon konganak az ürességtől. Olyan programok biztosítására van tehát szükség, melyek többé-kevésbé függetlenek az időjárástól, képesen a szezont kinyújtani (ezek lehetnek például kalandparki elemek, wellness szolgáltatások stb.).

Minden esetben szükséges a marketing tevékenység erősítése, a kapcsolódó turisztikai ágazatok kínálatának megjelenítése, a háttér szolgáltatások (szállás, étkezés stb.) minőségi és mennyiségi fejlesztése. Megkerülhetetlennek látszik a humán erőforrás fejlesztése (nyelvismeret, gyógyászati ismeretek, kommunikáció stb.) is.

Aktív turizmus

Az egyes aktív turisztikai ágak közül a legkeveset fejlesztési lehetőségekkel a kerékpáros-, bakancsos- és vízi turizmus bírnak. A kerékpáros- és bakancsos turizmus területén reálisan elérhető célnak tűnik, hogy a térség legalább Zala megyén belül vezető desztinációvá váljon. Az egyéb, innovatív jellegű aktív turisztikai fejlesztések (pld. geocaching, kalandturizmus, vadászturizmus) tovább erősíthetik e térségi pozíciót.

A **kerékpáros turizmus** terén a HACS települései komparatív előnnyel bírnak a szomszédos zalai térségekkel szemben. E pozíció erősítése alapvető cél. Tovább kell folytatni a kerékpárutak kitáblázását, a meglévők pótlását, szükséges kerékpáros centrumok létrehozása, kerékpáros barát szolgáltatási rendszerek támogatását és a hálózatfejlesztést.

Komplex kínálat létrehozását kell preferálni olyat, amely más turisztikai ágakhoz is szorosan kapcsolódik. Hasonlóan fontos a tematikus kerékpártúrák kialakítása és a kerékpáros rendezvények támogatása. A Dél Zalai Erdőtáj Kerékpárút, a Dunántúli Határmenti Kerékpárút nyomvonalának és a regionális jelentőségű nyomvonalak fejlesztése kiemelt célként kell, hogy érvényesüljön. Meg kell teremteni a kapcsolatot a horvátországi és szlovéniai kerékpáros utak irányába, s célszerű közös kínálati rendszereket létrehozni.

A helyi kerékpáros turizmus megerősítése elképzelhetetlen hatékony marketingtevékenység nélkül. Olyan komplex, sokszínű kínálatot kell ennek során népszerűsíteni és megismertetni, mely egy hatékonyan működő vállalkozói hálózatra épül (szállásadók, vendéglátók, kerékpáros centrumok, szervizek stb.). Támogatni szükséges e turisztikai ágon belül is az innovatív megoldásokat, melyek egyedi arculatot képesek adni a térségnek. Végül, de nem utolsósorban a helyi humánerőforrás fejlesztésére is nagy hangsúlyt kell fektetni (pld. túravezetési, kommunikációs, technikai ismeretek), ezért preferálni szükséges azon fejlesztéseket, melyek ilyen jellegű elemet is tartalmaznak.

A másik helyi karakteres turisztikai ág a **bakancsos turizmus** (melyet sokan azonosítanak a természetjárással, pedig fogalmilag a kettő nem teljesen ugyan az!). E területen a meglévő turistautak fejlesztése szükséges elsősorban, újak csak a jelenlegi rendszerek összekapcsolása céljából lehetnek indokoltak. Ennek oka az, hogy a HACS területe kellően sűrű turistaút hálózattal lefedett, s ezek az utak nemzetközi, országos és regionális jelentőséggel bírnak, így nem volna célszerű a „felhígításuk”. A túra útvonalak fejlesztése elsősorban a látvány- és élményelemek fejlesztését és a „szolgáltató infrastruktúra” bővítését jelenti – gondolunk itt például újabb kilátók, menedékházak, esőbeálló, tanösvények, tájékoztató táblák, hidak, pallók építésére, tematikus utak létrehozására.

Különösen fontosnak tartjuk azt, hogy az itt túrázók a természet, a táj, a környező települések értékeiről, történetéről ismeretekhez juthassanak, legyen információjuk a kapcsolódó turisztikai termékekről, a helyi turisztikai vállalkozásokról. Olyan útvonalak kialakítása a cél melyek élményelemekkel gazdagítottak.

Nagy jelentőséggel bír a túra útvonalak fenntartásának támogatása, mivel jelenleg a jelek felfestésén kívül lényegében semmiféle rendszeres tevékenység nem történik a működőképesség fenntartása érdekében. Éppen ezért támogatni szükséges az olyan elképzeléseket, melyek az utak karbantartásának biztosítását szolgálják (pld ilyen célú eszközbeszerzések révén).

E turisztikai ág kapcsán is hangsúlyoznunk kell a marketing fontosságát és erősítését, az innovatív fejlesztések támogatását és a humánerőforrás fejlesztés preferálását. Ez utóbbi tekintetében kiemelten fontos képzett túravezetők bekapcsolása a szolgáltató rendszerbe, a nyelvismeret erősítése, a helytörténeti és természetvédelmi ismeretek gazdagítása, a kommunikációs képességek fejlesztése, elsősegély nyújtás biztosításának megteremtése stb.

A vízi turizmuson belül a **horgászturizmus** felkarolása adhat újabb karaktert a térségnek. Több kiváló horgászvíz található a HACS területén, melyek köre tovább bővíthető. Elsődleges cél azonban nem ez, hanem a háttérinfrastruktúra minőségi és mennyiségi fejlesztése, annak érdekében, hogy magas minőségű, komplex horgászturisztikai szolgáltatások jöhessen létre. Vízparti szálláshelyekre, esőbeállókra, horgászboltokra és kölcsönzőkre, padokra, székekre, stégek, csónakokra, parkolókra stb. van szükség. A horgászat fejlesztése érdekében támogatni szükséges az ilyen témájú képzéseket és rendezvényeket is és fel kell karolni az innovatív megoldásokat minden téren.

Mivel a horgászat (és haltenyésztés) ma már piaci alapon jól működő tevékenység lehet, ezért magát a haltelepítést nem tartjuk célszerűnek támogatni. Azonban olyan speciális horgászvízek, mint a pisztrángos, afrikai harcsás, csukás, menyhalas, kecszegés (és egyéb tokfélékre alapozott) tavak kialakítását elő kell segíteni, mert ezek egyrészt a helyi horgászturizmus rangját emelik, másrészt pedig a szezonális csökkenéséhez is hozzájárulnak.

E vízi turisztikai ág esetében is szükséges az összehangolt horgászturisztikai marketingtevékenység, az információs háttér kialakítása és folyamatos működtetése, a humánerőforrás fejlesztés támogatása és a más turisztikai ágakhoz való kapcsolat kiépítése.

A murai és részben a kerkai **vízi túrázás** látványosan fejlődő turisztikai vonzerő, ennek további erősítése stratégiai érdek. Éppen ezért elő kell segíteni az osztrák és szlovén (részben horvát) tapasztalatok átvételét, valamint a horvátországi ilyen irányú kapcsolat erősítését.

Megkerülhetetlennek látszik a vízi túrákhoz szükséges alapinfrastruktúra létrehozásának további támogatása: újabb kikötők kialakítása, eszközök beszerzése (hajók, csónakok, kenuk, mentőmellények és egyéb biztonsági eszközök, szállítóeszközök stb.) szükséges. Hasonló jelentőséggel bír a kapcsolódó szolgáltatások fejlesztése (szállásadás, vendéglátás, kölcsönző hálózat, túravezetői rendszer stb.), és jól képzett túravezetők képzése. A humán erőforrás fejlesztés alapelvei itt lényegében azonosak azokkal, mint amiket a bakancsos turizmus esetében láttunk. Nincs különbség a tudatos marketing megvalósításának erősítésében sem.

Más vízi turisztikai ágazatok esetében is indokolt lehet a fejlesztés, gondolunk itt különösen a **tavi fürdőzésre**. Ebben az esetben a fürdőhelyek gyarapításán túl, az infrastrukturális és szolgáltató elemek bővítését indokolt preferálni: parkolók építését, esőbeállókat, öltözőket, mellékhelyiségeket, stégek stb. Bővíteni szükséges az elérhető idegenforgalmi szolgáltatások körét is, s meg kell találni a kapcsolatot más turisztikai ágak felé.

Más aktív turisztikai ágazatok esetében elsősorban az innovatív fejlesztések erősítése eredményezhet minőségi fejlődést. Az **új keletű turisztikai formák**, mint például a nordic walking, a geocaching, bizonyos sport turisztikai ágazatok támogatása a kínálat színesítése és a jövő megalapozása érdekében elengedhetetlen.

Ezek közül különösen a „**bunkerturizmus**” fejlesztése ad nagy reményekre okot. Az óriási érdeklődés és a média keltette várakozás, mindenképpen alátámasztja a „bunkerturizmus” létjogosultságát. Ez a turisztikai ág –mely bizonyos szempontból az örökségturizmushoz is sorolható lenne – olyan lehetőség a térség számára, mely az egyedi arculat tekintetében meghatározónak bizonyulhat. Fejlesztése ezért stratégiai érdek. Elsősorban a feltáratlan bunkerek, légópincék, futóárkok látogathatóvá tételére, látványelemekkel való megtöltésére és a történelmi háttér bemutatását szolgáló kiállítások minőségi fejlesztésére kell fókuszálni. A marketingeszközök fokozottabb alkalmazása és a humán erőforrás fejlesztés, rendezvények támogatása ebben az esetben is indokolt. A bunkerturizmust össze lehet és kell kapcsolni más turisztikai ágakkal (pld. geocaching, bakancsos turizmus, kerékpáros turizmus, örökségturizmus).

Nem esett még szó a **vadászturizmusról**, mely adottságai révén kiemelkedő jelentőséggel bírhat a helyi turisztikai desztinációban. Annak okát, amiért ez nincs így, korábban már bemutattuk. A vadászturizmus fejlesztése térségi szempontból csak abban az esetben indokolt, ha alapfeltételként érvényesül a más turisztikai ágakhoz való kapcsolódás követelménye (pld. falusi turizmus, bor – és gasztronómia, ökoturizmus). Ellenkező esetben fennmarad az a mai helyzet, mely légyegében konzerválja e turisztikai szegmens zárvány voltát *(azaz azt, hogy a vadászturisták lényegében csak a vadászatokkal állnak kapcsolatban legyen szó akár szállásadásról, akár vendéglátásról stb.)*.

Ökoturizmus

Térségünk természeti adottságai az ökoturizmus szempontjából kiválóak. Magas a védett területek aránya, a táj flórája és faunára gazdag. Azonban jelenleg valódi ökoturizmusról nem beszélhetünk – és a régióban is csak a nemzeti parkok területén találkozhatunk ezzel. Az ökoturisztikai erőforrások kiaknázása meghatározó jelentőséggel bír a helyi idegenforgalom számára, ez lehet az egyik húzó ágazata. A cél tehát az, hogy a HACS területe a turisztikai régió belül a Fertő-Hanság, Kőszegi-hegység és Őrség mellett a negyedik meghatározó ökoturisztikai desztináció legyen!

Ennek érdekében elő kell segíteni a bemutató és tájközpontok létrejöttét, új tematikus tanösvényeket kell kialakítani, biztosítani szükséges a helyi értékek megőrzését a fenntarthatóság és a térségi szemlélet jegyében. E turisztikai ágon belül is helye van az innovatív ötleteknek, megoldásoknak és a kínálatot színesítő fejlesztéseknek (pld. természetfotózás meghonosítása).

Minőségi javulást kell elérni a marketingtevékenység területén és a szervezeti rendszert is erősíteni kell. Ez utóbbi azért nagyon fontos, mert nélküle elképzelhetetlen a helyi

humán erőforrás fejlesztés, szemléletformálás. Ez utóbbiak esetében támogatni érdemes az ilyen célú rendezvényeket és képzéseket.

Borturizmus és gasztronómia

E körben elsősorban a borturisztikai adottságok kiaknázását kell preferálni, bár a gasztronómia jelentősége sem lebecsülendő, főként azért, mert valamennyi turisztikai ághoz kapcsolható.

Elő kell segíteni a borturisztikai szolgáltatók körének bővülését, a borászat népszerűsítését, melyhez elengedhetetlen a humán erőforrás fejlesztés, a képzések és tanfolyamok, szemléletformáló kurzusok, tanulmányutak és rendezvények támogatása. Erősíteni szükséges a kapcsolatokat a lendvai (Szlovénia) borvidékkel, hiszen a hazai terület azzal szerves egységet képez.

Minőségi borturisztikai szolgáltató rendszert kell létrehozni, mely vinotékákra, borkóstoló helyekre, pincékre és vendéglátóhelyekre, esetleg borászati, szőlészeti múzeumokra alapozódik és más turisztikai ágak felé is kiépített kapcsolatokkal rendelkezik. Preferálni kell az autentikus népi építészeti hagyományok és értékek megőrzését, tovább vitelét. Amennyiben e területen pozitív eredmények érzékelhetők, úgy indokolt a helyi, önálló borút életre hívása – esetleg Lendvával közösen. A sikeres borturizmushoz a fentiekén túl a kapcsolódó szolgáltatások körének erősítése is szükséges (pld. népzenei hagyományok megőrzése, a szőlészethez-borászathoz kapcsolódó népszokások fenntartása, a tradicionális szőlőfajták megóvása). A marketing jelentőségéről nem kell külön szólnunk, hiszen e nélkül ma már bort eladni szinte lehetetlen, s igaz ez a borturizmusra is.

A gasztronómiai értékek vonzerejűben jelenleg a borhoz képest kisebb jelentőséggel bírnak, de fejlesztésük átfogó jelentőségű. A helyi ízek, Göcsej gasztronómiai hírneve, olyan adottság, amit kamatoztatni kell. Éppen ezért a gasztronómiai rendezvényeket, a gasztronómiai értékek összegyűjtésére, megőrzésére tett erőfeszítéseket fel kell karolni. Hatékony marketingstratégia megvalósításával el kell érni a hagyományos ételek népszerűségének növelését, s az erre vonatkozó képzéseket is támogatni szükséges.

Általános célok:

- A helyi gyógy- és termálfürdők vonzerejének növelése,
- Szezonaritást csökkentő aktív turisztikai szegmensek fejlesztése,
- A wellness turizmus alapjainak megteremtése,
- Összefüggő, komplex szolgáltatási rendszert nyújtó, térségi kerékpáros turisztikai úthálózat kialakítása, fejlesztése,
- A bakancsos turizmus minőségi fejlesztése a háttérszolgáltatások, komplex kínálat, élményelemek fejlesztése révén,
- A vízi túrázás feltételeinek javítása, komplex, minőségi kínálat kialakítása,
- A tavi fürdőzés feltételrendszerének támogatása,
- Minőségi, komplex szolgáltatási rendszeren nyugvó horgászturizmus kialakítása,
- Új típusú aktív turisztikai ágazatok meghonosítása,
- A bunkerturizmus vonzerejének növelése,
- Minőségi és komplex ökoturisztikai vonzerő- és szolgáltatásfejlesztés, kínálatbővítés,
- Borturisztikai és gasztronómiai szolgáltatásfejlesztés és kínálatbővítés,
- Innovatív turisztikai fejlesztések támogatása a vízi turizmus, az ökoturizmus, az aktív turizmus és az egészségturizmus területén,
- A helyi turisztikai kínálat határon túli kapcsolatainak kialakítása.

Hatásindikátorok:

- Vendégek száma, vendégéjszakák száma
- Fejlesztéssel érintett gyógy- és termálfürdők száma
- Új egészségturisztikai szolgáltatások száma
- Kerékpáros centrumok száma
- Hálózatba integrált aktív turisztikai szolgáltatók száma
- Komplex szolgáltatói hálózatba bekapcsolt országos és regionális jelentőségű kerékpárutak hossza, a nemzetközi csatlakozási pontok száma
- Új látvány és szolgáltatói elemek száma a túraútvonalakon
- Megvalósult új aktív turisztikai fejlesztések száma
- A létrehozott ökoturisztikai attrakciók száma
- Borturisztikai és gasztronómiai szolgáltatók száma
- Vinotékák, bormúzeumok, borkóstoló helyek, pincék száma

Javasolt intézkedések:

- 3.1. Komplex turisztikai termékcsomagok létrehozása.
- 3.2. Tematikus túraútvonalak, ökoturisztikai tanösvények létrehozása.
- 3.3. Gyógyfürdők szolgáltatási körének bővítését szolgáló fejlesztések.
- 3.4. Gyógy- és termálfürdők élményelemekkel és szolgáltatásokkal való gazdagítását szolgáló fejlesztések.
- 3.5 Wellness szolgáltatások megteremtése a gyógy- és termálfürdőkben, új wellness központok kialakítása.
- 3.6. A gyógy- és termálfürdők hatékony működtetését szolgáló technológiai fejlesztések támogatása.
- 3.7. Az egészségturisztikai szolgáltatások más turisztikai ágakhoz való kapcsolódásának erősítése.
- 3.8. A bunkerturizmust szolgáló infrastrukturális és szolgáltatásfejlesztés megvalósítása.
- 3.9. Országos és regionális jelentőségű kerékpárutak komplex fejlesztése (pld. utak kitáblázása, kerékpáros barát szolgáltatások kialakítása).
- 3.10. Kerékpáros centrumok létrehozása komplex kínálattal.
- 3.11. A kerékpáros turizmus eszközháttérének megteremtése.
- 3.12. Kerékpáros rendezvények, tematikus kerékpárutak kialakításának támogatása.
- 3.13. Határon átnyúló kerékpáros, bakancsos, öko- és borturisztikai rendszerek létrejöttének támogatása.
- 3.14. Innovatív turisztikai fejlesztések támogatása a vízi turizmus, az ökoturizmus, az aktív turizmus és az egészségturizmus területén.
- 3.16. A meglévő nemzetközi, országos, regionális és térségi jelentőségű túraútvonalak látvány- és élményelemekkel, szolgáltató infrastruktúrával történő fejlesztése.
- 3.17. A túraútvonalak folyamatos karbantartását biztosító fejlesztések támogatása.
- 3.18. Komplex szolgáltatást nyújtó horgászturisztikai fejlesztések megvalósítása.
- 3.19. Vízi turisztikai infrastrukturális fejlesztések támogatása (pld. kikötők, eszközpark, csónakházak).
- 3.20. A tavi fürdőzés infrastrukturális feltételeinek minőségi fejlesztése, új fürdőhelyek kialakítása.
- 3.21. Új, aktív turisztikai ágazatok (pld. geocaching, nordic walking) térségi meghonosítását, komplex, minőségi kínálat létrehozását szolgáló fejlesztésének támogatása.
- 3.22. Más turisztikai ágakhoz igazoltan kapcsolódó vadászturisztikai fejlesztések támogatása.

- 3.23. Új ökoturisztikai táj-, bemutató- és látogató központok, tematikus tanösvények kialakítása, a meglévők minőségi fejlesztése.
- 3.24. Vinotékákra, borkóstoló helyekre, pincékre, vendéglátó és szórakozóhelyekre épülő minőségi borturisztikai szolgáltató rendszer infrastrukturális kialakításának és szolgáltatás fejlesztésének támogatása.
- 3.25. A helyi borturisztikai szolgáltató hálózatra alapozott önálló, térségi borút létrehozása.
- 3.26. Borturisztikai és gasztronómiai rendezvények támogatása.
- 3.27. A helyi gasztronómiai hagyományok megőrzését célzó projektek megvalósítása, valamint az ehhez szükséges infrastrukturális és eszközfejlesztések támogatása.

Számításba vehető források:

- ÚMVP IV. tengely – Kisléptékű helyi rendezvények támogatása célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP IV. tengely – Térségi együttműködések eszközbeszerzése célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP IV. tengely – Helyi termék fejlesztés célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP IV. tengely – Helyi nagyrendezvények támogatása célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP IV. tengely – Helyi innovatív turisztikai fejlesztések célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP IV. tengely – Kerka- Mura Szilíciumvölgy – tudásközpontokkal való kapcsolatfelvétel támogatása célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP IV. tengely – Alternatív jövedelemszerzést megalapozó képzések és tanfolyamok célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP IV. tengely – Határon átnyúló közösségi kapcsolatok fejlesztése célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP III. tengely – Turisztikai tevékenységek ösztönzése jogcím
- a 2011. év elején megjelenő Új Széchenyi Terv „Gyógyító Magyarország – Egészségipari Program” turisztikai pályázati forrásai
- a NYDOP keretében várhatóan újra megnyíló „A régió történelmi és kulturális örökségének fenntartható hasznosítása és természeti értékeken alapuló aktív turisztikai programok fejlesztése” elnevezésű pályázat forrásai
- Horvát-magyar, szlovén-magyar és osztrák-magyar ETE pályázatok turisztikai kiírásai

4. prioritás: Szolgáltatás- és humán erőforrás fejlesztés

Indoklás:

Szolgáltatásfejlesztés alatt a vendéglátás, a szállásadás, a szórakoztatás, az információhoz juttatás és a közlekedési lehetőségek és egyéb, az idegenforgalomhoz kötődő szolgáltatások fejlesztését értjük. Ezek nélkül hatékony turizmus nem létezik. Ott ahol ennek rendszere jól működik, kialakult egy önfenntartó struktúra, melynek lényege az, hogy nincs turista szállás, étkezés, szórakozás, információ és megfelelő közlekedési hálózat nélkül, és fordítva.

Térségünkben e szolgáltatási ágak szinte mindegyike fejlesztésre szorul. **A vendéglátó és szórakozóhelyek** száma kevés, területi eloszlása egyenetlen és minőségi fejlesztésükre is szükség volna. **A szálláshelyek** esetében különösen a magas igények kielégítésére nem alakult ki helyi kínálat, de a szálláshely potenciál szinte minden szegmense igazolhatóan bővíthető lenne. Elsősorban a helyi (települési) és térségi turisztikai igényekhez igazodó szálláshelyfejlesztések megvalósítását érdemes preferálni, mert ezek tudnak legjobban megfelelni az egyes keresleti szegmenseknek. A jelenleg relatíve kis kereslet miatt, hatékonyan működtetett szolgáltatási háttér abban az esetben jöhet létre, ha azok jelentős mértékben a megújuló energiákra, működtetésükben pedig a fenntarthatósági elvekre épülnek.

A **közlekedési hálózat** tekintetében jelentős strukturális változás nem várható és nem is indokolt. A cél a jelenlegi főúthálózat esetében a minőség hosszú távú megőrzésének biztosítása. Beavatkozást elsősorban az alsóbbrendű utak igényelnek. Ezek minőségi fejlesztése megkerülhetetlen a térség elérhetőségének biztosítása érdekében. Fontos szempont, hogy e remélt fejlesztések ne eredményezzenek forgalomnövekedést, amire a jelenlegi struktúra mellett nincs komolyabb esély. A határmenti közlekedési kapcsolatok erősítése térségi érdek, ez különösen Horvátország EU-s csatlakozása, a schengeni határ áthelyeződése után vehet nagy lendületet.

Különösen fontosnak tartjuk a turisták tájékoztatását szolgáló **információs rendszerek** egységes térségi rendszerének kiépítését, mely jelenleg egyáltalán nem létezik. Szinte valamennyi turisztikai ág fejlesztése igényli egy ilyen jellegű háttérszolgáltatás létét. Mivel e tekintetben súlyos problémát okoz a tőke- és humán erőforrás hiány, ezért a humántőke kímélő, innovatív megoldások preferálása lehet eredményes középtávon.

A **humán erőforrás fejlesztésének** szükségességét a vonzerőfejlesztés kapcsán már érintettük (ezért most újból nem ismételjük meg), de erre a háttérszolgáltatások esetében is szükség van. A vendéglátó- és szórakozóhelyek, az idegenforgalom által érintett vállalkozások dolgozóinak kommunikációs és nyelvi képzése

A humán erőforrás fejlesztés területén támogatni szükséges a tudásközpontokkal (pld egyetemek, főiskolák, országos hatókörű turisztikai szervezetek) való kapcsolatfelvételt a szakmaiság biztosítása érdekében. A fentiek érdekében támogatni szükséges az ezeket szolgáló rendezvényeket, képzéseket, szemléletformáló kampányokat, tanulmányutakat stb.

Általános célok:

- A helyi humántőke fejlesztése képzések, szemléletformáló kampányok, táborok, szakmai utak stb. által.
- A piaci szegmensek igényeihez igazodó mennyiségi és minőségi szálláshely, szórakozó- és vendéglátóhely fejlesztés.
- Folyamatos, humántőke kímélő, fenntartható információs hálózatok létrehozása.
- A preferált turisztikai termékekhez kapcsolódó, humán erőforrás fejlesztést szolgáló rendezvények támogatása.
- A térség közlekedés földrajzi pozíciójának megőrzése, az alsóbbrendű közúthálózat minőségi javítása.

Hatásindikátorok:

- Megvalósult humán erőforrás fejlesztési akciók száma (pld. képzés, kampány, rendezvény).
- A humán erőforrás fejlesztésbe bevont helyi személyek száma.
- Fejlesztéssel érintett szállások, vendéglátóhelyek, szórakozóhelyek száma.
- Vendégéjszakák és vendégek számának %-os változása.
- Turisztikai információs hálózatba bekapcsolt attrakciók és vállalkozások száma.
- Felújított alsóbbrendű úthálózat hossza.

Javasolt intézkedések:

- 4.1. Humánerőforrás fejlesztést szolgáló képzések, rendezvények, szemléletformáló kampányok, táborok stb. lebonyolítása a preferált turisztikai ágak, valamint a kapcsolódó szolgáltatások területén.
- 4.2. Tudásközpontokkal való kapcsolatfelvétel támogatása a humánerőforrás fejlesztés jegyében.
- 4.3. Információs rendszerek egyedi vagy komplex fejlesztése és létrehozása a preferált turisztikai ágak, valamint a kapcsolódó szolgáltatások területén.
- 4.4. Alsóbbrendű úthálózat minőségi fejlesztését célzó beruházások támogatása.

Számításba vehető források:

- ÚMVP IV. tengely – Kerka- Mura Szilíciumvölgy – tudásközpontokkal való kapcsolatfelvétel támogatása célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP IV. tengely – Alternatív jövedelemszerzést megalapozó képzések és tanfolyamok célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP III. tengely – Mikro vállalkozások fejlesztése jogcím
- a 2011. év elején megjelenő Új Széchenyi Terv „Gyógyító Magyarország – Egészségipari Program” turisztikai pályázati forrásai
- a 2011. év elején megjelenő Új Széchenyi Terv „Vállalkozásfejlesztési Program” turisztikai pályázati forrásai
- a NYDOP keretében várhatóan újra megnyíló „A régió történelmi és kulturális örökségének fenntartható hasznosítása és természeti értékeken alapuló aktív turisztikai programok fejlesztése” elnevezésű pályázat forrásai
- Horvát-magyar, szlovén-magyar és osztrák-magyar ETE pályázatok turisztikai kiírásai

5. prioritás: Marketing- és menedzsment tevékenység

Indoklás:

A helyi idegenforgalmi desztináció sikere nem biztosítható jól működő szervezetrendszer és hatékony marketingtevékenység nélkül. Javasoljuk, hogy ezt mindenképpen tudatosan, tervszerűen kell megtenni, ezért érdemes külön marketingfejlesztési tervet készíteni szakemberek bevonásával.

A térségi turisztikai desztináció pontos tartalmának ismeretében viszonylag könnyű meghatározni a célcsoportot, mely értelemszerűen turisztikai ágakként eltérő lehet. Ez azért fontos, mert az alkalmazandó marketingeszközök körét a célcsoporti igények determinálják.

A térségi marketing tevékenység alapelvei között mindenképpen érvényesíteni kell azt, hogy a marketingtevékenység több csatornás legyen, a keresleti trendekhez igazodjon, innovatív elemeket hasznosítson és lehetőség szerint szakítson a tranzaktív kommunikáció dominanciájával.

A mai keresleti trendek egyértelműen az internetes és azon belül is a közösségi portálokra való kommunikáció felé mutatnak. Ezen a téren mindenképpen hatásos marketing akciókat kell megvalósítani.

Úgy véljük, hogy a térség marketing tevékenysége annál sikeresebb, minél több kommunikációs csatornát használunk, azaz az alkalmazott marketing eszközök palettája széles (de súlyozott). Éppen ezért a korábban említett internetes megjelenéseken túl olyan hagyományos eszközökkel is élni kell, mint a prospektus, térkép, úti könyv, studytour stb.

A térségi marketing akciókkal szemben minden esetben alapkövetelményként kell kezelni a térségi és tematikus jelleget, az egységes arculatot és a keresleti oldal elvárásaira alapozott

problémaorientáltságot (értve ez alatt, hogy olyan információk jelenjenek meg, amelyek valóban relevánsak a célcsoport számára). Ezen a területen alapvető fontosságú a gyors és hatékony előrelépés, ezért a marketingfejlesztés stratégiai fontossággal bír.

A térség idegenforgalmának gyengesége részben a szervezetrendszer fejletlenségében keresendő. Sajnos nincs olyan szervezet, mely folyamatosan, térségi szinten turizmussal foglalkozna. Akad néhány civil szervezet mely tevékeny e területen, de sem forrásuk sem pedig humán tőkájük nincs arra, hogy idegenforgalmi menedzsment feladatokat lássanak el.

A probléma felismerésén már túl van a térség, mindenki érzi, hogy az egyéni kezdeményezések gyorsan elhalnak, összefogás szükséges. Az igény tehát meg van, azonban a forrásoldallal kapcsolatban komoly problémák érzékelhetők. Mivel a helyi kereslet szűk, ezért csak turisztikai menedzsment tevékenységből megélő szervezet, vállalkozás jelen pillanatban nem életképes. Ez azt jelenti, hogy nincs annak realitása, hogy vegytiszta formában verjen gyökeret a turizmusfejlesztés szervezeti oldala. Erre jó példa a Budafaluus Programiroda, mely létrejöttkor éppen e feladatokra specializálódott, azonban idővel profilja átalakult, s ma legalább annyira jelentős a szállásadás, mint a programszervezés.

Másik lehetséges út az, ha a meglévő terület- és vidékfejlesztési szervezetek végzik el e feladatokat. Azonban úgy gondoljuk, hogy ez csak részleges megoldás lehet. Ennek oka az, hogy a helyi (és ez túlnyomórészt országosan is jellemző) többcélú társulások tevékenysége az intézményfinanszírozás és fenntartás területére fókuszálódik. A megmaradt funkcionális társulások a turizmust csak egy fejlesztendő területnek tekintik, így ez irányú tevékenységük projektszintű, azaz csak időszakos. Ez pedig a mai idegenforgalmi piacon már nem hatékony.

Olyan szervezetre van tehát szükség, mely az idegenforgalommal folyamatosan, elkötelezett módon foglalkozik. Az országos és a régiós turizmusfejlesztési stratégia e hiátus kielégítésére javasolja a turisztikai desztináció menedzsment szervezetek létrehozását. Ezek már az információszolgáltatáson, a marketing feladatok ellátásán túl számos más – és legalább ennyire fontos – feladatot is ellátnak.

A TDM szervezetek feladatai röviden a következő területekre terjednek ki:

1. partnerség kialakítása és fenntartása
2. koordináció
3. kutatás és információ menedzsment
4. turisztikai termékfejlesztés
5. projektmenedzsment
6. beruházások ösztönzése
7. pályázatokon való részvétel, pályáztatás
8. emberi erőforrás menedzsment
9. szakmai segítségnyújtás, tanácsadás
10. adminisztráció⁵⁹

Egy ilyen szervezet létrehozása térségi érdek. Pályázati támogatással a TDM szervezetek kialakíthatók, s fenntartható módon működtethetők.

E feladatokra azonban más szervezeti kategória is ráhúzható, csak az a lényeg, hogy hosszútávon működő, professzionális és térségi szemléletű organizáció jöjjön létre.

Általános célok:

- Térségi marketing stratégia létrehozása
- A keresleti trendeknek megfelelő, széles spektrumú marketing eszközök alkalmazása

⁵⁹ Önkormányzati Minisztérium Turizmusfejlesztési Szakállamtitkárság, forrás: www.mth.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=455

- Az interaktív kommunikáció erősítése
- Releváns információkra alapozott marketing tevékenység
- Professzionális, hosszútávon működtethető térségi turisztikai menedzsment szervezet létrehozása

Hatásindikátorok:

- Alkalmazott marketing eszközök száma
- Elkészült marketingstratégia
- Turisztikai menedzsment szervezetek száma

Javasolt intézkedések:

- 5.1. Térségi turisztikai marketingstratégia kidolgozása
- 5.2. Tematikus elektronikus és nyomtatott marketing eszközök támogatása
- 5.3. Innovatív marketing megoldások támogatása
- 5.4. Marketing profilú turisztikai rendezvények támogatása
- 5.5. Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezet létrehozása

Számításba vehető források:

- ÚMVP IV. tengely – Helyi turisztikai marketingfejlesztés célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP IV. tengely – Kisléptékű helyi rendezvények támogatása célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP IV. tengely – Helyi nagyrendezvények támogatása célterület (ZZSZ HACS)
- ÚMVP III. tengely – Turisztikai tevékenységek ösztönzése jogcím
- a 2011. év elején megjelenő Új Széchenyi Terv „Gyógyító Magyarország – Egészségipari Program” turisztikai pályázati forrásai
- a 2011. év elején megjelenő Új Széchenyi Terv „Vállalkozásfejlesztési Program” pályázati forrásai
- a NYDOP keretében várhatóan újra megnyíló „A régió történelmi és kulturális örökségének fenntartható hasznosítása és természeti értékeken alapuló aktív turisztikai programok fejlesztése” elnevezésű pályázat forrásai
- Horvát-magyar, szlovén-magyar és osztrák-magyar ETE pályázatok turisztikai kiírásai

Az intézkedésre vonatkozó javaslatok összegzése

A stratégiai tervben meghatározott, intézkedésekre vonatkozó javaslatok a helyzetfeltárásban megfogalmazott tényekre alapozódnak. Úgy igyekeztünk ezeket felvázolni, hogy azok az idegenforgalom valamennyi kínálati tényezőjére kihatással legyenek, hiszen a helyi turisztikai desztináció csak egy ilyen komplex fejlesztés révén lehet versenyképes.

Ennek érdekében kerültek az alábbi stratégiai célok megfogalmazásra, melyek egyébként összhangban állnak a nemzeti és regionális szintű fejlesztési koncepciókkal:

1. a térség pozicionálása a hazai és a nemzetközi turisztikai piacon,
2. a fenntartható, esélyegyenlőségen alapuló fejlesztések megvalósítása,
3. tudatos, komplex, térségi szintű, minőségi, innovatív vonzerőfejlesztés,
4. a helyi idegenforgalom intézményi és humán szintű megalapozása a humán erőforrás fejlesztés, szektorok közötti együttműködés, szervezetfejlesztés és hálózatépítés révén,
5. infrastrukturális hátrány mérséklése.

A térség pozicionálása a hazai és nemzetközi turisztikai piacon rendkívül fontos, ez az alapja minden fejlesztésnek. Szükségszerű, hogy mindez helyi összefogáson alapuljon, mivel e nélkül térségi desztináció létrehozásáról nem beszélhetünk. E folyamatban óriási fontossággal bír a térségi márkanév léte és milyensége, valamint az, hogy ennek az érintet szereplők körében értéke legyen. Ezt szolgálja az 1. számú prioritás „*Térségi imázs kialakítása és fejlesztése*”, részben a 2. számú prioritás „*Turisztikai infrastruktúra és településkép fejlesztés*”, 3. számú prioritás „*Vonzerőfejlesztés*”, valamint az 5. számú prioritás „*Marketing- és menedzsment tevékenység fejlesztése*”.

Vonzó kínálattal a HACS területe csak akkor tud megjelenni, ha az alapvető infrastrukturális hátrányok tekintetében számottevő javulás megy végbe. Ez nyilvánvalóan csak hosszú távon rendeződhet megnyugtatóan, de a folyamatok elindítása mindenképpen indokolt. E cél támogatását szolgálja a 2. számú prioritás „*Turisztikai infrastruktúra és településkép fejlesztés*”, valamint részben a 4. számú prioritás „*Szolgáltatásfejlesztés*”.

A helyi turisztikai attrakciók és szolgáltatások fejlesztése a térségi idegenforgalom egyik sarokköve. E nélkül nem lehet felkelteni a vendégek érdeklődését és nem lehet a térségben tartani őket, így ezek hiányában számottevő kereslet sem indukálható. A szolgáltatások (vendéglátás, szállásadás stb.) fejlesztése stratégiai érdek, itt komoly hátrányban van a vidék. Mivel egy térségi turisztikai desztináció néhány húzóágazatra épül – és értelemszerűen nem minden turisztikai ágra, így a vonzerőfejlesztés is csak ezekre fókuszál. Az általunk - a helyzetfeltárás alapján - fejleszteni javasolt területek a következők: egészségturizmus, aktív turizmus, ökoturizmus és borturizmus. E területek fejlesztését a 3. és 4. számú prioritás tartalmazza („*Vonzerőfejlesztés*” és „*Szolgáltatásfejlesztés*”). Fontos megjegyeznünk, hogy a vonzerőfejlesztésben a komplexitásnak, a térségi szemléletnek és a minőségre való törekvésnek feltétlenül érvényesülnie kell, hiszen a nemzetközi és hazai idegenforgalmi trendek mind ezek felé mutatnak.

A helyi erőforrások idegenforgalmi hasznosításakor a fenntarthatóság elvének érvényesítése alapvető érdek. Nem felemészteni hanem átgondoltan és tudatosan használni kell a belső adottságokat. Ennek az elvnek valamennyi prioritás vonatkozásában érvényesülnie kell. Ugyanez igaz az esélyegyenlőségre is! Itt nem csak arról van szó, hogy a fogyatékkal élők érdekeit, a nemek közötti egyenlőséget stb. szükséges érvényesíteni az ésszerűség határai között, de legalább annyira a kistelepülési létből fakadó hátrányok kompenzálására vonatkozó törekvések favorizálásáról is.

A HACS településeinek idegenforgalmi szempontból másik komoly hátránya a humán erőforrás és intézményi struktúra vonatkozásában körvonalazódik. Mindez a tudatos turisztikai fejlesztések előmozdítása érdekében elengedhetetlenül szükséges. Ennek érdekében a 5. számú prioritás „Marketing- és menedzsment tevékenység fejlesztése” és a 4. számú prioritás „Szolgáltatásfejlesztés” intézkedései tartalmaznak konkrét tevékenységeket.

E stratégiai célok azok, amelyek mentén megfogalmazódtak az alábbi intézkedések:

1. számú prioritás „Térségi imázs kialakítása és fejlesztése”

- 1.1. Tervezői csoport létrehozása
- 1.2. A térségi turisztikai desztináció tartalmi definiálása
- 1.3. Márkanév és arculat meghatározása
- 1.4. Imázs fejlesztési terv és marketingstratégia kidolgozása
- 1.5. Minőségbiztosítási rendszer kidolgozása

2. számú prioritás „Turisztikai infrastruktúra és településkép fejlesztés”

- 2.1. Kistelepülések szennyvízkezelésének fejlesztése
- 2.2. Alsóbbrendű úthálózat fejlesztése
- 2.3. Modern kommunikációs rendszerek kiépítésének támogatása
- 2.4. Térségi szintű infrastrukturális tervezés támogatása
- 2.5. Településközpont rehabilitációk, településkép javító beruházások támogatása
- 2.6. Építészeti örökség körébe tartozó, településképet meghatározó épületek felújítása és funkcióval való megtöltése

3. számú prioritás „Vonzerőfejlesztés”

- 3.1. Komplex turisztikai termékcsomagok létrehozása.
- 3.2. Tematikus túraútvonalak, ökoturisztikai tanösvények létrehozása.
- 3.3. Gyógyfürdők szolgáltatási körének bővítését szolgáló fejlesztések.
- 3.4. Gyógy- és termálfürdők élményelemekkel és szolgáltatásokkal való gazdagítását szolgáló fejlesztések.
- 3.5. Wellness szolgáltatások megteremtése a gyógy- és termálfürdőkben, új wellness központok kialakítása.
- 3.6. A gyógy- és termálfürdők hatékony működtetését szolgáló technológiai fejlesztések támogatása.
- 3.7. Az egészségturisztikai szolgáltatások más turisztikai ágakhoz való kapcsolódásának erősítése.
- 3.8. A bunkerturizmust szolgáló infrastrukturális és szolgáltatásfejlesztés megvalósítása.
- 3.9. Országos és regionális jelentőségű kerékpárutak komplex fejlesztése (pld. utak kitáblázása, kerékpáros barát szolgáltatások kialakítása).
- 3.10. Kerékpáros centrumok létrehozása komplex kínálattal.
- 3.11. A kerékpáros turizmus eszközháttérének megteremtése.
- 3.12. Kerékpáros rendezvények, tematikus kerékpárutak kialakításának támogatása.
- 3.13. Határon átnyúló kerékpáros, bakancsos, öko- és borturisztikai rendszerek létrejöttének támogatása.
- 3.14. Innovatív turisztikai fejlesztések támogatása a vízi turizmus, az ökoturizmus, az aktív turizmus és az egészségturizmus területén.
- 3.16. A meglévő nemzetközi, országos, regionális és térségi jelentőségű túraútvonalak látvány- és élményelemekkel, szolgáltató infrastruktúrával történő fejlesztése.

- 3.17. A túraútvonalak folyamatos karbantartását biztosító fejlesztések támogatása.
- 3.18. Komplex szolgáltatást nyújtó horgászturisztikai fejlesztések megvalósítása.
- 3.19. Vízi turisztikai infrastrukturális fejlesztések támogatása (pld. kikötők, eszközpark, csónakházak).
- 3.20. A tavi fürdőzés infrastrukturális feltételeinek minőségi fejlesztése, új fürdőhelyek kialakítása.
- 3.21. Új, aktív turisztikai ágazatok (pld. geocaching, nordic walking) térségi meghonosítását, komplex, minőségi kínálat létrehozását szolgáló fejlesztésének támogatása.
- 3.22. Más turisztikai ágakhoz igazoltan kapcsolódó vadászturisztikai fejlesztések támogatása.
- 3.23. Új ökoturisztikai táj-, bemutató- és látogató központok, tematikus tanösvények kialakítása, a meglévők minőségi fejlesztése.
- 3.24. Vinotékákra, borkóstoló helyekre, pincékre, vendéglátó és szórakozóhelyekre épülő minőségi borturisztikai szolgáltató rendszer infrastrukturális kialakításának és szolgáltatás fejlesztésének támogatása.
- 3.25. A helyi borturisztikai szolgáltató hálózatra alapozott önálló, térségi borút létrehozása.
- 3.26. Borturisztikai és gasztronómiai rendezvények támogatása.
- 3.27. A helyi gasztronómiai hagyományok megőrzését célzó projektek megvalósítása, valamint az ehhez szükséges infrastrukturális és eszközfejlesztések támogatása.

4. számú prioritás „Szolgáltatásfejlesztés”

- 4.1. Humánerőforrás fejlesztést szolgáló képzések, rendezvények, szemléletformáló kampányok, táborok stb. lebonyolítása a preferált turisztikai ágak, valamint a kapcsolódó szolgáltatások területén.
- 4.2. Tudásközpontokkal való kapcsolatfelvétel támogatása a humánerőforrás fejlesztés jegyében.
- 4.3. Információs rendszerek egyedi vagy komplex fejlesztése és létrehozása a preferált turisztikai ágak, valamint a kapcsolódó szolgáltatások területén.
- 4.4. Alsóbbrendű úthálózat minőségi fejlesztését célzó beruházások támogatása.

5. számú prioritás „Marketing- és menedzsment tevékenység fejlesztése”

- 5.1. Térségi turisztikai marketingstratégia kidolgozása
- 5.2. Tematikus elektronikus és nyomtatott marketing eszközök támogatása
- 5.3. Innovatív marketing megoldások támogatása
- 5.4. Marketing profilú turisztikai rendezvények támogatása
- 5.5. Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezet létrehozása

Mivel az idegenforgalom egy komplex rendszer, így azt meghatározni, hogy ezen intézkedések közül melyek a legfontosabbak, majdnem lehetetlen. Még a sorrendiségben lehet valamiféle logikai keretet felvázolni, de ez természetesen nem jelenthet prioritási rangsort.

A javasolt intézkedések köre nyilvánvalóan nem kőbe vésett, az a fejlesztési folyamat előrehaladtával szükségszerűen változik, átrendeződik. Mindenképpen szükséges a program felülvizsgálata, ha ismertté válnak a 2011. évi fejlesztési források, mert az nagymértékben meghatározza az elérhető célok körét!

A forrásallokáció nagyon komoly hatással van a stratégia megvalósulásának mértékére, mivel a jelenlegi tőkehiányos környezetben külső források bevonása nélkül komoly eredmények nem érhetők el!

Felhasznált irodalom

<p>Állami Számvevőszék Kutatóintézete: „A turisztikai fejlesztések állami támogatása térségi és nemzetgazdasági szintű hatékonyságának vizsgálata”, tanulmány, 2010. június</p>
<p>Borhidi Attila: „Magyarország növénytakarásai”, Akadémiai Kiadó. Budapest, 2003.</p>
<p>Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem: „Kerékpárral a Nyugat-Dunántúlon”, Sopron, 2002.</p>
<p>Dávis Lóránt: „Turisztikai erőforrások /a természeti és kulturális erőforrások turisztikai hasznosítása”, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., 2007.</p>
<p>Dél-Zala Murahíd Letenye Többcélú Társulás: „A Letenyei statisztikai kistérség stratégiai szintű turisztikai programja”, Letenye, 2005.</p>
<p>Dr. Aubert Antal: „A térségi turizmuskutatás és tervezés módszerei, eredményei”, Creative Grafikai Műhely, Pécs, 2007</p>
<p>Dr. Aubert Antal: „Magyarország idegenforgalma / Szakkönyv és atlasz”, Cartographia Tankönyvkiadó Kft., Budapest, 2006.</p>
<p>Dr. Bánhidi Miklós: "Vízi, vizekmenti turizmus alapjai", BGF jegyzet, Budapest, 2003.</p>
<p>Dr. Dövényi Zoltán (szerk.): "Magyarország kistájainak katasztere", MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 2010.</p>
<p>Dr. Frisnyák Sándor: "Általános gazdaságföldrajz", Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.</p>
<p>Dr. Gyuricza László: „A turizmus nemzetközi földrajza”, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2008.</p>
<p>Dr. Gyuricza László: „Ökoturisztikai fejlesztési lehetőségek – az idegenforgalmi világtrendek tükrében – a szlovén–magyar határ két oldalán.”, PTE TTK Földrajzi Intézet Pécs, 2009.</p>
<p>Dr. Marosi Sándor és Dr. Somogyi Sándor: „Magyarország kistájainak katasztere I-II. kötet”, MTA Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 1990.</p>
<p>EconoConsult Kft. / COWI Magyarország Kft., „A kerékpáros turizmus fejlesztési stratégiája 2010-20115”, 2010</p>
<p>Életmeder Alapítvány: "Minőségbiztosítási rendszer egységesítése és fejlesztése", Nagykanizsa, 2006.</p>
<p>Fehér Emma: „Ember-Mura-Természet / Tájváltás a Mura mentén”, Pannon Agrártudományi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, 2005.</p>
<p>Fehér Gábor: "A kerékpárturizmus lehetőségei, és javaslat a fejlesztési koncepcióra Magyarországon", 2005.</p>
<p>Fekete Mátyás : „Hétköznapi turizmus – A turizmuselmélettől a gyakorlatig”, (PhD-értekezés, NyME) Sopron, 2006.</p>
<p>Füzesi Krisztina - Gyarmati Zsolt: "Rétvilág a Kerka völgyében", Természet Világa, 134.évfolyam, 3.szám, 2003.</p>

Károlyi Árpád - Pócs Tamás: „Délnyugat-Dunántúl flórája I.-VII.”, Acta Acad. Paed. Agriensis. Budapest, 1968-1975.
Kelemen Zoltán: „Ökoturizmus - Természet, kultúra, harmónia.”, Magosfa Alapítvány. Vác, 2006.
Kiss Gábor: „Hogyan építsünk tanösvényt? (A tanösvények létesítésének elmélete és gyakorlata)” Földtani Örökségünk Egyesület. Zalaegerszeg, 1999.
Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, „Magyarország Műemlékjegyzéke – Zala megye”, Budapest, 2006
Lelkes András: „A Mura-menti Tájvédelmi Körzet természetvédelmi kezelési tervet megalapozó dokumentáció és részletes kezelési terv 2006-2015.” Balatoni Nemzeti Park Igazgatóság. Csopak, 2006.
Lestár Tünde: "Borturizmus a Móri borvidéken", szakdolgozat, Budapest, 2004.
Limex Kft.: "Nyugat-Dunántúl Turisztikai Régió szezonon túli turizmusfejlesztési terve", Sopron, 2009.
Magyar Kerékpárosklub: "A Nyugat-dunántúli régió kerékpáros marketingstratégiája", 2003.
Magyar Turisztikai Hivatal: "Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013", Budapest, 2004.
Magyar Turizmus Rt. Nyugat-Dunántúli Regionális Marketing Igazgatósága: "Nyugat-Dunántúl", Sopron, 2005.
Magyar Turizmus Zrt., "Turizmus Magyarországon 1990-2002", Budapest, 2010.
Magyar Turizmus Zrt: "Turizmus Bulletin", IX évfolyam. Különszám", Forrás: www.itthon.hu
Magyar Turizmus Zrt: "Turizmus Bulletin", XII évfolyam. II. szám", Forrás: www.itthon.hu
Magyar Turizmus Zrt: "Turizmus Bulletin", XIII. évfolyam. 2d. szám", Forrás: www.itthon.hu
Magyar Turizmus Zrt: "Turizmus Bulletin", XIII. évfolyam. 3. szám", Forrás: www.itthon.hu
Magyar Turizmus Zrt: "Turizmus Bulletin", XIV évfolyam. 1-2. szám", Forrás: www.itthon.hu
Magyar Turizmus Zrt: "Turizmus Magyarországon 2009", Forrás: www.itthon.hu
Michalkó Gábor: „Magyarország modern turizmusföldrajza”, Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007.
Pénzes Erzsébet: „Országos ökoturizmus fejlesztési stratégia.”, Pannon Egyetem Aquaprofit Zrt.. Veszprém-Budapest, 2008.
Pestterv: "Zala Megye Területrendezési Terve Módosítása", Zalaegerszeg, 2010.
Rázt Tamara: "A turizmus társadalmi-kulturális hatásai", ph.D disszertáció, Budapest, 1999.
Régiófókus Kht.: "Nyugat-Dunántúl Turisztikai Régió turizmusfejlesztési stratégiája / 2007-2013", Sopron, 2006.

Salamin Géza (szerk.): "Falu, város, régió" folyóirat, VÁTI Kht., 2007/4. szám
Sallai Zoltán - Kontos Tivadar: "A Mura folyó kavicsátonyainak halfaunisztikai vizsgálata", Nimfea Természetvédelmi Egyesület, Szarvas, 2003.
Sulyok Judit : „Ökoturizmus Németországban”. Turizmus Bulletin. 6. 2., 2002.
Sütő Attila: "A turizmus területi hatásai", VÁTI Kht., Budapest, 2006.
Varga Gézné: „Fejezetek Muraszemenye történetéből”, Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága, Zalaegerszeg, 2000.

LEADER PROGRAM

ÚJ MAGYARORSZÁG
VIDÉKFEJLESZTÉSI PROGRAM
2007–2013

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki területekbe beruházó Európa